MEIE KOMSOMOL

MEIE KOMSOMOL

-29467

MEIE KOMSOMOL

ARTIKLEID ELKNÜ AJALOOST

«EESTI RAAMAT» · TALLINN 1968

3KN(E)
M 33

Koostanud *K. Siilivask*
Kaane kujundanud *M. Üksine*
Toimetanud *L. Laks*

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
73166

SAATEKS

Visa, ohvriterohke ja sangarlik on olnud Eesti töörahva võitlus sotsialismi eest. Seda võitlust on juhtinud Eestimaa Kommunistlik Partei. Tema kõige lähemaks abiliseks ja reserviks aga on olnud Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, üks kuulsusrikka leninliku komsomoli võitlussalku.

1967. aastal täitus 50 aastat Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja 1968. aastal möödub niisama palju aega ÜLKNÜ rajamisest. Nendel ajaloolistel tähtpäevadel, mil nõukogude rahvas teeb kokkuvõtteid oma suurtest saavutustest kommunismi ülesehitamisel, võib ELKNÜ uhkusega konstateerida, et ta on omalt poolt andnud väärilise panuse meie rahva parema tuleviku loomiseks.

Vaatamata sellele, et Eesti komsomoli tegevuse esimesed aastakümned kulgesid kodanliku diktatuuri tingimustes nn. iseseisvas Eestis, kuulus ta algusest peale Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali koosseisu ning järgis leninliku komsomoli eeskuju ja võitlustraditsioone. 1940. aastal võeti Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing ÜLKNÜ koosseisu.

Leninliku komsomoli võitlusajalugu iseloomustati ÜLKNÜ 46. aastapäeval järgmiselt.

Komsomoli ajalugu «... see on üksainus revolutsiooniline leek ja entusiasm. Nõukogude noorsoo biograafia on vist kordumatu, kätkedes endas kõige paremat ja õilsamat, mille nimel on elanud ja võidelnud vanemad põlvkonnad. Komsomoli biograafia, see on 80 miljoni nõukogude inimese biograafia — nende oma, kes purustasid Antandi, rajasid Komsomolski Amuuri ääres, heiskasid punase võidulipu Saksa riigipäevahoonele.»[1]

Võitluses rahvavõimu ja töörahva õnne eest on Eesti komsomolil välja kujunenud kangelaslikud võitlustraditsioonid. Nende pärijaks ja jätkajaks on meie praegune kommunismiehitajate noor põlvkond. Kahjuks pole aga seni Eesti komsomoli ajalugu veel täielikult läbi uuritud, eriti sotsialismi ehitamise perioodi, ega trükisõnas küllaldaselt valgustatud. On küll ilmunud üksi-

[1] «Noorte Hääl» nr. 257, 31. okt. 1964. a.

kuid artikleid, lühiülevaateid ja mälestuste kogumikke (neist eriti hinnatavad on kogumikud «Karastumine» ja «Võitluse radadel»), kuid puudub pikem süstemaatiline käsitlus. Käesolev artiklite kogumik püüab seda lünka osaliselt täita ja pakkuda kronoloogilises järjekorras laialdasemat lugemismaterjali reast ELKNÜ ajaloo põhietappidest.

Raamatu autorid loodavad, et eesti kommunistlike noorte võitlustee ja kangelastegude ulatuslikum valgustamine aitab paremini mõista ka tänapäeva ülesandeid, innustab uutele töökangelastegudele rahva parema tuleviku — kommunismi nimel.

*

Proletaarse noorsoo revolutsiooniline liikumine Eestis algas koos teadliku töölisliikumisega möödunud sajandivahetusel ja intensiivistus 1905.—1907. aasta revolutsiooni perioodil. Noorte kirglike võitlejatena lülitusid proletaarsesse liikumisse sellised tuntud eesti kommunistid nagu Hans Pöögelmann, Viktor Kingissepp, Jaan Anvelt ja paljud teised. Nad koondusid Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölistepartei organisatsioonidesse Eestis, pidades raugematut võitlust tsarismi kukutamise ja sotsialismi eest.

Iseseisvate proletaarsete noorsoo-organisatsioonide rajamiseni ei jõutud aga Eestis enne 1917. aasta kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni. 1917. aasta kevadel loodi Petrogradis VSDT(b)P organisatsioonide juhtimisel esimesed bolševistlikud noorsoo-organisatsioonid. Petrogradi noorproletaarlaste eeskujul lõid ka Tallinna noored 1917. aasta mais esimese proletaarsete noorte organisatsiooni — Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi.

1917. aasta augustis, pärast bolševike partei VI kongressi, reorganiseeriti «Noorte Klubi» Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Ühenduseks. Septembris loodi samasugune ühing Narvas ning pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu ka Tartus, Aseris, Kundas ja Haapsalus. Kõik need organisatsioonid võtsid aktiivselt osa nõukogude võimu kindlustamisest ja paljud nende liikmed kuulusid Eesti Punakaardi ridadesse.

1918. aasta veebruari algul peeti Tallinnas esimene sotsiaaldemokraatlike ühingute kongress (esindatud oli ligi 2000 liiget), kes otsustas rajada üle-eestimaalise proletaarse organisatsiooni nimetusega Põhja-Balti Kommunistlik Noorte Liit (PBKNL). See oli eesti proletaarse noorsoo silmapaistev saavutus.

Mõni päev pärast kongressi töö lõppu algas aga saksa imperialistlike vägede pealetung. 23. veebruaril kandis organisatsioon Keila lahingus oma esimesed ohvrid. Võitluses langesid ühingu aktivistid Alice Tisler, Eduard Tiitsen, Harald Telliskivi ja paljud

teised. Sajad PBKNL liikmed taganesid koos Punakaardi salkadega Nõukogude Venemaale ja võitlesid edaspidi kodusõja rinnetel kangelaslikult vaenlase vastu.

29. oktoobril 1918. aastal pandi Moskvas toimunud ülevenemaalisel töölis- ja maanoorsoo ühingute I kongressil alus ÜLKNÜ-le, tolleaegse nimetusega Venemaa Kommunistlik Noorsoo Ühing (VKNÜ). Viimase eeskujul loodi pärast Saksa okupatsiooni kokkuvarisemist 1918. aasta lõpul Eesti Töörahva Kommuuni territooriumil Tartus VKNÜ Keskkomitee liikme Pjotr Smorodini abiga, kes oli Tartu piirkonnas tegutseva Punaarmee 49. polgu komissar, Tartu Kommunistlik Noorsoo Ühing. Selle aktiivse tegevuse katkestas aga valgete sissetung Tartusse. Kodusõja ja interventsiooni veristel aegadel ei suudetud Eestis enam kommunistlikke noorsoo-organisatsioone luua.

Olukord muutus mõnevõrra pärast sõja lõppu. Tartu rahuga eraldati Eesti Nõukogude Venemaast ja siin kehtestati kodanluse diktatuur. Kodanlus reklaamis oma riiki «demokraatliku» vabariigina, kuid proletaarsetel hulkadel, sealhulgas proletaarsel noorsool puudusid selles vabariigis demokraatlikud vabadused. Algas eesti proletaarse noorsooliikumise uus etapp — võitlus kodanliku diktatuuri kukutamise eest.

1920. aasta detsembris rajati illegaalse Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel legaalne töölisnoorte organisatsioon — Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing. Sellesse koondus lühikese ajaga umbes 1100 noort. Ühing sai tegutseda ainult pool aastat ning suleti kodanlike võimude poolt 1921. aasta aprillis.

Eespool mainitud proletaarsete noorsoo-organisatsioonide tegevus Eestis oli eelastmeks, mis valmistas organisatsiooniliselt ja ideeliselt ette illegaalse Eestimaa Kommunistliku Noorsoo-ühingu rajamist.

Pärast Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu sulgemist sai töölisnoortele selgeks, et kodanlik valitsus ei võimalda revolutsioonilistel noorsoo-organisatsioonidel legaalselt tegutseda.

1921. aasta oktoobris otsustas Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress rajada illegaalse Eestimaa Kommunistliku Noorsoo-ühingu, milleks loodi seitsmeliikmeline EKNÜ Ajutine Keskkomitee eesotsas silmapaistva eesti kommunisti Jaan Kreuksiga. EKNÜ Ajutine Keskkomitee organiseeris ühingu illegaalsete rakukeste võrgu ning kutsus 1922. a. sügisel kokku EKNÜ I kongressi. Siin võetigi vastu organisatsiooni ajutine põhikiri ja valiti EKNÜ Keskkomitee. Suure vaimustusega võeti vastu tervitustelegrammid V. I. Leninile ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaalile, mille koosseisu ühe sektsioonina kuulus ka EKNÜ. Nii konstitueerus EKNÜ proletaarseks kommunistlikuks noorsoo-organisatsiooniks ja seisis vankumatult EKP kõrval tema abilise ja reservina võitluses kodanliku korra kukutamise eest.

Aastad 1922—1924 tähistasid EKP ja EKNÜ mõju kiiret kasvu

töötava noorsoo hulkades, hoolimata sellest, et tegevus toimus raske terrori tingimustes. Paljud kommunistlikud noored areteeriti ja tapeti kodanliku politsei poolt. 1923. aasta märtsis mõrvas kaitsepolitsei lasuga selga EKNÜ Keskkomitee sekretäri Jaan Kreuksi. Terror ja repressioonid ei suutnud aga murda noorte võitlejate vaprust.

1924. aasta 1. detsembri ülestõusust Tallinnas võtsid paljud kommunistlikud noored osa. Tallinna lähedal Irus langesid kangelastena ebavõrdses lahingus EKNÜ Keskkomitee liikmed Arnold Sommerling, Eduard Ambos ja Osvald Piir. Ülestõus uputati verre. Tunduv osa EKNÜ organisatsioonidest rüüstati.

Kuid ka verise terrori laine ei suutnud noorsoo võitlusvaimu murda. Järk-järgult taastati illegaalsete organisatsioonide võrk, langenute ja vangistatute asemele tulid uued võitlejad. Loodi rida toetuspunkte legaalsetes organisatsioonides.

1930-ndatel aastatel halvenes aga EKP ja EKNÜ olukord tunduvalt. Provokaatori abiga õnnestus politseil 1931. aasta suvel hävitada EKP ja EKNÜ juhtivad keskused. Püüdes vältida edasisi provokatsioone ja suuremaid sissekukkumisi, otsustati partei ja komsomoli juhtivaid organeid kohapeal mitte moodustada, vaid suunata kohalike organisatsioonide tegevust EKP Keskkomitee poolt väljastpoolt Eestit. Seepärast ei eksisteeri järgnevatel aastatel enam ka üle-eestilist ühtset kommunistlikku noorsooühingut, vaid kommunistlikud noored ja revolutsiooniline noorsugu tegutsesid EKP kohalike parteiorganisatsioonide juures. Nad koondusid ka mitmesse EKP poolt juhitud revolutsioonilise suunaga legaalsesse ühingusse, nagu spordiseltsi «Võitlus» Viljandis, Tartu Töölismaja karskusringi jne., aidates parteiorganisatsioonidel ette valmistada sotsialistlikku revolutsiooni Eestis.

1940. aasta sotsialistliku revolutsiooniga ja nõukogude võimu taaskehtestamisega Eestis algas uus etapp EKNÜ ajaloos.

Varsti pärast 21. juuni sündmusi asus EKP legaalse EKNÜ organiseerimisele. Tallinnas hakkas tööle Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu organiseerimiskeskus, mida juhtisid kommunistid, endised kommunistlikud noored Erich Tarkpea ja Juliana Telman. Organiseerimiskeskusest kujunes välja EKNÜ Keskkomitee. Kohtadel algas massiline kommunistlike noorte organisatsioonide loomine. Esirinnas sammusid Tallinn, Tartu ja Narva. Mõne kuuga organiseerusid tuhanded noored.

Vastloodud EKNÜ organisatsioonid lülitusid kohe revolutsioonilisse tegevusse. Nad aitasid korraldada miitinguid, demonstratsioone, valimiskoosolekuid. Kommunistlikud noored võitlesid kodanluse valepropaganda vastu, asusid tööle nõukogude asutustesse, miilitsasse, moodustasid poliitringe, hakkasid välja andma seinalehti.

18. oktoobril 1940. aastal toimus EKNÜ ajaloos erakordselt tähtis sündmus. ÜLKNÜ Keskkomitee otsuse kohaselt võeti EKNÜ

vabariikliku organisatsioonina vastu ÜLKNÜ koosseisu. Sellest päevast sai EKNÜ nimetuseks Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing (ELKNÜ) ja tema tegevuse seaduslikuks aluseks ÜLKNÜ põhikiri.

EKP juhtimisel võttis ELKNÜ aktiivselt osa sotsialismi aluste rajamisest Eestis — tööstuse ja pankade natsionaliseerimisest, nõukogude maareformi teostamisest, sotsialistliku võistluse organiseerimisest. See kommunistlike noorte aktiivne ja ennastsalgav tegevus leidis kõrge hinnangu ka EKP IV kongressil 1941. aasta veebruaris. 1941. aasta suveks kasvas ELKNÜ liikmete arv juba ligi 10 000-le. Legaliseerumisest alates oli ELKNÜ aasta jooksul muutunud võimsaks organiseeritud jõuks.

Esimesel nõukogude aastal koondusid ja kasvasid ideeliselt need tuhanded Eesti noored, kes Suure Isamaasõja aastatel, relv käes, võtsid osa fašistide purustamisest. Eesti kommunistlikest noortest said Isamaasõja karmidel aastatel Nõukogude Liidu kangelaseks Arnold Meri, Albert Repson, Nikolai Matjašin, Jakob Kunder, Helene (Leen) Kullman ja teised.

Pärast Eesti NSV vabastamist ja Suure Isamaasõja lõppu algas rahvamajanduse taastamine ning sotsialismi ülesehitamine. Kommunistlikud noored sammusid ka nüüd uue elu ehitajate esiridades. Linnade ja asulate taastamine, noortebrigaadid ja sotsialistlik võistlus, punavoorid ja põllumajanduse kollektiviseerimine — kõigil neil üritustel olid oma kangelased. Maanoortel tuli sellal tihti, relv käes, välja astuda klassivaenlase vastu ning mitmedki neist andsid elu võitluses sotsialistliku põllumajanduse loomise eest. 1950-ndate aastate alguseks oli aga sotsialistlik ühiskond Eestis põhiliselt üles ehitatud. Algas kommunistliku ühiskonna ehitamise periood.

Isikukultuse likvideerimine hoogustas ka ELKNÜ tegevust. Järgides NLKP XX, XXI, XXII ja XXIII kongressi seisukohti, mobiliseeris ja mobiliseerib Kommunistlik Noorsooühing meie noorsugu uutele kangelastegudele. Uudismaade ülesharimine, komsomoli löökehitused, laialdane sotsialistlik võistlus nii tööstuses kui põllumajanduses, uute kommunistlike traditsioonide juurutamine, kommunistliku töö liikumine — need on teod, millega kommunistlikud noored vastasid Kommunistliku Partei poolt püstitatud ülesannetele.

Koos kogu leninliku komsomoliga on karastunud, tugevnenud ja kasvanud meie vabariigi komsomoliorganisatsioon. Kui 1922. aastal oli illegaalses Eestimaa Kommunistlikus Noorsoo Ühingus umbes 300 liiget, siis nüüd kuulub ELKNÜ-sse üle 104 000 noore. See on uus kommunismiehitajate põlvkond, kes teeb teoks oma eelkäijate unistused — ehitab üles kommunistliku ühiskonna meie maal.

*

Käesolev raamat on kirjutatud autorite kollektiivi poolt. Selle üksikud osad on kirjutanud K. Martinson (I ja IV artikkel), V. Väljas (II artikkel), A. Sunila (III artikkel), K. Siilivask (V artikkel), P. Larin (VI artikkel), S. Loorberg (VII artikkel) ja E. Agapova (VIII artikkel). Koostajaks on dotsent K. Siilivask.

Autorid on püüdnud ELKNÜ ajalugu valgustada selles ulatuses, mida võimaldab seni läbiuuritud faktiline materjal. Raamatu esimestes osades on püütud anda enam-vähem süstemaatiline ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloost. Viimastes artiklites aga tuli piirduda ainult mõningate põhiprobleemide valgustamisega. Kuna ELKNÜ ajalugu ei ole veel tervenisti ja täielikult uuritud, siis ei kujuta käesolev raamat enesest igakülgset teaduslikku uurimust, vaid püüab kokku võtta ning edasi anda seniseid uurimistulemusi. Selles mõttes võib ta olla teatud lähtepunktiks ELKNÜ ajaloo põhjalikule teaduslikule läbitöötamisele. Seda enam, et artiklite kirjutamisel kasutatud põhimaterjalid on viidatud joone all.

Autorite kollektiiv peab oma ülesande lahendatuks, kui ta suudab meie tänapäeva noorsoole kas või mõnevõrragi valgustada ja omaseks teha nende eelkäijate kangelaslikku võitlust. Ta loodab, et järgnevad leheküljed aitavad selle ajaloo kangelastel, kellest paljud veel elavad ja töötavad meie hulgas, mööda nust üht-teist meelde tuletada. Kindlasti on selles raamatus palju puudusi, mõnedki sündmused on valgustamata jäänud. Seepärast palume saata oma märkusi, tähelepanekuid ja mälestusi EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudile, kus on loodud komisjon, mis tegeleb ELKNÜ ajaloo süstemaatilise uurimise ja koostamisega.

Koostajalt

VANA KAARDIVÄE JÄLGEDES

K. Martinson

1. Maha tsarism!

«Noorus on idealistlik selle sõna kõige paremas mõttes. Kõik aated, mis iialgi ühiskonda liikuma pannud, kõik ilusad püüded ja kõrged mõtted on alati just noorsoo seas kergesti tuld võtnud, just noorte hulgas vaimustatud poolehoidmist leidnud. Ja enese-ohverdavat eneseandmist nende aadete teostamiseks.

Kõigis vabaduseliikumistes leiame noorsugu esirinnas võitlemas. Revolutsiooniliikumiste ajalugu Venemaal annab selleks iseäranis palju tõendusi... Mida enam liikumises proletaarne iseloom nähtavale tuli, seda külmemaks jäid ta vastu kodanliku noorsoo esindajad, ja kui viimaks Venemaal otsustav võitlus proletariaadi ja kodanluse vahel lahti puhkes, siis võitles iga klassi noorsugu o m a klassi vägede pool barrikaadisid.»[1]

Nii võttis omal ajal eesti kommunistide üks silmapaistvamaid juhte Hans Pöögelmann lühidalt kokku noorsooliikumise arengutee meie maal. Kuspool barrikaade peavad seisma töölisnoored, see oli viimaste rõhuvale enamusele selge ja arusaadav. Venemaa töölisklassi noore põlvkonna võitluse eesmärgid olid samad mis vanemal generatsioonilgi: töötada enda, mitte ekspluataatorite jaoks, võita kätte uus, vaba ja õnnelik elu. See oli mitmete inimpõlvede palav unistus, mille nüüd proletariaadi klassivõitlus pidi tegelikkuseks muutma.

Miks astusid noored töölised võitlusse, hoolimata sellest, et tsaari isevalitsus neid selle pärast julmalt taga kiusama hakkas? Et sellele küsimusele vastata, peame teadma, kuidas elas töötav noorsugu tsaari, mõisnike ja kapitalistide võimu ajal.

Säärast elu, mis langes osaks töörahvale ja tema noorele põlvkonnale tsaari-Venemaal, on tänapäeva noorsool raske ette kujutada. Puudusid seadused, mis oleksid lapsi ja alaealisi kaitsnud

[1] Noored, üles! Kommunistline Noorsoo Internatsionaal. Petrograd, 1. mail 1920, veerg 12—13.

julma ekspluateerimise eest. Seetõttu oli nende odava tööjõu rakendamine tavaliseks nähtuseks. 1897. a. rahvaloenduse andmeil oli Venemaal 26,7 protsenti töölistest 12—19-aastased alaealised.[2] Paljudes ettevõtetes moodustasid lapsed tööliste üldarvust ühe kolmandiku ja isegi rohkem. Eriti massiliselt kasutasid kapitalistid alaealiste odavat tööjõudu tekstiilitööstuse ettevõtteis. Kreenholmi Manufaktuuris näiteks töötas möödunud sajandi 70-ndail aastail kuni 400 noort töölist, neist üle 200 olid alla 11 aasta vanad. Enamuse neist lastest olid inglastest vabrikuomanikud värvanud lepingu alusel Peterburi kasvatusmajadest. Millised olid aga Kreenholmi laste töötingimused, kuidas neid koheldi, sellest jutustas lausa õudusttekitavaid lugusid üks kasvatusmaja kasvandikke, pärastine silmapaistev revolutsionäär Vassili Gerassimov. Tühistel põhjustel heideti lapsi kartserisse vee ja leiva peale, vitsu aga anti 25—100 hoopi. «Vitstega peksti kasarmus,» meenutas V. Gerassimov. «Vabrikus karistati piitsaga. Kontoris seisis alati ukse juures timukas Goljaništšev, kes ülemuste käsul peksis. Toon mõned faktid, kuidas mind ennast peksti. Kord purustasin ma kogemata harja, mille eest sain 25 piitsahoopi; teinekord 50 hoopi selle eest, et sõitsin tõstemasinaga neljandalt korruselt kolmandale. Mind peksti nii tugevasti, et mu seljale ei jäänud valget kohta — kõik oli must nagu paja põhi.» Edasi jutustas V. Gerassimov sellest, kuidas alaealistel töölistel tuli elada pidevalt näljas ja olla poolalasti. Neile anti töötasust kätte ainult 8 kopikat kuus. Sealjuures jäid aga lapsed vabrikandile «toidu», «riiete» ja «korteri» eest isegi veel võlgu.[3]

Kergem ei olnud ka teistes vabrikutes ja tehastes, mõisa- ja hallparunite põldudel töötavatel noortel.

Noorte tööliste ebainimlik ekspluateerimine ja õigusetu olukord äratasid neis loomulikult teravat viha kapitalistide ja mõisnike ning kogu tsaarikorra vastu, mis kaitses ekspluataatorite huve. Seepärast võtsid noored aktiivselt osa töölisklassi esimestest väljaastumistest, nagu näiteks Narva tööliste suurtest streikidest aastail 1872 ja 1882.

Kuid töörahval ja tema noorel sugupõlvel ei olnud veel kindlat sihti. Selge arusaamise proletariaadi võitluse ülesannetest ja eesmärkidest tõid töörahvahulkadesse marksistid. Esimesi marksistlikke ideid levitasid eesti noorte seas möödunud sajandi viimastel aastakümnetel ja käesoleva sajandi algul Tartu Ülikoolis õppivad marksistid. Kuid nende mõju piirdus peamiselt õppivate noortega, töölis- ja maanoortega olid nende sidemed nõrgad.

---

[2] L. Looring, Kangelasliku võitluse ajalugu. Kommunistlise noorsooliikumise ajaloo kokkuvõte. Leningrad 1929, lk. 39. (Edaspidi — Kangelasliku võitluse ajalugu.)

[3] V. Gerassimovi mälestused ilmusid ajakirjas «Bõloje» nr. 6, 1906. a. pealkirja all «Vene töölise elu pool sajandit tagasi». Eesti keeles on V. Gerassimovi mälestused kogumikus «Karastumine».

Kogu Eesti töölisklassi, sealhulgas ka proletaarse noorsoo sotsiaaldemokraatliku liikumise väljapaistvaks organiseerijaks said Mihhail Ivanovitš Kalinin, kes oli V. I. Lenini poolt asutatud «Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu» kasvandik. Ta tuli Tallinna 1901. a. aprillis Tiflisist, kust ta välja saadeti. 1902. aastal ühendas M. I. Kalinin Tallinna marksistlikud töölisrühmad sotsiaaldemokraatlikuks organisatsiooniks, millega pandi ühtlasi alus VSDTP Tallinna organisatsioonile ning algas järjekindel sotsialismi ühendamine töölisliikumisega.[4] M. I. Kalinin koondas täiskasvanute kõrval enda ümber ka aktiivseid noori. Nende hulgas paistsid silma eesrindlikud noored töölised ja kooliõpilased, nagu Gustav Kallas, Karl Rohtmaa, Eduard Pärdi, August Tiirvelt, Tatjana Slovatinskaja, Ernst Grünberg, Max Blumberg ja paljud teised. M. I. Kalinini juhtimisel abistasid noored Tallinna tööliste marksistlikke ringe lendlehtede trükkimisel ning täitsid muid revolutsioonilisi ülesandeid. Eriti suurt abi osutas M. I. Kalininile keskkooliõpilane M. Blumberg, kelle kaudu toimus Kalinini kirjavahetus «Iskraga». Noor tehnik A. Tiirvelt tõlkis M. I. Kalinini ülesandel «Iskra» artikleid eesti keelde, aitas neid paljundada ja üksikute lendlehtedena välja anda. Üks M. I. Kalinini kasvandikke, keskkooliõpilane E. Grünberg oli sel ajal Tallinna eesrindlike koolinoorte organisaator. Koos oma kaaslastega lõi ta Tallinna keskkooliõpilaste ühingu, mille koosolekuil loeti salaja revolutsioonilist kirjandust ja õpiti tundma marksistlikke ideid. Sageli aitas E. Grünberg varjata M. I. Kalininit politsei eest. Olles hea matemaatik, andis ta Kalinini soovitusel töölistele matemaatikatunde.[5]

M. I. Kalinini mitmekülgne tegevus Tallinna noorte hulgas aastail 1901—1904 oli noorsoo revolutsioonilise võitluse ajaloos suure tähtsusega. M. I. Kalinin oli eesti töölisnoorsoo esimene organiseerija ja õpetaja marksismi-leninismi vaimus.

1905. aastal puhkes esimene Vene revolutsioon. Revolutsiooni eesotsas sammus Venemaa töölisklass, keda juhtis tema avangard — bolševike partei. 1905.—1907. a. revolutsiooni päevil võitles Venemaa töölisnoorsugu õlg õla kõrval vanemate töölistega vapralt, otsustavalt ja ennastsalgavalt isevalitsuse vastu. Nii oli see ka Eestis. Sellest kõneleb terve rida ajaloolisi fakte. Kui jaanuaris-veebruaris puhkesid kõikjal tööliste streigid, liitusid nendega ka vabrikunoored. 9. veebruaril 1905. aastal jätsid näiteks kõik Tartu trükikodade õpilased töö seisma ja võtsid oma koosolekul vastu resolutsiooni, milles öeldi: «Avaldame osavõtmist ja nõusolemist Venemaa üleüldise tööliste liikumisega, mis töörahva olukorra parandamise poole on sihitud.» Õpipoisid nõudsid õppeaja lühendamist viielt aastalt neljale, üheksatunni-

[4] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 32.
[5] «Noorte Hääl» nr. 32, 24. okt. 1940. a.

list tööpäeva kui lähemat sammu kaheksatunnilise tööpäeva kättevõitmiseks, õpilaspalga suurendamist jne.[6]

13. veebruaril puhkes ka Tartu pagariõpipoiste streik.[7] Nende olukord oli eriti raske. Noortel tuli ebasanitaarsetes tingimustes töötada päevas 14—16 tundi ja isegi rohkem. Pagariõpipoisid nõudsid tööpäeva lühendamist, vaba pühapäeva andmist jne. Pagariäride omanikud olid sunnitud tegema mõningaid järeleandmisi. Veebruari teisel poolel ja märtsi algul hakkasid Tartus streikima veel kaupluste, rätsepa- ja kingsepaõpipoisid.

Tallinnas jätsid trükikodade õpilased töö seisma 18. veebruaril. Nad nõudsid peremeestelt kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamist, palga suurendamist kümne protsendi võrra jne. Tsaaripolitsei püüdis koosolekule kogunenud trükikodade õpipoisse vägivaldselt laiali ajada. Neli aktiivsemat noort areteeriti.

Umbes samal ajal alustasid Tallinnas streikimist veel pagari-, tisleri- ja kingsepaõpipoisid. Streigid lõppesid osaliste järeleandmistega peremeeste poolt. Õpipoiste streigid levisid veebruaris ja märtsis 1905. aastal ka teistesse linnadesse, nagu Pärnusse, Valka, Viljandisse ja mujale.

Tööliste streikide mõjul puhkesid jaanuaris ja veebruaris rahutused ka paljudes koolides. Tallinnas, Kuressaares, Tartus, Võrus, Pärnus jm. organiseerisid eesrindlikud keskkooliõpilased rahutuste ajal põrandaaluseid ringe, korraldasid protestikoosolekuid ja tänavameeleavaldusi.[8] 13. jaanuaril toimus näiteks õpilaste koosolek Võru linnakoolis, kus loeti ette revolutsioonilisi brošüüre. Pärast seda läksid õpilased punast lippu kandes linnaparki, kus laulsid revolutsioonilisi laule.[9]

Tallinnas Aleksandri Gümnaasiumis[10] võtsid õpilased oma koosolekul märtsi lõpul vastu üleskutse kõigile Eestimaa koolidele. Selles öeldakse muuhulgas: «... Meie õppeasutuste kasarmuõhkkond ei taha teadagi meie inimeseõigustest, meist tahetakse sõnakuulelikke ja alandlikke alamaid teha, kes korra ja trooni alustugedeks oleks ... Iga mõtleja inimene peab isevalitsuse despotismi kukutamisele kaasa aitama.»[11]

Tartu töölisnoored, ehtinud end punaste lintidega, kiskusid 1905. aasta sügisel ametiasutustes ja koolides maha kroonukulle ning heitsid need Emajõkke. Üks tsaarivappidest riputati aga «Postimehe» toimetuse maja külge, sest, nagu noored ise väitsid, võis selles majas kõige rohkem tunda tsarismi reaktsioonilist vaimu.

---

[6] «Uudised» nr. 12, 11. veebr. 1905. a.

[7] 1905. aasta Eestis. Leningrad 1926, lk. 167.

[8] Moskva Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (Moskva RAKA), f. АП, 00, 1905. a., s.-ü. 4, osa 31, l. 28—35; 1905. aasta Eestis, l. 128—129; ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (ENSV RAKA), f. 296, s.-ü. 22-1-c, l. 195.

[9] ENSV RAKA, f. 296, s.-ü. 20-1-c, l. 107.

[10] Praegu V. Klementi nim. Tallinna Tehniline Erikutsekool, Narva maantee 1.

[11] Moskva RAKA, f. ДП, 00, 1905. a., s.-ü. 5, osa 48, l. 29—30.

Tallinnas loodi koolinoorte revolutsioonilise liikumise juhtimiseks ja suunamiseks VSDTP komitee õpilaste organisatsioon, mis andis välja ka oma lendlehti. 24. oktoobril suleti tööliste nõudmisel koolid. Algas koolinoorte üldstreik, mida juhtis VSDTP õpilasorganisatsioon. Aleksandri Gümnaasiumis korraldati linna õpilaste koosolek, kus võeti vastu 12 punktist koosnev nõudmine. Selles nõutakse poliitiliste ja usuliste vaadete pärast tagakiusamise lõpetamist, õigust luua õpilaste ringe, koosolekute vabadust jne.[12]

Ka Tartus loodi 1905. aasta sügisel VSDTP Tartu grupi keskkooliõpilaste organisatsioon. Selle juhtimisel korraldati 24. oktoobril ülevenemaalise üldstreigi ajal linna keskkooliõpilaste ühine koosolek, kus vastuvõetud resolutsioonis öeldi: «Praegused määratu suure tähtsusega sündmused Venemaal ... kohustavad meid sellest suurest sündmusest tegelikult osa võtma ja oma võitlevaid seltsimehi kõigi abinõudega toetama, mis meil käepärast on. Sel põhjusel teeme otsuseks koolitööd lõpetada ja kõikides Tartu keskkoolides poliitilist streiki alustada. Kõik oma aega püüame oma maale ja rahvale abiandmise peale ära kulutada, kuna tal nüüd suur tegelike võitlejate puudus on.»[13]

Pärast seda koosolekut katkestasid Tartu keskkoolid ja Õpetajate Seminar õppetöö.

Tallinna ja Tartu kooliõpilaste eeskujule järgnesid ka teiste linnade ja maakondade revolutsioonilised koolinoored. Nii puhkesid 1905. aasta oktoobris streigid Kuressaare, Võru ja Rakvere linnakoolis.[14] 3. detsembril katkestasid õppetöö ka Pärnu keskkooli õpilased. Samal päeval kogunesid nad koosolekule, kus koolinoorsoo revolutsioonilise liikumise tähtsusest kõnelesid VSDTP Pärnu grupi liikmed.[15]

Suure tähtsusega olid 1905.—1906. aastal nekrutite arvukad väljaastumised.[16] Tallinnas, Tartus jm. tegid VSDTP komiteed suurt tööd nende organiseerimiseks. Korraldati mitmeid nekrutite koosolekuid, saadeti nende hulka agitaatoreid ning levitati lendlehti. Paljudel koosolekutel otsustasid noored sõjaväeteenistusse mitte minna. Sajad Pärnu, Viljandi, Rakvere, Valga, Tartu jt. linnade ja maakondade nekrutid keeldusid vande andmisest tsaarile. Detsembri algul toimus vanas «Estonias» Tallinna koon-

[12] Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 43.

[13] Eestimaa Kommunistliku Partei arhiiv (EKPA), f. 27, nim. 1, s.-ü. 102, l. 18—20, 23.

[14] ENSV RAKA, f. 430, s.-ü. 386, 1906. a., l. 2—5; Elukutse — riigikukutaja. Mälestusi ja dokumente V. Kingissepast. Tallinn 1963, lk. 37; Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 43; J. Inthali andmetel.

[15] Sõja-ajaloo Riiklik Keskarhiiv (SARKA), f. 9, 1909. a., 50. kd., s.-ü. 10/21, l. 38—49.

[16] 1905. aasta Eestis, lk. 115, 184—188; Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 44—45.

datud nekrutite koosolek, kus suurem osa noortest keeldus sõjaväkke astumast.

Toodud faktid kõnelevad küllaltki ilmekalt, kui võimsalt arenes neil ajaloolistel päevadel meie maal noore põlvkonna revolutsiooniline liikumine.

Venemaal ei olnud enne 1917. aastat niisuguseid iseseisvalt tegutsevaid töölisnoorte organisatsioone nagu paljudes Lääne-Euroopa maades. Tsaristliku diktatuuri ja julma terrori tingimustes puudus töörahval täielikult organiseerimisvabadus. Töölisklassi organisatsioonid olid sageli seadusega keelatud, neid kiusati pidevalt taga, mille tõttu nende tegevus oli äärmiselt piiratud. Veelgi vähem oli võimalusi proletaarse noorsoo massiliste poliitiliste organisatsioonide loomiseks illegaalse bolševike partei juhtimisel.

Esimene Vene revolutsioon ning töölisliikumise uus tõus pärast 1910. aastat tõid Eesti proletariaadi liikumisse terve rea silmapaistvaid noori võitlejaid, kes uute revolutsiooniliste lahingute ajal seisid juba Eesti töölisklassi ja tema partei juhtide ridades. Need olid Viktor Kingissepp, Jaan Anvelt, Johannes Käspert, Mart Likemets, Otto Rästas, Engelbert Strauch, Rudolf Vakmann jt.

Suuri kannatusi tõi töötavale rahvale esimene imperialistlik maailmasõda. Sõja tagajärjel raskenes ka töötava noorsoo olukord. Tsaarivalitsus lubas kasutada laste tööd kõigis tööstusharudes, samuti ületunni- ja öötööl ning tervisele kahjulikel töödel. Kuna vabrikutest ja tehastest tuhandeid täisealisi töölisi sõjaväeteenistusse saadeti, kasvas järsult noorte ja alaealiste tööliste arv, kelle tööjõud oli kapitalistile pealegi odavam. Nii näiteks töötas Kreenholmi Manufaktuuris 1913. aastal 968 alaealist, 1914. a. lõpul aga juba 1179, milline arv jäi põhiliselt püsima kuni 1917. aastani.[17] Balti manufaktuuris kasvas 1917. aastaks 12—25-aastaste tööliste arv 25 protsendini tööliste koguarvust, kusjuures 12—15-aastasi lapsi töötas vabrikus paarsada.[18]

Sõjaajal olid alaealiste ja noorte tööliste palgaolud eriti rasked. Neile maksti võrdse töö eest märksa väiksemat töötasu kui täiskasvanuile. Samal ajal kasvas aga pidevalt elukallidus, mis tõi kaasa nälja ja viletsuse.

Esimese maailmasõja aastail võttis töölisliikumine järjest teravamad vormid. Bolševikud selgitasid rahvahulkadele sõja imperialistlikku iseloomu ning kutsusid töölisi ja talupoegi muutma imperialistlik vennatapusõda kodusõjaks, s. o. pöörama täägid oma maa kodanluse vastu ja lõpetama sõda revolutsioonilisel teel. Bolševike selgitustöö oli vastukaaluks šovinistlikule propa-

[17] Kreenholmi Manufaktuur 1857—1932, lk. 72.

[18] Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA), f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 94 (ümbrik).

gandale, mida kodanlus eriti agaralt tegi noorsoo hulgas. Selle propaganda eesmärgiks oli ette valmistada tsarismile truid soldateid, kes oleksid valmis kõhklemata oma verd valama «keisri, usu ja isamaa eest». Eesrindlikud töölis- ja koolinoored asusid bolševike juhtimisel sõja- ja tsarismivastaseid ideid massidesse kandma. Paljud noored võtsid osa bolševistlike lendlehtede levitamisest, kuigi neid tabamise korral ootas raske karistus. Nii näiteks mõisteti noor tööline, bolševik Jaan Mikk, kes tabati 1915. aasta kevadel Tallinnas lendlehtede levitamiselt, neljaks aastaks sunnitööle.[19] Töölisnoor, bolševik Engelbert Strauch aitas Tallinna bolševikel Petrogradist keelatud kirjandust tuua ja levitada ning organiseeris Tallinna sadamas tööliste streike.[20]

Sõjavastased meeleolud levisid ka Tartu koolinoorte hulgas. Noored võtsid osa sõjavastaste lendlehtede levitamisest. Kodanlik «Postimees» nimetas noori lendlehtede levitajaid arusaamata poisikesteks, kes nähtavasti ei aimagi, kui mõistmatu on praegusel tõsisel ajal niisuguste lehekestega välja tulla.[21] Kodanlus kartis, et rahvas hakkab mõistma käimasoleva sõja tõelist iseloomu ja kukutab tsaarikorra. Lendlehes, mida 1916. a. oktoobris Tartus levitati ja mis kandis pealkirja «Õppiv noorsugu ja sõda», öeldi, et «õppivatest noortest formeeritav ohvitseride kaader peab olema pimedaks relvaks imperialistide käes selleks, et ajada soldatite halli massi hukatusse... Õppiv noorsugu peab sõja küsimuses kindlale seisukohale asuma. Õppiv noorsugu peab püstitama loosungi — Maha isevalitsus!»[22]

Töörahva visa võitlust, millele aitasid agaralt kaasa eesrindlikud töölis- ja koolinoored, kroonis edu. 1917. a. veebruaris kukutas Venemaa töölisklass Romanovite dünastia. Tsaar Nikolai II tõugati troonilt.

Veebruarirevolutsioon ei hävitanud veel kodanluse võimu. Ent töölised ja soldatisinelitesse riietatud talupojad lõid kodanliku Ajutise Valitsuse kõrvale tööliste ja soldatite saadikute nõukogude näol oma võimu, mis kasvas ja tugevnes. Venemaa töölised hakkasid bolševike partei juhtimisel võitlema tekkinud kaksikvõimu likvideerimise, sotsialistliku revolutsiooni võidu eest.

---

[19] J. Mikk suri vanglas tuberkuloosi. «Kiir» nr. 83, 6. juulil 1917. a.
[20] Revolutsiooni lipukandjad I, lk. 160.
[21] «Postimees» nr. 22, 28. jaan. 1915. a.
[22] ENSV ORKA, f. 1869, s.-ü. 56, l. 35.

2. Bolševike partei juhtimisel

Veebruarirevolutsioonile järgnevatel kuudel tegi bolševike partei, kes oli relvastatud revolutsiooni edasiarendamise leninliku programmiga, määratu suurt tööd rahvahulkade poliitilisel kasvatamisel, oma mõju tugevdamisel töötajate laiades kihtides. Palju tähelepanu pööras partei proletaarse noorsoo organiseerimisele ja kasvatamisele.

Ka Ajutise Valitsuse tegevuse perioodil jätkasid kapitalistid noorte ja alaealiste halastamatut ekspluateerimist. Alaealiste tööpäeva ei lühendatud. Puudus töökaitse. Eesrindlik noorsugu sai aru, et ainult töörahvaga koos võideldes võib ta saavutada parema elu. Bolševike loosungid «Maha sõda!», «Kogu võim nõukogudele!» tõmbasid noorsugu kaasa. «Organiseeruge töölisnoorsoo ühingutesse», kutsus partei neid üles, «astuge proletariaadi võitlussalkadesse, võidelge alaealiste kuuetunnilise tööpäeva ja nende töökaitse eest, üldise tasuta hariduse saamise eest kuni kuueteistkümnenda eluaastani, noorsoo poliitiliste õiguste eest ja õiguse eest valimistest osa võtta alates kaheksateistkümnendast eluaastast!»[23] Neid loosungeid levitas bolševistlik ajakirjandus kogu maal. Töölisnoorsugu võttis need omaks ning asus koondama oma jõude.

Eriti suure hoo sai proletaarne noorsooliikumine revolutsiooni hällis — Petrogradis. 11. aprillil (uue kalendri järgi 24. aprillil) kogunesid bolševike üleskutsel tehase «Vene Renault» sööklasse Viiburi rajooni 28 ettevõtte õpipoiste delegaadid. Siin otsustati luua «Viiburi rajooni õpilaste üldorganisatsioon». Kaks päeva hiljem toimunud vabriku- ja tehasenoorte esindajate järjekordsel koosolekul, millest võttis osa ka N. K. Krupskaja, otsustati üksmeelselt luua Petrogradi töölisnoorsoo ühing.[24] Nii algas kommunistliku noorsooühingu loomine Petrogradis.

Eesti töölisnoorte organiseerimise algatajateks said pärast Veebruarirevolutsiooni võitu Tallinna noored metallitöölised, täpsemalt — «Dvigateli» vabriku noortöölised. «Dvigatelis» tegutses tol ajal üks Tallinna tugevamaid parteiorganisatsioone, mis haaras oma mõju alla ka vabriku noortööliste enamuse. Selles tehases töötasid tuntud bolševike Rudolf Vakmanni, Mart Likemetsa jt. kõrval niisugused noored võitlejad, nagu Johannes Lauristin, Richard Vennikas, Valter ja Arnold Juhkum, Aleksander Hendrikson ning Johannes Kuuskmann. Vabriku parteiorganisatsioon viis noorte hulgas läbi ulatuslikku poliitilist selgitustööd. Johannes Lauristin kirjutas hiljem oma jutustustes: «... Poliitilist kasvatust tehti meil enamasti igal hommikul enne tööle asumist töökojas pinkide vahel ja seina ääres sooja toru peal. Seal

[23] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, Tallinn 1959, lk. 52.
[24] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 53.

arutati päevauudiseid ja parteide vahelisi asju ning võimalikult üksikasjaliselt.»[25]

«Dvigateli» noorte initsiatiivil avaldati Tallinna parteiorganisatsiooni häälekandjas «Kiir» üleskutse linna vabrikute ja tehaste õpipoistele. Selles öeldi: «Meie oleme tulevane proletariaat — vabadusvõitlejad. Kui meie tahame täieliku sotsialismuseni jõuda, siis ei või meie praegugi enam aineliselt endid nii kurnata lasta. Sarnasel korral peame haridusest ja mõnestki muust headusest eemale jääma, mis meid aitab teadvuselisteks töölisteks kasvada.»[26] Üleskutses tehti Tallinna töölisnoortele ettepanek koguneda 7. mail «Dvigateli» tehase sööklasse, et arutada õpipoiste organiseerimise küsimusi.

Paar päeva hiljem avaldas «Kiir» uue üleskutse, milles kutsuti kõikide Tallinna töökodade õpilasi saatma 11. (24.) mail oma esindajad «Dvigateli» sööklasse ülelinnalisele töölisnoorte koosolekule.[27]

Nendel koosolekutel, nagu meenutab A. Hendrikson, kiideti heaks «Dvigateli» noortööliste väljatöötatud nõudmised: anda valimisõigus kõigile kodanikele alates kaheksateistkümnendast eluaastast, endise kahekümne ühe aasta asemel; maksta noortöölistele võrdse töö eest vanemate töölistega võrdset töötasu; kehtestada 14—16-aastastele töölistele neljatunniline ja 16—18-aastastele kuuetunniline tööpäev; panna maksma alla 18 aasta vanuste tööliste öötöö keeld; võimaldada töörahva lastele tasuta haridus. Koosolek otsustas teha ettevalmistusi ülelinnalise proletaarse noorsoo-organisatsiooni loomiseks.[28] Samas asutati Tallinna vabrikuõpipoiste keskkomitee, mis asus juhtima õpipoiste võitlust.

Enne kui Tallinna noorte koosolek ülelinnalise organisatsiooni rajamiseks kokku tuli, loodi Tallinna bolševike initsiatiivil sotsiaaldemokraatlik spordiorganisatsioon «Jõud». Selle asutamiskoosolek tuli kokku 14. (27.) mail. Bolševiku J. Ikmelti ettepanekul tunnistati spordiselts sotsiaaldemokraatlikuks ning teatati, et ta avaldab oma kuulutused ainult eesti bolševike häälekandjas «Kiir». Valiti ka seltsi juhatus, kuhu kuulusid peamiselt bolševikud eesotsas J. Ikmeltiga ja nende poolehoidjad. Samal koosolekul otsustati, et loodud seltsi märk on värvilt punane, tõusva päikese ja sähvatava välguga.[29]

Vähem kui kuu aega hiljem kuulus spordiseltsi juba 350 liiget.[30]

Ülelinnalise töötava noorsoo organisatsiooni asutamiskoos-

[25] J. Madarik, Jutustused, Tallinn 1955, lk. 171.
[26] «Kiir» nr. 34, 5. mail 1917. a.
[27] «Kiir» nr. 37, 9. mail 1917. a.
[28] A. Hendriksoni andmetel.
[29] EKPA, f. R-1282, nim. 1, s.-ü. 89.
[30] «Kiir» nr. 57, 5. juunil 1917. a.

oleku ettevalmistamiseks moodustasid bolševikud ajutise juhatuse, kes avaldas «Kiires» üleskutse kõigile Tallinna töötavatele mõlemast soost noortele, nagu vabrikute ja töökodade töölised, kontori- ja äriteenijad jne. Üleskutses kutsuti linna töötavaid noori 18. mail ülelinnalisele koosolekule «Tööliste Majja» (Suur-Karja 18), et asutada oma organisatsioon.[31]

Sellest koosolekust jutustab tuntud revolutsionäär Henrik Allik:

«Pärast koosoleku «rakendamist», s. o. juhataja ja protokollija valimist, hakati arutama organisatsiooni loomist. See ei tekitanud suuri vaidlusi. Üksmeelselt tunnistati töölisnoorsoo organisatsiooni loomine tarvilikuks. Vaidlusteks läks aga siis, kui hakati arutama loodava organisatsiooni poliitilist platvormi. Kõigepealt esines võrdlemisi väike rühmitus, kes asus seisukohal, et loodav ühing peab seisma väljaspool poliitilisi parteisid ja tegelema ainult kultuurilise tööga töölisnoorsoo hulgas, asutama draamatrupi, laulukoori, raamatukogu jne. Kõik, mis üle selle, poliitika — see pidi olema «kurjast». Paar noormeest võtsid võrdlemisi tagasihoidlikult sõna sotsiaaldemokraatide-menševike poliitilise platvormi kaitseks. Peamine sõnasõda puhkes aga sotsialistide-revolutsionääride (esseeride) ja bolševike vahel...

Enamik sõnavõtjaid kaitses sel koosolekul bolševike seisukohti.»[32]

Bolševike platvormi poolt esinesid koosolekul partei liikmed Eduard Böckler, Jaan Ikmelt, Johan Kull jt.

Peale paaritunnilist ägedat vaidlust otsustas koosolek rõhuva häälteenamusega võtta omaks bolševike partei poliitilised ja taktikalised seisukohad.

Loodav ühing otsustati nimetada Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Klubiks.

Klubi alaline juhatus moodustati 2. (15.) juunil toimunud üldkoosolekul. Selle koosseisu kuulusid: A. Grünthal, R. Alt, V. Juhkum, A. Juhkum, J. Kull jt.[33] Peab tähendama, et Noorte Klubi juhatuse liikmed tihti vahetusid, kuna neile anti mitmesuguseid parteilisi ülesandeid. Hiljem valiti Noorte Klubi koosolekuil täiendavalt juhatusse veel H. Allik, E. Strauch, E. Vennikas, H. Vennikas jt.[34]

Klubi esimeheks sai üks silmapaistvamaid eesti töölisnoorsooliikumise tegelasi, kommunist Engelbert Strauch. E. Strauch oli pärit vaesest töölisperekonnast. Kaotanud varakult oma vanemad, asus nooruk Tallinna tööle lukksepa õpipoisina. Ta lõi sidemed bolševikega ning hakkas töölisliikumisest aktiivselt osa

[31] «Kiir» nr. 42, 16. mail 1917. a.

[32] Kogumik Karastumine, Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest (edaspidi — Karastumine), Tallinn 1958, lk. 51—52

[33] «Kiir» nr. 65, 14. juunil 1917. a.

[34] «Tööline» nr. 51, 12. sept. 1917. a.

võtma. 1912. a. võeti E. Strauch seitsmeteistkümneaastaselt bolševike partei liikmeks. Ta täitis vastutusrikkaid parteilisi ülesandeid. Kahel korral ta vangistati, kuid tsaarivõimud olid sunnitud noormehe süütõendite puudumisel vabastama. Pärast Veebruarirevolutsiooni oli E. Strauch Tallinna sõjasadama tehasekomitee esimees ja VSDT(b)P Tallinna Komitee liige.[35]

Noorte Klubi eesmärkidest ja ülesannetest kõneldes kirjutas «Kiir»: «Klubi on asutatud hariduslistel, poliitilistel ja majanduslistel alustel. Klubi ülesandeks on noorte haridust tõsta, poliitikat seletada ja majanduslist seisukorda parandada. Klubi paneb toime kõneõhtuid, näitemängusid, muusikaõhtuid, avab spordiosakonnad jne. Ühesõnaga, klubi katsub noortele kõik pakkuda, mille järele nüüd suurt puudust tuntakse.»[36]

Noorte Klubi hakkas neid ülesandeid energiliselt täitma. Ta koondas enda ümber Tallinna töötava ja õppiva noorsoo kõige aktiivsema osa. Noorte Klubi liikmete arv kasvas umbes kuu ajaga 300-ni. 1917. aasta augustikuu keskel kuulus Noorte Klubisse juba 500 liiget, sügisel aga 600.[37]

1917. aasta oli rahvamasside äärmise aktiivsuse aasta. Kõikjal, kus inimesed kokku puutusid, arutati elavalt poliitilisi päevaprobleeme. Sellepärast oli ka Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi esimeseks töövormiks koosolekud. Üldkoosolekuid peeti harilikult paar korda kuus, mõnikord ka igal nädalal. Enamikul juhtudel tulid arutamisele küsimused, mis huvitasid kõiki organisatsiooni liikmeid. Näiteks mäletab H. Allik, kuidas 1917. aasta suvel oli peakoosolekul päevakorras ühingu lipu küsimus. «Missugune peab olema noorte klubi lipp? ... Rõhuva enamusega otsustati, et töölisnoorsoo lipp peab olema punane. Lipukirjaks valiti: «Elagu rahvusvaheline noorsugu!»»[38]

Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi tegevus oli mitmekülgne. Klubil oli oma raamatukogu, mis muretseti peoõhtutest saadud sissetulekutest ning klubi liikmete hulgas teostatud vabatahtlikest korjandustest ja annetustest. Raamatukogu juhtis valitud komisjon eesotsas E. Strauchi, A. Juhkumi, R. Alti ja E. Vennikasega.[39] Noorte Klubi aitas energiliselt kaasa ka Tallinna töölisteatri asutamisele. 31. juulil (13. augustil) toimunud peakoosolekul otsustati, et kuna töölisteatrit on Tallinnas väga tarvis, tuleb seda klubi summadest aineliselt toetada. Septembri algul antigi töölisteatri fondi 200 rbl. Samuti valiti Noorte Klubi esindaja töölisteatri komisjoni.[40]

---

[35] Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn 1962, lk. 159—162.

[36] «Kiir» nr. 65, 14. juunil 1917. a.

[37] «Kiir» nr. 71, 21. juunil 1917. a.; «Tööline» nr. 31, 19. aug. 1917. a.; ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 94.

[38] Karastumine, lk. 56—57.

[39] «Tööline» nr. 21, 8. aug. 1917. a.

[40] «Tööline» nr. 21, 8. aug.; nr. 43, 2. sept. 1917. a.

Noorte Klubi arendas ulatuslikult noorte kunstilist isetegevust, mis aitas kaasa nende silmaringi laiendamisele ning aktiviseerimisele. Ühel esimesel koosolekul valiti eriline peotoimkond, mille juhtimisel töötasid mitmesugused isetegevusringid, nagu laulukoor, ligi viiekümneliikmeline keelpilliorkester, näitering, kirjandusring jt.[41] Näiteringi juhtis Arnold Juhkum. Noored isetegevuslased korraldasid iga kuu paar pidu, millest nii noored kui vanad suure huviga osa võtsid.

Aktiivselt tegutses noore bolševiku J. Kulli juhtimisel klubi poliitring. Siin korraldati tihti referaat- ja vaidlusõhtuid, kus noored õppisid mõistma tolle aja keerukat poliitilist olukorda, bolševike partei ja proletariaadi võitluseesmärke.

Tähtsaks abinõuks noorte poliitilise silmaringi laiendamisel oli bolševistlik ajakirjandus. Esialgu Tallinna Sotsiaaldemokraatlikul Noorte Klubil oma iseseisvat ajakirja ei olnud. Selletõttu otsustas klubi peakoosolek 25. augustil (7. septembril) tunnistada oma häälekandjaks eesti bolševike ajalehed «Tööline» ja «Zvezda»,[42] mis hakkasid ilmuma 1917. a. juulis, pärast «Kiire» ja «Utro Pravdõ» sulgemist Ajutise Valitsuse võimude poolt. Noorte Klubi oma ajakirja väljaandmise otsus tehti peakoosolekul 21. septembril (4. oktoobril). Valiti ajakirja väljaandmist ettevalmistav komisjon, kuhu kuulusid E. Strauch, E. Raudkepp, J. Kull, H. Vennikas jt. Samuti otsustati, et ajakirja väljaandmise kulud kaetakse pidudest ning ajakirja osatähtede müügist saadud sissetulekutest. Ühe osatähe hinnaks määrati üks rubla.[43]

Noorte Klubi tegevusele noorsoo ideelisel kasvatamisel andis kõrge hinnangu «Tööline»: «Meie noored avaldavad hästi energilist tegevust. Nii kui sipelgad kihavad oma pesa ümber, niisama ka kihavad noored oma sotsiaaldemokraatliku «Noorte Klubi» ümber... Klubi kasvab oma liikmete arvu poolest päevpäevalt...

Edasi, noored, sest noorte päralt on tulevik!»[44]

Võttes juba esimesel koosolekul oma tegevuse aluseks bolševike partei poliitika ja taktika, rakendas Noorte Klubi kogu oma jõu selleks, et koondada laiu rahvahulki bolševike partei ümber ning aidata töörahval valmistuda võimu ülevõtmiseks. Võideldes nõukogude bolševiseerumise eest, nõudis Noorte Klubi juba juuli lõpus, et temal kui Tallinna proletaarse noorsoo organisatsioonil lubataks saata oma saadik linnanõukogusse. Esialgu seda töölisnoorte õiglast nõudmist ei rahuldatud.[45] Kuid septembri algul, mil Kornilovi kontrrevolutsiooniline vandenõu oli lüüa saanud, olukord muutus. Kõikjal algas nõukogude kiire bolševiseerumine.

[41] «Noored Kommunaarid» nr. 9, 1921. a.; Karastumine, lk. 40—42.
[42] «Tööline» nr. 43, 2. sept. 1917. a.
[43] «Tööline» nr. 63, 26. sept. 1917. a.
[44] «Tööline» nr. 31, 19. aug. 1917. a.
[45] «Tööline» nr. 21, 8. aug. 1917. a.

Juba 6. (19.) septembril valiski Noorte Klubi peakoosolek linnanõukogusse Erna Raudkepi ja Valter Juhkumi, kes seejuures teatasid, et nad on bolševikud ja astuvad nõukogus välja oma partei toetuseks. Noored võtsid selle teate vastu valjude kiiduavaldustega.[46]

Üheks Noorte Klubi tähtsamaks ülesandeks oli võitlus töötava noorsoo poliitiliste õiguste eest ja hariduse võimaldamise eest töörahva lastele. Koos Tallinna vabrikute ja tehaste õpipoiste keskkomiteega esitas Noorte Klubi nõudmise, et töötavatele noortele antaks kõik demokraatlikud kodanikuõigused, eelkõige aga valimisõigus alates kaheksateistkümnendast eluaastast.[47] See oli ka bolševike partei nõudmine.

Võitlus noorte demokraatlike õiguste eest muutus eriti teravaks 1917. aasta suvel, mil seisid ees linnavolikogude valimised, millest töötavad noored tahtsid võrdselt vanema generatsiooniga osa võtta.

Tallinna linnavolikogu valimiste eel aitasid noored levitada bolševike lendlehti, plakateid ja kuulutusi ning korraldasid 4. (17.) augustil ulatusliku meeleavalduse. Tuhanded töölisnoored ja -lapsed kogunesid Peetri platsile (praegune Võidu väljak). Nende peade kohal lehvisid punased lipud, loosungid ja plakatid, mis kutsusid rahvast linnavolikogu valimistel hääletama bolševike nimekirja nr. 1 poolt. Loosungitele oli kirjutatud: «Vanemad, hääletage nr. 1 poolt, sellega hoolitsete meie tuleviku eest!», «Me nõuame kooli! Seda annab meile nimekiri nr. 1!» jne. Kui demonstrandid orkestrihelide saatel mööda Harju tänavat Raekoja platsile suundusid, marssis kolonnides juba üle 3000 noore. Raekoja ees toimus miiting, kus bolševik H. Uripea esines sütitava kõnega. Siit siirdusid noorte kolonnid edasi mööda kesklinna tänavaid. Mitmel pool peeti uuesti kõnesid, mida jäid kuulama tuhanded linnaelanikud. Kirjeldades seda meeleavaldust, märkis «Tööline», et «kuiv kirjeldus ei suuda igatahes ühte osagi sellest tundest enesesse mahutada, mida see rongkäik rinnus esile kutsus... Noorte päralt on tulevik! Elagu noored!»[48]

Bolševikud saavutasid Tallinna linnavolikogu valimistel suure võidu — nad said hääli rohkem kui ükski teine partei ja ühe kolmandiku linnavolikogu saadikukohtadest.

Sel ajal oli kogu Venemaal noore põlvkonna üheks tähtsamaks nõudmiseks — õigus haridusele, mis oli ka bolševike partei üks programmilisi nõudmisi. Kodanlus, kes Ajutise Valitsuse näol veel võimul püsis, takistas igati töötava noorsoo pääsu koolidesse. Nii teatas juuni algul eesti kodanluse häälekandja «Päevaleht», et Ajutise Valitsuse kohalikel võimudel on kavas

---

[46] «Tööline» nr. 51, 12. sept. 1917. a.
[47] «Kiir» nr. 86, 10. juunil 1917. a.; «Tööline» nr. 42, 1. sept. 1917. a.
[48] «Tööline» nr. 21, 8. aug. 1917. a.

reaalkoolides ja kesk-eriõppeasutustes uuel õppeaastal õppemaksu tõsta 20—30 rbl. võrra aastas.[49] See samm pidi takistama rahva vaesemate kihtide pääsu koolidesse ja säilitama kodanluse monopoli haridusele.

Eesti bolševike võitlus noorte haridusolude parandamise eest paistis hästi silma 1917. aasta augusti keskel toimunud maatameeste konverentsil, mida juhtisid bolševikud. Siin pühendati palju tähelepanu kooliolude arutamisele. Konverents nõudis, et õpetus peab koolis olema ilmalik ja emakeelne, kusjuures kuueaastane kooliõpetus olgu kõigile lastele tasuta ja kohustuslik. Vallanõukogudele tehti ülesandeks parandada kooliõpetajate majanduslikku olukorda ning asuda ehitama uusi koolimaju, avada lugemistube ja raamatukogusid. Väiksemate laste jaoks, märgiti konverentsil, on vaja sisse seada lasteaiad, mängukoolid ja mängukohad.[50]

Niisugust ulatuslikku rahvahariduse programmi oli võimalik täielikult ellu viia alles töörahva võimu tingimustes.

Ka Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi esitas hariduse alal konkreetseid nõudmisi. 21. septembril (4. oktoobril) toimunud peakoosolekul võeti vastu järgmine otsus: «Meie, noored töölised, nõuame, et meile elukutselise ja üleüldisharidusliselise sisuga maksuta kursused avataks ... Meie tarvitame haridust ja nõuame seda nende kulul, kellele meie oma noore tervise ohverdame. Linnavalitsus ühes soldatite ja tööliste saadikute nõukogudega peab selleks sammusid astuma, et noorte õiglane nõudmine täidetaks.»[51]

Samal koosolekul valisid noored oma esindaja linnavalitsuse juures tegutsevasse hariduskomisjoni, mille juhtimine läks bolševike kätte. Hariduskomisjon avas juba enne Oktoobrirevolutsiooni uusi algkoole ning organiseeris ruume läti ja poola rahvusest õppivale noorsoole. Astuti samme ka uute lastevarjupaikade ja lasteaedade avamiseks. Komisjon tegi algust soojade hommikusöökide andmisega koolides. Vaesematele õpilastele anti rahalist abi jalanõude ja õpikute muretsemiseks.[52]

Nii suutsid bolševikud Tallinnas juba enne võimu täielikku ülevõtmist töötava ja õppiva noorsoo mitmeid haridusalaseid nõudmisi ellu viia. See, et bolševike sõnad ei lähe lahku tegudest, tõstis veelgi enam bolševike partei autoriteeti töötava noorsoo silmis.

1917. aasta juuli lõpul tuli Petrogradis illegaalselt kokku VSDT(b)P VI kongress, mis võttis kursi kodanliku diktatuuri kukutamisele töörahva relvastatud ülestõusu teel. Kongress võt-

[49] «Päevaleht» nr. 112, 7. juunil 1917. a.

[50] J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn 1956, lk. 132—133.

[51] «Tööline» nr. 63, 26. sept. 1917. a.

[52] J. Saat, Eesti bolševikud..., lk. 159—160.

tis vastu ka tuntud resolutsiooni «Noorsooühingutest». Resolutsioonis märgiti, et juba revolutsiooni esimestel päevadel algas paljudes Venemaa linnades töölisnoorsoo laialdane liikumine, mille eesmärgiks oli töölisnoorsoo iseseisvate organisatsioonide loomine. Omandatud kogemustest lähtudes rõhutas kongress, et proletariaadi partei on ... teadlik sellest hiiglasuurest tähtsusest, mis on töölisnoorsool kogu töölisliikumise seisukohalt. Võttes arvesse seniseid kogemusi, töötas kongress välja proletaarse noorsooliikumise arendamise leninliku programmi.

Selle kohaselt peeti vajalikuks luua organisatsiooniliselt iseseisev noorsooühing, mis oleks parteiga ideeliselt seotud. Ühingu töö juhtimine ei tohtinud kanda hooldamise iseloomu. Küll aga märgiti seda, et partei peab rohkem tähelepanu pöörama noorsooühingu ideelis-poliitilisele ja organisatsioonilisele juhtimisele. Noorsooühingu kui partei reservi eesmärgiks pidi eelkõige olema proletaarse noorsoo klassiteadlikkuse arendamine, tema ülesandeks aga propageerida noorte hulgas sotsialismi ideid, pidada energilist võitlust šovinismi ja militarismi vastu ning kaitsta noorte tööliste majanduslikke ja õiguslik-poliitilisi huve.

Kongress andis vastulöögi neile, kes ei olnud nõus noorsooühingu parteilise juhtimisega ja pooldasid ühingu stiihilist arenemist. «Praegusel ajal,» öeldi kongressi otsuses, «kus töölisklassi võitlus läheb üle otseselt sotsialismi eest võitlemise faasi, peab kongress kaasabi töölisnoorsoo sotsialistlike klassiorganisatsioonide [loomisele] üheks momendi edasilükkamatuks ülesandeks ja teeb partei organisatsioonidele kohuseks pöörata sellele tööle maksimaalset tähelepanu.»[53]

Suurt tähelepanu pööras kongress noorsooühingute juhtiva kaadri ettevalmistamisele. Kongress tegi partei Keskkomiteele ülesandeks luua sotsialistlike noorsooühingute organiseerimiseks ja juhtimiseks erilised instruktorite kursused.

Partei VI kongressi otsusel «Noorsooühingutest» oli kommunistliku noorsooliikumise ajaloos suur tähtsus. See otsus sai kommunistliku noorsooliikumise tormilise kasvu aluseks.

Juhindudes kongressi seisukohtadest, tõhustasid kohalikud parteiorganisatsioonid tunduvalt noorsooühingute juhtimist ja kogu noorsoo hulgas tehtavat tööd, mis soodustas noorsooliikumise kiiret tõusu. Ühingud kasvasid arvuliselt ja tugevnesid ideeliselt. VSDT(b)P VI kongress ja peagi sellele järgnenud Sotsialistliku Töölisnoorsoo Ühingu[54] loomine Petrogradis avaldasid suurt mõju sotsiaaldemokraatlike noorsooühingute kujunemisele ka Eestis.

---

[53] NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, lk. 387. See otsus avaldati ka eesti bolševike häälekandjas «Tööline» nr. 38, 28. aug. 1917. a.

[54] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 66.

Esialgu, enne partei VI kongressi, kuulus Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi tegelikult kohaliku parteiorganisatsiooni juurde. Ta polnud siis veel iseseisev organisatsioon, nagu seda nõuti parteikongressi otsustes.[55] Võitluse käigus muutus aga Noorte Klubi oma tegevuses järjest iseseisvamaks. Juuli lõpus otsustati klubi üldkoosolekul hakata looma Tallinna vabrikutesse Noorte Klubi vabrikukomiteesid.[56] Viimastele oli välja töötatud eraldi kodukord, mis kinnitati Noorte Klubi peakoosolekul augusti lõpul.[57]

Seega ei mahtunud Noorte Klubi tegevus enam klubilistesse raamidesse ning ta oli üle kasvamas iseseisvaks töötava noorsoo sotsiaaldemokraatlikuks ühinguks. Fikseerimist leidis see aga alles 27. oktoobril (9. novembril), s. o. pärast Oktoobrirevolutsiooni toimunud peakoosolekul. Siin võeti vastu otsus nimetada Noorte Klubi ümber Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Ühisuseks (hiljem asendati sõna «Ühisus» sõnaga «Ühendus»).[58] Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse (SDNÜ) tegevuse aluseks oli bolševike partei programm. Samal koosolekul kinnitati ka ühingu põhikiri.

Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse — iseseisva bolševistliku noorsooühingu loomine oli uueks etapiks proletaarses noorsooliikumises, ja eesti bolševike suureks võiduks noorsoo aktiivsema osa organiseerimisel ning kasvatamisel. See lõi eeldused üle-Eestimaalise kommunistliku noorsooühingu rajamiseks.

Teiseks linnaks Eestis, kus samuti õige kiiresti jõuti sotsiaaldemokraatliku töölisnoorsoo ühingu loomiseni, oli Narva.

«Augusti algul, pärast partei VI kongressi,» meenutab Narva Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse üks liikmeid Feliks Kaur, «tuli VSDT(b)P Narva Komiteesse Viktor Kingissepp. Ta leidis siit eest grupi tegevuseta töölisnoori. Parajasti olid kohal ka Narva parteiorganisatsiooni juhtivad seltsimehed... Näidates meie poole, ütles V. Kingissepp, et kahju on vaadata noori inimesi, kui neil pole ülesandeid. Partei peaks noori aitama. Nii hakkas Narva Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse (SDNÜ) organiseerimine liikuma. V. Kingissepp soovitas see asi kõige kiiremas korras joonde seada.»[59]

Augusti keskel koguneski grupp aktiivsemaid Narva töölisnoori Kiutööliste Ametiühingu ruumidesse koosolekule. Siin pandi alus Narva Sotsiaaldemokraatlikule Noorte Ühendusele. Valiti ühingu organiseeriv büroo, kuhu kuulusid: R. Eige, E. Kummer-Lehmann, A. Anni, V. Sulbe ja Z. Streljajeva. Koosolek luges

[55] Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 92.
[56] «Tööline» nr. 13, 29. juulil 1917. a.
[57] «Tööline» nr. 43, 2. sept. 1917. a.
[58] «Tööline» nr. 100, 10. nov. 1917. a.
[59] Karastumine, lk. 93.

vajalikuks avaldada enne ühingu asutamiskoosolekut Narva nõukogu häälekandjas «Rahvaleht» kuulutus, mis kutsuks töölisnoori end ühingu liikmeks registreerima.[60] Juba varem oli kindlaks määratud, et ühingusse võivad astuda 15—22 aasta vanused noored. Neid, kes olid väljaspool seda vanusepiiri, võeti ühingusse vastu peakoosoleku eriotsusega, kusjuures neil oli ainult nõuandev hääleõigus.[61]

Narva SDNÜ esimene üldkoosolek toimus 3. (16.) septembril 1917. aastal Kreenholmi koolimajas. Osavõtjaid oli tulnud niivõrd palju, et koolimaja saal, rõdu ja koridorid olid noori puupüsti täis.

Aruandega ühingu ja selle organiseeriva büroo senisest tegevusest esines bolševik R. Eige. Ta avaldas arvamust, et loodud töölisnoorte ühing «mitte vanade seltside järel ei käi, vaid omale ise uue raja raiub, et ta oma liikmete kõlbelises, hariduslises ja poliitikalises arendamises rohkem ära teeb, kui iga teine Narva selts.»[62]

Seejärel arutati, kuidas suhtuda Narva Kalevivabriku juurde loodud sotsiaaldemokraatlikku noorsooühingusse. Bolševikud tegid ettepaneku sellega ühineda, millega enamik koosolijatest nõustus.

Ühingu juhatusse valiti üksmeelselt: E. Kummer-Lehmann, A. Paas, M. Alberg, A. Anni, J. Utrik, J. Kaasik, A. Mesilane ja E. Krass. Valiti ka ühingu revisjonikomisjon.

Narva SDNÜ hakkas aktiivselt tegutsema. Juba esimesel koosolekul organiseeriti mitmeid ringe, nagu poliit-, näite- ja deklamaatorite ring, keelpilliorkester, laulukoor jne.

Ka Narvas puhkes erinevate parteide vahel äge võitlus mõju pärast töötavale noorsoole. Menševikud, esseerid, anarhistid ja kohalikud kodanlikud tegelinskid hakkasid Narva SDNÜ-le kallale tungima ja teda laimama. Nad püüdsid SDNÜ liikmeid veenda, et noortel ei maksa üldse poliitikaga tegemist teha. Paljastades töötava noorsoo vaenlasi, kirjutasid Narva SDNÜ liikmed «Rahvalehes»: «Meie oleme ... noored, kellele on vastik pettus ja ülekohus, kellede südametes vabaduse leek loidab ja õiguse tundmine asub ... võidelda tahame me rahu, III Internatsionaali, sotsialismi eest!»[63]

Töötava noorsoo revolutsiooniline aktiivsus kasvas ka teistes Eesti linnades ja külades, kuid sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide loomiseni seal enne Suurt Oktoobrit ei jõutud.

Oktoobrirevolutsiooni eel, mil eesti töötava noorsoo enamus koondus bolševike partei lipu alla, nägi eesti kodanlus suurt

---

[60] Karastumine, lk. 93.
[61] «Rahvaleht» nr. 4, 26. aug. 1917. a.
[62] «Rahvaleht» nr. 8, 13. sept. 1917. a.
[63] «Rahvaleht» nr. 9, 16. sept. 1917. a.

vaeva, et tõmmata võimalikult rohkem noori, eeskätt õppivat noorsugu, oma mõjusfääri. Töötava noorsoo hulgas kodanlusel ja tema käsilastel tegutsemispinda ei olnud, seepärast kandsid nad oma tegevuse raskuspunkti koolinoorte sekka. Nad hakkasid organiseerima gümnaasiumides õpilaste komiteesid. Tehti katseid koolinoorte seltside asutamiseks Viljandis, Tartus, Tallinnas jm. Tallinna ja Viljandi koolinoorte seltsides saavutas suure populaarsuse hoopis bolševike partei poliitika.

3. Nõukogude võimu eest!

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise plaanides pühendas VSDT(b)P proletaarsele noorsoole suurt tähelepanu, nähes temas tõhusat aktiivset jõudu töörahva relvastatud ülestõusu edukal läbiviimisel. Töötava noorsoo osast ülestõusus kirjutas V. I. Lenin oma ajaloolistes juhendites relvastatud ülestõusu läbiviimise kohta («Eemalseisja nõuanded»): «Moodustada *kõige energilisematest* elementidest (meie «löögimeestest» ja *töölisnoortest*, samuti parimatest madrustest) väikesed salgad, kes hõivaksid kõik tähtsamad punktid, *võtaksid osa* kõikjal, kõigist tähtsaist operatsioonidest . . .»[64]

Lenini juhendid täideti. Töötav noorsugu võttis need lahingukäsuna omaks. Juba varakult enne Oktoobriülestõusu astusid proletaarsete noorsooühingute liikmed Punakaarti, kus nad said sõjalise ettevalmistuse. Sõja-revolutsioonikomitee esimees N. Podvoiski teatas V. I. Leninile saadetud aruandes, et «noorsoo juurdevool Punakaarti on muutunud intensiivsemaks».[65]

Nii oli see ka Eestis. Noortöölised, eriti aga Tallinna ja Narva sotsiaaldemokraatlike ühingute liikmed, astusid Punakaardi ridadesse. Kui puhkes Oktoobrirevolutsioon, võtsid nad energiliselt osa ametiasutuste, telegraafi, telefonikeskjaama jt. punktide ülevõtmisest, patrullisid linnade tänavail, seisid valvepostidel.

25. oktoobril (7. novembril) 1917. aastal läks võim Petrogradis üle töörahva kätte. Kodanlik Ajutine Valitsus kukutati.

26. oktoobril (8. novembril) avaldas Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee üleskutse «Kõigile soldaditele, madrustele ja töölistele, kõigile Eestimaa elanikkudele!», milles kirjutati, et kõige suurem revolutsioon on möödas . . . Sõja-revolutsioonikomiteel Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures on täielik võim Eestimaal. Kohtadel on võim tööliste, soldatite, maatameeste ja väikemaapidajate nõukogude kui täieõiguslike organite käes.[66]

---

[64] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 154.
[65] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 75.
[66] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 254.

Eesti proletaarne noorsugu võttis selle teate vaimustusega vastu. Tema seisukohti väljendas kujukalt Narva SDNÜ üldkoosoleku resolutsioon, mis võeti vastu varsti pärast Oktoobri võitu. Koosolekul kiideti heaks Ajutise Valitsuse kukutamine, võimu üleminek tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kätte. Narva SDNÜ oli seisukohal, et «ainult põhjalikud uuendused, mis kapitalistliku tööstusviisi ümbermuutmises ja eraomanduse ärakaotamises seisavad, maad... korralagedusest päästa suudavad...» ja nõudis pankade, raudteede, suurtööstuse, mäekaevanduste ja muude eraettevõtete ühiskonnastamist; kaheksateistkümneaastastele aktiivse ja passiivse valimisõiguse andmist, alaealiste töö ärakaotamist... noortele maksuta ja sundusliku hariduse andmist jne. jne.

Et proletariaat igasuguste võimuahnitsejate vastu kaitstud oleks, nõuti terve rahva sõjariistu panemist.[67]

Juba nõukogude võimu esimesed kuud näitasid, et üksnes Nõukogude valitsus bolševike partei juhtimisel on võimeline täitma ja täidab noorsoo kõige elulisemad soovid. Noorsugu sai poliitilised õigused. 29. oktoobril (11. novembril) 1917. aastal anti valimisõigus kõigile, kes olid saanud kaheksateistkümneaastasteks. Hoolimata tõsistest raskustest, mida meie kodumaa tol ajal pidi taluma, kehtestas Nõukogude valitsus alaealistele kuuetunnilise tööpäeva, säilitades seejuures kaheksatunnilise tööpäeva tasu. Keelati alla neljateistkümneaastaste töölevõtmine, alaealiste öötöö ja ületunnitöö. Tööliste ja talupoegade lastele avanesid nüüd kõigi õppeasutuste uksed. Eestis hakati pärast Oktoobrirevolutsiooni kõikides koolides õpetama emakeeles. Nõukogude võim lõpetas kiriku sajanditepikkuse vahelesegamise haridustöösse ja keelas usuõpetuse õpetamise koolides. 19. jaanuaril 1918. aastal kaotati koolides õppemaks. Nende kulud kaeti erisummadest, mis koguti maksudena kodanluselt. Töölisnoortele, kes ei saanud päeval koolis käia, korraldati õppetöö õhtuses vahetuses. Võeti tarvitusele abinõud koolide ning õppeasutuste võrgu laiendamiseks. Näiteks Narvas vaatas linnanõukogu läbi muusikakooli asutamise projekti ja astus samme teatrikooli loomiseks.[68] Nii algas rahvaharidussüsteemi ümberkorraldamine uutel, nõukogulikel alustel.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit andis tohutu tõuke ka töötava noorsoo organisatsioonilise tegevuse laiendamisele. Kui enne Oktoobrirevolutsiooni oli sotsiaaldemokraatlike noorsooühingute peamine ülesanne agitatsiooni- ja propagandatöö noorte hulgas ja nende organiseerimine vana korda kukutama, siis pärast nõukogude võimu kehtestamist kerkis peamise

[67] «Rahvaleht» nr. 24, 7. nov. 1917. a.

[68] Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1957, lk. 634, 662.

ülesandena sotsiaaldemokraatlike noorsooühingute ette abistada parteid võitluses nõukogude võimu kaitsmise ja kindlustamise eest. Oli vaja laiendada oma mõju kogu töötavale noorsoole ning hakata teda bolševike partei juhtimisel kasvatama sotsialistlike ideede vaimus.

Sotsiaaldemokraatlikke noorsooühinguid hakati looma ka teistes Eestimaa linnades ja asulates.

Ülikoolilinnas Tartus, kus töölisnoorte arv võrreldes Tallinna ja Narvaga oli märksa väiksem, ei olnud enne Oktoobrirevolutsiooni sotsiaaldemokraatlikku noorsooühingut, küll aga oli bolševike initsiatiivil moodustatud Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse organiseeriv grupp, kuhu kuulusid noored bolševikud Peeter Peterson, tema õde Liisa Peterson, Karl Johanson, J. Rammus, E. Põder jt.[69] See grupp avaldas nüüd, pärast revolutsiooni võitu, üleskutse Tartu noortele.

«Noored seltsilised,» öeldi üleskutses. «Revolutsioon purustas tõkked rahva arenemise teel ja lõi kultuursele arenemisele algvõimalused. Kõik seltskonnakihid ruttavad endid organiseerima... Ka meie siin Tartus ei tohi maha jääda. Grupp noori kutsub selleks 29. oktoobril (11. novembril) kell 7 õhtul Pritsimajja koosoleku kokku, kus noorte klubi asutamise küsimus arutusele tuleb... Tulge kõik, kellel töölisklassi tulevik kallis!»[70]

Määratud päeval kogunesid linna töölis- ja koolinoored tuletõrjemajja. Koosolekust võtsid osa ka VSDT(b)P Tartu organisatsiooni ja Tallinna SDNÜ esindaja.

Koosoleku avakõne pidas noor kommunist P. Peterson. Seejärel esines Tartu revolutsioonikomitee liige K. Rimša, kes selgitas kokkutulnutele proletaarse noorsooühingu tähtsust nõukogude võimu tugevdamisel. Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse esindaja J. Kull jutustas Tallinna ühingu tööst. Pärast seda otsustas koosolek asutada Tartu Sotsiaaldemokraatliku Noorsoo Ühenduse. Samas algas ka liikmete registreerimine. SDNÜ-sse astumiseks avaldas kohe soovi ligi 60 noort. Edasi valis koosolek komisjoni ühingu põhikirja väljatöötamiseks ja Tartu SDNÜ ajutise juhatuse. Esimeheks valiti K. Leht, kirjatoimetajaks Aleksander Juhanson.[71]

Koosolek lõppes noorte võimsa lauluga:

«Kauem raudu me kanda ei taha,
ike kaelast ja köidikuist käed...»

12. (25.) novembril 1917. aastal toimus Tartus Sotsiaaldemokraatliku Noorsoo Ühenduse järjekordne koosolek, kus võeti

[69] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 469, l. 16.
[70] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 469, l. 16—17.
[71] «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» nr. 14, 1. nov. 1917. a.; «Edasi» nr. 20, 12. dets. 1917. a.

vastu põhikiri ja valiti ühingu alaline juhatus ning revisjonikomisjon. Ka otsustati ühingu juurde mitmesuguseid isetegevusringe asutada.[72]

Enne kui möödus kaks nädalat Tartu SDNÜ asutamisest kuulus sellesse juba üle 100 liikme ning kuu aega hiljem 200 liiget.[73]

Tartu SDNÜ tegevus arenes aktiivselt ja mitmekülgselt. Ühingu juures tegutsesid poliit-, kirjandus-, näite- ja spordiringid, 70-liikmeline laulukoor jne.[74]

Eriti tähtis oli noorte poliitilise silmaringi laiendamine. Ühingu poliitring, mis loodi kõige esimesena, pidas koosolekuid igal laupäeval. Pühapäeviti aga kogunesid noored parteikomitee majja (Tähtvere tn. 4) ja Tartu tuletõrjemajja kõnekoosolekutele. Kõnelesid tavaliselt vanemad parteiliikmed.[75] Nii esines Tartumaa Nõukogu Täidesaatva Komitee esimees, vana bolševik Hendrik Suuder noortele 5. (13.) novembril 1917. aastal teemal «Noored ja poliitiline võitlus».

Tartu SDNÜ mõju noorsoole kasvas iga päevaga. Varsti anti ühingule õigus saata oma esindajad linna tööliste ja soldatite saadikute nõukogusse. Ühingu koosolekul 3. (15.) detsembril 1917. aastal valitigi neli saadikut, kellele tehti ülesandeks kaitsta nõukogus töötavate noorte huve.[76]

Tartu SDNÜ liikmed jälgisid suure tähelepanuga oma saadikute tegevust nõukogus. Kui näiteks nõukogusse saadetud noorte esindaja — Otilie Sulg — korralikult oma kohustusi ei täitnud ja kolmel korral nõukogu istungitelt puudus, otsustas Tartu SDNÜ üldkoosolek 1918. aasta veebruari algul teda nõukogust tagasi kutsuda ning uue esindaja valida.[77] See näide räägib Tartu SDNÜ liikmete printsipiaalsusest ja suurest nõudlikkusest oma seltsimeeste vastu.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu loodi sotsiaaldemokraatlik noorsooühing ka Aseris, Kundas ja Haapsalus,[78] ent andmed nende ühingute tegevusest on väga puudulikud.

Tallinna SDNÜ elus oli pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu väga tähtsaks sammuks oma ajakirja «Noor Sotsialist» esimese numbri väljaandmine 1917. aasta detsembris. «Noore Sotsialisti» toimetusse kuulus 15 noort eesotsas J. Kulli ja H. Allikuga.[79] Esimene neist täitis toimetaja ülesandeid, kuna ta oli tuttav trükiasjandusega. «Noort Sotsialisti» trükiti Müürivahe tänaval

---

[72] «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» nr. 20, 18. nov. 1917. a.
[73] «Edasi» nr. 14, 5. dets. 1917. a.
[74] «Edasi» nr. 26, 15. jaan. 1918. a.
[75] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 469, l. 18.
[76] «Edasi» nr. 14, 5. dets. 1917. a.
[77] «Edasi» nr. 28, 5. veebr. 1918. a.
[78] Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 93.
[79] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 94.

asuvas tolleaegses O. Kalla trükikojas ja selle esimese numbri tiraaž oli 3000 eksemplari. Nagu meenutab H. Allik, sai ajakiri nii noorte kui ka vanade hulgas hea vastuvõtu osaliseks. «Noore Sotsialisti» teine number valmis 1918. aasta veebruaris, kuid seoses saksa okupantide sissetungiga ei jõudnudki see lugejateni.

Tallinna Sotsiaaldemokraatlikul Noorte Ühendusel tuli pärast nõukogude võimu kehtestamist Eestis suunata oma parimaid liikmeid valitsusasutustesse, eriti aga parteipropagandatööle. Tallinna SDNÜ juhatuse esimees Engelbert Strauch täitis Tallinna sadamatehase parteiorganisaatori vastutusrikast ülesannet, juhatuse liige Dora Hasan töötas Tallinna Nõukogu Täidesaatvas Komitees jne.

Kui Tallinnas hakati massiliselt organiseerima punakaardisalku, sammusid Tallinna SDNÜ liikmed selle esiridades. Punakaarti kuulus rõhuv enamus Tallinna SDNÜ liikmeist. «Dvigateli» tehases loodud 200-liikmelist punakaardi salka juhtisid Tallinna SDNÜ aktiivsed liikmed Harald ja Rudolf Vennikas.

Suurt tööd tegid Tallinna SDNÜ liikmed ka koolinoorte seltside, eriti aga 5. novembril 1917. aastal asutatud Tallinna Kooliõpilaste Keskkomitee oma poole võitmiseks. Vaatamata menševike vastupanule saavutasid bolševikke pooldavad kooliõpilaste esindajad Tallinna Kooliõpilaste Keskkomitees suure mõju. Viimaste eesotsas olid pärastised tuntud revolutsioonilised võitlejad — bolševikud Jüri Pruun, Harald Tummeltau, Liisa Peterson, Oskar Sepre ja tol ajal alles kolmeteistkümneaastane Vilhelmine Klementi. Nende algatusel võttis Tallinna Kooliõpilaste Keskkomitee usuõpetuse küsimuses vastu resolutsiooni, milles ta tervitab rahvakomissaride nõukogu otsust usuõpetus koolidest välja heita ja palub Eestimaa töörahva koolivalitsust selle asemele seada vabade kunstide ajaloo.

Pärast pööret Tallinna Kooliõpilaste Keskkomitees andis Tallinna Nõukogu talle kasutamiseks kino «Pallas» ruumid Viru tänaval.[80]

Mis aga puutub Narva SDNÜ tegevusse pärast Oktoobrirevolutsiooni, siis peab märkima, et siin saavutas küllaltki suure mõju grupp anarhiste toetavaid noori. Selliseid kõikumisi SDNÜ liikmete hulgas tuleb seletada tolle aja komplitseeritud poliitilise olukorra ja osa noorte vähese poliitilise teadlikkusega. Mis puutus kodanlikesse parteidesse, siis neid oskasid töölisnoored õigesti hinnata. Märksa raskem oli neil aga aru saada, mis vahe on näiteks menševike, esseeride, anarhistide ja bolševike vahel. Nagu kirjutab oma mälestustes Feliks Kaur, «olid paljud töölisnoored siis arvamisel, et kui tahad olla t õ e l i n e revolutsiooni eest võitleja, siis mida käredam, seda parem. Nii näiski, et anar-

[80] «Päevaleht» nr. 86, 30. märtsil 1932. a.

histid, need «maruenamlased», on kõige revolutsioonilisemad, kes ei jäta vanast korrast kivi kivi peale.»[81]

Ühel koosolekul tõstsid anarhistid koguni üles ühingu nime muutmise küsimuse. Tehti ettepanek ühing nimetada anarhistlikuks. Ent paljud liikmed ei olnud sellega päri ning nõudsid, et ühing võtaks endale nimeks — Kommunistlik Noorsooühing. Kuna aga mõlema ettepaneku pooldajaid oli peaaegu võrdselt, otsustati saalomonlikult — nimetada ühing Narva Anarhistlik-Kommunistlikuks Noorte Ühinguks.

Vaatamata üksikutele vigadele, pooldas suurem osa Narva SDNÜ, või nüüd juba Narva Anarhistlik-Kommunistliku Noorte Ühingu liikmeist siiski nõukogude võimu ja bolševike parteid. Paljud neist astusid hiljem vabatahtlikult Punaarmeesse või tegutsesid kodanlikus Eestis põranda all, andes tõeliste kommunistlike noortena kogu jõu sünnimaa vabastamiseks kapitalismi ikkest. Meenutades üht Narva noorte «anarhistide» liidrit, kes kangelasena langes kodusõjas, kirjutab H. Allik oma mälestustes tabavalt: «Meie põlvkond ei omandanud kommunistlikku maailmavaadet valmis ajalookonspektidest, vaid tegelikust elust. Pruugib siis imestada, kui sel teel mõnel tuli vahel ka komistada.»[82]

Niisugune oli üldjoontes 1918. aasta alguseni olukord Eesti proletaarsetes noorsooühingutes.

Proletaarne noorsooliikumine arenes sellal laialdaselt ka teistes Venemaa piirkondades. 8. (21.) oktoobril 1917. aastal toimus Moskvas Töölisnoorsoo Ühingu «III Internatsionaali» I ülelinnaline konverents, mis ühendas üksikud sotsiaaldemokraatlikud töölisnoorte ühingud ühtseks organisatsiooniks. Samasugune noorsooühingute ühendamine toimus Uraalis, kus loodi Uraali Piirkonna Sotsialistlik Töölisnoorsoo Ühing «III Internatsionaal».[83] Samanimeline ülemaaline ühing asutati ka Ukrainas. Analoogiline üksikute sotsiaaldemokraatlike noorsooühingute ühendamine ülemaaliseks kommunistlikuks noorsooühinguks otsustati läbi viia ka Eestis. VSDT(b)P Eestimaa Komitee tegi sotsiaaldemokraatlike noorte ühingute I kongressi ettevalmistamise ja kokkukutsumise ülesandeks Tallinna SDNÜ-le.

Jaanuari lõpul 1918. aastal avaldati kohalikes partei ja nõukogude häälekandjates Tallinna SDNÜ üleskutse Eesti sotsiaaldemokraatlikele noorsooühingutele. Selles märgiti: «Oktoobrirevolutsioon tõi meile — noorproletariaadile — täielise kodanliku vabaduse ... Et aga võit kindel oleks, peab meie vahel täieline ühistunne, vastastikune arusaamine olema ... Seda silmas pidades, et Eesti noorproletariaadil mitmedki tähtsad küsimused selgitamist ning otsustamist nõuavad, kutsub Tallinna SDNÜ 4. ja 5.

[81] F. Kauri andmetel.
[82] Karastumine, lk. 68.
[83] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 92—93.

(17. ja 18.) veebruaril 1918. aastal esimese Eesti sotsialistliste noorte organisatsioonide kongressi kokku. Kongressist võivad osa võtta kõik noorte organisatsioonide saadikud, kes praegust rahva nõukogude valitsust tunnistavad.»[84] Üleskutses oli ka kindlaks määratud, et kohalikel organisatsioonidel tuleb kongressile saata üks delegaat iga 100 liikme kohta.

4. (17.) veebruaril ilmus Eestimaa sotsiaaldemokraatlike noorsooühingute I kongressile üle 20 delegaadi, kes esindasid rohkem kui 2000 ühingute liiget. Esindatud olid Tallinna, Tartu, Narva, Haapsalu, Kunda ja Aseri sotsiaaldemokraatlikud ühingud. Kõige rohkem delegaate oli Tallinnast.[85] Kongressi valdav enamus pooldas bolševike seisukohti. Narva ühingut esindasid aga noored, kes nimetasid end anarhistideks-kommunistideks. Nende ja bolševike vahel areneski kongressil peamine võitlus.

Väiksed lahkhelid Narva anarhistlikult meelestatud esindajate ja Tallinna SDNÜ liikmete vahel puhkesid veel enne, kui kongress oli oma tööd alustanud. Sellest jutustab iseloomustava episoodi oma mälestustes H. Allik:

«Kongressi eelõhtul, organiseerides «kultuurilist puhkust», viisime külalised «Estoniasse». Ostsime piletid, kuid narvakad keeldusid neid vastu võtmast ja nende eest maksmast, seletades, et nemad kui anarho-kommunistid käivad igal pool ilma rahata. Sedasama seletasid nad ka kontrolöridele saali uksel. Piletitädidel oli muidugi väga udune ettekujutus, mis uue korra juures lubatud ja mis mitte, ning nad ei julgenud energiliste ja enesekindlate Narva poistega hakata riidu norima. Etendati «Madame Sans Géne'd» P. Pinnaga Napoleoni osas. Saime narvakate käest noomida, kuidas meie käime säärast «kodanlikku rämpsu» vaatamas ja julgeme veel neidki kaasa kutsuda.»[86]

Kongressi istungid toimusid «Tööliste Majas» Suur-Karja 18. Päevakord, mille esitasid Tallinna delegaadid, oli järgmine:

1) Aruanded kohtadelt.
2) Ühise programmi ja põhikirja väljatöötamine.
3) Ühingu taktika kindlaksmääramine.
4) Ühingu nime valimine.
5) Häälekandja ja albumi väljaandmise küsimus.
6) Esperanto keele küsimus.[87]

Aruanded kohtadelt näitasid, et kõige aktiivsemalt olid töötanud Tallinna SDNÜ liikmed, kelle arv oli kongressi ajaks kasvanud umbes 1000-ni. Narva ühingusse kuulus 500 noort, teistesse

---

[84] «Tööline» nr. 10, 15. jaan. 1918. a.
[85] Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 93; «Noored Kommunaarid» nr. 6, 1921. a.
[86] Karastumine, lk. 67—68.
[87] «Noored Kommunaarid» nr. 6, 1921. a.

ühingutesse kokku umbes sama palju. Sõnavõttudest selgus, et valdav enamus ühingute liikmeid olid töölisnoored, koolinoori aga oli vähe. Seda puudust kritiseeriti ning loeti vajalikuks tugevdada poliitilist selgitustööd õppiva noorsoo hulgas, kes vastasel juhul oleks sattunud kodanlike noorsooseltside mõju alla.[88]

Kongressi esimene päev kulus peamiselt vaidlusteks Narva delegaatidega loodava ühingu programmi ja taktika üle. Valdava häälteenamusega tunnistati siiski omaks bolševike partei programmilised ja taktikalised seisukohad.

Eriti teravaks läksid aga vaidlused siis, kui päevakorrale tuli ühingu nime valimine. Nagu meenutab kongressi delegaat, Tallinna SDNÜ juhatuse liige E. Raudkepp, tehtud kolm ettepanekut: 1) nimetada ühing kommunistlikuks (Tallinna delegaatide ettepanek), 2) anarho-kommunistlikuks (Narva delegaatide poolt) ja 3) — jätta endine nimetus — sotsiaaldemokraatlik.[89]

Häälteenamusega võeti vastu otsus nimetada Üle-eestimaaline Töölisnoorte Ühing Põhja-Balti Kommunistlikuks Noorte Liiduks (PBKNL).

Saanud lüüa, lahkusid Narva anarhistlikult meelestatud delegaadid demonstratiivselt kongressilt.

Kongress jätkas tööd. Võeti vastu otsus tunnistada Tallinna SDNÜ ajakiri «Noor Sotsialist» PBKNL häälekandjaks ja nimetada see ümber «Nooreks Kommunistiks».

Kongress otsustas koondada Põhja-Balti Kommunistlikku Noorte Liitu kõik Eestimaa sotsiaaldemokraatlikud noorsooühingud. Ühtlasi märgiti, et vaatamata kohalike ühingute töös esinenud kõrvalekaldumistele, mis tulenesid kogenematusest, hoidsid ühingud põhiliselt «õiget revolutsioonilist sihti, minnes alati ühes revolutsiooni juhi — enamlaste parteiga.»[90]

Kongressil töötati välja kava töö edaspidiseks organiseerimiseks ning valiti viieliikmeline PBKNL Keskkomitee. Kõik Keskkomiteesse valitud olid bolševikud.

Põhja-Balti Kommunistliku Noorsoo Liidu asutamisel on eesti proletaarse noorsoo võitluse ajaloos suur tähtsus. Esmakordselt ühendati Eestimaa revolutsiooniliste töölisnoorte kohalikud organisatsioonid ühtseks, ülemaaliseks Kommunistlikuks Noorsoo Liiduks. PBKNL oli 1920. aastal asutatud Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu ja pärast selle sulgemist loodud illegaalse Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu eelkäijaks. Ent PBKNL sai tegutseda väga lühikest aega.

Rikkudes Brestis sõlmitud vaherahukokkulepet, alustasid saksa imperialistid 18. veebruaril sõjakäiku noore Nõukogude riigi vastu. Saksa vägede teekond Petrogradi peale läks läbi Nõu-

[88] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 94.
[89] «Noored Kommunaarid» nr. 6, 1921. a.
[90] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 94.

kogude Eesti. 22. veebruaril 1918. aastal pöördus Rahvakomissaride Nõukogu rahva poole V. I. Lenini kirjutatud üleskutsega «Sotsialistlik isamaa on hädaohus!». Nõukogude valitsus kutsus kogu rahvast üles kaitsma sotsialistlikku isamaad pealetungivate saksa imperialistide vastu, kes olid seadnud oma eesmärgiks kapitalistliku korra taastamise meie maal. Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatev Komitee kutsus oma läkituses «kõiki neid, kellel Eesti ja töörahva vabadus kallis, kõiki, kes on valmis selle eest ennem surema, kui jälle muutuma preisi junkrute ja balti parunite orjadeks, tõusma üles võitlusele Eesti töörahva punase lipu all!»[91]

Enamus PBKNL liikmeid haaras relvad ja läks rindele, et rinnaga kaitsta revolutsiooni saavutusi. Rida Kommunistliku Noorsoo Liidu liikmeid, nagu V. Juhkum, J. Kuuskmann, G. Mõtus jt., samuti paljud noored madrused kuulusid esimestesse võitlussalkadesse, mis läksid okupantidele vastu.

Lahing Saksa sõjavägedega toimus 23. veebruaril Keila all. Teiste hulgas läks, relv käes, võitlusse ka Kommunistliku Noorsoo Liidu liige Alice Tisler. Enne lahingusse minekut kirjutas ta oma vanematele: «Lähevad muidugi vabatahtlikud ja mina lähen nendega kaasa ning võitlen oma aate eest ja, kui tarvis, ka langen... Ma ei saaks rahulikult pealt vaadata, kuidas sakslased meie seltsimehi pooma hakkavad.»[92]

Kas võit või surm! — selle mõttega läksid võitlusse vaenlase vastu kommunistlikud noored kogu Nõukogudemaal.

Alice Tisler langes Keila all. Raskelt haavatud tütarlapse surmasid saksa soldatid kümnete täägitorgetega. Samas lahingus andsid oma elu kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest Kommunistliku Noorsoo Liidu liikmed Eduard Tiitsen, Harald Telliskivi, Villem Rundstük ja mitmed teised.

Suuri raskusi võites remontisid Sadamatehaste töölised, eesotsas Tallinna SDNÜ juhatuse esimehe E. Strauchiga, kümneid laevu, et neid mitte vaenlaste kätte jätta. Laevad saadeti enne okupantide päralejõudmist Tallinnast Helsingisse ja sealt Kroonlinna.

Hoolimata noore Punaarmee ägedast vastupanust, läks hambuni relvastatud saksa imperialistide regulaararmeel korda Nõukogude Eesti okupeerida.

Saksa okupatsioon tõi Eesti töörahvale loendamatuid kannatusi. Oktoobrirevolutsiooni saavutused likvideeriti, algas metsik arveteõiendamine kommunistide, punakaartlaste ja nõukogude aktivistidega. Palju Kommunistliku Noorsoo Liidu liikmeid vangistati. Töörahvalt võeti ära kõige algelisemadki poliitilised õigused. Okupandid rüüstasid töörahva organisatsioone, keelasid ära

[91] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 287.
[92] Eesti NSV ajalugu, II trükk, Tallinn 1957, lk. 373.

koosolekute pidamise. Saksa okupatsioonivägede juhataja Eestis kindral Seckendorf teatas oma 18-punktilises käskkirjas, et kõik ühingud on suletud. Õppetöö kesk- ja kõrgemates koolides võis toimuda ainult saksa keeles ja Preisi programmide alusel.[93]

Hoolimata okupantide verisest terrorist ei lakanud aga töörahva võitlus nõukogude korra taaskehtestamise eest Eestis. Seda võitlust juhtis põranda alt bolševike partei. Energiliselt võtsid põrandaalusest võitlusest osa üks Narva SDNÜ rajajaid Rudolf Eige, K. Tiitsen, H. Arbon, Richard ja Harald Vennikas, Narva SDNÜ aktivistid J. Kaasik ja A. Paas, Tartu noored kommunistid K. Johanson, F. Nurmberg, A. Kriisa, A. Nigulas ja paljud teised.[94]

Bolševike juhtimisel toimunud töörahva väljaastumised ja streigid innustasid aktiivsemale võitlusele ka noori. Tallinna ja Tartu keskkooliõpilased protestisid koos osa õpetajate ja üliõpilastega noorte õiguste jalge alla tallamise ja koolide saksastamise vastu, korraldades nn. itaalia streike. 1918. aasta oktoobris toimus Tallinnas keskkooliõpilaste üldstreik.[95]

Suurem osa PBKNL liikmeid aga võitles kangelastena kodusõja rinnetel. Lahingutes paistsid silma PBKNL liikmed, «Noore Sotsialisti» toimetaja J. Kull, kes langes kangelasena valgete mässu mahasurumisel, vennad Arnold, Valter ja Heinrich Juhkum, A. Hendrikson, A. Kress, Narva SDNÜ liige A. Mesilane jt.

Bolševike partei poolt loodud töölisnoorte sotsiaaldemokraatlikele ühinguile oli 1917. ja 1918. aasta tuleristsete aastaiks. Sündinud ohtlikul ajal, suunas kommunistlik noorsooühing kogu oma jõu ja energia peamise ülesande täitmisele — aidata parteil ja rahval kaitsta Oktoobri saavutusi.

1918. aasta oktoobri lõpul tuli Moskvas kokku Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongress. Piduliku tõotusena kõlas kongressi poolt vastuvõetud resolutsioon, milles avaldati «täielikku solidaarsust tööliste ja talupoegade võimuga ning tema võitlusega kommunismi võidu eest. Ülemaailmsele kontrrevolutsioonile ... antakse meie poolt väärikas vastulöök. Kogu noorsoole omase revolutsioonilise vaimustuse ja kõik oma noored jõud anname me selleks võitluseks ... Elagu tulevane ülemaailmne revolutsioon! Elagu Nõukogude võim!»[96]

Nende loosungite all asusid ka eesti proletaarsed noored punaste polkude ridades 1918. aasta lõpul oma sünnimaad vabastama. Sama aasta novembris-detsembris pandi suures osas vabastatud Eestis uuesti maksma nõukogude võim. 29. novembril kuulutati Narva raekojas Eesti Töörahva Kommuuni nime all

---

[93] Ü. Taigro, Eesti töörahva võitlus nõukogude korra taaskehtestamise eest 1918. a. Saksa okupatsiooni ajal, Looming nr. 1, 1957, lk. 112.

[94] Sealsamas; Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, lk. 294 jj.; E. Mattisen, Vana kaardiväe jälgedes, lk. 44.

[95] E. Mattisen, Vana kaardiväe jälgedes, lk. 44.

[96] Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 96.

välja Eesti Nõukogude Vabariik. Vabastatud territooriumil taastati töötava rahva õigused ja vabadused. Nõukogude võim võttis viivitamatult tarvitusele abinõusid töörahva olukorra parandamiseks.

Punaarmee poolt vabastatud Tartus hakkasid endise sotsiaaldemokraatliku noorsooühingu liikmed uuesti tegutsema. Siinjuures tuleb aga rõhutada, et nagu kõikjal, nii võitles ka Tartu SDNÜ liikmete aktiivsem osa — peamiselt töölisnoored —, relv käes, kodusõja rinnetel. Selletõttu oli ühingus kasvanud väikekodanlike noorte osatähtsus, kellele saksa okupantide ja kodanluse natsionalistlik ning antikommunistlik propaganda avaldas suuremat mõju. Tartus oli töölisnoori üldse vähe, kuna siin puudusid suuremad tööstusettevõtted. Kõik see andis ühingus end teravalt tunda ja ilmnes juba Tartu SDNÜ esimesel koosolekul pärast nõukogude võimu taastamist. Seepärast tuli Tartu revolutsioonilistel noortel pidada nüüd ägedat võitlust väikekodanlike mõjude vastu noorsoo hulgas.

Nagu kirjutas Tartu Nõukogu häälekandja «Edasi», kogunesid Tartu SDNÜ liikmed 26. detsembril 1918. aastal Raekoja saali koosolekule. Koosoleku avas kommunist K. Johanson, mille järel kuulati ära aruanne ühingu senisest tegevusest. Pärast seda esines tervituskõnega vene töölisnoorsoo ühingute kongressi nimel Punaarmee 49. polgu komissar, Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongressi delegaat P. Smorodin, kes avaldas lootust, et ka meil, Eestis, õige pea sarnane töölisnoorsoo ühingute võrk tekib, kes noori võitluseks ette valmistab.[97]

Sellel koosolekul püüdis aga grupp noori, eesotsas Tartu SDNÜ endise kirjatoimetaja A. Juhansoniga, «erapooletuse» sildi all Tartu noorsoo revolutsioonilist organisatsiooni kommunistliku partei mõju alt välja viia.[98] Kui koosolekul tehti ettepanek muuta Tartu SDNÜ nimi VKNÜ eeskujul kommunistlikuks noorsooühinguks, võeti häälteenamusega vastu otsus nimetada ühing hoopis sotsialistlikuks.[99]

Ühingu nimi oli siinjuures suure sisulise tähtsusega. Küsimus seisis selles, kas Tartu proletaarsed noored lähevad bolševike partei juhtimisel aktiivsesse võitlusse kommunismi eest, või hakkavad nad parempoolsete sotsialistide eeskujul lihtsalt lobisema sotsialismist.

Tartu Sotsialistliku Noorsooühingu revolutsioonilisem osa, kes juhindus VKNÜ I kongressi otsustest, tegi mõne päeva jooksul ära suure töö ühingu suunamiseks õigele teele. Nad viisid 2. jaanuaril 1919. aastal läbi ülelinnalise noorte miitingu, kus selgitasid kommunistliku partei ja kommunistliku noorsooühingu eesmärke

---

[97] «Edasi» nr. 37, 31. dets. 1918. a.
[98] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 808, l. 14—18.
[99] «Edasi» nr. 37, 31. dets. 1918. a.

ja tõmbasid ühingusse kaasa uusi töölisnoori.[100] Päev hiljem, 3. jaanuaril, avaldati bolševike häälekandjas «Edasi» üleskutse Tartu Sotsialistliku Noorsoo liikmetele. «Üks tee viib pahemale, teine paremale poole,» märgiti üleskutses. «Pahemale poole viivat teed sammudes jõuame kommunismini, paremale poole vääratades... astume tagasi... Sellest aru saades on tarvis, seltsimehed noored, ajaga käsikäes käia... On tarvis tunda revolutsiooni hiiglatuld, mille lõke elagu meie südameis!»[101]

Noorte seas läbiviidud selgitustöö tulemusena saavutasid kommunistliku partei pooldajad järgmisel koosolekul, 5. jaanuaril 1919. aastal suure ülekaalu väikekodanlike elementide üle. Viimaste esindajad hakkasid nüüd kurtma, et noori tahetavat «vägisi partei külge liita». Koosolijate enamus vastas aga sellele kindla otsusega, et «meie püüe on kommunistlikus sihis välja areneda ja noorsugu partei tegevusele ette valmistada.»[102]

Hääletamisel otsustas koosolek nimetada ühing Tartu Kommunistliseks Noorte Ühinguks. Vastased lahkusid koosolekult ja otsustasid asutada uue seltsi «sotsialistlise» nime all.[103]

Nii lõppes Tartu kommunistlike noorte võitlus väikekodanlike elementide vastu võidukalt.

Tartu Kommunistliku Noorsooühingu eluiga oli aga lühike. Eesti kodanlusel läks välismaiste interventide palgasõjavägede kaasabil korda nõukogude võim Eestis maha suruda. Tartu kommunistlikud noored astusid uuesti, relv käes, võitlusse vaenlaste vastu. Tartu kommunistlike noorte juht Karl Johanson langes aga kodanluse kätte ja mõrvati pärast kuuajalist piinamist 11. märtsi ööl Tartu lähedal kruusaaugus.[104]

Kuid metsikust terrorist hoolimata jätkas progressiivne noorsugu võitlust. Veebruaris 1919. aastal keeldusid Saare- ja Muhumaa noored ähvardustele vaatamata kodanlikku sõjaväkke minemast. Kodanluse katsetele noormehi jõuga sundida vastas saarte töörahvas relvastatud ülestõusuga. Ülestõusnute hulgas oli ka rida noori võitlejaid, nagu Marie Ellam, tema vennad Anton ja Juhan, Aleksander Tihu, seitsmeteistkümneaastane Aleksander Leiner (pärastine EKP põrandaalune organisaator) jt. Eesti kodanlus uputas saarte töörahva ülestõusu verre. Tapeti metsikult M. Ellam. Muhu Kantsi küla noormehel A. Tihul, kes karistussalga peamehele nõutud teateid ei andnud, vaid ütles: «Teile, verekoertele, ei ütle ma midagi!», murti käe- ja jalaluud, põletati sõrmi, lõigati ära kõrvad ja torgati välja silmad ning lõpuks purustati selgroog.

Üks suuremaid protestiavaldusi Nõukogude-vastase interven-

[100] «Edasi» nr. 39, 3. jaan. 1919. a.
[101] Sealsamas.
[102] «Edasi» nr. 42, 7. jaan. 1919. a.
[103] Sealsamas.
[104] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 808, l. 15.

siooni vastu toimus 10. juulil 1919. aastal Tartus paiknevas valgete tagavarapataljonis. Puhkes sinelitesse riietatud tööliste ja talupoegade ülestõus. Ülestõusnud sõdurid murdsid lahti kuulipildujalao uksed ning seadsid pataljoni õuele üles kuulipildujad. Ülestõusu mahasurumiseks kohaletoodud kooliõpilaste pataljon keeldus revolutsiooniliselt meelestatud sõdurite pihta tuld avamast. «Meie ei tea, miks meid siia kutsuti,» teatasid kooliõpilased ülestõusnutele, «laskma meie teie peale küll iialgi ei oleks hakanud, teie nõudmised on õiged . . .»[105]

Ülestõus kestis neli päeva ja suruti maha alles suuremate väeosade kaasabil. Sõjaväljakohtu otsusega karistati 22 ülestõusust osavõtnut surmanuhtlusega.

Kodusõja ja interventsiooni periood Eestis lõppes 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud Tartu rahuga.

Seekord tuli meie sünnimaal võimule kodanlus. Pärast sõja lõppu algas ka Eesti proletaarse noorsoo revolutsioonilise võitluse ajaloos uus etapp, mille peamiseks sisuks oli võitlus kodanliku diktatuuri kukutamise ja nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

---

[105] ENSV ORKA, f. 495, nim. 10, s.-ü. 48, l. 60.

NOORSOO VÕITLUSE EESOTSAS

V. Väljas

Pärast Tartu rahulepingu sõlmimist 2. veebruaril 1920. aastal jäi Eestis kaheks aastakümneks püsima kodanluse diktatuur. Eesti majandus, mis Venemaa rahvamajanduse koostisosana oli paari sajandi vältel jõudsalt arenenud, rebiti nüüd ajalooliselt kujunenud sidemeist lahti ja lülitati imperialismi süsteemi. See määraski pärast kodusõja lõppu kodanliku Eesti majandusliku ja poliitilise seisundi.

Eestist sai kodanlik väikeriik, mis oli täielikult mässitud imperialistlikest suurriikidest finantsmajandusliku ja diplomaatilise sõltuvuse võrkudesse. Ainuüksi kodusõja aastail tehtud sõjavõlg Ameerika Ühendriikidele, Inglismaale ja teistele riikidele ulatus 1,5 miljardi Eesti margani.

Eesti tööstus ja põllumajandus kaotasid oma turu ja tooraine-baasid Venemaal, millega kaasnes tööstusettevõtete krooniline alakoormus ja massiline tööpuudus. 1922. aastal oli tööbörside andmete järgi Eestis 10 201 töötut.[1] Kuid väga paljud töötud ei registreerinudki ennast tööbörsil, kuna nad olid kaotanud lootuse sealtkaudu tööd leida. Põllutööministeeriumi andmeil elas 1920. a. lõpul külas umbes 19 000 täiesti ilma maata perekonda ja 43 000 vähese maaga popsiperet, kellel oli tööd ainult põllutööde hooajal.[2] Alalise töötute armee olemasolu andis vabrikantidele ja ettevõtjatele võimaluse tööpalku alandada ja töötingimusi raskendada. Isegi ametliku kodanliku statistika andmeil olid tööliste palgad Eestis kõige madalamad Euroopas.[3]

Eriti raskeks muutus töölisnoorte olukord. Võrdse töö eest täiskasvanutega said nad palju madalamat palka. Tööolud olid rasked, puudus noorte töökaitse. Piiratud olid noorte poliitilised õigused ja pääs hariduse juurde.

Neil aastail kehtis Eestis ikka veel sõjaseisukord, mistõttu

---

[1] Eesti 1920—1930. Arvuline ülevaade, Tallinn 1931, lk. 304.
[2] I Riigikogu protokollid, I istungjärk, 1921, veerg 449.
[3] Eesti majandus, 1924, nr. 26, lk. 484.

1920. aasta põhiseaduses deklareeritud kodanlik-demokraatlikud vabadused jäid töörahvale tühipaljasteks lubadusteks. Tegelikult kujunes kodanliku Eesti põhiseaduseks sõjaseisukorra seadus, mitte aga konstitutsioon. «Demokraatlikus» Eesti vabariigis oli kommunistliku partei ja kommunistliku noorsooühingu tegevus keelatud. Nende ridadesse kuulumise eest karistati sunnitöö või isegi surmanuhtlusega. Töölisorganisatsioone kiusati taga, neid rüüstati pidevalt, aktiivsemaid töölisliikumise tegelasi aga saadeti vanglasse või sunnitööle.

Proletaarne noorsugu, kes oli EKP poolt kasvatatud revolutsiooniliste traditsioonide vaimus, asus võitlusse kodanliku diktatuuri kukutamise ja sotsialistliku korra kehtestamise eest Eestis. Suureks eeskujuks olid eesti noortele seejuures Nõukogudemaa noored.

1. Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing

Samal ajal kui Eesti kodanlus kõigiti soosis natsionalistlike, «kollaste» ja «poolkollaste» noorsoo-organisatsioonide[4] tekkimist, ei antud «demokraatlikus» vabariigis ühele suuremale noorsoo kategooriale — töötavatele noortele — õigust luua oma organisatsiooni. Ilma ülemaalise organisatsioonita oli aga raske juhtida järjest laienevat töölisnoorsoo revolutsioonilist võitlust.

Uue töötava noorsoo organisatsiooni loomist asuti ette valmistama 1920. aasta kevadel, mil EKP Keskkomitee tegi rühmale kommunistidele ja aktiivsetele revolutsioonilistele noortele, kelle hulka kuulusid Henrik Allik, Sergei Andrejev, Richard Mirring, Johannes Reesen, Arnold Sommerling, Voldemar Tuberik jt., ülesandeks luua ülemaaline legaalne töötava noorsoo organisatsioon. Selle tegevuse eesmärke ja põhimõtteid selgitati noortele nii individuaalselt kui ka koosolekutel.

Esinedes kõnega Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu poolt 1920. aasta oktoobris korraldatud töölisnoorte koosolekul, iseloomustas A. Sommerling, kes oli Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu sekretär, töölisnoorsoo rasket ja õigusetut seisundit kodanlikus Eestis järgmiselt: «Meie, noored, elame rasketes tingimustes, kodanlus rõhub ja surmab noorelt meie hinged. Noorest peast oleme meie ekspluateerimise abinõuks täitmata kapitalistidele. Klassivõitlus on meie ridadest ohvreid nõudnud, meid on pekstud, tapetud, paljud asuvad türmides ahelaid kõlistades. Noorte õlgadel lasub üks osa töölisklassi võitlust, sellepärast peame oma ridasid koondama ja ühes sammuma ahelasse needitud proleta-

[4] «Kollasteks» nimetati sel ajal oportunistlikke töölisorganisatsioone.

rieadiga. Tööliste noorsugu peab võitlust alustama vana kõduneva ilmakorra vastu... Et kurnamist kaotada, peab tööliste noorsugu ennast organiseerima ning ühendatud jõuga kodanluse väerinnast läbi murdma.»[5]

Kõneleja pöördus noorte poole sütitava üleskutsega: «Noored! Koondage endid III Internatsionaali lipu alla, sest meie päralt on tulevik!»[6]

Töötavate noorte organisatsioonile loa taotlemiseks kasutati osavalt ära kodanliku Riigikogu valimisi. Arvukatel valimiseelsetel koosolekutel paljastati teravalt eesti tõusikkodanluse rahvavaenulikku poliitikat ja selle hukatuslikke tagajärgi noortele, keda kodanlus püüdis muuta oma tahtetuiks tööriistadeks. Samas nõuti luba töölisnoorte ühingu rajamiseks. Töölisklassi poolehoiust ja toetusest noorte revolutsioonilisele võitlusele räägib kõige selgemat keelt asjaolu, et Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjas kandideerisid Riigikogu valimistel ka töölisnoorsoo parimad organisaatorid A. Sommerling, E. Kägu ja J. Reesen. Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja poolt anti kuues ringkonnas 24 849 häält ja selle põhjal läks Riigikogusse Tallinnast 4 ja mujalt 1 esindaja. Nad moodustasid seal kommunistliku töölisfraktsiooni, mis kasutas ära Riigikogu tribüüni töölisnoorte eluliste huvide kaitsmiseks.

Juba 1920. aasta sügisel esitati Tallinna Rahukogule kinnitamiseks Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu (ÜENPÜ) põhikiri, kuid selle läbivaatamise ja kinnitamisega kodanlus ei rutanud. Klassiteadlikud töölisnoored aga ei lasknud ennast sellest segadusse viia ja alustasid kommunistliku partei toetusel laialaulatuslikku agitatsiooni loodava töötavate noorte ühingu põhimõtete tutvustamiseks.

Korduvalt selgitati noortele ametiühingute häälekandja «Rõhutute Hääl» veergudel vajadust aktiivselt võidelda oma organisatsiooni loomise eest, mille puudumisel «... muutuvad noored ajajooksul automaatideks-masinateks, kellelt kapitalist muud ei nõua kui ainult kätt ehk jalga, mis teatud liigutusi teeb. Sarnases olukorras tuimuvad meie noored oma otsekoheste klassihuvide vastu ja kasvavad kapitali truudeks orjadeks, kellede peaülesandeks on igapäevase leiva küsimus...»[7]

1920. aasta novembris toimus põranda all EKP I kongress, mis võttis vastu EKP programmi ja põhikirja ning määras kindlaks partei taktika eesti töötajate koondamisel kommunistliku partei ümber võitluses proletariaadi diktatuuri eest. Pärast kongressi intensiivistus veelgi võitlus töötava noorsoo legaalse organisatsiooni loomise eest.

---

[5] «Rõhutute Hääl» nr. 3, 25. nov. 1920, lk. 59.
[6] Sealsamas.
[7] «Rõhutute Hääl» nr. 4, 9. dets. 1920, lk. 79.

Töörahva survel ja pärast mitmekordseid ümberotsustamisi kinnitas Tallinna—Haapsalu Rahukogu lõpuks Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu põhikirja. Seega sai eesti töötav noorsugu visa võitlusega endale õiguse luua kodanliku diktatuuri tingimustes esimene legaalne proletaarne noorsooühing. Ühingu põhikirjas märgiti, et see «seab oma eesmärgiks ühendada kõiki noorproletaarlasi võitluseks nende majanduslike huvide parandamiseks, kultuuriliste teadmiste tõstmiseks, spordi ja karskuse edendamiseks, klassiteadvuse selgitamiseks ja sotsiaalsete põhimõtete teostamiseks».[8]

Nende eesmärkide saavutamiseks kavandas põhikiri terve rea abinõusid, mis hõlmasid töötava noorsoo majandusliku ja poliitilise võitluse erinevaid külgi.

Põhikirjas fikseeriti, et ÜENPÜ seisab noorproletaarlaste majandusliku ja poliitilise võitluse eesotsas. Ta asutab büroo oma liikmetele töö otsimiseks ning samuti raamatukogusid, lugemislaudu, korraldab kursusi, peab kõnekoosolekuid, organiseerib pidusid, spordiharjutusi ja võistlusi, annab iseseisvalt või koos teiste ühisustega välja enda sihile vastavaid häälekandjaid. ÜENPÜ ülesandeks on ka organiseerida oma liikmetele ja nende perekondadele arstlikku ning juriidilist abi, võidelda töölisklassi jaoks tarvilike seaduste elluviimise eest ja valvata töökaitse seaduste täitmise üle. Ühing avab Eestimaa piirkonnas oma osakonnad ja astub ühendusse ametiühingutega ning teiste proletaarsete organisatsioonidega Eestis ja ka välismaal.[9]

Ühingul oli kindel organisatsiooniline struktuur. Liikmeks võisid olla seitsmeteistkümne kuni kolmekümne aasta vanused töötavad noored rahvuse ja soo peale vaatamata. Ühingu toetajaiks liikmeiks võisid olla kõik proletaarlased vanuse peale vaatamata. Uusi liikmeid võeti vastu ainult ühe liikme soovitusega. Ühingu kõrgemaks organiks oli kohaliku organisatsiooni üldkoosolek, mis valis seitsmeliikmelise juhatuse ja revisjonikomisjoni.

ÜENPÜ avakoosolek toimus Tallinnas 5. detsembril 1920. aastal.[10] Koosolekule olid tulnud ka sotside esindajad. Nendega tekkisid põhikirja vastuvõtmisel teravad vaidlused. Vastukaaluks orgkomitee poolt esitatud selgele revolutsioonilisele programmile esitasid sotsid oma põhikirjaprojekti, milles öeldi, et ÜENPÜ peab oma põhiliseks eesmärgiks seadma noorsoo kultuurilise ja haridusliku arendamise ega tohi sekkuda töölisklassi poliitilisse võitlusse.[11] Sellise kapitulantliku põhikirja vastuvõtmine oleks tähendanud loobumist noorsoo revolutsioonilise liikumise juhtimisest. See renegaatlik ettepanek kukkus aga haledalt läbi.

---

[8] ENSV ORKA, f. 14, nim. 11, s.-ü. 341, l. 2.
[9] Sealsamas.
[10] «Rõhutute Hääl» nr. 4, 9. dets. 1920, lk. 79.
[11] A. Vaarandi andmetel.

ÜENPÜ liikmed võtsid üksmeelselt vastu orgkomitee esitatud põhikirja. Ilmekalt kajastub ühingu tulevase tegevuse revolutsiooniline suund vastuvõetud resolutsioonis, milles kirjutatakse: «Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing tunnistab rahvusvahelise noorproletaarlaste liidu (Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali — V. V.) paratamata tarvilikuks ühenduseks klassivõitluse alusel seisva proletariaadi vahel . . .

Koosolek võtab omaks Kommunistliku Noorte Internatsionaali programmi, mis on asunud klassivõitluse pinnale ja võitleb sihikindlalt, käsikäes III Kommunistlise Internatsionaaliga. Sellepärast otsustab koosolek — ühineda Kommunistliku Noorte Internatsionaaliga.»[12]

Koosolekul valiti üksmeelselt ÜENPÜ juhatuse esimeheks Arnold Sommerling, asetäitjaks Henrik Allik, sekretäriks Richard Mirring, sekretäri asetäitjaks Erna Saarens, laekuriks Voldemar Tuberik, asetäitjaks Paul Lempo ja ametita liikmeks Artur Nilsen.[13]

Üldkoosolek tegi valitud juhatusele ülesandeks astuda samme, et saavutada ühingu vastuvõtmist Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali liikmeks.[14]

Juba avakoosolekul sai ÜENPÜ esimeste kodanluse repressioonide osaliseks. Noorte revolutsioonilise vaimustuse «jahutamiseks» keelas politsei «Internatsionaali» laulmise. «Rõhutute Hääl» märgib sel puhul sarkastiliselt: «Nähtavasti on komandandi võimud arusaamisele jõudnud, et ka «Internatsionaali» mäng noorte koosolekul riigikukutamisega seotud ning sellepärast tuleb pasunapuhujatele politseinik prundiks suu ette panna.»[15]

Kuid noored ei leppinud selle kitsendusega. «Internatsionaal» lauldi ikkagi puhkpilliorkestri saatel ära. Sõjaväekomandandile saadeti pikem märgukiri, milles öeldi, et kui kodanluse võsukestel on õigus kõikjal, alates kõrtsilauast ja lõpetades piduliku koosolekuga, laulda «Mu isamaa armas», siis peab ka kodanluse poolt rõhutud noortel orjadel võimalus olema «Internatsionaali» laulda.

Pärast ühingu avamist Tallinnas asutati ÜENPÜ osakondi veel mitmel pool Eestis. Viljandi osakonna organiseerijateks olid J. Reesen, I. Teng ja J. Tomp. Pärnu osakonna juhatusse kuulusid V. Kangur, K. Sooper, J. Rea ja E. Tarkpea. J. Kelt organiseeris 1921. aasta märtsis ÜENPÜ osakonna Hallistes. Ka tegutsesid osakonnad Väike-Maarjas, Narvas ja Hagudis. Tartus olid aktiivsemateks liikmeteks R. Pälson, V. Sassi jt. Mõne kuu jooksul kasvas ÜENPÜ ülemaaliseks noorsoo-organisatsiooniks. Kui 1920.

---

[12] «Rõhutute Hääl» nr. 4, 9. dets. 1920, lk. 79.
[13] ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 51, l. 31.
[14] «Rõhutute Hääl» nr. 4, 9. dets. 1920, lk. 79.
[15] «Rõhutute Hääl» nr. 5, 16. dets. 1920, lk. 95.

aasta detsembris oli ühingul 376 tegev- ja 68 toetajat liiget[16], siis järgmise aasta märtsis eksisteeris juba 12 noorproletaarlaste ühingu osakonda, kuhu kuulus üle 1100 liikme. Ainuüksi Tallinnas oli 1921. aasta kevadel ühingul 579 tegev- ja 150 toetajat liiget.[17] Ühingu Tallinna osakonnas moodustas enamuse töötav noorsugu, kuna õppivat noorsugu oli siin 30 protsendi ümber. Mõnes teises ühingu osakonnas, näiteks Tartus ja Võrus, moodustas aga enamuse õppiv noorsugu. Osakondades toimus töö Tallinna osakonna eeskujul. Organiseeriti rida sektsioone, mis korraldasid poliitilisi ja kultuurmassilisi üritusi. Väga levinud vormiks oli peoõhtute korraldamine, mille eeskavas olid ka poliitilised loengud. Nii esinesid H. Allik, O. Sepre ja P. Lempo loengutega teemal «Ajaloolisest materialismist», «Majandusteaduste ajaloost» jne. Korraldati ka õhtu, mis oli pühendatud Rosa Luxemburgi ja Karl Liebknechti surmapäeva tähistamisele.[18]

Et noori isetegevusse kaasa tõmmata ja soodustada ideoloogilist kasvatustööd, moodustati osakondade juurde mitmesuguseid huvialaringe. Tallinna osakonnas tegutsesid poliitikaring, muusika-, näite-, kultuur-majanduslik ja spordi-karskusring. Samuti hakati korraldama väljasõite maale ja teistesse linnadesse.[19]

Eriti tähtis koht ÜENPÜ töös oli võitlusel kodanlik-natsionalistliku propaganda vastu, millega kodanlus püüdis noorte teadvust mürgitada ja neid klassivõitlusest eemale kiskuda. Kõrvuti sellega käis võitlus kodanlike noorsoo-organisatsioonide vastu, mille üheks peamiseks sihiks oli ÜENPÜ ridadesse tagasi tuua töölisnoori, kes kodanlikesse noorsoo-organisatsioonidesse olid ära eksinud. «Rõhutute Hääle» veergudel paljastati pidevalt kodanlikke noorsoo-organisatsioone, kus noored «... sirguvad isamaalikkus ja rahvuslikkus vaimus kontrrevolutsioonilisteks jõududeks, et ärkavale töörahvale võitluse päevil verist pulma valmistada, sest kodanlus üksi on selleks liiga nõrk. Ta peab kasutama klassiteadmatuid elemente, missuguseid ta on saanud pühas isamaalisuses ja rahvuslises vaimus kasvatatud noortest.»[20]

ÜENPÜ pöördus üleskutsega kõigi kodanlikesse noorsoo-organisatsioonidesse kuuluvate töölisnoorte poole: «Äraeksinud seltsimehed — seltsimehed palgatööorjade pojad ja tütred, astuge välja kodanlikest ühingutest, jätke neid kodanluste kollanokk võsukesi üksi lällutama Tungaldesse, Kungaldesse, liitudesse ning kristlikkudesse munkade ühingutesse.»[21]

ÜENPÜ asus kindlalt illegaalse kommunistliku partei seisu-

[16] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 129, l. 13.
[17] EKPA, f. 4818, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1—46.
[18] ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 51, l. 3.
[19] «Rõhutute Hääl» nr. 12, 19. jaan. 1921, lk. 279—280.
[20] Sealsamas.
[21] Sealsamas.

kohtadel, toetas kogu oma tegevusega EKP võitlust ja tegutses viimase otsesel juhtimisel. Seltsimeeste mälestuste järgi juhtis V. Kingissepp ühingu tööküsimusi arutavat nõupidamist, millest võtsid osa J. Lauristin, A. Sommerling, J. Kreuks ja V. Klementi. EKP Keskkomitee liige J. Kreuks, kes sel perioodil tegutses juba illegaalselt, oli tihedalt seotud ühingu juhatusega, andes edasi põrandaaluse EKP Keskkomitee ülesandeid ja juhtnööre. Oma teadlikkuse ja teovõimega silmapaistnud noori tõmmati järk-järgult ka põrandaalusesse tegevusse ja võeti vastu parteisse. 1921. aasta märtsis oli ÜENPÜ-s üle 50 kommunistliku partei liikme. Ühingusse kuulus juba 1917. aastast alates töölisnoorsoo liikumisest aktiivselt osavõtnud Georg Metuse, Johannes Kuuskmanni, Karl Tuisu jt. kõrval rohkesti neid, kes oma revolutsioonilise tegevusega said avalikkusele tuntuks just ühingu kaudu, nagu Vilhelmine Klementi, Olga Künnapuu, Oskar Sepre, õed Juliana ja Salomonia Telmanid, Anton Vahtmann (Vaarandi), Alma Vaarmann jt. Illegaalse parteikollektiivi tegevust ÜENPÜ-s juhtis vahetult ühingu juhatuse esimees Arnold Sommerling.[22]

Juba ÜENPÜ tekkemomendist alates liitusid sellega Tallinna õppiva ja töölisnoorsoo marksistlikud ringid ning Pärnu proletaarsete õpilaste ring «Edasi». ÜENPÜ tegutses tihedas kontaktis teiste revolutsiooniliste töölisorganisatsioonidega, eriti aga Tallinna Ametiühingute Kesknõukoguga. Kesknõukogus oli ka Noorproletaarlaste Ühingu esindaja.

Oma väsimatu võitlusega töölisnoorsoo majanduslike ja poliitiliste õiguste eest saavutas ÜENPÜ vaieldamatu autoriteedi proletaarse noorsoo hulgas. Eriti kujukalt näitas seda võimas demonstratsioon, mis organiseeriti kodanluse ohvri Lilli Schützi matuste puhul.

L. Schützi isa tapsid 1919. aastal valgekaartlased. Järgmisel aastal areteeriti tema ema, keda süüdistati osavõtus EKP põrandaaluse organisatsiooni tööst, vend aga oli sunnitud põgenema Nõukogude Venemaale. Koolis irvitasid ja mõnitasid tütarlast vahetpidamata õpetajad ning kodanluse võsukesed. 8. dets. 1920. aastal kadus ta kooliteel jäljetult. Alles järgmise aasta 5. aprillil leiti L. Schützi surnukeha Ülemiste järvest, kuhu ta ahastuses oli viskunud.

Lilli Schützi matustest võttis ÜENPÜ lipu all osa rohkem kui 2000 inimest. Noored deklareerisid: «Kodanlik seltskond oma kooli ja võimudega oli Lilli Schützi tapja!»[23] Halastamatult nuute kasutades ajas politsei noorte rongkäigu laiali.

ÜENPÜ revolutsiooniline tegevus, tema mõju kiire kasv ajas kodanlikud võimukandjad marru. Eriti mures oli mustasajaline

---

[22] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn 1963, lk. 30.

[23] «Noor Tööline» nr. 2, veebr. 1922, lk. 74.

haridusminister Bauer, kes korduvalt kaebas, et ühingu poolt koolides tehtav propaganda põhjustab klassivõitluse tungimist kooli.[24]

Sotsid püüdsid ÜENPÜ-d revolutsiooniliselt teelt kõrvale suunata, kuid see jäi tulemusteta. Ometi aga kuulus ikka veel küllaltki palju töölisnoori Tallinna Sotsialistliku Noorsooühingu ridadesse ja seisis sotside mõju all. Sinna suunaski ÜENPÜ oma löögi. Neile noortele selgitati sotside juudapalet, näidati, et sotsid teenivad tööliste huvide kaitsmise sildi all tegelikult oma peremeeste — kapitalistide huve. ÜENPÜ tööl oli edu: paljud töölisnoored lahkusid sotside ühingust. 1922. a. aga tuli ühing tervenisti üle revolutsioonilise Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei noorte osakonda.

ÜENPÜ kutsus linna ja maa noorproletaarlasi üles: «Anname äraiganenud kodanlusele veel viimase hoobi. Seame üle maa ühise noorproletaarlaste väerinna! Asutame linnades ja maal noorproletaarlaste osakondasid.»[25]

Ühingu tegevus hakkas iga päevaga laienema. Käitistes ja ettevõtetes asuti moodustama ühingu rakukesi. Üks selline rakuke loodi Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrikus[26] Leena Laidi eestvõtmisel (mõisteti «149 protsessil» eluajaks sunnitööle).

ÜENPÜ oli EKP truu abiline tema raskes põrandaaluses võitluses. Kui EKP otsustas 1921. aasta veebruari linnavolikogude valimistest osa võtta, asus ÜENPÜ viivitamatult agiteerima ametiühingute nimekirjade (EKP nimekirjad) poolt. Partei tunnustusest ÜENPÜ ennastsalgavale võitlusele räägib selget keelt see, et mitmed ühingu aktivistid esitati Tallinna linnavolikogu liikmekandidaatideks. Tallinnas sai kommunistlike tööliste nimekiri valimistel kõige rohkem hääli. ÜENPÜ aktivistid S. Andrejev, P. Raudsepp, J. Truusmann, A. Sommerling jt. valiti linnavolikogu liikmeks.

Sõjajärgne majanduskriis kandus 1921. aastal osaliselt ka Eestisse. Müügituru vähenemise tõttu pidid paljud suurettevõtted, nagu Balti Manufaktuur, Narva Kreenholm, Krulli masinatehas jt. ajutiseks töö peaaegu katkestama. See mõjus raskelt tööliste olukorrale, suurendades järsult töötute armeed. Kapitalistid hakkasid kärpima juba niigi madalaid palku ja plaanitsesid kümnetunnilise tööpäeva ametlikku kehtestamist. Kõik see halvendas eriti töötava noorsoo olukorda, kuna just kvalifikatsioonita noortöölised olid need, kes esimesena sattusid värava taha.

Raske majanduslik olukord soodustas revolutsioonilise liikumise kiiret tõusu. Sellest kõneleb selget keelt tööliste osavõtt EKP poolt juhitavast streigiliikumisest. 1921. aastal suurenes streikide arv 53-ni. Uudseks võitlusvormiks sai võimsate protestistrei-

---

[24] «Noor Tööline» nr. 2, veebr. 1922, lk. 33.
[25] «Rõhutute Hääl» nr. 9, 1921, lk. 160.
[26] «Noorte Hääl» nr. 251, 23. okt. 1953. a.

kide korraldamine kodanluse repressioonide vastu. Nii streikisid 1921. aasta veebruaris «Lutheri», Balti Manufaktuuri, «Krulli» jt. vabrikute töölised protestiks Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Rõhutute Hääl» sulgemise vastu. 18. märtsil toimus suur protestistreik vägivalla vastu, mida kodanlus pani toime legaalsete töölisorganisatsioonide kallal.[27]

Streikivate tööliste esiridades olid ka noored. ÜENPÜ tegi koos ametiühingutega suurt tööd noorte kaasatõmbamiseks streigiliikumisse. Mitmel pool olid ÜENPÜ rakukesed ametiühingu ja streigikomiteede kõige aktiivsemad abilised.

Töölisnoorsoo revolutsiooniliste jõudude ülevaatuse päevaks pidi kujunema 1. mai 1921. aastal. Koos EKP ja ametiühingutega valmistus ka ÜENPÜ väärikalt tähistama ülemaailmset töölispüha. Töörahva revolutsiooniline võitlus, mida juhtis Kommunistlik Partei, laienes üha.

Tundes hirmu kasvava töölisliikumise ees, rakendas kodanlus järjest rohkem terrorit. Areteeriti Riigikogu kommunistliku fraktsiooni liikmed, Tallinna linnavolikogu kommunistliku töölisrühma esindajad ja Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu juhatus. Rüüstamise ohvriks langes ka ÜENPÜ. 14. aprillil 1921. aastal kuulutati siseminister Einbundi käsul ühingu tegevus vabariigile kahjulikuks ja ta kuulus vana tsaariseaduse paragrahvide alusel sulgemisele. Tööliste hulgad võisid veel kord veenduda, et kodanlik kaitsepolitsei ei jää karvavõrdki maha tsaarisandarmitest ja et isegi «seadused», mille põhjal nad tegutsevad, on samad.

Ühingu sulgemisega kaasnesid areteerimised. Vangistati ÜENPÜ juhatuse liikmed A. Sommerling, E. Saarens ja R. Mirring. Ühingu aktiivne tegelane P. Raudsepp mõrvati Rakvere kaitsepolitseis.[28] Üldse areteeriti 1921. aasta aprillis üle 50 ÜENPÜ liikme.[29] Kaitsepolitsei rüüstas ühingu osakonnad kogu maal ja rida selle aktiviste mõisteti 1922. aasta mais lavastatud 115 kommunisti protsessil pikemaks ajaks sunnitööle.

Kodanlus lootis areteerimiste ja rüüstamistega 1. mai meeleavaldust ära hoida, kuid Tallinnas võttis ikkagi demonstratsioonist osa üle 10 000 inimese.[30] Seda juhtisid Riigikogu kommunistliku fraktsiooni liikmed. Punaste lippude ja loosungitega suunduti Piritale. Hüüti elagu Kominternile, Nõukogude Venemaale ja Eestimaa Kommunistlikule Parteile. Demonstratsioonist võttis osa ka suur hulk töölisnoori, kes nõudsid vabadust oma vangis viibivatele seltsimeestele. Üks ÜENPÜ aktiviste V. Klementi kandis koos seltsimeestega loosungit: «Värise, rasvaläinud kodan-

[27] H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920—1924), Tallinn 1958, lk. 157.

[28] «Noor Tööline» nr. 2, veebr. 1922, lk. 32.

[29] «Säde» nr. 6, 23. veebr. 1928. a.

[30] H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse kriisi aastail (1920—1924), Tallinn 1958, lk. 158.

lus — siit tulevad noored kommunaarid, sinu hauakaevajad!» Selle loosungi järel sammusid sajad noorproletaarlased.[31] Iseäranis paistis silma rongkäigu see osa, kus väikesed lapsed kandsid lipukesi, millele oli kirjutatud: «Minu isa ja ema istuvad kodanlise vägivalla ohvrina türmis!», «Minu isa tapeti mõrtsukalikult Irboskas!»

Suurejooneline 1. mai demonstratsioon oli otsekui tööliskiassi vastuseks kodanluse terrorile, näidates kujukalt, et julmad repressioonid ei olnud hävitanud proletariaadi revolutsioonilist võitlusvaimu.

Ka Eesti revolutsioonilise noorsoo võitlust ei suutnud kodanlus peatada, kuigi sellele oli tekitatud raskeid kaotusi. Partei juhtimisel asusid noored uuesti koondama oma ridu.

1921. aasta kevadel, vahetult pärast ÜENPÜ sulgemist, asutasid Narva töölisnoored ühingu «Noorsõudjad», mis pidi jätkama ÜENPÜ võitlustraditsioone. Liikmeid oli ligikaudu 50. Kuid kodanluse repressioonide tõttu tuli ühing juba sügisel likvideerida.[32] Ka sama aasta suvel Pärnu noortööliste organiseeritud Ülepärnumaalise Noorte Ühingu, kuhu oli koondunud üle saja tiku- ja lauavabriku noore, sulges kodanlus pärast lühiajalist tegevust. Pärast sulgemist kirjutasid ühingu liikmed: «Pärnu töölisnoorsoo ühingu sulgemine olgu veelkord meeldetuletuseks kogu Eesti töölisnoorsoole. Mitte läbi roosade prillide vaadelda demokraatlikke vabadusi põhiseaduse kaante vahel ja valitsuse protokollides, kus seisavad sõjaseaduse lõpetamise otsused, vaid raugemata võitlusele tööliste ühinemisvabaduse eest!»[33]

Kuna kodanlus oli kõik legaalsed töölisnoorsoo-organisatsioonid rüüstanud, muutus illegaalse kommunistliku noorsooühingu loomine möödapääsmatuks vajaduseks.

2. Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu loomine ja tegevus aastail 1921—1922

Hoolimata kodanluse verisest terrorist ja surveabinõudest, mida kasutati töölisliikumise ja töölisorganisatsioonide vastu, tähistab 1921. aasta ometi revolutsioonilise liikumise tõusu Eestis.

Et valmistada tööliskiassi ette kodanlusele otsustava löögi andmiseks, asus EKP ellu viima Kominterni III kongressil püstitatud loosungit — «Massidesse!» ja rakendama töötajate ühise väerinna taktikat võitluses kodanluse vastu.

---

[31] «Säde» nr. 9, 28. veebr. 1929. a.
[32] «Noor Tööline» nr. 12, dets. 1922, lk. 283—284.
[33] «Noor Tööline» nr. 2, veebr. 1922, lk. 43.

1921. aasta suvel tegi EKP pidevalt tõsist tööd komsomolirakukeste loomisel ja nende ühendamisel ühtseks tugevaks organisatsiooniks. Kohe pärast ÜENPÜ keelamist loodi illegaalne Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu (EKNÜ) Organiseerimiskomitee, kuhu kuulusid: J. Kreuks, kes vastutas EKP Keskkomitees proletaarse noorsooliikumise juhtimise eest, V. Klementi, J. Lauristin, V. Tuberik jt.

EKP II kongressil (5.—6. oktoober 1921) arutati muude küsimuste hulgas ka noorte organiseerimist. Kongressi otsustes on öeldud: «Kommunistlikku noorsugu tuleb organiseerida illegaalselt, kuid tuleb ära kasutada iga võimalust noorsoo kommunistliku liikumise välja toomiseks põranda alt. Ja ka sel juhul peavad jääma noorsoo organisatsioonidesse illegaalsed kollektiivid. Nende kollektiivide kaudu tuleb teostada sidet noorsoo organisatsioonide ja kohalike partei kollektiivide vahel.»[34]

Kümmekond päeva pärast kongressi (17. oktoobril 1921) võttis EKP Keskkomitee Poliitbüroo vastu otsuse EKNÜ kohta. Otsustati valida ajutine Keskbüroo ja hakata välja andma EKNÜ häälekandjat «Noor Proletaarlane». Mõni aeg hiljem valitigi revolutsiooniliste noorte esindajate illegaalsel koosolekul organiseerimiskomitee asemele seitsmeliikmeline ajutine EKNÜ Keskbüroo (1922. a. jaanuaris kinnitati see ümber EKNÜ Keskkomiteeks). Keskbüroo ülesandeks oli parteiorganisatsiooni juhtimisel organiseerida proletaarset noorsooliikumist kogu maal. Anti välja lendlehti töölisnoorsoole. «Lutheris», Sadamatehastes, «Tselluloosis», «Dvigatelis», Balti Manufaktuuris ja mujal, samuti mõningates koolides, nagu Tallinna Õhtugümnaasiumis, Väike-Maarja Reaalgümnaasiumis, asuti looma illegaalseid kommunistlike noorte kollektiive.[35]

Sügisel toimunud revolutsiooniliste noorte esindajate illegaalsel koosolekul valiti organiseerimiskomitee asemele seitsmeliikmeline ajutine EKNÜ Keskbüroo, mille ülesandeks oli parteiorganisatsiooni juhtimisel organiseerida proletaarset noorsooliikumist kogu maal. EKNÜ liikme esmaseks kohustuseks oli minna töötavate noorte hulka ja tõmmata neid kaasa võitlusse Töörahva Ühise Väerinna majanduslike ja poliitiliste nõudmiste eest. Kommunistlikud noored võtsid aktiivselt osa partei kirjanduse levitamisest. Töölisnoorte poliitiliseks kasvatamiseks organiseeris EKNÜ Keskbüroo 1921. aasta lõpul Tallinnas kaks illegaalset propagandistide kooli. Lühikese aja jooksul levitati noorte hulgas 12 mitmesugust lendlehte 15 000 eksemplaris. 1922. aasta aprillis töötas juba 35 illegaalset EKNÜ kollektiivi 254 liikmega.[36]

---

[34] Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress. Dokumente ja materjale, Tallinn 1962, lk. 272.

[35] ENSV ORKA, f. 927, 1923, s.-ü. 27, l. 59 jj.

[36] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 779, l. 92.

TRÜ Raamatukogu

EKNÜ tegutses algusest peale Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali ühe sektsioonina. Kujunes välja kindel side KNI Täitevkomiteega, kus viibis ka EKNÜ alaline esindaja. Eesti kommunistlikud noored said KNI Täitevkomiteelt pidevalt poliitilist kirjandust.

Väga väärtuslikuks kujunesid noorele EKNÜ-le Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu kogemused, mida EKNÜ alaline esindaja KNI Täitevkomitee juures oma organisatsioonile pidevalt edasi andis.

Töö EKNÜ illegaalsetes kollektiivides oli raske. Noortel tuli järjekindlalt õppida parteiseltsimeestelt põrandaaluse töö meetodeid ja vorme, illegaalse ja legaalse töö oskuslikku ühendamist. Tänu EKP abile, kes saatis töölisnoorsoo hulka oma andekad organisaatorid — EKP Keskkomitee liikme J. Kreuksi, J. Lauristini jt. —, tuli EKNÜ selle raske ülesandega edukalt toime.

1921. aasta detsembris ilmus EKNÜ Keskkomitee illegaalse häälekandja «Noor Proletaarlane» esimene number. Oma ajalehe väljaandmine oli suureks abiks põrandaaluste organisatsioonide loomisel ja nende võitlustaktika väljatöötamisel. Esimese numbri juhtkirjas kirjutati: «EKNÜ asus laialipillatud töölisnoorsoo ridu koondama. On loodud üle riigi hulk illegaalseid ühingu kollektiive. Neid loodi vabrikutesse, töökodadesse, küladesse, koolidesse ja koolinoorsoo seltsidesse. Organiseerimistöö kohtadel kestab edasi kiires tempos.»[37] Edasi öeldi: «Meie peame iga noore, kes suure idee — kommunistliku ühiskonna eest võitlemiseks valmis oleks, üles otsima ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali lipu alla tooma.»[38] EKNÜ kollektiivide loomine toimus vahetult EKP organisatsioonide juhtimisel ja osavõtul. Andes juhiseid parteiorganisatsioonidele, kirjutas EKP illegaalne häälekandja «Kommunist»: «Meie partei liikmed, kes alla 25 a. vanad on, peavad nurgakivi panema Kommunistliku Noorsoo Ühingu kollektiividel sel teel, et nad iseendist kollektiivi moodustavad ja sellele uusi liikmeid võidavad.»[39]

Arvestades illegaalseid töötamistingimusi, oli EKNÜ organiseeritud kolme- ja enamaliikmeliste rakukestena tehastes, käitistes, koolides ja mujal. Organisaatori kaudu peeti sidet maakonna- või linnakomiteega. Ühe rakukese liikmed teiste rakukeste liikmeid ei tundnud. EKNÜ tähtsamad tööküsimused arutati läbi rakukeste organisaatorite üldkoosolekutel. Kohalikke maakonna- ja linnaorganisatsioone juhtisid komiteed, mis said direktiive EKNÜ Keskkomiteelt. Maakonna- ja linnakomiteed olid ühenduses vastavate parteiorganitega. EKNÜ sidemed EKP-ga olid formuleeritud järgmiselt: «... poliitiliselt ja taktikaliselt nagu ka

---

[37] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921. a.
[38] Sealsamas.
[39] «Kommunist» nr. 2, 14. jaan. 1922. a.

programmilistes küsimustes kuulub EKNÜ EKP juhatuse alla ... läheb ühes väerinnas parteiga võitlusele.»

Kuna Eestimaa Kommunistlikul Parteil olid tihedad sidemed Lätimaa ja Leedumaa kommunistlike parteidega, siis pidas ka EKNÜ alalist kontakti Läti ja Leedu põrandaaluste kommunistlike noorsooühingutega. Edaspidise töö juhtimiseks ja koordineerimiseks moodustati 1921. aasta juulis Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali Täitevkomitee juurde Balti Büroo, mille KNI Täitevkomitee sama aasta novembris kinnitas.[40] Selle loomise initsiaatoreiks KNI II kongressil olid Baltimaade kommunistliku noorsoo delegaadid.

Kolme maa kommunistlike noorsooühingute tegevusühtsuse kindlustamiseks kutsus KNI Balti Büroo 6.—7. jaanuaril 1922. aastal Riias illegaalselt kokku Läti, Leedu ja Eesti kommunistlike noorsooühingute konverentsi.

Konverentsil kiideti üksmeelselt heaks KNI II kongressi otsused, mis nõudsid laiade töötavate noorte hulkade kaasatõmbamist klassivõitlusse, kommunistlike noorsooühingute mõju tugevdamist legaalseis noorsoo-organisatsioonides ja töörahva ühise väerinde igakülgset toetamist.

Baltimaade kommunistlike noorsooühingute tegevusühtsuse kohta vastuvõetud otsus nägi ette ühiseid majanduslikke ja poliitilisi väljaastumisi kodanluse vastu, vastastikust majanduslikku ja organisatsioonilist abi ning informatsiooni vahetamist. Lepiti kokku ühiste noorsoopäevade läbiviimises ja informatsioonibülletääni väljaandmises. Võeti vastu manifest noorsoole, mis kutsus üles sõja puhul keelduma minemast Nõukogude Venemaa vastu, vaid pöörama relvad hoopis oma kodanluse poole.[41]

Konverentsil võeti vastu ulatuslik noorsoo majandusliku võitluse programm. Selles märgiti, et poliitilises ja majanduslikus võitluses ei ole noortöölistel eesmärke, mis erineksid kogu töölisklassi võitlusülesannetest. Otsuses hoiatatakse aga noori, et majanduslik võitlus on ainult üks osa noorsoo revolutsioonilisest liikumisest. Põhiliseks võitluse eesmärgiks on proletariaadi diktatuuri kehtestamine.[42] Seega andis konverents õige marksistliku suuna kommunistlike noorsooühingute poolt juhitavale noorsoo revolutsioonilisele võitlusele.

Suurt tähelepanu pöörati kommunistliku noorsooühingu tööle legaalsetes organisatsioonides. Nõuti noortekomisjonide loomist ametiühingute juurde, mille «ülesanne ei seisa mitte üksi selles, et olla legaalseks kogumispaigaks, vaid nad peavad olema laialdaste hulkade organisatsiooniks ning kommunistliku noorsooühingu sidemeks töölisnoorsoo massidega. Tema peal seisavad

[40] «Noor Proletaarlane» nr. 3, 1. märtsil 1922. a.
[41] Sealsamas.
[42] Sealsamas.

kõik sarnased ülesanded, mida kommunistlik noorsooühing põrandaaluste tingimuste tõttu ei saa läbi viia, näiteks majanduslik võitlus... poliitiline haridustöö hulkades jne.»[43]

Konverentsil saavutati Eesti, Läti ja Leedu kommunistlike noorsooühingute tegevusühtsus poliitilises ja majanduslikus võitluses, lepiti kokku töö suundades ja võitluse taktikas ning õpiti positiivseid töökogemusi. Sel ajal kui Eesti kodanlus natsionalistlikke ideekesi propageerides õhutas noortes rahvuslikku vaenu, lõid kommunistlikud noored sidemeid naabermaade klassiteadlike noortega, et koos võidelda ühise vaenlase — kodanluse vastu. Vahetult pärast Baltimaade kommunistlike noorsooühingute konverentsi toimus 16.—18. jaanuarini Läti KNÜ põrandaalune II kongress. Kongressil esines tervituskõnega EKNÜ esindaja J. Reesen, kes avaldas lootust, et «see aasta saab tähtsaks aastaks, kus me loome ühise võitlusrinna Baltimaade KN Ühingute vahel... kodanluse vastu ja et kaugel ei ole see tund, kus Baltimaade revolutsiooniline noorsugu eneselt heidab köidikud... ja et noorsugu, võideldes ühes revolutsioonilise töölisklassiga, võidab.»[44]

Lähtudes EKP juhtnööridest ja KNI II kongressi otsustest, töötas EKNÜ välja oma töö programmilise suuna. See seisnes eelkõige töötavate noorte laiade hulkade kaasatõmbamises klassivõitlusse, milleks oskuslikult ära kasutati illegaalse töö ühendamist legaalse tööga. EKNÜ seadis ülesandeks koondada enda ümber töötavaid noori võitluses nende majandusliku olukorra parandamise eest. Kuulutati halastamatu sõda kõigile kodanlikele noorsoo-organisatsioonidele. Töölisnoored, kes olid sattunud kodanliku valepropaganda mõju alla, tuli sellest vabastada ja, kus võimalik, kodanlikud noorsoo-organisatsioonid üle võtta. Ja lõpuks tuli teha noorsoo hulgas poliitilist kasvatustööd, tõsta nende klassiteadlikkust, vastandada kodanlikule kasvatustööle kommunistlik kasvatustöö. Eriti oli vaja võidelda õppiva noorsoo pärast, paralüseerida koolis sisendatavaid kodanlikke ideid.

Põrandaalused kollektiivid asusid neid põhimõtteid järjekindlalt ellu viima. 1922. aasta algul hakkas ilmuma igakuune töölisnoorsoo ajakiri «Noor Tööline», mille tööd juhtis J. Lauristin ja mis tegelikult kujunes EKNÜ legaalseks häälekandjaks. Juba oma esimeses numbris kuulutas ajakiri end Töörahva Ühise Väerinna liitlaseks. See selgepiiriliste parteiliste seisukohtadega ajakiri oli suureks abiks kasvava noorsoo revolutsioonilisele liikumisele, kuna EKNÜ Keskkomitee häälekandja «Noor Proletaarlane» levik oli illegaalsete tingimuste tõttu piiratud.

EKNÜ poliitiline kasvatustöö ühendati noorsoo revolutsioonilise liikumise konkreetsete võitlusülesannetega. Nii kirjutab

[43] «Noor Proletaarlane» nr. 3, 1. märtsil 1922. a.
[44] Sealsamas.

«Noor Tööline», et poliitiline kasvatustöö tuleb seostada vabrikus noorsoo võitlusega tööolude parandamise eest, koolis proletaarse päritoluga õpilaskonna võitlusega bürokraatliku koolirežiimi vastu, maal sulaste ja karjalaste võitlusega kulaku ja hallparuni vastu.[45]

Ennastsalgava võitluse tulemusena kasvas EKNÜ autoriteet noorte silmis iga päevaga. Kasutati ära isegi kodanluse korraldatud üritusi. Nii toimus 24. veebruaril 1922. aastal kodanliku vabariigi aastapäevale pühendatud paraadil klassiteadlike noorte meeleavaldus. Noored kandsid punaseid lippe ja laulsid «Internatsionaali», mille eest 5 nende hulgast areteeriti.[46]

EKNÜ tegi laialdast selgitustööd proletaarsete noorte hulgas Töörahva Ühise Väerinna kandidaatide valimiseks Riigikogusse. Valimiseelseid koosolekuid kasutati ära kodanluse paljastamiseks, kes oli asetanud töötava noorsoo niisugusesse olukorda, et «tal demokraatlikus vabariigis küll on õigus maast madalast tõusikut orjata, et ta võib 17—18-aastaselt abielluda ja orje sünnitada ning kasvatada kurnajale, kuid et suuremal osal noortest pole valimisõigust.»[47]

Kõrvuti noorte poliitilise võitluse organiseerimisega pööras EKNÜ suurt tähelepanu ka noortööliste majandusliku olukorra parandamisele. Üheks laialt levinud võtteks noortööliste kurnamisel oli nn. õpipoiste süsteem. Noori võeti õpipoistena tööle juba neljateistkümneaastaselt, kusjuures pärast poolteise- kuni kaheaastase õpilasaja möödumist pidi noor kvalifikatsiooniga tööline veel mitu aastat töötama õpipoisi palgaga.[48] Sageli ei makstud õpipoistele välja isegi ettenähtud närust palka. Noori sunniti «Ilmarises», Balti Manufaktuuris, Tselluloosi- ja paberivabrikus jm. tegema ületunde, mille tõttu tööpäev kestis tihti üle 10 tunni.[49]

Meistrid kohtlesid noortöölisi sageli toorelt. Tallinna Tselluloosi- ja paberivabriku meister Kullerkupp tarvitas korduvalt õpilaste kallal füüsilist jõudu. Õpipoisi pea oli sel «härral» tööpinkide puhastamise nuustikuks. Vabriku tööliste koosolek nõudis meistri tagandamist, kuid töökaitse inspektor soovitas ära leppida. Vabriku administratsioon «lahendas» küsimuse omamoodi — viskas noored, kes ennast tunnistajatena meistri vastu üles olid andnud, lihtsalt tänavale.[50]

Parem polnud ka noorte sulaste, tüdrukute, päeviliste ja karjaste olukord, kes pidid 12—16 tundi päevas kulakuid orjama. «Kas ei ole ka meie noored töölised linnas ja maal . . . kuli sei-

---

[45] «Noor Tööline» nr. 7/8, 1922, lk. 163.
[46] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 34.
[47] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 25.
[48] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921. a.
[49] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 32.
[50] «Noor Tööline» nr. 2, 1922, lk. 46.

sundis? Kas ei maksta ka meile palka, mis suurem ei ole kui kuii palk, võrreldes valgenahkse töölise palgaga? Kas on miski piir meie tööpäeval? Kas on piir kurnaja ülbusel, kui tegemist on alaealise töölisega? Ta (s. o. kodanlus — V. V.) sunnib meid olema orjadena, ta saab suurt kasu meie elavast tööjõust, sest ta ei maksa mitte nälja palkagi,»[51] nii iseloomustas «Noor Tööline» kodanluse suhtumist töölisnoorsoosse.

Selleks, et laiendada oma mõju töölisnoorsoo legaalsele liikumisele, alustas EKNÜ koos Ametiühingute Kesknõukoguga vastavalt KNI II kongressi otsustele kõigi ametiühingute juurde noortekomisjonide moodustamist. Need pidid kujunema EKNÜ legaalseteks organisatsioonideks. Organiseerimistöö noorte ametiühinguliikmete hulgas muutus seda vajalikumaks, et nende arv seal kiiresti kasvas. Ainuüksi Tallinnas oli 1922. aasta jaanuaris üle 500 kuni 25 aasta vanuse ametiühingu liikme.[52]

24. aprillil toimus Tallinnas noorte koosolek, kus ettekande noortekomisjonide loomisest ametiühingute juurde tegi EKNÜ aktivist V. Klementi. Kõneleja tõi näiteid sellest, kui raskes olukorras peavad töötama noored töölised ja õpipoisid, kodaniik valitsus aga ei liiguta sõrmegi nendele töökaitse seaduste kehtestamiseks. Samal koosolekul esines veel EKNÜ Keskkomitee liige J. Lauristin, kes kutsus kõiki noori tähistama 1. maid nii, et kodanlus hirmust väriseks oma tulevaste hauakaevajate ees.

EKNÜ Keskkomitee seisukohad, millest koosolekut informeerisid V. Klementi ja J. Lauristin, kiitsid noored üksmeelselt heaks. Noored lahkusid koosolekult, lauldes «Internatsionaali» ja «Varšavjankat».[53]

Noortekomisjonide töö pidi olema ranges kooskõlas ametiühingute tööga. Nende ülesandeks oli aidata organiseerida noorte streigivõitlust, korraldada loenguid ja miitinguid, töötada välja noorte töötingimuste ja töökaitse parandamise nõudmised, viia läbi kultuurhariduslikku tööd. Noortekomisjonid pidid ühendama majandusliku võitluse poliitilise võitlusega. Komisjoni juhatus valiti noorte üldkoosolekul ning selle esimees kuulus hääleõigusliku liikmena ametiühingu käitiskomitee juurde.

Esimene noortekomisjon moodustati Tallinnas 5. märtsil 1922. aastal metallitööliste ametiühingu juurde. Sinna kuulusid EKNÜ liikmed J. Lauristin, O. Piir, V. Raekson, E. Reva, I. Tõnisson jt.[54] Lühikese ajaga loodi need samuti ehitustööliste, majateenijate, nahatööliste, tekstiilitööliste, keemia- ja puidutööliste, õmblustööliste ja transporditööliste ametiühingu juurde.[55] Noortekomisjo-

[51] «Noor Tööline» nr. 1, 1922, lk. 4.
[52] «Noor Tööline» nr. 9, 1922, lk. 212.
[53] «Noor Tööline» nr. 4/5, 1922, lk. 125.
[54] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 81.
[55] «Noor Tööline» nr. 9, 1922, lk. 212.

nid alustasid tegevust ka Narvas, Tartus, Pärnus, Viljandis ja teistes linnades. Asuti nende organiseerimisele ka maatööliste ametiühingu juurde. Esimene noortekomisjon maal loodi 1922. aasta aprillis Pärnumaal, Pornuse valla maatööliste ametiühingu juurde.[56] Suurt tööd maanoorsoo organiseerimisel tegid EKNÜ aktivistide juhtimisel linna klassiteadlikud töölisnoored. Korraldati väljasõite maale, kus levitati töölisajakirjandust, viidi läbi koosolekuid ja peoõhtuid.

EKNÜ juhtimisel töötati välja nõudmised töölisnoorsoo töökaitse alal, mis tuginesid Töörahva Ühise Väerinna programmile. Nõuti: 1) alla 14 aasta vanuste laste töö keelamist, nende kohest töölt vabastamist ja riigi kulul kooli saatmist; 2) 14—16 aasta vanuste alaealiste kehalise töö keelamist kauem kui 4 tundi päevas; 3) kuni 18 aasta vanuste alaealiste öötöö keelamist; 4) noortele aastas 1 kuu puhkust töötasu säilitamisega. Samuti nõuti töötingimuste parandamist, arstiabi kindlustamist ja töötasu maksmist haiguse ning tööinvaliidsuse korral.[57]

EKNÜ mõju tugevnemise kõige iseloomustavamaks näitajaks oli tema juhtimisel töötavate noortekomisjonide autoriteedi kasv noorte hulgas. Ainuüksi Tallinnas peeti poole aasta jooksul (märtsist septembrini 1922. aastal) 157 noortekomisjoni koosolekut, 10 noorte ametiühinguliikmete koosolekut ja 4 ülelinnalist koosolekut.[58] Noorte arv ametiühingutes kasvas pärast noortekomisjonide moodustamist poole aasta jooksul kolmekordseks. Kõige enam noori oli koondunud metallitööliste (564) ja kiutööliste (199) ametiühingusse.[59] Üldse töötas noortekomisjonides üle 3000 noore ametiühinguliikme.

KNI Täitevkomitee andis EKNÜ tööle ametiühingute noortekomisjonide loomisel kõrge hinnangu. Kirjas Ungari, Poola, Läti, Leedu ja Eesti kommunistlikele noorsooühingutele märgitakse: «Teie organisatsioonid ühendavad laiu noorte proletaarlaste hulki, seades endale eesmärgiks ühes või teises vormis kaitsta noorte majanduslikke huve. Nad on ametiühingute osad, kelledest suurel määral sõltub võitluse edu kapitali vastu.»[60]

Kodanlus võttis taas appi repressioonid. Mitmest vabrikust, nagu «Ilmarine» jt., heideti noortekomisjonide organisaatorid värava taha. Noorte võimsa protesti tõttu aga ei saadud noori aktiviste kõikjal minema kihutada. Noorsoo revolutsioonilise liikumise kallale ässitati veel ka kodanlusele truud tegelinskid Eesti Sotsiaaldemokraatlikust Tööliste Parteist. Kasutades oma vanu relvi — demagoogiat ja kokkulepluse jutlustamist peremeestega —, püüdsid nad igati noorte võitlust lõhestada. Sotside

[56] «Meie Noor Tööline» nr. 5, 1923, lk. 9.
[57] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 70.
[58] «Noor Tööline» nr. 9, 1922, lk. 212.
[59] «Noor Tööline» nr. 7/8, 1922, lk. 184—185.
[60] EKPA, f. 24, s.-ü. 789, l. 92.

esindajad katsusid noortekomisjonide moodustamisel mitmel pool läbi suruda seisukohta, et ametiühingute juurde tuleb luua autonoomsed noortesektsioonid.[61] Sisuliselt oleks see tähendanud noorte eraldamist üldisest proletariaadi klassivõitlusest ja ametiühingute nõrgendamist. Klassiteadlikud töölisnoored paljastasid selle sotside reetliku ettepaneku tagamõtte ja viimased kihutati koosolekutelt häbiga minema.

EKNÜ tegi noortekomisjonide kaudu suurt tööd töölisnoorsoo kaasatõmbamiseks revolutsioonilisse võitlusse. Seoses rahvusvahelise töölispüha 1. mai tähistamisega sai EKNÜ EKP Keskkomiteelt ülesande aidata organiseerida massilist tööliste demonstratsiooni.

1. mai rongkäik 1922. aastal kujunes suureks tööliste meeleavalduseks kodanluse diktatuuri ja verise terrori vastu. Tallinnas kandsid rohkem kui 20 000 demonstranti punaseid lippe ja loosungeid «Meie nõuame avalikku tegevusvabadust komparteile!», «Meie nõuame avalikku tegevusvabadust EKNÜ-le!», «Ainult töörahva valitsus päästab töörahva väljasuremisest!». Demonstratsioonist võttis osa ka arvukalt noori. «Russalka» juures esinesid kõnedega Riigikogu kommunistliku fraktsiooni liikmed J. Vanja ja E. Kägu, EKNÜ poolt V. Klementi ja J. Lauristin. Üks V. Klementi võitluskaaslasi kirjeldas seda järgmiselt: «Tuul lehvitab politsei poolt keelatud lippe ja loosungeid, mis kutsuvad töörahvast võitlusele... Pikkamööda liiguvad tööliste kolonnid. Võimsalt lauldakse proletaarlaste hümni... Rahvahulk sumiseb, kuid vaikib äkki, asub kuulama V. Klementit. Villu (V. Klementi hüüdnimi — V. V.) ärevus nakatab kiiresti rongkäigust osavõtjaid. Klementi kõne kutsub üles töölisi võitlusele kurnajate vastu...»[62] Kõik kodanluse püüded ja kaitsepolitsei provokatsioonid jooksid tühja, miski ei suutnud peatada tööliste kolonne. Demonstratsiooni vaatas pealt ka J. Kreuks, keda aga kaitsepolitsei ära tundis ja jälitama asus. Ainult tänu äärmisele külmaverelisusele ja kiirele otsustusvõimele õnnestus J. Kreuksil pääseda. Ta hüppas rongile ja sõitis linnast välja. Hulgaliselt võtsid noored 1. mai rongkäikudest osa ka Tartus ja Narvas.[63]

Töötava rahva võimas demonstratsioon kutsus välja kodanluse vastureaktsiooni. Ööl vastu 3. maid õnnestus kaitsepolitseil reeturi abil vangistada EKP väljapaistev juht V. Kingissepp. Kodanlus ruttas veretööga ja pärast metsikut piinamist mõrvas V. Kingissepa juba järgmisel ööl. Eesti revolutsiooniline noorsugu kaotas tulihingelise bolševiku V. Kingissepa isikus oma võitlusorganisatsiooni — Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu rajaja ning juhi. EKNÜ vastas sellele kodanluse mõrtsukatööle veelgi

[61] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 4.
[62] «Noorte Hääl» nr. 39, 16. veebr. 1954. a.
[63] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 35.

tihedama koondumisega EKP ümber, revolutsioonilise võitluse edasise aktiviseerimisega noorte hulgas.

Pärast 1922. aasta 1. maid areteeriti mitmed EKNÜ aktivistid, nagu Vilhelmine Klementi, Helmi Niineberg ja Helene Pruuli. Neid süüdistati kuulumises EKNÜ-sse, sidemeis EKP-ga ja riigivastases propagandas noorte keskel.[64] Kodanlus sulges nad rutakalt vanglamüüride taha. H. Niineberg ja H. Pruuli mõisteti 10 aastaks ning V. Klementi, tema «noorust arvesse võttes», 6 aastaks 8 kuuks sunnitööle.

Noored asusid EKNÜ juhtimisel võitlusse oma seltsimeeste vabastamise eest. Nii võeti keemia- ja puidutööliste ametiühingu noortekomisjoni koosolekul vastu resolutsioon, milles öeldi, et koosolek «mõistab hukka siseministri teguviisi kaasseltsilise V. Klementi areteerimise asjus ning protesteerib kategooriliselt sellise alatu laimu ning tooruse vastu, mis osaks saanud seltsilistele Klementile ja Niinebergile kaitsepolitseis. Seltsilised V. Klementi ja H. Niineberg on tööliste ridades tuntud kui ausad tööliste klassi eest võitlejad ja seepärast nõuab Keemia- ja puidutööliste ametiühingu noorte komisjon nende vabastamist.»[65]

Kodanlus mõistis hästi, et ainult vangla ja kuuliga ei saa lämmatada klassiteadliku noorsoo revolutsioonilist liikumist. «Kasvatusabinõusid» tuli täiendada veel proletaarse noorsoo ideoloogilise pimestamisega. Selleks lasti käiku kogu kodanluse propagandaaparaat — kirjandus, ajakirjandus, kino, teater ... Truult lõid kaasa papid ja reaktsioonilised õpetajad.

Nende eesmärkide teenistusse rakendas kodanlus ka oma noorsoo-organisatsioonid. Juhtivateks noorsoo-organisatsioonideks olid kodanlikus Eestis 20-ndail aastail skautide ja gaidide organisatsioon, mille reaktsioonilise suunaga ühtisid ka «noorsepad». Need organisatsioonid olid kaitseliidu või sõjaministeeriumi šefluse all ja neid toetati rikkalikult riigieelarvest.

Põhijoontes samu eesmärke, kuid juba looritatult sotsliku demagoogiaga, teenisid ka Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei osakondade juures asuvad noorteühingud.

Kodanluse propagandale seadis EKNÜ vastu revolutsioonilise propaganda, mis selgitas kodanlikesse noorsoo-organisatsioonidesse äraeksinud proletaarsetele noortele nende vigu. Selleks organiseeriti koosolekuid ja saadeti kodanlikesse noorsoo-organisatsioonidesse oma aktiviste. Selle töö edukusest annavad tunnistust kaitsepolitsei agentide kasvava rahutusega kirjutatud ettekanded «noorkommunistide» aktiivsest tegevusest sõjaväes ja kodanlikes noorsoo-organisatsioonides.

Järjekindlalt paljastasid kodanluse poliitikat «Noor Tööline» ja «Noor Proletaarlane». «Noor Tööline» selgitas oma veergudel,

[64] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 36.
[65] Sealsamas.

et skautide organisatsiooni põhiliseks eesmärgiks on kasvatada noori tahtetuks «tapamasina osaks, mis mõtlemata liigub, torkab, raiub, laseb, just nii nagu kõlab komando».[66] Edasi märgitakse, et skautlus on eeskätt natsionalistliku ideoloogia pähetoppimine ja «Skautism on sõjakukkede kasvatamine, ... truualamluse istutamine noortesse, ... Skautism on paremal juhul tõusikute poegadetütarde matsliku tölpluse viilimine parkettpõranda ja salongi tarbeks.»[67]

EKNÜ otsustava tegutsemise tulemusena jäid skautide organisatsioonid mitmel pool kiratsema. Nii oli 1921. aasta kevadel Narvas kuni 300 skauti, järgmiseks aastaks aga jäi neid järele ainult umbes 30 ja nendegi organisatsioon eksisteeris tegelikult paberil.[68] Üldse oli skautide ja noorseppade organisatsioonides ainult mõni protsent proletaarse päritoluga noori.

Võitluseks sotside noorsoo-organisatsiooniga, kuhu valelike lubadustega oli õnnestunud tõmmata ka proletaarset noorsugu, määras EKNÜ kindlaks taktika, mis seisis sotside organisatsioonide ülevõtmises. Pideva selgitustöö tulemusena ütlesid sageli terved organisatsioonid end avalikult sotsidest lahti.

Suurt abi EKNÜ-le osutas selles töös EKP Keskkomitee Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei (EISTP) kaudu, mis võttis omaks Kominterni taktika ja programmi ning muutus alates 1922. aasta kevadest EKP legaalseks organisatsiooniks. EISTP juurde hakati moodustama noorteosakondi. Need loodi kiiresti mitmel pool üle kogu maa ja nad koondasid oma ridadesse üle 600 noore.

10. augustil 1922. a. võttis Tallinna Sotsialistlik Noorsoo Ühing (sotside partei noorteosakond) vastu resolutsiooni, milles halastamatult paljastati sotside alatuid püüdeid noorsugu klassivõitlusest kõrvale juhtida. «Sotside parteis ei pidanud meie mitte võitlust töölisklassi huvide eest, vaid nägime partei peameeste sahkerdamist, kodanliku vabariigi truud teenimist, ühes ja samas ikkes vedamist tõusikutega. Klassivõitluse asemel õpetati meile kombeid pudrukausside taga, kuhu noori kutsuti «söömingule». Revolutsioonilise vaimu asemel valitses siin isamaalik sõgepimedus, mis isegi niikaugele ulatus, et parteiliikmed «Internatsionaali» laulda ei taha ega oskagi.»[69]

Hoop sotside töölisnoorsoo ühtsust lõhestavale tegevusele oli tugev. Krooni pani aga kõigele pähe Tallinna Sotsialistliku Noorsoo Ühingu 12. augusti 1922. a. üleskutse, milles öeldi, et kuna on tekkinud teine legaalne noorsoo-organisatsioon — Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei noorteosakond —, siis otsustatakse ühingu tegevus lõpetada ja terves koosseisus uude organisat-

---

[66] «Noor Tööline» nr. 1, 1922, lk. 16.
[67] Sealsamas.
[68] «Noor Tööline» nr. 12, 1922, lk. 284.
[69] «Noor Tööline» nr. 7/8, 1922, lk. 180—182.

siooni üle minna. Edasi avaldati üleskutse kõigile noortele, kes on ära eksinud sotside parteisse: «Meie kutsume teid raputama jalgadelt sotside tolmu. Astuge meiega ühes noorsoo osakonda, mille seame järjekindlale klassivõitluse alusele! Tulge koos meiega võitlema sotsialismi eest.»[70] Järgides seda eeskuju, jätsid mõni aeg hiljem ka Paide ja Narva noorsotsialistid maha oma organisatsioonid ning asusid proletariaadi klassivõitluse revolutsioonilisele teele.

Vaatamata kodanluse repressioonidele kasvas EKNÜ mõju laiades noortehulkades iga päevaga. See seletub eelkõige EKNÜ õige poliitilise joone ja taktikaga, mille kindlustasid EKP pidev juhtimine ja KNI rikkalikud kogemused. EKNÜ võitlusprogramm kajastas proletaarsete noorte elulisi huve, tema võitluse lõppeesmärki — kodanluse diktatuuri kukutamist ja töörahva võimu kehtestamist. EKNÜ töö edukuse mõjuvaks teguriks oli veel Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu võitlustraditsioonide järgimine ja sotsialismi ehitava maa noorte solidaarsuse tundmine. EKNÜ toetas omakorda jällegi kommunistliku partei nõudmisi luua sõbralikud suhted Nõukogude Venemaaga, mis samuti tõstis EKNÜ autoriteeti noorsoo silmis.

Oma solidaarsust kõigi maade töölisklassiga demonstreerisid Tallinna noored ülemaailmsele noorsoopäevale pühendatud võimsal demonstratsioonil 3. septembril 1922. aastal. Meeleavaldus algas «Russalka» juurest ja liikus punase lipu all Piritale. Kodanlus oli ära keelanud kõik loosungid. Isegi kõnepuldi punane riie sõnadega «Nõuame ülemaailmset noorsoo kongressi» konfiskeeriti kaitsepolitsei poolt. Demonstratsioon lõppes töölisselts «Valvaja» korraldatud piduõhtuga, mille sissetulek läks vanglas vaevlevate seltsimeeste ja nende perekondade toetamiseks. Nagu märkisid ajalehed, oli noorte meeleolu väga revolutsiooniline. 3. septembril ei korraldatud üksnes Tallinnas, vaid üle kogu maa rongkäike ja koosolekuid, mis kõik kulgesid noorsoo kasvava revolutsioonilise vaimustuse tähe all.[71]

Tugevnes EKNÜ mõju ka koolinoorsoole. Koolidesse, eriti õpetajate seminaridesse, asutati illegaalseid rakukesi.

1922. aasta algul toimus Viljandis Eesti Koolinoorsoo Keskliidu IV kongress. Kongressil toimus pingeline võitlus. Paljud koolid olid oma delegaatideks valinud revolutsiooniliselt meelestatud õpilased, kes hakkasid liidu reaktsioonilisele juhatusele ägedalt vastu. Teravad vaidlused tekkisid skautluse ümber. Paljud delegaadid ühinesid EKNÜ seisukohaga — mõista hukka skautlus kui noorsoo militariseerimine. Skautide uppuvat laeva püüdis päästa kodanliku valitsuse poolt saadetud Riigikogu liige Hünerson, kes aga välja vilistati. Kongress mõistiski skautluse

[70] «Noor Tööline» nr. 7/8, 1922, lk. 181.
[71] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 35.

hukka kui noorsoole kahjuliku liikumise. Revolutsiooniline meeleolu kongressil süvenes. Grupp delegaate tegi ettepaneku võtta ettekande põhjal vastu resolutsioon, mis loeb noorsooliikumise ülesandeks töö vabastamise kapitali ikkest. Selle poolt hääletas 22 delegaati (s. o. $^1/_3$ delegaatide arvust). Kongress kiitis heaks ka Paide koolinoorte algatuse, kes olid esinema kutsunud viiulikunstniku kommunist E. Sõrmuse.[72]

Paljud õpilased kiitsid koolinoorsoo kongressi revolutsioonilised otsused palavalt heaks.

Haridusministeerium asus aga vastupealetungile. Kongressi delegaate kiusati taga. Kaitsepolitsei hakkas välja selgitama neid, kes olid hääletanud revolutsiooniliste otsuste poolt.

1922. aasta märtsis toimus õpilaste streik Pärnu Ühisreaalgümnaasiumis. Streigi ajendiks oli õpilase A. Murro koolist väljaheitmine. A. Murro oli koolis tegutseva illegaalse kommunistlike noorte kollektiivi liige. Streik oli suunatud kodanliku haridus-poliitika ja reaktsioonilise haridusministri, «ideelise sandarmi» Baueri vastu. Streik kestis kolm päeva ja lõppes 150 õpilase koolist väljaheitmisega. Hiljem oli haridusminister avaliku arvamuse ja Riigikogu kommunistliku fraktsiooni survel sunnitud seda otsust pehmendama.

Revolutsiooniline liikumine hoogustus ka teistes koolides. Nii levitasid Haapsalu Õpetajate Seminari EKNÜ aktivistid kommunistlikku kirjandust ja korraldasid õpilaste koosolekuid Töörahva Ühise Väerinna otsuste toetamiseks.[73] Ka siin tabas organisaatoreid koolist väljaheitmine.

1922. aastal suurenes EKNÜ mõju ka sõjaväes. Sõjaminister oli sunnitud tunnistama, et allüksustes tegutsevad kommunistlikud grupid, kellel on sõdurite hulgas suur mõju. Isegi kadettide, tulevaste kodanliku sõjaväe ohvitseride hulgas tegutses viiemeheline kommunistlike noorte kollektiiv. Oma ettekannetes kaebas sõjaminister korduvalt revolutsioonilise meelsuse leviku üle sõjaväes, seostades seda kommunistlike noorte illegaalse tegevusega.

EKNÜ andis mõjuva vastulöögi ka kirikule, mis kodanliku riigi aktiivsel toetusel püüdis mürgitada noorsoo teadvust religiooniga ja muuta neid kodanluse tahtetuiks orjadeks. «Need, kes meie üle valitsevad, mõistavad, et kirikhärra miitingukõned kirikukantslist mõjuvaks toetuseks on Einbundi (siseminister — V. V.) sisepoliitikale ja Baueri (haridusminister — V. V.) haridus-poliitikale,»[74] kirjutas «Noor Tööline», ja «seepärast otsustame — boikott kirikule.»[75] Selle teostamiseks alustas EKNÜ oma legaal-

---

[72] «Noor Tööline» nr. 1, 1923, lk. 79.
[73] E. Tarkpea andmetel.
[74] «Noor Tööline» nr. 4/5, 1922, lk. 114.
[75] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 35.

sete organisatsioonide — ametiühingute noortekomisjonide ja EISTP noorteosakondade kaudu aktiivset võitlust usuõpetuse vastu koolides. 27. augustil 1922. aastal korraldati pappidevastane rongkäik, millest võttis osa arvukalt noortöölisi. Pirital peeti usuvastaseid kõnesid, põletati avalikult üle 300 leeritunnistuse ja paarsada katekismust.[76]

Vastukaaluks kirikule asuti organiseerima «ilmalikku leeri». See oli mõeldud noorte eemaletõmbamiseks kirikuleerist.

«Ilmalikus leeris» õpetati noortele darvinismi, dialektilist ja ajaloolist materialismi, peeti populaarteaduslikke loenguid. Tallinnas lõpetas esimese «ilmaliku leeri» üle 70 noore.

«Noores Proletaarlases» anti tegevusjuhis võitluseks usu vastu: «Teadlik noor proletaarlane ei lähe leeri, vaid asutab ühes lähema seltsimehega ringikese, kus ta arutab teadusliku ilmavaate küsimusi.

Teadlik noor proletaarlane ei lähe kiriklikule laulatusele, vaid registreerib oma abielu raekojas seaduslikult.

Teadlik noor proletaarlane teeb kihutustööd..., et ristimisi, laulatusi, matuseid ei saaks toimetatud kiriklikult.

Teadlik noor proletaarlane ei võta koolis mitte usuõpetuse tundisid. Kuid seda hoolsamalt õpib ta looduslugu.

Vaimsest pimedusest — usu kütkest — teaduse valgusele, noored! See viib kiiremini proletariaadi võidule halastamatus klassivõitluses, kus kirik tähtsamaks kütkeks on töölisele.»[77]

EKNÜ otsustav usuvastane võitlus oli edukas. Noored hakkasid kirikule selga pöörama. Kirikumeeste ettevõtmised kukkusid üha sagedamini läbi. Samal ajal aga leidsid EKNÜ usuvastased üritused noorte hulgas üha rohkem poolehoidu.

Ei saa mainimata jätta veel üht otsustavat tegurit, mis EKNÜ mõju noorsoohulkades suurendas — see on ajakirjandus. Tänu aktuaalsele revolutsioonilisele sisule ja töölisnoorte aktiivsele toetusele, võitis «Noor Tööline» juurde üha uusi lugejaid. Kui esimest numbrit trükiti 2500 eksemplari, siis anti 4/5. numbrit välja juba 5000 eksemplari, kusjuures kogu tiraaž müüdi läbi. Iseloomulik on, et sellised riikliku dotatsiooniga ilmuvad kodanlikud noorsooajakirjad, nagu «Uudismaa» ja «Üliõpilasleht» samal ajal kiratsesid ja nende eksemplaride arv oli ainult 300.[78]

Perioodi EKNÜ loomisest 1921. aasta sügisel kuni I kongressini 1922. aasta sügisel iseloomustab EKNÜ organisatsioonilise struktuuri ja taktika väljakujunemine, edukate töövormide leidmine ja rakendamine ning selle tulemusena mõju laienemine töötava noorsoo hulgas.

---

[76] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 35.
[77] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921.
[78] «Noor Tööline» nr. 6, 1922, lk. 160.

3. EKNÜ I kongress ja noorsoo revolutsioonilise võitluse edasine kasv

EKNÜ I kongress toimus 3. septembril 1922. aastal Harjumaal, Peningi vallas asuvas üksikus Võisilma talus. Kongressi kokkukutsumine näitas EKNÜ organisatsioonilist ja poliitilist kindlustumist. Vaevalt ühe aasta kestnud tegevuse jooksul oli loodud kindel illegaalsete organisatsioonide võrk, mis koondas oma ridadesse ennastsalgavaid noori võitlejaid, kes olid saanud karmi kooli põrandaalustes tingimustes töötades. EKNÜ organisatsiooniline koosseis I kongressiks oli järgmine: Tallinnas 24 põrandaalust kollektiivi 189 liikmega, Pärnu linnas ja maakonnas 9 kollektiivi 36 liikmega, Viljandi maakonnas 4 kollektiivi 18 liikmega, Harjumaal 2 kollektiivi 15 liikmega, Järvamaal 3 kollektiivi 15 liikmega, Läänemaal 2 kollektiivi 6 liikmega ja Tartu maakonnas 2 kollektiivi 17 liikmega.[79] Seega kuulus EKNÜ koosseisu 7 maakonna- ja linnaorganisatsiooni 46 põrandaaluse kollektiivi ning 286 liikmega. Kongressil viibis 16 delegaati: J. Anvelt, J. Kreuks, J. Lauristin, A. Mangmann, R. Mirring, A. Murro, V. Raeson, O. Sepre, E. Tarkpea, J. Tõnisson, A. Vaarmann jt.

Kongressist osavõtnud seltsimeeste O. Sepre, E. Tarkpea jt. mälestuste järgi koguneti Tallinna, kust öösel salgakeste kaupa siirduti kongressi paika. Maja ümber, kus toimus kongress, oli paigutatud varjatud valve, kes ei lasknud kedagi märkamatult majale ligineda. Kõik legaalselt töötavad delegaadid olid kuni kongressi lõpuni maskides.

Kongressi päevakord oli järgmine:

1) Aruanne Keskkomitee tööst.
2) Aruanded kohtadelt.
3) Aruanne Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali II kongressist.
4) Aruanne tööst õppiva noorsoo hulgas.
5) Aruanne organisatsioonilisest tööst.
6) Keskorganite valimised.

Oma avakõnes ütles EKNÜ Keskkomitee sekretär J. Kreuks, et vaatamata raskele hoobile, mille andis töölisliikumisele Viktor Kingissepa mõrvamine, paljude võitlejate vangistamine ja organisatsioonide rüüstamised, on EKNÜ organisatsiooniliselt ja poliitiliselt tugevnenud.

Langenud võitlejaid austati püstitõusmisega.

Keskkomitee aruandes peatus J. Kreuks raskustel, mis tuli ületada illegaalse EKNÜ loomisel ja selle edaspidises töös. Tänu pidevale parteilisele juhtimisele oli EKNÜ muutunud tugevaks

[79] EKPA, f. 24, s.-ü. 773, l. 1—14.

ülemaaliseks organisatsiooniks. 20 protsenti ühingu liikmetest kuulus EKP ridadesse. Sotsiaalselt koosseisult oli EKNÜ töölisnoorsoo organisatsioon. Töölisnoori oli organisatsioonis 66 protsenti, ülejäänud 34 protsenti oli peamiselt õppiv noorsugu. EKNÜ proletaarne koosseis ja parteiline juhtimine kindlustasid poliitiliselt õige joone kommunistlike noorte töös.

Kongress tunnistas Keskkomitee tegevuse üksmeelselt õigeks. Töölisnoorsoo ühise väerinde ja majandusliku võitluse kohta võeti vastu resolutsioonid, mis kajastasid EKP ja KNI seisukohti ja taktikat neis küsimustes.

Aruandjad kohtadelt rääkisid revolutsioonilise meelsuse jõudsast kasvust noorsoo hulgas, vastulöökidest kodanluse repressioonidele. Räägiti raskustest ja nende ületamise teedest. Kongressist osavõtnud O. Sepre ja E. Tarkpea rõhutavad oma mälestustes eriti delegaatide revolutsioonilist vaimustust, üksmeelt ja otsustavust partei võitluse toetamisel.

Aruandega tööst õppiva noorsoo hulgas esines O. Sepre, kes märkis, et vastukaaluks koolides teostatavale kodanlikule kasvatusele tuleb seal moodustada illegaalsed EKNÜ rakukesed. Need peavad kasvatama õpilastes opositsioonivaimu ja oskust paljastada kodanliku korra pahesid. Selle saavutamise põhilise teena märgiti marksistliku kirjanduse tundmaõppimist. Ettekanne ja otsus tegid ülesandeks tõmmata õppiv noorsugu kaasa proletariaadi klassivõitlusse. Kongress soovitas koolinoortel vabrikute ja tehaste rakukeste töökogemusi omandada, olla kontaktis töölistega ja tuttavad töölisliikumisega.[80]

EKNÜ organisatsioonilisest tööst andis aru J. Kreuks. Aruandja seadis esmaseks ülesandeks EKNÜ illegaalsete kollektiivide moodustamise vabrikutes, tehastes ja külades. Nende kaudu tuli juhtida legaalset tööd ametiühingute noortekomisjonides, koolinoorsoo hulgas ning sõjaväes. Samuti tuli aktiviseerida tööd kodanlikes noorsoo-organisatsioonides, et neisse eksinud töölisnoortes klassiteadvust äratada ja võimaluse korral neid organisatsioone üle võtta. Eriti rõhutati aruandes vajadust tugevdada tööd sõjaväes, et kasutada armeed kodanluse diktatuuri kukutamiseks. Aruandes ja otsuses kohustati EKNÜ kollektiive igakülgselt abistama töölisspordiliikumist, et muuta see proletaarse revolutsiooni teostamise abinõuks. J. Kreuks esitas EKNÜ organisatsioonilise struktuuri põhiteesid, mille alusel võeti vastu resolutsioon «Organiseerimise küsimuse kohta».[81] Viimane kujunes tegelikult EKNÜ esimeseks põhikirjaks.

EKNÜ I kongressil valiti seitsmeliikmeline Keskkomitee koopteerimise õigusega. EKNÜ Keskkomitee sekretäriks valiti EKP Keskkomitee liige J. Kreuks.

---

[80] O. Sepre andmetel.

[81] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 773, l. 12.

Suure vaimustusega võeti vastu tervitustelegrammid proletariaadi suurele juhile V. I. Leninile ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaalile, mille II kongressi otsused delegaadid üksmeelselt heaks kiitsid.

«Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu I kongress,» öeldi V. I. Leninile läkitatud telegrammis, «saadab palavaid tervitusi Nõukogude Venemaa ja maailmarevolutsiooni juhile sm. Leninile.

Eestimaa kommunistlik noorsugu jälgib rahutusega Teie haiguse käiku ja soovib rahvusvahelise proletariaadi kallile juhile rutulist paranemist.

Elagu ilmarevolutsiooni juht seltsimees Lenin!»[82]

EKNÜ I kongressil oli Eesti noorsoo revolutsioonilise liikumise ajaloos suur tähtsus. Esiteks näitas kongress kujukalt, et hoolimata terrorist ja repressioonidest ei suutnud eesti kodanlus lämmatada klassiteadliku noorsoo revolutsioonilist liikumist. Teiseks andis kongress hinnangu tehtud tööle ja selge võitlusprogrammi kõigile põrandaalustele kollektiividele ja legaalsetele töölisnoorsoo organisatsioonidele. Kolmandaks, tuginedes EKP juhistele, töötas EKNÜ I kongress välja taktikalised põhimõtted püstitatud eesmärkide saavutamiseks.

Nagu nägime, võttis EKNÜ kõigis küsimustes vastu otsused, mis vastasid KNI II kongressi antud juhistele.

Partei väsimatut hoolt noore revolutsioonilise kaadri kasvatamise eest näitas kujukalt ka EKP III kongress, mis toimus peaaegu vahetult pärast EKNÜ I kongressi 1922. aasta septembris. Kongress kuulas ära J. Kreuksi aruande EKNÜ tööst. Aruandes andis J. Kreuks pikema ülevaate revolutsioonilise noorsooliikumise arengust Eestis 1917. aastast alates ja toimunud EKNÜ I kongressist. Ta teatas partei III kongressi delegaatidele, et EKNÜ I kongress arutas üksikasjaliselt Töörahva Ühise Väerinna küsimusi ning tõotas vastuvõetud resolutsioonis, «et ta külg külje kõrval Eestimaa Kommunistliku Parteiga valmis on kõigi nende töölisorganisatsioonidega käsikäes minema, kes tõesti tahavad nimetatud 12 nõudmise elluviimise eest võidelda». J. Kreuks märkis, et edusammude eest on kommunistlikud noored tänuvõlglased Kommunistlikule Parteile ja KNI-le, kes EKNÜ loomisest alates on pidevalt selle tööd juhtinud.[83]

EKP III kongress kiitis EKNÜ tegevuse heaks ja kohustas teda jätkama tööd noorsoo revolutsioonilise liikumise laiendamiseks. EKNÜ osast Kommunistliku Partei võitlusabilisena ja reservina kõneleb selgesti EKP III kongressi otsus, kus on öeldud: «... tõmmata oma ridadesse uusi võitlejaid revo-

[82] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 782, l. 1.
[83] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 115, l. 12—14.

lutsiooniliste tööliste, iseäranis noorproletaarlaste hulgast».[84]

Vaatamata kõigile osakssaanud repressioonidele, kasvas EKNÜ mõju, mis ajas Eesti kodanluse marru. 28. märtsil 1923. aastal tabas EKP-d ja EKNÜ-d taas raske löök. Kaitsepolitsei mõrvas lasuga selja tagant EKP Keskkomitee liikme ja EKNÜ Keskkomitee sekretäri J. Kreuksi. See oli kodanluse poolt ettekavatsetud mõrv. Kaitsepolitsei seletused, et J. Kreuks lasti maha relvastatud vastuhakkamise pärast, lükati veenvalt ümber Riigikogu kommunistliku fraktsiooni arupärimises, milles tõestati, et J. Kreuksi relval oli isegi kaitseriiv ees. Järgnevalt suleti koos teiste töölishäälekandjatega ka «Noor Tööline» ning vangistati J. Lauristin.

J. Kreuksi tapmise puhul avaldas Kominterni Täitevkomitee üleskutse kõigi maade töölistele, milles öeldi: «Sm. Kingissepa järel tapeti EKP KK liige sm. Kreuks, vana parteitöömees, Kominterni IV kongressi delegaat...

Meie vaenlased tapavad üksikuid paremaid võitlejaid meie hulgast, aga nad ei suuda tappa töölisklassi ega tema võimsat revolutsioonilist liikumist.»[85]

J. Kreuksi lühike elu oli pühendatud jäägitult töölisklassi vabastamisele. Ta sündis 1891. a. detsembris Harjumaal, Alavere valla mõisamoonaka pojana. Ajalehepoiss, lukksepa õpipoiss, meremees, pottsepp, pealelööja sepa juures, sanitar sõjaväes — selline oli J. Kreuksi tööalade lühike loetelu. Esimese imperialistliku maailmasõja ajal sai J. Kreuksist agitaator, kes veenvalt selgitas soldateile, et nad valavad oma verd rõhujate eest. 1918. a. astus J. Kreuks kommunistliku partei ridadesse. Sellest alates sai J. Kreuksist elukutseline revolutsionäär ja parteitöötaja. Eriti lähedane oli talle noorsoo revolutsiooniline võitlus, mille juhtimisele ta partei ülesandel ennast pühendas. Alates 1917. aastast oli J. Kreuksi tegevus lahutamatult seotud noorsoo revolutsioonilise liikumisega. Kuna aga kaitsepolitsei teda jälitas, oli J. Kreuks sunnitud 1920. aasta algusest peale tegutsema põranda all.

J. Kreuksi mõrvamine ei suutnud aga EKNÜ ridu segi lüüa. Vaatamata terrorile toimus 1923. aasta esimesel poolel sügaval põranda all EKNÜ konverents, kus arutati noorsoo revolutsioonilise liikumise laiendamise küsimusi.[86]

EKNÜ juhtimisel jätkas töölisnoorsugu aktiivset võitlust kodanliku diktatuuri vastu. Püüdes paralüseerida töölisnoorsoo organisatsioonide revolutsioonilist mõju, otsustas kodanlik valitsus 8. aprillil 1923. aastal kokku kutsuda ülemaalise noorsookongressi. Loomulikult kutsuti sellele kongressile ainult kodanlike noorsoo-organisatsioonide delegaadid. Ent siiski ei läinud korda

[84] «Kommunist» nr. 1 (57), 2. jaan. 1923. a.
[85] «Säde» nr. 9, 22. märtsil 1928. a.
[86] V. Kanguri andmetel.

kodanluse võsukeste kongressi rahulikult läbi viia, kuna sinna saabus ka töölisnoorsoo arvukas delegatsioon. Oma tervituses kutsus töölisnoorsoo delegatsioon noori üles ühinema töölisklassi revolutsioonilise liikumisega.

Kuigi töölisnoorte delegaadid olid sisuliselt ja vormiliselt täiesti õigesti kongressile valitud ja moodustasid 1/3 koosolijaist, keelduti neile esialgu hääle- ja hiljem ka sõnaõigust andmast. Kuid ometi, kuni töölisnoorte delegaatide täieliku eemaldamiseni kongressilt, võttis rida töölisnoori teravalt sõna kongressi päevakorra (tehti ettepanek arutada kongressil ka töölisnoorsoo majanduslikku ja poliitilist olukorda), juhatuse valimise, mandaatkomisjoni aruande jne. kohta.

Töölisnoorte delegaadid lahkusid kongressilt «Internatsionaali» lauldes.[87] Kodanluse katse petta töötavaid noori demagoogilise valega noorsoo õigustest ja vabadusest «demokraatlikus vabariigis», kukkus haledalt läbi.

Kodanlus ruttas rakendama uusi repressioone. 1923. aasta aprillis suleti siseministri korraldusel töölisspordiselts «Herkules» ja «Noor Tööline».

Et laiendada noorsoo revolutsioonilist võitlust ja ühtlustada töötavate noorte nõudmisi oma olukorra parandamiseks, asus EKNÜ ametiühingute noortekomisjonide ja Eestimaa Töörahva Partei noorteosakondade abil ette valmistama ülemaalist töölisnoorsoo konverentsi. Päevakorda otsustati võtta järgmised küsimused: töölisnoorsoo majanduslik ja poliitiline võitlus, organiseerimistöö noorte hulgas, poliitiline ja hariduslik töö, töölissport, proletaarne lasteliikumine ja töölisnoorsoo ajakirjandus.[88]

Konverents alustas tööd 5. aug. 1923. aastal Tallinnas. Hoolimata kõikvõimalikest takistustest, mida kodanlus delegaatide ette veeretas, kogunes konverentsi avamiseks kohale 54 delegaati, kes esindasid 2122 organiseeritud noorproletaarlast 36 organisatsioonist: Tallinnast, Harju-, Viru-, Tartu-, Pärnu-, Järva-, Viljandi-, Valga- ja Läänemaalt.[89] Konverentsi mandaatkomisjoni aruandest nähtub, et töölisnoored valisid peaaegu eranditult oma esindajaiks klassiteadlikud seltsimehed. Nii oli 54-st delegaadist ainult kaks sotside esindajat, kõik teised kuulusid kas ametiühingute noortekomisjonide või Eestimaa Töörahva Partei noorteosakondadesse, esindades seega EKNÜ platvormil asuvaid noorteorganisatsioone. Revolutsioonilise suuna andis kongressi tööle EKNÜ Keskkomitee tervitus, milles öeldi: «Esimese Eestimaa töölisnoorsoo konverentsi puhuks õnne soovides hüüavad võitleva proletariaadi ridades grupp noori, kes konverentsist kodanluse surve ja tagakiusamise tõttu osa ei saa võtta, Eestimaa töörahva tagavara-

[87] Karastumine, lk. 206.
[88] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 1.
[89] Sealsamas, l. 2.

väele: Hoia kõrgel punast töörahva võitluse lippu töölisnoorsoo hulkades ning koonda kogu töölisnoorsugu selle võitluse lipu alla — võitlema töörahva vabastamise eest kodanluse ikke alt.»[90] Konverentsi tööd juhtisid kommunistid H. Allik, R. Pälson, J. Reesen jt.

Ettekandes ja läbirääkimistel töölisnoorsoo majanduslikust ning poliitilisest võitlusest tõsteti eriti esile põhimõtet, et töölisnoorsugu saab oma nõudmisi ellu viia ainult koos kogu töörahvaga. Seepärast otsustati töölisnoorsoo majandusliku ja poliitilise võitluse aluseks võtta Töörahva Ühise Väerinna 12 nõudmist. Ettekandes hoiatati töölisnoori liigsete illusioonide eest: «Meie teame, et ükski kodanlik valitsus ei teosta kunagi Töörahva Ühise Väerinna nõudmisi ... seda võib teha ainult töörahva valitsus. Sellepärast tuleb tugevdada kihutustööd töörahva valitsuse eest.»[91] Konverents juhtis kõigi töölisnoorsoo organisatsioonide tähelepanu sellele, et kodanlus vastab tööliste kasvavale revolutsioonilisele võitlusele julma terroriga. Delegaadid kutsusid töölisnoorsugu alustama halastamatut võitlust militarismi ja tärkava fašismi vastu.

Üheks töölisnoorsoo võitlusülesandeks seadis konverents ette poolproletaarsete ja väikekodanlike noorsookihtide kaasatõmbamise klassivõitlusse: «peame halastamatult purustama nende illusioonid, nagu võiksid nad kapitalistlikus ühiskonnas kas majanduslikult või vaimselt haljale oksale jõuda.»[92]

Resolutsioonis märgiti, et töölisnoorsugu on töölisklassi osa ja sellepärast ei ole tal sihte ega eesmärke, mis läheksid lahku kogu töölisklassi võitlusest. «Samuti nagu Eestimaa organiseeritud töölisklassi rõhuv enamus, on ka töölisnoorsugu senini seisnud revolutsioonilise klassivõitluse alusel ja jätkab edaspidi samal alusel seistes võitlust töölisklassi vabastamise eest.»[93]

Ettekanne ja resolutsioon organiseerimistööst seadsid ülesandeks luua iga klassivõitluse alustel seisva töölisorganisatsiooni juurde noortekomisjon. Eriti rõhutati, et noortele tuleb tegelikkuse õppetundide varal ära seletada klassivahekorrad ja sellest tulenev vajadus moodustada töölisnoorsoo klassiorganisatsioonid.

Suurt tähelepanu pöörati tööle maanoorsoo hulgas, kuna see oli seni revolutsioonilise noorsooliikumise kõige nõrgem lüli. Vähest tööd maanoorsoo hulgas näitas kujukalt seegi, et konverentsil oli esindatud 1915 linnanoort ja ainult 178 maanoort.[94]

Noortekomisjonide loomise eest maal tehti vastutavaks linnade töölisnoorsoo organisatsioonid. Ühtlasi kohustati viimaseid

[90] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 1.
[91] Sealsamas.
[92] Sealsamas, l. 2.
[93] Sealsamas.
[94] Sealsamas, l. 1.

abistama maanoori nii poliitilises kui ka organisatsioonilises töös. Seega näeme, et alates 1923. aastast hakkas EKNÜ oma legaalsete organisatsioonide kaudu likvideerima senist kõige olulisemat puudust — nõrka tööd maanoorsoo kaasatõmbamisel revolutsioonilisse võitlusse.

Laialdased ülesanded seadis konverents töölisnoorsoo organisatsioonide ette poliitharidustöö teostamisel. «Töölisnoorsoo organisatsioonide üheks tähtsamaks ülesandeks on töölisnoorsoo klassiteadvuse kasvatamine ja revolutsioonilise marksistliku maailmavaate propageerimine ja arendamine.»[95]

Poliitharidustöö edukaks teostamiseks kohustati noortekomisjone kohtadel läbi viima kursusi, loengutsükleid poliitilistel teemadel, vaidlusõhtuid, kontserte-miitinguid jt. üritusi. Võitluseks religiooni vastu tuli laiendada noorsoo hulgas laialdase populaarsuse võitnud «ilmalikku leeri». Suure tähtsuse poliitharidustöös omistas konverents spordile. «Töölissport peab istutama noorsoosse mängides ja võisteldes sotsialistliku ühiskonna kollektivismi idanevat seemet, distsiplineerides noorsugu ja kasvatades teda selles vaimus, mis omane ja arusaadav proletaarsele noorsoole.»[96]

Konverents pani aluse proletaarsele lasteliikumisele. Kõigi noortekomisjonide juurde kohustati moodustama lastegruppe. «Töö põhimõte gruppides seisab peaasjalikult selles, et lastes klassivõitluse vaimu õhutada ja klassivahekordadest arusaamist, ühistunnet, isetegevust, proletaarset solidaarsust ning distsipliini kasvatada.»[97] Sel eesmärgil soovitati vestelda lastega revolutsioonilisest võitlusest, organiseerida kollektiivset töötamist, mänge. Gruppide juhtimine pandi noortekomisjonidele, kes pidid võitlema usuõpetuse ja kodanliku kooli reaktsioonilise mõju vastu.

Esimese Eesti töölisnoorsoo konverentsi tähtsus on väga suur. Konverentsi otsused relvastasid legaalsed töölisnoorsoo organisatsioonid kindla võitlusprogrammiga revolutsioonilise noorsooliikumise kõigil aladel. Täie teravusega räägiti konverentsil senises töös esinenud tõsistest lünkadest ja anti juhtnööre nendest ülesaamiseks. Konverentsi õnnestumise ja kindla revolutsioonilise suuna tagas EKP pidev juhtimine ja abi kõigi põhimõtteliste küsimuste lahendamisel. EKP saatis töölisnoorsoo konverentsist osa võtma oma andeka organisaatori Paul Keerdo, kes juhtis konverentsi tööd ja kelle osavõtul töötati välja kõik resolutsioonid.

Esimesele töölisnoorsoo konverentsile järgnesid 1923. aasta lõpul mitmed maakondlikud töölis- ja maanoorsoo konverentsid. See kõneles noorsoo poliitilise teadlikkuse kasvust. Maakondli-

---

[95] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 147, l. 4.
[96] Sealsamas, l. 6.
[97] Sealsamas.

kud konverentsid võtsid omaks ülemaalise töölisnoorsoo konverentsi otsused. Organiseerimistöö paranemisest kõneleb seegi, et näiteks Virumaa töölis- ja maanoorsoo konverentsil oli esindatud enam kui 750 noort (neist üle 200 maanoore).[98] Konverents toimus ka Harjumaal. 1924. aasta algul takistas aga kodanluse uus terrorilaine konverentside läbiviimist teistes maakondades.

Aastad 1922—1923 tähistavad EKNÜ mõju ulatuslikku laienemist mitte ainult töölisnoorsoo, vaid ka õppiva noorsoo hulgas. Mitmel pool moodustati õppiva noorsoo hulgas EKNÜ illegaalseid rakukesi. Need töötasid Tallinna Õpetajate Seminaris, õhtukeskkoolis, Tallinna Kolledžis, Pärnu ja Võru gümnaasiumis ja Väike-Maarja Reaalgümnaasiumis.[99]

Revolutsiooniline töö kandus ka üliõpilaste hulka. 1922. aasta lõpul asuti Tartus looma üliõpilaste legaalset revolutsioonilist organisatsiooni. Seda kergendas ülikooli autonoomia, mis lubas moodustada üliõpilasseltse.

1922. aastal organiseeritigi EKP ja EKNÜ liikmete juhtimisel Tartu Ülikoolis Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts. Seltsi asutamiskoosolek toimus 29. oktoobril. Selle põhikiri seadis seltsi eesmärgiks tutvustada üliõpilasi sotsiaal-filosoofia vooludega, korraldades selleks referaate, diskussioone, kursusi ning asutades lugemislaua ja raamatukogu. Tegelikult oli seltsi tegevuse suund märksa revolutsioonilisem, kuid loa saamiseks tuli seltsi tõelisi eesmärke maskeerida. Asutajate hulgas olid kommunistid A. Vaarandi, O. Künnapuu (Lauristin), O. Sepre, R. Cher, A. Veimer jt. Seltsi revolutsiooniline suund avaldus selgelt üliõpilasorganisatsioonide edustuse (nõukogu) valimiste puhul avaldatud üleskutses: «Igas kapitalistlikus riigis on kaks üliõpilaskonda. Nii lahkuminevad kui nende huvid, nii lahkuminevad ka nende arusaamised... Meie ajastu ühiskond on esile toonud oma üliõpilastüübi. See on maast madalast puudustega võitlev, nälgiv ja tagakiusatav proletaarne üliõpilane, kellele on võõras rahvuslik vaen, kõrgema seltskonna traditsioonid ja sihitu mõnutsemine, kes on asunud ennastsalgavasse võitlusse töötava rahva vabaduse eest.»[100] 1923. aastal nimetati selts ümber Proletaarseks Üliõpilaste Seltsiks.

Moodustati veel selts Toetajate Kogu. Selle liikmeks võisid põhikirja järgi olla ametiühingud ja teised töölisorganisatsioonid, samuti «töölisliikumise tegelased ja kõik proletaarlased, kes isiklikust tööjõust elavad». Toetajate Kogusse kuulusid mitmed töölisühingud, samuti seltsimehed J. Tomp, P. Keerdo, H. Allik, H. Heidemann, R. Pälson ja mitmed teised. Toetajate Kogu tege-

---

[98] «Meie Noor Tööline» nr. 3/4, 1923, lk. 16.

[99] H. Tolga, ELKNÜ võitlus neljanda viisaastakuplaani täitmise eest, kandidaadiväitekiri, Moskva 1955, lk. 32.

[100] V. Joakimov, Progressiivsest üliõpilasliikumisest Tartus Esimese maailmasõja-järgse revolutsioonilise kriisi aastail 1920—1925, «TRÜ Toimetised» vihik 114, Tartu 1961, lk. 105.

likuks ülesandeks oli ideoloogiliselt suunata Proletaarse Üliõpilaste Seltsi tegevust.

Seltsi töös oli tähtis koht marksismi-leninismi teooria levitamisel oma liikmete ning kogu progressiivse õppiva noorsoo hulgas. Seltsi lugemislauast said üliõpilased Nõukogude Liidust tellitud «Pravdat» ja ajakirja «Ekonomitšeskaja Žizn». Saades teada Nõukogudemaa saavutustest sotsialismi ülesehitamisel, seadsid üliõpilased-revolutsionäärid endale peamiseks ülesandeks aidata kogu jõuga kaasa ka Eestis kodanluse võimu kukutamisele ja nõukogude korra kehtestamisele.

Selts levitas õppiva noorsoo ja Tartu tööliste hulgas kommunistlikku kirjandust ja EKP lendlehti. Revolutsioonilise sisuga lendlehti koostas ja levitas selts ka ise. Ühes lendlehes kirjutati: «Proletaarsed üliõpilased asugu ühendusse töölisorganisatsioonidega ja nendega käsikäes otsekohesesse võitlusse kodanlusega. Ainult proletariaadi vabastamine loob inimväärsed elamisvõimalused proletaarsetele üliõpilastele.»[101]

Sageli esinesid Proletaarse Üliõpilaste Seltsi liikmed niisuguste referaatidega nagu «Sotsialismi teaduslik alus», «Majanduskriisi süvenemisest kodanlikus Eestis», «Usu reaktsioonilisest osast» jne. Seltsi liikmed võtsid tihti osa töölisnoorte koosolekutest ja konverentsidest, andes töölisnoorsoole juhendeid võitluseks kodanluse vastu. Kui ametiühingute noortekomisjonide initsiatiivil viidi Tartus 1922. ja 1923. a. «ilmaliku leeri» nime all läbi noorsoo poliitilised kursused, aitasid kaasa ka Proletaarse Üliõpilaste Seltsi liikmed.

1923. aastal intensiivistas EKNÜ oma tööd ka sõjaväes. Illegaalsed rakukesed sõjaväeosades tugevnesid ja aktiviseerusid. EKNÜ valmistas sõdurimundrisse pandud töölis- ja maanoori ette otseseks relvastatud väljaastumiseks kodanluse vastu. EKNÜ Keskkomitee lendlehes «Nekrutitele» 1923. aasta novembris kirjutati: «Sa (s. o. noor tööline — V. V.) pead kasarmuski jääma selleks, kes oled oma rakus käte poolest. Sa pead jääma vennaks kurnatule ja olema kaitsjaks rõhutule. Töörahva vaenlased — parunid, mõisasüdame kindralid, vabrikandid, hallparunid — peavad olema sinu vaenlased.

Sa pead jääma ühendusse oma seniste tööseltsimeestega. Sa pead sidet pidama noorte ühinguga, parteiga, töölisühisustega

Noor seltsimees! Võta püss ja õpi tarvitama. Aga kui aeg tuleb ja sind kutsutakse, pead esimene olema välja astuma töörahva eest ja vaenlase vastu.»

Kodanlikud komandörid kurtsid oma ettekannetes üha sagedamini revolutsioonilise meelsuse levimise üle sõdurite hulgas.

---

[101] V. Joakimov, Progressiivsest üliõpilasliikumisest Tartus Esimese maailmasõja-järgse revolutsioonilise kriisi aastail 1920—1925, «TRÜ Toimetised» vihik 114, Tartu 1961, lk. 105.

EKNÜ revolutsioonilisele tööle oli nende hädakisa aga suurimaks tunnustuseks.

1921. aastal rajatud illegaalne EKNÜ saavutas äärmiselt rasketes tingimustes töötades aastail 1922—1923 rea suuri võite ning tõusis proletaarse noorsoo tunnustatud juhiks. Ta tegutses KNI platvormil ja EKP juhtimisel, mis kindlustasid töö suure efektiivsuse. 1924. aastal asus EKNÜ EKP juhtimisel otsustavale rünnakule eesti kodanluse vastu, et taaskehtestada Eestis nõukogude võim.

EKNÜ 1924. AASTA DETSEMBRIÜLESTÕUSU ETTEVALMISTAMISEL JA LÄBIVIIMISEL

A. Sunila

1923. aastal puhkes Eesti härrasriigis kodanluse rahvavastase poliitika tagajärjel raske tööstus- ja rahanduskriis, mis 1924. aastal jõudis oma haripunkti. Üks ettevõte teise järel jäi seisma või töötas ainult mõned päevad nädalas. Töötatööliste arv kasvas. Esimese järgu tarbeainete hinnad tõusid. Töötavate masside niigi raske olukord muutus väljakannatamatuks.

Poliitiline olukord muutus iga päevaga teravamaks. Kui 1923. aasta lõpul toimunud omavalitsusorganite valimistel said Töörahva Ühise Väerinna nimekirjad suuremates linnades esikoha, siis tekitas see kodanluses suurt ärevust ja hirmu tuleviku ees. Kodanlus otsustas sündmustest ette rutata ja revolutsioonilise rahva kallal ette võtta senisest ulatuslikuma arveteõiendamise. V. I. Lenini surmapäeval, 21. jaanuaril 1924. aastal, rüüstas kodanlus üle maa üheaegselt ligi 300 töölisorganisatsiooni ja areteeris sajad töölisaktivistid. Armu ei antud ka töörahva saadikuile Riigikogus ning omavalitsusorganeis. Areteeritud töölisaktivistidega valmistuti arveid õiendama. Hakati ette valmistama nn. «149 protsessi».

Kuid ka seekord ei suutnud kodanlus lämmatada proletariaadi revolutsioonilist võitlust. Tal ei läinud korda hävitada hästi konspireeritud EKP ja EKNÜ põrandaaluseid organisatsioone, mis jätkasid intensiivselt proletariaadi revolutsioonilise võitluse juhtimist.

Päev pärast rüüstamist avaldasid EKP ja EKNÜ Keskkomitee eesti rahvale V. I. Lenini surma puhul ühise üleskutse. «... Sel silmapilgul tunneb iga klassiteadlik proletaarlane vankumata tahtmist jätkata ja lõpuni viia Lenini poolt alustatud võitlust,» öeldi üleskutses. «Ja see sünnib! Värisegu rõhujad lähemale rühkiva sotsialistlise revolutsiooni ees... Kurnatute ja rõhutute suure juhi surmateate juures ja Eesti kodanluse kõige harilikuma vägivalla tarvitamise silmapilgul ei kõigu Eestimaa klassiteadliku töörahva read. Veel suurema meelekindlusega ja võidu julgusega

jätkake koondumist proletariaadi võitlusorganisatsioonide ümber.»[1]

Tänu EKP ja EKNÜ energilisele tegevusele suudeti üle saada jaanuarikuu rüüstamiste ja areteerimistega revolutsioonilisele liikumisele löödud haavadest ning oma read ümber korraldada. Erinevalt eelmistest aastatest ei leppinud proletariaat enam kodanluse rahvavastase poliitika paljastamisega, vaid nõudis kodanlikule vägivallale proletaarse vägivalla vastuseadmist, kodanliku korra kukutamist jõu abil. Töörahva koosolekud, miitingud, meeleavaldused toimusid 1924. aasta kevadest peale loosungite all: «Maha Eesti härrasriik!», «Elagu Nõukogude Eesti!», «Majanduslik ja poliitiline liit Nõukogude Liiduga!».

«Praegu elame revolutsioonilise tõusu algul, mis üldistes julgetes väljaastumistes ja võitlustahtes avaldub,» kirjutas revolutsiooniliste töölisnoorte häälekandja «Meie Noor Tööline». «Töölisliikumine on praegu hoolimata metsikust survest tõusu ajajärgus, töörahva võitlustahe kasvab, võitlus läheb ägedamaks, tugevamaks ja pealetungivamaks.»[2]

Analüüsides 1924. aasta kevadel majanduslikku ja poliitilist olukorda jõudis EKP järeldusele, et Eestis oli kujunemas üldrahvalik revolutsiooniline situatsioon ning võttis kursi relvastatud ülestõusule. Partei ja EKNÜ arvukates üleskutsetes ning lendlehtedes paljastati kodanluse rahvavastast poliitikat ning kutsuti töötavaid masse relvastatud võitlusele. Sügaval põranda all hakati organiseerima võitlussalku, kes pidid esimestena välja astuma, kodanluse tähtsamad objektid vallutama, kodanluselt relvad ära võtma, need töölistele ära jagama ja ülestõusu massiliseks muutma.

Kogu selle keerulise ja vastutusrikka töö juhtimise hingeks oli EKP Keskkomitee eesotsas revolutsioonitules karastunud vana bolševiku Jaan Anveldiga. Aktiivselt võttis osa relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing. Kõikjal sammusid kommunistid, kommunistlikud noored, isad ja pojad, käsikäes, õlg õla kõrval. Oma illegaalsete organisatsioonide ja legaalsete ametiühingute noortekomisjonide ning töölisspordi-organisatsioonide kaudu tegi EKNÜ töötavate noorte hulgas ülestõusuks laiaulatuslikku ideoloogilist ja organisatsioonilist ettevalmistustööd. EKNÜ tööd juhtisid Keskkomitee liikmed A. Sommerling, O. Piir, R. Pälson jt. Tema aktivistide gruppi kuulusid R. Tikkar, J. Kuuskmann, A. Kõrgemaa, M. Nurk, A. ja V. Andresen, P. Baumann, A. Arbon, E. ja O. Sõerd, E. Dreiman, A. Miilits, S. ja L. Raekson, L. Vaarmann, J. Peet, V. Kaasik, A. Puha jt. Ametiühingute noortekomisjonide tööd juhtis Kesknõukogu noortekomisjon, kuhu kuulusid F. Ilves, A. Arbon,

[1] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 818, l. 217.
[2] «Meie Noor Tööline» nr. 3/4, 1924, lk. 4.

A. Alton, E. Tuulik ja F. Kaur. 1924. aastal oli EKNÜ ridades umbes 300 kommunistlikku noort.

Illegaalse ja legaalse töö õige ühendamisega suutis EKNÜ mobiliseerida proletaarse võitluslipu alla laialdasi noorte hulki ja rakendada nende ülekeevat nooruslikku energiat töölisklassi vabastamise ürituse teenistusse.

Ülemaalisel noorsoo kongressil 1924. aasta aprillis hääletas EKNÜ koostatud ja töölisnoorte poolt esitatud resolutsiooni poolt siiski 30% delegaatidest,[3] kuigi valitsevad ringkonnad rakendasid kõiki abinõusid, et revolutsioonilist noorsugu mitte kongressile lasta ja tühistasid paljude töölisnoorsoo delegaatide mandaadid. Töölisnoorte poolt esitatud resolutsioonis märgiti: «Kongress kutsub kogu Eesti ideelisi noori vennalikult teineteisele kätt andma revolutsiooniliseks klassivõitluseks.

Noored töölised, teenijad, õppurid, ametnikud, sõdurid, madrused, ohvitserid, talunoored — ühinege võitluseks kodanlise korra vastu ja sotsialistlise ühiskonna eest.»[4]

22. mail 1924. aastal «Tööliste Keldris» toimunud töölisnoorte koosolekul otsustati 1922. aastal organiseeritud «ilmalike leeride» eeskujul hakata läbi viima laiaulatuslikku usuvastast selgitustööd, et koos antireligioosse propagandaga teha massilist revolutsioonilist tööd töölisnoorte hulgas ja neid ette valmistada saabuvateks lahinguteks.

Jaanipäeval, 24. juunil 1924. aastal korraldas Üldise Tööliste ja Teenijate Ühisuse (ametiühingute) Kesknõukogu noortekomisjon Pirital tööliskarskusseltsi «Valvaja» platsil peo rongkäigu ja usuvastase demonstratsiooniga. Demonstratsioon algas leeritunnistuste ja kiriklike raamatute põletamisega. Lauldi revolutsioonilisi laule ja loeti ette tervitusi poliitilistelt vangidelt. Pärast demonstratsiooni korraldati tööliskarskusseltsi «Valvaja» küünis pidu, kus P. Baumann ja F. Kaur esinesid kõnedega «Usk ja töölisnoorsugu» ja «Töölisnoore päevaülesanded». Pärast kõnesid esitas puhkpilliorkester ja laulukoor revolutsioonilisi laule ning kanti ette kaks revolutsioonilist näitemängu «Vagaduse katte all» ja «Neeger». Lõpuks otsustati ühel häälel saata tervitused poliitilistele vangidele ja poliitilistele emigrantidele.[5]

Vaatamata lakkamatule jälitamisele ja tagakiusamisele kaitsepolitsei poolt, hakkas EKNÜ mõju organiseerimata töölisnoorte ja koolinoorte hulgas kasvama. Seda kinnitas organiseerimata töölisnoorte järjest suurenev osavõtt tööliste revolutsioonilistest koosolekutest, noortekomisjonide nõupidamistest, tööliste meeleavaldustest jne.

Koolinoorsoo Ajaloo-filosoofiline Ühing andis välja eribro-

---

[3] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 549, l. 18.
[4] «Sõna» nr. 1, 30. apr. 1924. a.
[5] «Säde» nr. 7, 26. juunil 1924. a.

šüüri «Lenin noortele», kus toodi ära V. I. Lenini kõne Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III ülevenemaalisel kongressil 2. oktoobril 1920. aastal. Noorteühing «Tulevik» kirjastas artiklite kogumiku «Lenin», milles anti ülevaade V. I. Lenini elust ja tegevusest. Aktiivse revolutsioonilise selgitustöö tagajärjel moodustas õppiv noorsugu 1924. aasta suvel juba ühe kolmandiku töölisnoorte organisatsioonide koosseisust.

Tallinna Õpetajate Seminaris tegutses 1920. aastast alates revolutsiooniline ring, mis tegi kommunistlikku selgitustööd õpilaste hulgas. Seminari neljanda kursuse õpilane Martin Nurk, kes oli EKNÜ Tallinna Linnakomitee liige ja üks aktiivsemaid põrandaaluse kirjanduse levitajaid, mõisteti EKP lendlehtede levitamise pärast 1924. aasta augustikuus eluks ajaks sunnitööle. Agarad lendlehtede levitajad ja selgitustöö tegijad olid ka Tallinna Linna Poeglaste Kaubanduskooli õpilane Richard Vakmann ja tema vend Erich Vakmann, kes õppis Tallinna Linna Ühisgümnaasiumis. Vennad Vakmannid aitasid aktiivselt ette valmistada ja läbi viia 1. detsembri ülestõusu, Richard Vakmanni organiseerimistöö tulemusena võttis ülestõusust osa kolm kaubanduskooli õpilast (L. Klaaser, E. Sein, V. Paavel).

Kaubanduskooli direktor püüdis hiljem küll seletada, et see oli juhus, kuid oli samas sunnitud juurde lisama, et «kaubanduskooli õpilased on suuremalt jaolt vaesematest perekondadest ja tööliste seast, kus kahjuks valitseb suur poolehoid kommunistidele».[6]

Nagu sõjavägede ülemjuhataja J. Laidoner pärast ülestõusu pidi tunnistama, oli ka temale isiklikult nendes sündmustes kõige raskem moment see, et «meie noorsoo esindajad sellest väljaastumisest osa võtsid, mis igaühte meid peab mõtlema panema.»[7]

Revolutsioonilise meelsuse ja aktiivsuse kasvust koolinoorte hulgas räägivad ka 1924. aastal toimunud streigid Tallinna Õpetajate Seminaris ja Väike-Maarja Reaalgümnaasiumis. Narva Keskkooli eesti keele õpetaja K. Maasikas kurtis ühel avalikul haridusskogu koosolekul 1924. aastal, et «meie keskkooli õpilastel ei ole isamaa-armastust ja ühelgi nendest ei ole usku Eesti tuleviku sisse».[8] Analoogilise pihtimuse tegid ka 3. diviisi staabi ohvitserid, kes märkisid, et «sõdurite hulgas, kellel suurem viimase aja kooliharidus, on palju neid... kellel puudub täielikult isamaa-armastus».[9]

Need faktid näitavad, et noored, kellel oli vähegi laiem silmaring, said aru, mis tähendab «iseseisev Eesti» ja teadsid, mis neil tuleb teha, et see tõesti iseseisvaks muuta.

---

[6] ENSV ORKA, f. 2315, nim. 1, s.-ü. 10, l. 16.
[7] II Riigikogu protokoll 186, 20. jaan. 1925, veerud 138—139.
[8] «Põhja Kodu» nr. 60, 1924. a.; «Säde», 17. juunil 1924. a.
[9] ENSV ORKA, f. 1560, nim. 1, s.-ü. 184, l. 3.

EKNÜ eriti vastutusrikkaks ülesandeks oli revolutsioonilise selgitustöö läbiviimine kodanlikus armees. Siin organiseeritud kolmikutes tegutsesid peamiselt kommunistlikult või revolutsioonilselt meelestatud noored — mereväe ekipaažis madrus Tiivas, tankikompaniis allohvitser Loorents, maalennuväedivisjonis kapral Kaat, 10. jalaväerügemendis reamees Veltson jne.

Üleskutses sõduritele, madrustele ja ohvitseridele kirjutas EKNÜ Keskkomitee: «Teie, sõjaväelased, näete, missugune on Eesti demokraatlik vabariik ... kõik ägavad siin raske ikke all. On teil, sõdurid ja madrused, inimese elu? Ohvitserid ... Teeb lõbu teil olla rikka kildkonna kupjaks, et töörahva poegi sundida nende oma vendade ja õdede õiglaste nõudmiste vastu võitlema? ... Te teate, et töötava rahva ja ka teie seisukord halveneb iga päevaga ... Sõdurid, madrused, ausad ohvitserid! Ühinege kommunistliku töörahvaga! Asutage Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu kollektiivid, laotage laiali kommunistlikku kirjandust, tehke valgustustööd nende hulgas, kes veel pimedad! Ühinege, et härrasriiki kukutada ja töörahva saadikute nõukogude vabariiki luua.»[10]

Pideva selgitustöö tulemusena hakkasid teadlikumad sõdurid ja madrused üha aktiivsemalt revolutsioonilisest liikumisest osa võtma, levitasid oma kasarmukaaslaste hulgas EKP ja EKNÜ illegaalseid väljaandeid ning legaalset revolutsioonilist töölisajakirjandust, viibisid üha sagedamini tööliskoosolekutel ja demonstratsioonidel.

15. novembril «149 protsessi» ajal, kui üldrahvalik kriis oli jõudnud oma kulminatsioonipunkti ja kogu maal oodati väljaastumist, kutsus Aegna saarel asuva üksikdistsiplinaarkompanii vahialune Artur Kröönvalk vahialuseid üles kodanlusele vastu hakkama. Kröönvalk isoleeriti kiiresti kartserisse, kuid siin hakkas ta «Internatsionaali» laulma ja manama: «Mis vabariik see on, kus niisugused timukad ja vereimejad valitsevad, küll sellel on varsti lõpp, küll siis kahjatsete, kuid hilja.»[11] Artur Kröönvalk lasti maha. Kröönvalk ei olnud kommunist ega kommunistlik noor. Ta oli tavaline revolutsiooniliselt meelestatud sõdur, kes ise oma naha peal oli kodanliku korra õigusetust ja rõhumist tunda saanud. Niisuguseid sõdureid oli kodanlikus armees palju. Kindralstaabi salajastes aruannetes märgiti, et «väeosades on õige suur protsent kommunistliku ilmavaatega sõdureid, keda iga ülesande jaoks tarvitada ei saa».[12] Vähemalt pooled sõdurid istusid aasta jooksul peavahis, nii et mõnes garnisonis olid peavahid tulvil ja karistusalustel tuli järge oodata.[13] Partei lootis, et Tal-

[10] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 818, l. 220.
[11] «Päevaleht», 10. jaan. 1925. a.
[12] ENSV ORKA, f. 497, nim. 2, s.-ü. 654, l. 301.
[13] «Kommunist», 11. märtsil 1924. a.

linna 10., Petseri 7., Pärnu 6. ja Rakvere 5. jalaväerügemendist ja ka teistest väeosadest tulevad ülestõusu puhul sõdurid ülestõusnute poole üle, kui nende hulgas teha vajalikku selgitustööd.

Suvekuudel hakkas EKNÜ veelgi enam tähelepanu pöörama ka revolutsioonilisele tööle maanoorte hulgas. «Sel suvel,» kirjutas «Meie Noor Tööline», «on tähtsamaks naelapeaks selgitus- ja kihutustöö maanoorsoo hulgas.»[14] Seda tegid peamiselt ametiühingute noortekomisjonid, kes organiseerisid töölisnoorte väljasõite maale, kus mängiti koos maanoortega sportlikke mänge, vesteldi, kanti ette revolutsioonilise sisuga luuletusi jne. Selgitustöö läbiviimisel juhinduti 1924. aasta juulikuus Moskvas toimunud Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali kongressi otsustest, mis nõudsid talurahva seas võitluse intensiivistamist loosungi all: «Maa sellele, kes seda harib!».

Eriti suure populaarsuse nii linna- kui maatöölisnoorte hulgas võitsid töölisspordiseltsid, mida EKNÜ kasutas kui üht massilise legaalse töö vormi. Töölisspordiseltside kaudu mobiliseeriti aktiivsemaid noori revolutsiooniarmee võitlussalkadesse. Vastavalt sellele olid ka sõnastatud töölisspordiseltside eesmärgid. 1923. aasta novembrikuus toimunud spordiorganisatsioonide I kongressi otsuses öeldi, et töölissport ei sea oma ülesandeks ainult tervete, vaid ka töörahva huvide eest ennastsalgavate võitlejate kasvatamist.[15] Nii korraldas näiteks spordiselts «Eelvägi», mis oli asutatud 1924. aasta juunikuus suletud «Spartakuse» asemele, oma liikmetele peale kehalise kasvatuse ka sõjalise iseloomuga õppusi. 1924. aastal tegutses 15 töölisspordiseltsi rohkem kui 600 liikmega.

EKNÜ väsimatu tegevuse tagajärjel kasvas organiseeritud töölisnoorsoo arv õige suureks. Vaatamata kõigile rüüstamistele ei katkenud töölisnoorte aktiivne tegevus silmapilgukski. Töölisnoorsoo häälekandja «Meie Noor Tööline» ilmus korralikult, iga kord 4000 ja rohkemgi eksemplaris. Töölislehes ilmus järjekindlalt iga kolme nädala tagant noorte lehekülg, noortekomisjonid lõid sidemeid maanoorsooga, peeti sageli kontsert-miitinguid ja koosolekuid. Kõik see rääkis töölisnoorsoo liikumise aktiivsusest. Võis julgesti konstateerida, et: «... meie noortes näikse revolutsioonilist tuld rohkem hõõguvat, kui seda oli enne jaanuari rüüstamist».[16]

Seega sammus Eesti organiseeritud töölisnoorsugu valdavas enamuses EKP lipu all ja oli oma noorusliku energiaga kõigi kodanliku korra vastu suunatud väljaastumistel alati esiridades.

29. juulil 1924. aastal korraldasid Üldise Tööliste ja Teenijate Ühisuse noortekomisjon, naiskomisjon ja töölisspordiselts «Eel-

[14] «Meie Noor Tööline» nr. 5—6, 1924, lk. 7.
[15] ENSV ORKA, f. 1500, nim. 1, s.-ü. 164, l. 9.
[16] «Meie Leht» nr. 5, 19. juulil 1924. a.

vägi» Tallinna pritsimajas koosoleku, kus arutati võimalusi sõjavastase demonstratsiooni korraldamiseks ja kutsuti kõiki noori, naisi ja sportlasi 3. augustil sõjavastasele meeleavaldusele. Demonstratsiooni ettevalmistamisel ja selle läbiviimisel olid eriti agarad noored Eduard ja Johannes Reva, Lydia ja Salme Raekson, Leida Vaarmann, Eduard Dreiman, Erich Treiberg jt. Demonstratsioonil kandsid nad loosungit «Maha kodanlik kord!». Kui politseinikud meeleavaldajaid väevõimuga laiali püüdsid ajada, haarasid demonstrandid kivid, kaikad ja teised kättejuhtunud esemed ning hakkasid nendega politseinikke loopima.

Tekkinud käsikähmluses ei suutnud politseinikud meeleavaldajatest jagu saada ja nad kutsusid appi ratsapolitsei, kes üritas demonstrantidelt lippe ja loosungeid ära võtta, ent tagajärjetult. «Ühelt ratsakardavoilt tõmmatakse mõõk ja murtakse puruks, teiselt kistakse revolver ja mõõk mõlemad. Kardavoide mütsid lüüakse maha. Nuhkisid «teretatakse» jalaga ja keppidega, kusjuures mõned nuhid käpuli löödi,» kirjutas töölisajaleht «Meie Leht». «Kogu aja aga laulavad rahvahulgad «Internatsionaali», hüüavad võmmidega võitlevatele seltsimeestele hurraa! Hüütakse kooris: «Maha timukad!»»[17]

Alles siis, kui politseinikud hakkasid relvadega ähvardama ja hobustega demonstrantidele peale ajama, tõmbuti tagasi.

Niisugust pealetungiva ja ründava iseloomuga revolutsioonilist aktiivsust polnud seni nähtud veel ühelgi kodanliku diktatuuri perioodil toimunud töörahva demonstratsioonil. See tähendas, et rahva esiridade aktiivsus oli kasvanud relvastatud ülestõusu vajaduseni. «Nüüd on töörahva valitsus kogu töörahva tuline soov ...» kirjutas «Meie Noor Tööline», «selle eest võitluseks peab töörahvas end lahinguvalmis seadma.»[18]

Pärast 3. augusti demonstratsiooni asus partei ülestõusu praktiliselt ette valmistama. Oktoobrikuuks loodi põranda all revolutsioonilised väesalgad ja varustati need relvadega. 15. oktoobril avaldati EKP Keskkomitee «Avalik kiri», milles kutsuti töötajaid olema valmis relvastatud ülestõusuks. Novembrikuus spetsiaalselt väljaantud lendlehes «Näpunäited klassisõjaks töörahvale linnas ja maal, sõduritele ja madrustele», õpetas EKP, mida peab teadma iga tööline, madrus, sõdur ja väikemaapidaja siis, kui puhkevad võitlused rõhutute ja rõhujate vahel.

Peale Tallinna valmistati ülestõusu ette kõigis Eesti suurematest linnades.

Tartus ja Tartumaal juhtis ülestõusu ettevalmistamist EKP Tartu Komitee Hans Heidemanni juhtimisel. Revolutsioonilise

[17] «Meie Leht», 5. aug. 1924. a.
[18] «Meie Noor Tööline» nr. 7/8, 1924, lk. 9.

selgitustöö läbiviimiseks rahvahulkades ja sõjaväes kasutati legaalset Tartu Töölisnoorsoo Ühingut ja Tartu Ülikooli Sotsiaal-filosoofilist Üliõpilaste Seltsi. Nagu enamikus maakonnakeskustes, nii pandi ka Tartus ülestõusu ettevalmistamisel peamõhk revolutsioonilisele tööle kodanliku armee väeosades, mis oli kodanliku võimu kõige tähtsam tugi, sest politsei ja kaitseliidu salgad kujutasid endast nõrka jõudu, kellest igal ajal oleks jagu saadud.

Sellest lähtudes moodustati ka Tartus proletariaadi võitlussalkade kõrval peaaegu kõigis 2. diviisi väeosades, nagu 2. jalaväerügemendis, 1. suurtükiväedivisjonis, ratsarügemendis jm., kolmikud. Nende organiseerimisel olid eriti aktiivsed ja innukad Tartu Töölisnoorsoo Ühingu juhatuse liikmed J. Miller, A. Puha, A. Arst, R. Mikker, K. Läänessaar, L. Kurg jt.

Üliõpilaste ja õppiva noorsoo, samuti aga ka tööliste hulgas, tegi revolutsioonilist selgitustööd Tartu Ülikooli Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts, kuhu oli koondunud üle 20 revolutsioonilise üliõpilase. Eriti energiliselt tegutsesid seltsi liikmed üliõpilased R. Cher, M. Tulp, H. Nael, A. Lipstal, A. Vahtman (Vaarandi) ja O. Sepre.

Petseris tegi selgitustööd ja organiseeris võitlussalku Petseri Gümnaasiumi õpetaja Voldemar Telling, kes õpilaste E. Kulli, E. Kukka, E. Kallase jt. abil paljundas põrandaaluseid lendlehti ja üleskutseid, levitas neid elanikkonna ja Petseris asuva 7. jalaväerügemendi sõdurite hulgas, mis oli Tallinna 10. jalaväerügemendi kõrval üks «punasemaid» väeosi kodanlikus armees.

Pärnus juhtis ülestõusu ettevalmistamist EKP Pärnumaa Komitee eesotsas Jaan Reaga. Komitee paremaks käeks olid Pärnumaa Ametiühingute Kesknõukogu noortekomisjon ja Töölisspordiselts «Edasi». EKNÜ ajaloos on igavesti jäädvustanud oma nime vennad Arkadi ja Vladimir Andresen, Aksenti Kirikal, Aleksander Henning jt. aktivistid, kes ei säästnud oma jõudu ja energiat noorte mobiliseerimisel ülestõusuks.

Narvas tegutsesid niisama mehiselt Richard Tikkar ja Voldemar Vollmann, Rakveres Paul Bauman, kelle väsimatu tegevuse tulemusena loodi kohapeal võitlussalgad ja varustati need ka relvadega.

Väike-Maarjas olid ülestõusu ettevalmistamise initsiaatoriteks Väike-Maarja Reaalgümnaasiumi revolutsiooniliselt meelestatud õpilased Anton Vahtmani (Vaarandi) juhtimisel. 1924. aastal organiseerisid nad gümnaasiumis streigi protestiks kooli direktori ja mõnede õpetajate reaktsiooniliste õppemeetodite vastu. Aktiivsemad streigi organiseerijad F. Ross ja E. Kull heideti koolist välja. Peale gümnaasiumi õpilaste kuulusid aktivistide gruppi veel noored M. Kikas, F. Larionov, vennad Veisbergid, Grihvelid jt.

Viljandis oli EKP lähimaks abiliseks ülestõusu ettevalmistamisel Viljandi Üldise Tööliste ja Teenijate Ühisuse noortekomis-

jon, kuhu kuulusid J. Peet, E. Sukk, A. Sumberg, E. Luts, V. Järvekülg jt. Tööliste mobiliseerimiseks ja revolutsioonilise meeleolu tõstmiseks organiseeris noortekomisjon rahvusvahelise revolutsioonilise töölisnoorsoo päeva puhul 7. septembril Linnamägedes rahvakoosoleku, millest võttis osa üle 2000 inimese. Koosolekul esinesid kõnedega J. Peet, E. Luts jt., kes kutsusid rahvast üles kehtestama töörahva võimu. Töölised läksid rongkäigus rahvakoosolekule loosungite all: «Edasi Lenini jälgedes!», «Elagu leninism!». Pärast koosolekut marsiti linna tagasi, lauldes revolutsioonilist laulu «Julgesti, vennad, nüüd tööle».[19]

29. novembril toimus Kadaka tee 9 EKP ja EKNÜ Keskkomitee ühine koosolek, kuhu olid kutsutud ka revolutsiooniarmee pataljonide ja roodude komandörid. Koosolekul moodustati üheksaliikmeline Sõja-revolutsioonikomitee Valter Kleini juhtimisel ning otsustati alustada ülestõusu ööl vastu 1. detsembrit.

Nagu ülestõusu ettevalmistamisel nii ka selle läbiviimisel sammusid revolutsioonilised noored kommunistidega õlg õla kõrval. Ei olnud ainsatki võitlussalka, kus noored poleks tegutsenud mehiselt ja ennastsalgavalt. Paljud neist tõid oma elu ohvriks töörahva vabaduse eest.

Ülestõusu peastaabi kaitsemeeskonnas võitlesid Richard Vakmann, Leonhard Klaaser, Edgar Sein, Vasula silla õhkulaskmisest võttis osa Herman Leevald.

Sõjaväelennuvälja ja lennuväedivisjoni kasarmute edukas vallutamine ja divisjoni sõdurite ületulek ülestõusnute poole toimus suurel määral tänu motorist A. Kaadi oskuslikule tegutsemisele. Tankiangaari vastupanuta vallutamine oli allohvitser A. Loorentsi teene. Kui ohvitseridel läks korda tankikompanii ülestõusnute vastu üles ässitada, siis istus A. Loorents hetkegi kõhklemata tanki ja sõitis sidepataljoni kasarmu ette, et toetada selle vallutamist. Kuid võitlusrühmas leidus reetur, kes äratas sidepataljoni meeskonna mõni minut enne võitlusrühma saabumist. Viimane ei suutnud nüüd enam oma ülesannet täita ja oli sunnitud taanduma. Tulevahetuses sai surma ka A. Loorents. Niisama vapralt nagu A. Loorents võitlesid ka A. Veltson, J. Tõldsepp, J. Kuusmann, M. Arbon, R. Toots.

Sõjakooli ründajate ridades tegutsesid mehiselt noored A. Ellam, J. Estrang, J. Gleser, N. Sartson. Äraehmunud kadetid ei suutnud esialgu ülestõusnutele vastupanu avaldada. Kartmatult tegutsedes vallutati sõjakooli alumine korrus koos relvapüramiididega, ent kadettidel läks korda end koguda ja sundida revolutsionäärid taganema.

Toompea vallutajate ridades paistsid silma noored R. Proomann, B. Plint, M. Dreiman jt. Toompea loss ja riigivanema maja vallutati vastupanuta. Lossiväravas valves olev politseinik tõstis

[19] J. Peedi andmetel.

kohe käed üles, sõdur aga ei saanud hirmust sõnagi suust. Riigivanema adjutant hüppas aknast välja ja jättis riigipea saatuse hoolde. Riigivanem F. Akel põgenes enda järel uksi lukustades katusekambrisse, kus ootas hirmuga härrasriigi lõppu.

«Kallaletung oli nii ootamatu, et mina esimesel momendil midagi aru ei saanud,» kurtis Tallinna politseiülem Rudolf Saar, kelle ülestõusnud peapostkontori uksel kinni võtsid. «Mind kästi kommunistide poolt trepist üles käänaku peale minna, mida mina ka tegin ... ning ma seisin niimoodi trepi käänu peal umbes tund aega.»[20] Nii oli Tallinna politsei ja tema ülemus paralüseeritud juba ülestõusu algusest peale. Tegutses ainult ratsareserv.

Sõjaministeeriumi vallutamist juhtis EKNÜ Keskkomitee liige Arnold Sommerling, kes tulevahetuses sai peast haavata, kuid jätkas lahingut. Taanduti alles pärast seda, kui laskemoon otsa lõppes ja võitlussalka vastasolevast kaitsepolitsei majast ning sõjaministeeriumi õuest kuulipildujaist tulistama hakati. Sama ennastsalgavalt võitles teine EKNÜ Keskkomitee liige Osvald Piir Balti jaama vallutajate ridades. Hoolimata kodanlike vägede ülekaalust, lõid ülestõusnud mitu nende raevukat rünnakut tagasi ja hoidsid Balti jaama mitu tundi enda käes. Alles ründajatele täiendavate abivägede kohaletoomine allohvitseride kooli kahe rühma näol sundis ülestõusnud võitlusega taanduma.

Ent Arnold Sommerling ja Osvald Piir jätkasid veel 5. detsembril koos Eduard Ambosega võitlust Irus Gustav Tupsi majas, kus nad end pärast ülestõusu ajutiselt varjasid. Kodanlikud võimud said nende asukohast teada ja saatsid viis politseinikku ülestõusnuid areteerima. Kohale jõudes jäid kolm politseinikku välja valvesse, kuna kaks püüdsid majja tungida. Niipea aga kui neile uks avati ja nad tuppa astuda tahtsid, avasid ülestõusnud nende pihta tule. Üks politseinik sai põsest ja teine õlast haavata. See hirmutas kodanliku korra kaitsjad ära ja nad ei julgenud enam edasi tungida, vaid saatsid ühe politseiniku vallamajja Tallinnast telefoni teel abi paluma. Kuid ka appitõtanud 10 politseinikku ei suutnud kolmest ülestõusnust jagu saada. Pärast paaritunnilist vastastikust tulistamist, kusjuures veel üks politseinik haavata sai, paluti appi juba 30-meheline politseinike salk kuulipildujatega. Aga ka nüüd pidid 45 politseinikku 7 tundi võitlema, enne kui suutsid kolme revolutsionääri alistada. Lahing, mis algas õhtul kella kümne ajal, lõppes alles kell seitse hommikul. Surmavalt haavatuna hüüdis O. Piir A. Sommerlingile, kes, samuti haavatuna, veel üksinda võitles: «Arnold, ole vahva!» Üle tunni pidas A. Sommerling üksinda ebavõrdset lahingut 45 politseiniku vastu, kes isegi siis, kui ta juba langenud oli, ei julgenud sisse tungida, vaid viskasid tuppa enne sissemurdmist veel mitu käsigranaati.

[20] ENSV ORKA, f. 70, nim. 4, s.-ü. 25, l. 14.

Teine järellahing toimus 7. detsembril 1924. aastal J. Vilmsi (praegu Jaan Tompi) tänav 50, öövaht Johan Rakfeldi korteris. Siin võitlesid rühma politseinike vastu EKNÜ Keskkomitee liige Rudolf Pälson, Georg Kreuks ning Vladimir Bogdanov. Algul toimus tulevahetus läbi ukse. Siis kutsusid politseinikud abijõude juurde ja lõid uksetahvlid sisse, kuid edasi tungida ei julgenud. Alles pärast seda, kui R. Pälson ja V. Bogdanov olid surmavalt haavata saanud, tungiti sisse. G. Kreuks nägi, et edasine vastupanu on mõttetu ja laskus aknast veetoru mööda alla, kuid langes samuti tulevahetuses maja piiravate politseinikega.

Pärast ülestõusu mahasurumist maksis kodanlus töörahvale väljaastumise eest veriselt kätte. Areteeriti ja lasti maha ligi 200 ülestõusnut, nende hulgas paljud noored, nagu A. ja V. Andresen, A. Kirikal, A. Henning, R. Tikkar, V. Vollmann, A. Ellam, A. Kõrgemaa, B. Plint, M. Dreiman, J. Kuuskmann, K. Vurma, J. Tõldsepp, M. Arbon, O. Tüürmann, K. Proomann jt.

Armu ei antud ka ülestõusust osavõtnud kooliõpilastele, kes kodanlike timukate kätte sattusid. Tallinna Linna Poeglaste Kaubanduskooli õpilane Richard Vakmann, kes võttis ülestõusust osa peastaabi kaitsemeeskonna koosseisus, lasti alaealisusele vaatamata sõjaväljakohtu otsuse põhjal maha. Samuti mõrvati ka tema alaealine vend Erich Vakmann, kes hankis ülestõusuks relvi. Oma ettekandes haridusministrile kirjutas Tallinna Linna Ühisgümnaasiumi direktor Erich Vakmanni kohta järgmist: «Klassijuhatajal... oli juhus mõni tund enne sõjaväljakohtu otsuse täideviimist E. Vakmanniga rääkida. Süüalune nimetanud ennast ideeliseks kommunistiks, olnud väga sõnakehv, väliselt ükskõikne ja rahulik, huultel naeratus... Pärast kogupauku, maas lamades, oli Vakmann endas leidnud veel jõudu käskida: «Laske veel!»»[21]

Rohkem kui aasta suutsid end kodanluse kättemaksu eest varjata Martin Dreiman ja Boris Plint. Nad saadi kätte 1926. aastal ja lasti maha. Martin Dreiman oli kakskümmend kaks ja Boris Plint üheksateist aastat vana. Lavastatud «kohtuprotsessil» käitusid noorukid julgelt ja kartmatult. Martin Dreiman vastas prokurörile, et «minule on ükskõik, kuidas Eestis nõukogude võim sisse seatakse, kas vägivallaga või ilma».[22]

Kodanlus uputas 1924. aasta detsembriülestõusu verre, kuid ta ei suutnud kustutada nende paljude noorte kangelaste mälestust, kes töörahva õnne nimel, kommunismi nimel, ei kartnud minna surma, teades, et homme astuvad nende asemele uued, kes võitlevad edasi kuni võiduka lõpuni.

---

[21] ENSV ORKA, f. 2315, nim. 1, s.-ü. 10, l. 49.
[22] «Vaba Maa», 28. mail 1926. a.

VÕITLUS JÄTKUB

K. Martinson

Eesti töölisliikumisel seisid nüüd ees keerulisemad päevad kui kunagi varem. 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumine kodanluse poolt ja sellele järgnenud valge terror andsid Eestimaa Kommunistlikule Parteile ja Eestimaa Kommunistlikule Noorsoo Ühingule raske hoobi. Paljud parteiliikmed ja kommunistlikud noored olid hukatud või heidetud pikkadeks aastateks vanglatrellide taha. Paljudel tuli Eestist lahkuda. 1924. aasta lõpul olid EKNÜ illegaalsed kollektiivid tegelikult purustatud. Legaalsed võimalused noorte seas töötamiseks olid samuti äärmiselt piiratud.

Kodanlus lootis, et nüüd ei julge töörahvas enam pead tõsta, et kommunistlik liikumine on Eestis «jäädavalt purustatud» ja revolutsiooni enam ei tule.

Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu häälekandja «Noor Proletaarlane» aga kuulutas: «Revolutsioon tuleb siiski! ... Ta ei saa tulemata jääda, nagu ei saanud 1905. a. revolutsiooni järel tulemata jääda Oktoobrirevolutsioon.»[1]

Järgnevate aastate sündmused kinnitasid «Noore Proletaarlase» ennustuste õigsust. Võidukas töörahva revolutsioon toimus! Kuid ta ei saanud tulla iseenesest. Selleks et saabuvat töörahva revolutsiooni krooniks võit, oli tarvis Kommunistliku Partei ja tema lähima abilise — Kommunistliku Noorsoo Ühingu visa ja vaevanõudvat poliitilist selgitus- ja organiseerimistööd rahvahulkades. Elulise tähtsusega oli sealjuures just noorsoo kasvatamine ja kujundamine vanemale revolutsioonilisele põlvkonnale väärilseks vahetuseks, selliseks jõuks, mis viib isade võitluse sihikindlalt lõpule.

---

[1] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926. a.

1. EKNÜ organisatsiooni taastamine pärast 1. detsembrit

Ajal, mil «Noor Proletaarlane» kuulutas läheneva revolutsiooni saabumist, valmistus Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing oma konverentsiks, mis otsustati kokku kutsuda 1926. aasta detsembris. Oli tarvis teha kokkuvõte senisest põrandaalusest organiseerimistööst ning töötada välja kavad edaspidiseks tegevuseks.

Mida oli siis suudetud selleks ajaks EKNÜ põrandaaluse organisatsiooni taastamisel ära teha?

Juba 1925. aasta algul läks parteiorganisatsiooni kaasabil korda taastada sidemed üksikute vabaduses viibivate kommunistlike noortega. Suvel hakkas EKNÜ Keskkomitee põrandaaluse organisaatori kohuseid täitma tulihingeline kommunist, üks EKNÜ rajajaid, Voldemar Tuberik (Nadson). Ta võttis kommunistlikust noorsooliikumisest osa juba 20-ndate aastate algul, olles ÜENPÜ juhatuse liige. Pärast selle ühingu sulgemist 1921. aasta kevadel läks V. Tuberik põranda alla. 1921. aasta suvel võttis ta EKNÜ esindajana osa Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali II kongressist Moskvas. EKNÜ I kongressil 1922. aasta septembris valiti V. Tuberik EKNÜ Keskkomiteesse. Sellest ajast peale töötas ta EKNÜ esindajana KNI Täitevkomitees. Nüüd, 1925. aastal, tuli V. Tuberik taas illegaalsele tööle Eestisse.[2]

ÜKNÜ illegaalse organisatsiooni taastamisele aitas oluliselt kaasa põrandaaluse parteiorganisatsiooni tugevnemine. EKP organisatsiooni juhtis 1925. aasta teisest poolest kuni 1926. aasta kevadeni silmapaistev kommunist August Riismann.

V. Tuberiku ja teiste EKNÜ aktivistide kaasabil taastati Tallinnas peagi sadamas, tööliste karskusseltsis «Valvaja», Eeltehnikumis, I Gümnaasiumis jm. põrandaalused kommunistlike noorte rakukesed. Loodi sidemed üksikute revolutsiooniliste noortega Balti Manufaktuuris, Kreenholmi Manufaktuuris, samuti mõnes koolis. 1925. aasta sügiseks taastati EKNÜ Tallinna Komitee.[3] EKNÜ põrandaaluste kollektiivide tegevusest võtsid sel perioodil Tallinnas aktiivselt osa Oskar Sõerd, Karl Umbleja, Johannes Betlem, Eduard ja Irene Sütspool, Elfriede Ellmann, Ida ja Adolf Blumtal, Amanda Antje jt. EKNÜ kollektiiv hakkas tegutsema ka Narvas. Tööd juhtisid siin Richard Pauk ja Ivan Andrejev.[4]

---

[2] Revolutsiooni lipukandjad I, Tallinn, 1962, lk. 178—180.

[3] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 433, l. 1—2; s.-ü. 432, l. 111; K. Umbleja andmetel.

[4] EKPA, f. 24, nim. 2, s.-ü. 2411, l. 2; s.-ü. 2412, l. 1; f. 25, nim. 2, s.-ü. 200, l. 4—6; s.-ü. 203, l. 2, 7; s.-ü. 227, l. 12; s.-ü. 648, l. 6—7; s.-ü. 694, l. 17; s.-ü. 832, l. 1; s.-ü. 1335, l. 1; s.-ü. 1462, l. 2—4; s.-ü. 1481, l. 5—6; f. 6495, nim. 1, s.-ü. 285, l. 124; K. Umbleja ja A. Karisto andmetel.

Illegaalsete kollektiivide taastamise kõrval oli sel perioodil EKNÜ tähtsamaks ülesandeks töölisnoorte, eriti aga kommunistlike noorte aktiivi poliitilise silmaringi laiendamine. Oli ju sirgumas noorte võitlejate uus kaader. Neil aga ei olnud küllaldasi marksistlikke teadmisi ja poliitilist karastust. Et teha töölisnoorte hulgas poliitilist selgitustööd, oli aktiivil endal tarvis vastavaid teadmisi. Poliitiliseks enesetäiendamiseks ja propagandaks kasutati ära juba varematel aastatel ilmunud marksistlikku kirjandust, nagu brošüüre «Lenin noortele» (V. I. Lenini kõne VKNÜ III kongressil 1920. aastal) ja «Lenini vaade revolutsiooni peale», «Kommunismi aabitsat», samuti ajalehtede «Kommunist», «Noor Proletaarlane» ja ajakirja «Noor Tööline» varasemate aastakäikude numbreid. Kuni EKNÜ häälekandja «Noor Proletaarlane» ei olnud veel uuesti ilmuma hakanud, levitati põranda all Leningradis ilmunud VKNÜ Keskkomitee Põhja-Lääne oblasti Eesti sektsiooni häälekandjat «Säde».[5]

Nagu varematelgi aastatel, olid ka nüüd kommunistlikud noored EKP ja Kommunistliku Noorsoo Ühingu lendlehtede ühed agaramad levitajad. Mitmed lendlehed andsid EKP ja EKNÜ välja ühiselt. 1. detsembril 1925. aastal, mil kodanlus pidas «tänujumalateenistusi» töörahva relvastatud ülestõusu verise mahasurumise esimese aastapäeva puhul, ilmus rahva sekka EKP ja EKNÜ ühine lendleht. Selles tehti kokkuvõte eelmise aasta ajaloolistest sündmustest, näidati, et hoolimata kodanluse repressioonidest jätkab töörahvas võitlust. «Punane kommunismitont käib surve peale vaatamata ringi ega anna kurnajatele unerahu,» öeldi lendlehes ja kuulutati, et «esimese detsembri järele tuleb «teine esimene detsember», mil Pikal Hermannil uhkelt lööb lehvima punane lipp ja lööb lõkkele uue elu loomiskoit . . .» Lendleht lõppes loosungiga: «Elagu tööliste ja talupoegade võim Nõukogude Eestis!»[6]

See polnud ainuke lendleht, mida tööliste ja noorsoo hulgas juba 1925. aastal levitati. Lendlehed aitasid tõsta töölisklassi noore põlvkonna poliitilist aktiivsust.

Pärast V. Tuberiku lahkumist Eestist 1925. aasta lõpul hakkas EKNÜ põrandaalust organisatsiooni juhtima kommunist Voldemar Raekson, kes kuulus 1. detsembri ülestõusust osavõtjate hulka. V. Raekson koopteeriti nüüd EKNÜ Keskkomitee koosseisu ning temale tehti ülesandeks juhtida EKNÜ põrandaalust organisatsiooni.[7]

15. jaanuaril 1926. aastal ilmus hektograafil paljundatud «EKNÜ Keskkomitee ringkiri nr. 1», milles revolutsioonilisi noori

---

[5] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 433, l. 1; s.-ü. 432, l. 111.

[6] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 76, l. 4.

[7] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 164, l. 155; f. 24, nim. 1, s.-ü. 432, l. 12; s.-ü. 433, l. 15 ja 16.

kutsuti üles asutama uusi EKNÜ põrandaaluseid rakukesi. Ringkirjas nõuti range konspiratsiooni pidamist, et kodanlus ei saaks illegaalseid organisatsioone uuesti lõhkuda. «Proletaarne noorsugu, r e a d k o o m a l e!» öeldi kirja lõpus. «Suurte ohvrite ja raskete kaotuste peale vaatamata j ä t k a m e v õ i t l u s t t ö ö l i s k l a s s i v a b a s t a m i s e k s r õ h u j a t e i k k e a l t j a s a m m u m e v a s t u p a r e m a l e t u l e v i k u l e!»[8]

Et noortel oleks illegaalsete rakukeste ja kollektiivide loomisel selge arusaamine EKNÜ ülesannetest proletariaadi klassivõitluses ning organisatsioonilistest põhiprintsiipidest, anti umbes samal ajal välja EKNÜ põhikiri.[9]

Legaalse tegevuse piiratud võimalused, uue komsomoliaktiivi väljakujunematus ja organisatsioonide vähesus ühelt poolt ning sunnitud illegaalsus ja kodanlik terror teiselt poolt tingisid, et EKNÜ tegevus jäi 1925. ja 1926. aastal praktiliselt siiski üsna nõrgaks, puhtillegaalseks liikumiseks. Suurt kahju tegi võitlejate ridades kodanlik terror. 1926. aasta aprillis läks politseil korda tabada EKP põrandaalune vastutav organisaator August Riismann. Ta anti kohtu alla ning lasti 23. aprillil maha. Areteeriti veel 12 inimest. Mitmed kommunistlikud noored olid sunnitud Eestist lahkuma.[10] A. Riismanni mõrvamine oli suureks kaotuseks Eestimaa Kommunistlikule Parteile ja Eestimaa Kommunistlikule Noorsoo Ühingule.

Kuid kodanlusel ei läinud siiski korda töölisklassi aktiivsema osa võitlusindu maha suruda. Juba 30. aprillil levitati Tallinnas Kopli tööliskvartalites ja tehaste piirkonnas, kesklinnas Viru ja Sauna tänaval ning mujal EKP Keskkomitee ja EKNÜ Keskkomitee ühist lendlehte.[11] Selles kutsuti jätkama võitlust töörahva lõpliku vabastamise eest kodanluse ikke alt. Lendlehes öeldi, et kodanlik terror ei suuda peatada kommunistlike ideede võidukäiku, langenute asemele tulevad uued võitlejad, kes viivad võitluslippu edasi.[12]

Suurt mõju avaldasid maailma kommunistlikule noorsooliikumisele Nõukogude Liidu saavutused sotsialismi ehitamisel.

Eesti töötavale noorsoole kõnelesid tõtt sotsialismimaa noorte elust ja tegevusest põrandaalune kirjandus ning Nõukogude Liidus käinud seltsimehed. Niisugusel teel hangitud teated erinesid diametraalselt sellest, mida kodanlikud ja sotsidest sulemehed suure idanaabri rahvaste elust pajatasid. Rohkesti uut sotsialismi ehitava rahva sirguva sugupõlve elust, õpingutest ning tööst said eesti töölisnoored teada ka nõukogude noorte kirjadest.

[8] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 164, l. 8.
[9] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 76, l. 1—3.
[10] Sealsamas, nim. 3, s.-ü. 49, l. 90.
[11] «Päevaleht», 2. mail 1926. a.
[12] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 76, l. 14.

Vastavalt KNI Täitevkomitee juhendeile asus ÜLKNÜ organiseerima šeflustööd kapitalistlike riikide kommunistlike noorsooühingute abistamiseks. EKNÜ šefiks sai ÜLKNÜ Pihkva kubermangu organisatsioon. 1926. aasta juuni lõpul toimus ÜLKNÜ Pihkva Kubermangukomitee pleenum, kus arutati šeflustöö küsimusi. Ettekandega EKNÜ tööst esines V. Tuberik (Nadson). Ta tutvustas pleenumist osavõtjaid EKNÜ ajaloo ning revolutsioonilise võitlusega. Ettekandele järgnenud sõnavõttudes rõhutasid pleenumi liikmed EKNÜ-ga internatsionaalsete sõprussidemete tugevdamise vajadust. Pleenum võttis vastu resolutsiooni, kus muu hulgas märgiti, et on tarvis luua tihe side EKNÜ ja ÜLKNÜ Pihkva Kubermangu organisatsiooni vahel, arendada noorte vastastikust kirjavahetust jne.[13]

Pärast pleenumit algaski EKNÜ põrandaaluste kollektiivide ja ÜLKNÜ Pihkva organisatsiooni vahel kirjavahetus. Vahendajaks oli EKNÜ Keskkomitee Välisbüroo, mis moodustati EKP Keskkomitee otsusel 1926. aasta novembris.[14]

Juba 25. novembril läkitas Tallinna koolide kommunistlike noorte kollektiiv šeffidele kirja. Kommunistlikud noored avaldasid selles vaimustust Nõukogudemaa edusammude üle, tervitasid seltsimehelikult oma šeffe ja tänasid moraalse toetuse eest. Nad kirjeldasid proletaarse noorsoo rasket majanduslikku ja haridusliku olukorda kodanlikus Eestis, jutustasid sellest, kuidas kommunistlikud noored põranda all oma poliitilisi teadmisi täiendavad ja noori kodanluse vastu võitlema õhutavad. Kirja lõpus rõhutati: «Meie hävitame traataiad Eestimaa idapiiril ja ühineme Nõukogude Liiduga. See on siht, mille poole klassiteadlik proletariaat ja tema rohkearvuline liitlaste hulk kehvtalupoegade näol on püüdnud ja edasi püüab. Seda sihti ei unusta meie iialgi, see on meie eluküsimus.»[15]

Mõni päev hiljem saatis šeffidele kirja teine kommunistlike noorte põrandaalune kollektiiv, kes nimetas end «EKNÜ kollektiiviks nr. 1».[16] Selles jutustati samuti töölisnoorte elust ja võitlusest kodanlikus Eestis.

Kirjavahetus kahe maa noorte vahel jätkus järgnevatel aastatel. See tõstis revolutsioonilise noorsoo võitlusmeeleolu ja süvendas internatsionalistlikke tundeid.

---

[13] NLKP Pihkva Oblastikomitee Parteiarhiiv, f. K-1, nim. 2, s.-ü. 23, l. 177—191; EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 461, l. 13.

[14] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 167, l. 9.

[15] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 807, l. 37—40.

[16] Sealsamas, l. 41.

2. EKNÜ 1926. aasta detsembrikonverents

EKNÜ põrandaaluse organisatsiooni taastamine ja kogu tema tegevus toimus lahutamatus koostöös EKP organisatsioonidega. Nii arutas EKNÜ tolle perioodi tööd 1926. aasta novembris toimunud EKP konverents. Konverentsist võtsid osa EKNÜ Keskkomitee esindajad. Delegaatide hulgas oli rida teisigi seltsimehi, kes olid juhtinud või juhtisid kommunistlikku noorsooliikumist, nagu Johannes Reesen, Konstantin Männikson, Ivan Andrejev, Anton Mangmann, Aleksander Leiner jt.

Muude tähtsate partei elu küsimuste kõrval oli konverentsi päevakorras aruanne EKNÜ tööst. Ettekandega esines EKP Keskkomitee liige Otto Rästas. Ta andis ülevaate rahvusvahelisest kommunistlikust noorsooliikumisest ja EKNÜ tegevusest viimastel aastatel. Ajal, mil võitlus kodanluse ja proletariaadi vahel noorsoohulkade enda poole võitmise pärast teravnes, oli tarvis EKNÜ tööd otsustavalt parandada. EKNÜ pidi kasutama kõiki võimalikke legaalseid vahendeid tööks töötava noorsoo hulgas. Delegaadid kohtadelt kõnelesid töölisnoorte aktiivsema osa suurest huvist poliitilise enesetäiendamise vastu. Noored nõudsid pidevalt poliitilist kirjandust, mida aga sageli ei olnud anda. Delegaadid juhtisid samuti tähelepanu sellele, et maanoorte hulgas tuleks innukamalt töötada. Konverents võttis EKNÜ töö kohta vastu üksikasjalise otsuse, milles määrati kindlaks EKNÜ konkreetsed ülesanded töös vabriku-, maa- ja koolinoorte hulgas, kodanlikus sõjaväes, samuti ametiühingutesse jt. töölisorganisatsioonidesse koondunud noorte hulgas. Parteikonverentsi otsused said aluseks EKNÜ konverentsi otsustele ja EKNÜ kogu järgnevate aastate tegevusele.

Mõni nädal enne EKNÜ konverentsi, 23. novembril 1926. aastal, hakkas pärast pikemat vaheaega taas ilmuma EKNÜ häälekandja «Noor Proletaarlane». Kuna võimalusi paljundamiseks kohapeal ei olnud, trükiti «Noort Proletaarlast» Nõukogude Liidus ning saadeti salaja Eestisse. Ajalehe väljaandjaks oli EKNÜ Keskkomitee Välisbüroo, mis koosnes Nõukogude Liidus viibivatest EKNÜ Keskkomitee liikmetest ja EKP Keskkomitee esindajast. «Noort Proletaarlast» anti kuni 1930. aasta maikuuni välja 16 numbrit. Ajalehe taasilmumine oli tähtsaks sündmuseks EKNÜ elus. See näitas, et ehkki EKNÜ põrandaalune organisatsioon ja aktiiv olid veel nõrgad ega olnud üle saanud löödud haavadest, võis ta siiski juba oma häälekandjat levitada ning ajalehte materjalidega varustada.

EKNÜ konverents toimus 17.—18. detsembril 1926. aastal. Kuna osa EKNÜ juhtivast koosseisust ning aktivistidest oli pärast 1. detsembri relvastatud ülestõusu lahkunud Nõukogude Liitu ning Eestis valitsesid rasked põrandaalused tingimused, viidi konverents läbi Leningradis. Konverentsist võttis osa 27 inimest, neist

19 EKNÜ delegaati Tallinnast, Narvast, Jõhvist, Saaremaalt, Kohtlast, Harjumaalt jm. 12 delegaati kuulusid EKP ridadesse.[17] Delegaatideks olid Johannes Käspert EKP Keskkomitee esindajana, Voldemar Tuberik, Johannes Reesen, Richard Mirring, Arnold Maurer-Prei, Karl Hansson, Rudolf Koppel (Kivistik), Anton Mangmann, Aleksander Orlov-Saar, Richard Pauk, Heinrich Ross, Johannes Peet, Eduard Kull, Aleksander Arst, Voldemar-Eduard Vainlo, Konstantin Männikson jt. Peale nende võtsid konverentsi tööst veel osa Johannes Jürna, Osvald Tuul, Richard Majak, Johannes Piip, ÜLKNÜ Pihkva organisatsiooni esindaja jt.[18]

Konverentsil loeti ette kodanliku Eesti vanglas viibivate poliitvangide — kommunistide ja kommunistlike noorte läkitus, milles öeldi:

«Tervitame Keskvangla müüride vahelt EKNÜ kongressi.[19] Noorproletaarlaste, sõdurite, madruste ja maatööliste organiseerimiseks soovime püsivust ning revolutsioonilist jõudu!

EKNÜ olgu kants, kus kasvavad kindlad kommunistid — leninlased. Sisendagu EKNÜ igasse nooresse, et noored leninlased oleksid esimesed võitleva proletariaadi ridades, kui vaja, organiseerimas — tungal käes, kui tarvis — vint ja kuulipilduja laskevalmis. Siit aga kinnitame, kui avanevad vangla raudsed uksed, oleme endiselt oma kohtadel, et kurnajaid kukutada ja panna maksma proletariaadi diktatuur.

Elagu EKNÜ!
Elagu KNI!

Noorproletaarlased ja kommunistid
Tallinna Keskvanglas.»[20]

Poliitvangide meelekindlus ja vankumatu usk töörahva võidusse, mis ilmnes läkitusest EKNÜ konverentsile, äratas vaimustust ja uhkustunnet. EKNÜ konverents saatis poliitvangidele oma vastuläkituse.[21]

Konverentsi päevakorras olid kommunistliku noorsooliikumise aktuaalsed küsimused. Arutati läbi ettekanded majanduslikust ja poliitilisest olukorrast Eestis ning EKNÜ lähematest ülesannetest, poliitkasvatustööst, šeflustööst, Kominterni ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali pleenumitest jt.

Võttes aluseks EKP konverentsi otsused andsid nii aruandjad

[17] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 462, l. 79, 81, 89, 90—107.
[18] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 462, l. 89.
[19] Esialgu oli kavatsus läbi viia EKNÜ järjekordne kongress, kuid rasketes illegaalse töö tingimustes ei olnud seda võimalik teha.
[20] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 777, l. 32.
[21] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 794, l. 11.

kui ka sõnavõtjad majanduslikule ja poliitilisele olukorrale Eestis marksistliku hinnangu. Märgiti, et kapitalismi suhteline stabiliseerumine ja revolutsioonilise liikumise ajutine mõõn avaldavad suuremat mõju just noorsoole, kes on poliitiliselt vähem karastatud. Ent töölisnoorte raske majanduslik ja õiguslik olukord viis nad paratamatult opositsiooni maksva korraga. Tuhandetel töölisnoortel puudusid vanemate vaesuse tõttu sageli võimalused isegi algharidusе omandamiseks, rääkimata keskharidusest. Seepärast kujunes töölisnoorsoole eluliseks küsimuseks elukutse omandamine. Eriti suur oli tööpuudus just noorte hulgas. Suurtööstuse langus ja juba enne revolutsiooni Eestis väljakujunenud kvalifitseeritud tööstustööliste kaadri ülejääk tõrjusid kvalifitseerimata noorte tööjõu tootmisest eemale. Töölisnoored, kes püüdsid organiseeruda ja asuda võitlema kodanliku korra vastu, langesid kaitsepolitsei tagakiusamise alla. Raske majanduslik ja õiguslik olukord äratas noorsoos poliitilist aktiivsust, mis lõi soodsa pinna EKNÜ tegevusele. EKNÜ põhiülesandeks sai koondada kogu töölisnoorsugu oma lipu alla, tõmmata kaasa proletariaadi klassivõitlusse noored kehvtalurahva hulgast, proletaarlased, kooliõpilased ja eesrindlikud noored haritlased. Samuti tuli jõuda niikaugele, et keskmiktalurahva hulgast pärit noored ei satuks kodanluse mõju alla. Kõik see nõudis aga EKNÜ illegaalse organisatsiooni tugevdamist, samuti kõikide legaalsete tegutsemisvõimaluste maksimaalset ärakasutamist.

Konverents andis positiivse hinnangu EKNÜ senisele tööle organisatsiooni taastamisel ja rõhutas, et tuleb endiselt jätkata niihästi uute põrandaaluste EKNÜ kollektiivide loomist kui ka EKNÜ kaadri väljakujundamist. Suurt rõhku pandi konverentsil noorte poliitilise kasvatamise küsimustele. Noorsoo massiliseks kaasatõmbamiseks võitlusesse oma olukorra parandamise eest töötas konverents välja töölisnoorsoo majanduslikud nõudmised. Nõuti alaealiste tööpäeva lühendamist 4—6 tunnini, kusjuures palka tuleb maksta nagu 8 tunni eest; võrdse töö eest võrdse tasu maksmist; alaealiste öötöö ja ületunnitöö keelamist; aastas kahenädalase palgalise puhkuse andmist noortele töölistele; töötute noorte kindlustamist tööpuuduse perioodil; töökaitseseaduste kehtestamist maanoorte olukorra parandamiseks jne. Seejuures rõhutati, et võideldes oma nõudmiste eest, peavad töölisnoored teadma, et nende olukorda suudab tõsiselt parandada üksnes töörahva võim, sest, nagu näitas praktika, ei kavatsenudki kodanlus täita töölisnoorsoo õiglasi nõudmisi.

Töötava noorsoo majanduslik võitlus ja legaalne tegevus pidi toimuma peamiselt ametiühingute kaudu. Seepärast tuli EKNÜ-l taotleda töölisnoorte võimalikult massilist ametiühingute liikmeks astumist.

Suurt tähelepanu pühendas EKNÜ konverents ka tööle maanoorte hulgas, samuti selgitustööle kodanlikus sõjaväes.

Kõigi päevakorrapunktide kohta võttis konverents vastu üksikasjalised otsused.[22]

EKNÜ detsembrikonverentsi tähtsus eesti kommunistliku noorsooliikumise ajaloos on suur. Ta tegi kokkuvõtte senisest organiseerimistööst pärast 1. detsembri raskeid kaotusi, määras kindlaks kommunistliku noorsooliikumise ülesanded kapitalismi suhtelise stabiliseerumise perioodil ning näitas kätte konkreetsed teed EKNÜ organisatsiooni tugevdamiseks ja töörahva noore põlvkonna massiliseks kaasatõmbamiseks võitlusesse kodanliku korra vastu.

3. Kommunistliku noorsooliikumise uuele tõusule

Pärast konverentsi asus EKNÜ tööd juhtima põranda all EKNÜ Keskkomitee liige Heinrich Ross. Ta oli üks 1. detsembri relvastatud ülestõusu ettevalmistajaid Rakveres, Väike-Maarjas ja Porkunis. Pärast ülestõusu läks ta Nõukogude Liitu, kus töötas algul tehases, hiljem aga asus õppima Eesti Töölisfakulteeti Leningradis. Nüüd, pärast EKNÜ konverentsi, tegi partei noorele energilisele kommunistile ülesandeks hakata tegutsema EKNÜ Keskkomitee põrandaaluse organisaatorina. Samal ajal oli EKP Keskkomitee vastutavaks illegaalseks organisaatoriks kahekümne nelja aastane kommunist Aleksander Leiner, kes pööras suurt tähelepanu EKNÜ tööle.

Parteiorganisatsiooni kaasabil viidi 1927. aasta algul põranda all läbi EKNÜ aktiivi nõupidamine, millest võtsid peale Aleksander Leineri ja Heinrich Rossi osa veel Voldemar Raekson, Erich Treiberg, Eduard Sütspool ja Voldemar Rootsi Tallinnast ning Johannes Leiner (A. Leineri vend) Saaremaalt jt. Nõupidamisel tutvustati EKNÜ aktiviste konverentsi otsustega ning töötati välja konkreetne kava nende elluviimiseks.[23] Tähtsamaks ülesandeks, mis EKNÜ aktiivi ees seisis, oli kommunistlike noorte uute kollektiivide loomine, sidemete taastamine ja kindlustamine linnade, asulate ja maakondade revolutsiooniliste noortega.

Tallinnas tegutsesid sel ajal EKNÜ kollektiivid sadamas, Balti Manufaktuuris, «Lutheris», «Tselluloosis», Klaussoni kompvekivabrikus, karskusseltsis «Valvaja», Eesti Tööliste Partei (ETP) noortesektsioonis jm.[24] 1927. aasta jooksul loodi Tallinnas EKNÜ kollektiivid veel õhtukoolis, kaubanduskoolis ja tehnikumis, kus

---

[22] Konverentsi protokoll ja otsused säilitatakse EKP Arhiivis, f. 24, nim. 1, s.-ü. 462, l. 1—107; f. 6495, nim. 1, s.-ü. 167, l. 8—9. Ülevaade EKNÜ detsembrikonverentsist ja konverentsi otsused (välja arvatud osad, mida konspiratsiooni huvides tuli varjata) avaldati «Noores Proletaarlases» nr. 5, 1. juulil 1927. a.

[23] Karastumine, lk. 292—298.

[24] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 187, l. 93.

energiliselt tööd tegid V. Rootsi, A. Antje, D. Võrk jt. kommunistlikud noored. Mõnes vabrikus tegutsesid kommunistlikud noored üksikult, nagu näiteks Lidia Raekson «Dvigateli» ruumides asunud poolitööstuses, kuhu ta 1927. aasta kevadel pärast vanglast vabanemist tööle läks.[25]

Illegaalseid kollektiive pealinnas suunas EKNÜ Tallinna Komitee, mille koosseisu kuulusid Eduard Sütspool, Erich Treiberg ja Voldemar Rootsi.

1927. aasta jooksul saadeti kommuniste ja EKNÜ aktiviste nende varasematesse elukohtadesse, kus leidus partei üritusele ustavaid seltsimehi. Viimastega loodi sidemed, neid varustati poliitilise kirjandusega ning tõmmati kaasa revolutsioonilisele tööle. Mitmel pool asutati EKNÜ rakukesi. Peagi olid taastatud sidemed Väike-Maarja, Kohtla-Järve, Narva, Kukruse, Türsamäe, Kunda, Rakvere, Tapa, Kohtla, Võru, Rapla, Väätsa, Tõstamaa ja Tartu noortega.[26]

Ka Saaremaal alustas 1927. aastal parteiorganisatsiooni kõrval tööd EKNÜ organisatsioon, mille aktiivsemateks liikmeteks olid Vassili Riis, Aleksander Kuul jt.

Revolutsioonilised noored hakkasid taas tegutsema ülikoolilinnas Tartus. Siin olid liikumise eesotsas Alfred Taalmann, Arnold Kriisemann, Elmar Vassil jt., kes juba varem olid loonud sidemed vanglast vabanenud kommunistliku noore Sinaida Kullamiga. Viimane sai omakorda EKNÜ põrandaaluselt organisaatorilt juhendeid ETP noortesektsiooni juhi Hugo Rätsepa kaudu.[27]

1927. aasta märtsi lõpul ulatus EKNÜ illegaalse organisatsiooni liikmete arv 160-le. Neist pooled elasid maal.[28] Kommunistlike noorte juhtimisel võtsid sajad töölis- ja maanoored ning proletaarsed kooliõpilased kommunistlikust noorsooliikumisest osa legaalsete organisatsioonide kaudu.

Kommunistlike meeleolude kasv noortehulkades põhjustas kodanluse seas suurt ärevust. Kaitseliit, mitmed kodanlikud noorsooseltsid ja reaktsioonilised haridustegelased tugevdasid eriti neil aastail antikommunistlikku propagandat. Keskkoolides ja tehnikumides viidi 1927. aastast alates sisse kohustuslik sõjaline õppus, mille peamiseks eesmärgiks oli noorte antikommunistlikus, marurahvuslikus ja militaristlikus vaimus kasvatamine. Kõik see kuulus lahutamatu koostisosana Nõukogude Liidu vastase sõja ettevalmistamisse, mida imperialistlikud suurriigid eesti kodanluse osavõtul sepitsesid.

EKP ja EKNÜ võitlesid kindlalt uue sõjaohu vastu, esimese sotsialismimaa kaitsmise eest. Seepärast sai EKNÜ üheks täht-

[25] EKPA, f. 24, nim. 2, s.-ü. 1974, l. 1.
[26] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 467, l. 22, 26, 33; f. 25, nim. 2, s.-ü. 948, l. 10, 12; s.-ü. 1381, l. 13—14; f. 6495, nim. 1, s.-ü. 187, l. 93; Karastumine, lk. 298—301.
[27] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 948, l. 10, 12.
[28] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 467, l. 9; s.-ü. 78, l. 73.

samaks ülesandeks antimilitaristlik propaganda, eeskätt kodanlikus sõjaväes aega teenivate noorte hulgas. Seda selgitustööd tegid kümned kommunistlikud noored, kes 1927. aasta kevadel ja sügisel kodanlikku sõjaväkke võeti.[29] Noorte sõjaväkkevõtmise puhul avaldas EKNÜ Keskkomitee 12. märtsil 1927. aastal erilendlehe. Selles paljastati kodanlike riikide militaristlikke kavatsusi ning kutsuti noorsugu Nõukogude Liidu vastase sõja puhkemisel muutma see klassisõjaks kodanluse vastu.[30]

Suurt osa töölisnoorsoo organiseerimisel ja kasvatamisel revolutsioonilises vaimus etendas EKNÜ illegaalne häälekandja «Noor Proletaarlane». «Noore Proletaarlase» iga numbri ilmumine oli töötavatele noortele suursündmuseks. EKNÜ häälekandja oli ainukeseks noorsooajaleheks Eestis, mis töölisnoortele nende elust tõtt jutustas. Sõnumite saatjaiks olid enamasti noored ise. Neis sõnumeis ja kirjades kõneldi noorte raskest elust ja võitlusest kodanliku korra vastu. Nii näiteks sõnumis «Balti Puuvillavabriku noorte naistööliste elust» märgiti, et «töötingimused Balti Puuvillavabrikus muutuvad päevpäevalt hullemaks ja otse väljakannatamatuks. Tööpalgad on niisugused, millega elada ei saa, kuid otsekohe ära ka ei sure ... Vanematele naistöölistele maksetakse 100—150 mrk. päevas, kuna noortöölised veerand või rohkemgi osa vähem saavad. Töötada tuleb nii, et aega ei ole otsaesiselt higigi pühkida ega suutäit leiba ära süüa. Kuid selle peale vaatamata käib 3. saali meister Puusepp kui möirgaja lõukoer ringi ja sõimab töölisi roppude sõnadega ...»[31] Sõnumeid ilmus paljudest teistestki vabrikutest ja töökodadest, nagu näiteks a/s. «Nael», liistuvabrikust «Kalev», Kiltsi ja Türsamäe saeveskitest, «Lutheri» vabrikust, «Kawe» šokolaadivabrikust jm.

Kuid «Noor Proletaarlane» ei jutustanud üksnes töötava ja õppiva noorsoo olukorrast, vaid õpetas ka, kuidas tuleb võidelda õnneliku ja vaba elu eest. Ajaleht tõi avameelselt esile need raskused, mis seisid Kommunistliku Noorsoo Ühingu ees. Kuid «Noor Proletaarlane» ütles veendunult, et töötav noorsugu ei lase pead norgu. Kerkivad esile uued aktivistid, kes on valmis astuma võitleva noore põlvkonna etteotsa ja peatselt saadakse üle neist raskustest, mida tõi EKNÜ-le 1. detsembri ülestõusu mahasurumine. Ajaleht tõstis üles küsimuse töölisnoorte juhtiva osa kindlustamisest EKNÜ kollektiivides. Ent samal ajal ei tohtinud unustada teisi töötavate noorte kihte. EKNÜ häälekandja püstitas loosungi «Võitlusele töörahva noorsoo enamuse pärast!»[32] Ajaleht rõhutas, et vabrikunoorte kõrval on tarvis suunata EKNÜ organisatsioone rohkem tegutsema maanoorsoo hulgas: «Tööle maanoorsoo hulkadesse! Võitlusele maatöörahva enamuse pärast!

[29] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 467, l. 22.
[30] Lendlehe fotokoopia on avaldatud kogumikus «Karastumine», lk. 317.
[31] «Noor Proletaarlane» nr. 3, 9. märtsil 1927. a.
[32] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926. a.

Maaproletaarlased ja kehvtalurahva noorsugu Kommunistliku Noorsooühingu lipu alla!»[33]

Paljudes kirjutistes kutsuti noori omandama leninismi õpetust, avaldati sageli teoreetilisi artikleid. Kõik see aitas kaasa kommunistliku noorsooliikumise tõusule Eestis.

Töölisnoorsoo massiliseks kaasatõmbamiseks, juhtimiseks ja kasvatamiseks marksismi-leninismi vaimus püüdis EKNÜ ära kasutada legaalseid võimalusi. Juba 1926. aastal sai EKNÜ hakata oma töös laialdasemalt ära kasutama Eesti Tööliste Partei noortesektsioone, karskusseltsi «Valvaja» mitmesuguseid ringe jne.

Eesti Tööliste Partei asutas 1926. aasta kevadel grupp «pahempoolseid» sotsialiste, kes tööliste juurdemeelitamiseks lasksid end paista revolutsioonilistena ja kommunistlike ideede pooldajatena. Samal ajal kuulus Eesti Tööliste Parteisse ka rida ausaid pahempoolseid töölisliikumise tegelasi. Seda arvestades otsustas Eestimaa Kommunistlik Partei ETP-d kui legaalset organisatsiooni ära kasutada. Selle partei juurde oli juba 1926. aastal H. Rätsepa eestvõtmisel asutatud noortesektsioon, mis hakkas ETP juhtidelt nõudma aktiivset võitlust töörahva huvide eest. H. Rätsep lõi sidemed põrandaaluse EKNÜ-ga ja ta võeti 1927. aastal Kommunistliku Noorsooühingu liikmeks.[34] H. Rätsepa ja teiste revolutsiooniliste noorte kaudu EKNÜ laiendas 1927. aastal oma mõju ETP Tallinna osakonna noortesektsioonis, mille juurde moodustati illegaalne EKNÜ fraktsioon. Fraktsioon seadis endale eesmärgiks EKP juhtnööride elluviimise. Ka ETP Narva osakonna noortesektsioonis tegid EKNÜ liikmed aktiivset selgitustööd.[35] Selle tulemusena korraldasid ETP noortesektsioonid Tallinnas ja Narvas energiliselt noorte kõnekoosolekuid ja võtsid aktiivselt osa kommunistliku kirjanduse levitamisest.

Järgnevatel aastatel muutus kommunistlik partei ja kommunistliku noorsooühingu mõju domineerivaks kogu ETP-s ja samuti tema noortesektsioonides.

ETP noortesektsiooni juhtimisel võtsid Tallinna töölisnoored aktiivselt osa 1. mai meeleavaldusest, mida nüüd esmakordselt pärast 1924. aastat läks korda läbi viia. Noored valmistasid innukalt loosungeid ja lippe, õppisid revolutsioonilisi laule. Kuna võimud suurema osa tööliste loosungitest olid ära keelanud, tulid noored demonstratsioonile plakatiga, millel kujutati töölist, kelle suu on tabalukuga suletud. Politseinikud nõudsid plakati kõrvaldamist. Noored keeldusid. Lõpuks marssisid noored Stroomi randa miitingule, käes kokkukeeratud plakat ja kõrval sammumas kaks politseinikku.[36] See demonstreeris veelgi ilmekamalt

[33] «Noor Proletaarlane» nr. 2, 22. veebr. 1927. a.

[34] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 434, l. 24; f. 25, nim. 2, s.-ü. 1381, l. 11—16; ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 123, l. 5.

[35] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 467, l. 3 ja 24.

[36] Sealsamas, l. 23.

kodanlikku sõnavabadust. Töölisnoorte nimel esines miitingul H. Rätsep.

1927. aasta juunis kogunesid EKNÜ aktivistid Saku ja Kiisa jaama vahelisse metsa järjekordsele illegaalsele nõupidamisele. Sellest võtsid osa EKNÜ põrandaalune organisaator H. Ross, V. Kaaver, H. Rätsep, E. Treiberg, J. Leiner, A. Taalmann, Evald ja Voldemar Rootsi jt. Nõupidamisel viibis ka EKP Keskkomitee vastutav organisaator A. Leiner. Siin arutati, kuidas veelgi suuremaid noortehulki töölisliikumisse kaasa tõmmata. Loeti vajalikuks taotleda võimudelt luba legaalse töölisnoorte ühingu asutamiseks ja kuukirja «Noorte Hääl» väljaandmiseks.[37] Ajakirja väljaandjaks määrati kommunistlik noor E. Ellmann.

«Noorte Hääle» esimene number ilmus 1927. aasta augusti algul. Ajakiri luges oma ülesandeks laiade noortehulkade organiseerimise ning järjekindlateks võitlejateks kasvatamise. «Töölisnoorsoo häälekandja ülesandeks on,» märgiti juhtkirjas, «laialulatuslik poliithariduslik selgitus- ja kasvatustöö. Ta tutvustab töölisnoori [illegible]dise poliitilise olukorraga, aidates neid poliitilistes küsimustes õiget seisukohta võtta, tutvustab neid nende tugeva vaimse sõjariistaga — revolutsioonilise marksismi õpetusega.»[38]

Need põhiseisukohad kajastusid kõigis ajakirja esimese numbri materjalides. Siin selgitati noortele, millisest maailmavaatest peavad nad oma võitluses lähtuma. «Meie töölisnoorsoo ilmavaade peab tuginema kindlalt marksistlikul-leninlikul õpetusel . . . Varustatud ajaloolise materialismi, Marxi ja Lenini õpetusega, võib töölisnoorsugu astuda julgemalt ühiskondliku võitluse väljale . . .»[39]

Edasi andis ajakiri ülevaate noorte ülesannetest seoses ametiühinguliikumisega, selgitas noortele nende majanduslikke nõudmisi jne.

Vaevalt said noored mõnisada eksemplari ajakirja trükikojast välja tuua, kui võimud sulgesid «Noorte Hääle» ja konfiskeerisid ülejäänud eksemplarid.

Oktoobri algul saadi võimudelt luba Ülemaalise Töölisnoorsoo Ühingu (ÜTÜ) avamiseks. Seda hakkasid vastavalt partei näpunäidetele juhtima kommunistlikud noored. ÜTÜ juhtivasse aktiivi kuulusid Tallinnas kommunistlikud noored E. Treiberg, H. Rätsep, E. Rootsi, L. Klaaser, Tartus — A. Kriisemann, A. Taalmann, E. Vassil jt.[40]

Teatades ÜTÜ loomisest, kirjutas 1927. aasta detsembris ilmuma hakanud uus töölisnoorte ajakiri «Võitlus», mis sai ühingu häälekandjaks, et ÜTÜ seab oma ülesandeks võitlejate kasvata-

[37] Karastumine, lk. 304—305.

[38] «Noorte Hääl» nr. 1, aug. 1927, lk. 1.

[39] Sealsamas.

[40] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 673, l. 8; f. 6495, nim. 1, s.-ü. 193, l. 14; ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 92, l. 67, 79, 80.

mise, tema võitlussihiks aga on töötava rahva võimu kehtestamine ning sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine. Ajakirjas kirjutati: «Meie ilmavaade on marksistlik-leninlik ilmavaade, meie võitlus on töörahva võitlus kodanlise korra vastu ja kodanlise ilmavaate vastu, meie eesmärgiks on töörahva ideaal — sotsialism.»[41]

ÜTÜ, mida juhtis EKNÜ põrandaalune organisatsioon, alustas aktiivset tegutsemist. Lühikese ajaga kasvas ühingu liikmete arv 1000-ni. ÜTÜ osakonnad hakkasid tööle Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, Viljandis, Valgas, Kohtlas, Rakveres, Paides, Türil, Kundas jm. 1928. aasta aprilliks olid tehtud kõik ettevalmistused osakondade avamiseks Jõhvis, Kohilas, Abjas jm.[42]

Kõige aktiivsemalt tegutsesid Tallinna, Tartu ja Narva osakond.

Tallinna osakonnas käis vilgas tegevus sotsiaal-poliitilises, kirjandus-, spordi-, male-, näite-, muusika- jt. ringides. Sotsiaal-poliitiline ring korraldas noortele loenguid ja referaate aktuaalsetest poliitilistest küsimustest. Kunstilise isetegevuse ringid valmistasid ette töölisnoorte peoõhtuid, mida samuti kasutati poliitiliseks propagandaks. Osakonnal oli ka oma raamatukogu.[43]

Samasuguseid ringe organiseeriti ka ÜTÜ Tartu ja Narva osakonna juurde. Tartus loodi veel vene keele ja esperantoring, Narvas raadioring. Ka Tartu noortel läks korda endale väike raamatukogu muretseda.[44] Ühingu liikmed aitasid levitada ka põrandaalust kirjandust.

Töötavate noorte massiline koondumine ÜTÜ ümber ja ühingu energiline poliitiline tegevus, eriti marksistlik-leninlik propaganda, mida ühingus läbi viidi, kodanlusele mõistagi ei meeldinud. Ja võimudel tuli kommunistlikku noorsooliikumist jälle «likvideerima» hakata. 25. aprillil 1928. aastal suletigi Ülemaaline Töölisnoorsoo Ühing ning ajakirja «Võitlus» väljaandmine keelati. Ühingu juhtivad tegelased H. Rätsep, A. Taalmann, A. Kriisemann, V. Kütt, E. Vassil ja J. Erdman areteeriti, anti kohtu alla ja heideti vanglasse.[45]

Hiljem, järgmise aasta alguses, areteeriti kommunistliku kihutustöö pärast kodanlikus sõjaväes veel üks ÜTÜ juhtivaid tegelasi, kommunistlik noor Leonhard Klaaser. Sõjaringkonnakohus mõistis ta 12 aastaks sunnitööle. Esimesel kohal tema süüdistusmaterjalis figureeris tegevus ÜTÜ-s.[46]

---

[41] «Võitlus» nr. 1, dets. 1927, lk. 3.

[42] «Töörahva Kiir» nr. 2, 21. jaan. 1928. a.; «Säde» nr. 13, 28. apr. 1928. a.

[43] «Võitlus» nr. 2, veebr. 1928, lk. 40; «Säde» 28. apr. 1928. a.

[44] ENSV ORKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 40, l. 50, 79; f. 1797, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1 jj.; «Võitlus» nr. 2, veebr. 1928, lk. 40.

[45] ENSV ORKA, f. 14, nim. 2, s.-ü. 40, l. 29 jj.; «Edasi» nr. 14, 1. dets. 1928. a.; «Päevaleht» 19. jaan. 1929. a.

[46] ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 92, l. 71, 72.

Nii surus «demokraatlik» kodanlus töölisnoorte legaalse liikumise jõhkralt maha. Raskeks löögiks oli kommunistlikule noorsooliikumisele EKP Keskkomitee põrandaaluse organisaatori Aleksander Leineri tapmine politseinuhkide poolt 1927. aasta augustis. Sellele järgnes mitmete töölisliikumise tegelaste, sealhulgas ka revolutsioonäriliste noorte areteerimine. Kohtu alla anti 7 töölist, keda süüdistati poliitvangide abistamises ja koostöös EKP-ga. Kõik nad mõisteti 4—6 aastaks sunnitööle, nende hulgas ka seitsmeteistkümneaastane kommunistlik noor Dagi Võrk 6 aastaks.[47] Osa EKNÜ aktiviste oli sunnitud Eestist lahkuma.

Kõik need kodanluse repressioonid andsid uue raske löögi nii EKP-le kui ka EKNÜ-le. Pärast A. Leineri mõrvamist oli kuni järgmise aasta kevadeni ainsaks illegaalseks vastutavaks töötajaks Eestis kommunistlike noorte organisaator H. Ross.[48] Temal lasus nüüd ka partei põrandaaluse organisatsiooni juhtimine, samuti legaalselt tegutsevate kommunistide suunamine. Kui H. Ross 1928. aasta kevadel partei ülesandel Nõukogude Liitu läks, nõrgenes EKNÜ illegaalse organisatsiooni keskne juhtimine.

Pärast ÜTÜ sulgemist kandus töölisnoorsoo legaalse liikumise raskuspunkt ETP noortesektsioonidesse, kuhu astusid ka endised ÜTÜ liikmed. Aktiivsemalt töötasid aastail 1928—1929 noortesektsioonid Tallinnas ja Narvas, kuhu astus liikmeks palju töölisnoori.

Tallinna noortesektsiooni juhtis pärast H. Rätsepa vangistamist noor sadamatööline Rudolf Adamson, hiljem noor transporditööline Richard Ehrlich.[49] Nagu Töölisnoorsoo Ühinguski hakkasid noortesektsiooni liikmed tegutsema mitmesugustes ringides, mille tööd läbis ühine juhtmotiiv — poliitilise klassiteadlikkuse kasvatamine. Poliitringis esines sageli kõnega üks ETP juhte, kommunist Valter Kaaver, kirjandusringi juhtis andekas kommunistlik noor Elmar Habenichts. Spordiringi organisaatoriks ja treeneriks oli kommunistlik noor Ralf Pikka. Tallinna sektsiooni aktiivsemateks liikmeteks olid veel Felix Kaaver, Elfriede Sütspool, Erich Ellmann, õed Klaaserid, Hilda ja Valter Järvepera, Veera Švaiko, Valter Arbet, Martin Kitsing, Udo Annus, Ilse Ilves jt.[50]

Tallinna noortesektsioon hakkas koos pahempoolsete ametiühingute naiskomisjonidega organiseerima ringe ka töölislastele. Neid juhtis tekstiilitööline kommunistlik noor Hilda Järvepera. Tolleaegne töölisajaleht «Edasi» tõstis eriti esile 1928. a. lõpul korraldatud meeldejääva peoõhtu, millest võttis osa ligi 250 töölislast.

[47] «Töörahva Kiir» nr. 4, 4. veebr. 1928. a.

[48] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 187, l. 105, 122.

[49] Karastumine, lk. 329, 332.

[50] EKPA, f. 4804, nim. 1, s.-ü. 4, l. 1; s.-ü. 5, l. 1, 5—6; s.-ü. 9, l. 2; Karastumine, lk. 330.

Aktiivselt töötas ka ETP Narva osakonna noortesektsioon. Oktoobris kuulus sektsiooni ridadesse üle 70 noore.[51] Ka siin loodi mitmeid ringe, nagu poliit-, kirjandus-, spordi-turismi-, ateismi-, näite- ja muusikaring.[52]

Viljandis koondusid töölisnoored kohaliku Töölisühingu ümber, kus noorte agaral osavõtul korraldati huvitavaid üritusi. Üheks neist oli siin näiteks «ilmaliku kiriku jumalateenistus». Kirikuõpetaja talaaris esineja pidas arvukate kuulajate ees paroodilise jutluse, mille motoks oli piiblisalm: «Ja teie tegude järgi peab teid tuntama.» Selles paljastati vastuolu jumalasulaste sõnade ja tegude vahel ning selgitati, kuidas peab töörahvas end pappide küüsist päästma. Lõpuks lauldi ühiselt «kirikulaule», millest üks, viisil «Las ma lä'en», kõlas järgmiselt:

«... Rikkad ohtralt paradiisi
juba maa peal maitsevad.
Sina vaevle näljaviisi,
oota taevast paremat.

Üht on nõuda töölisklassil —
enda loodud rikkused.
Võtke taeva õhulossid —
töölisklass ei vaja neid!»[53]

Suurt leidlikkust ja julgust tuli kommunistlikel noortel üles näidata ka illegaalse kirjanduse levitamisel. See oli äärmiselt ohtlik, sest tabamise korral ootas ränk vanglakaristus. Noored käisid öösiti linna töölisrajoonide tänavatel, et kleepida lendlehti majaseintele ja telefonipostidele, lasta neid kirjakastidesse või torgata uste ja väravate vahele. ETP Tallinna osakonna noortesektsiooni juht R. Ehrlich jutustab näiteks oma mälestustes, kuidas tema «Kommunisti» numbreid levitas. Ta töötas tol ajal Tallinnas kunstmeetööstuses «Eestimaa». Tal tuli vedada kaupa kaubaaita, kust pakid läksid laiali igasse ilmakaarde. Ajalehe peitis ta kasti, teades, et nagunii leiavad selle kõige esimesena tööliste käed.[54]

Ka Saaremaal aitasid kommunistlikud noored levitada külades ja Kuressaare linnas EKP ja EKNÜ organisatsiooni ühist häälekandjat «Saare Tööline», mille esimene number ilmus 1928. aasta detsembri keskel.[55] Saaremaa Ühisgümnaasiumis, kus õppisid revolutsioonilised noored, kes olid sidemeis EKP ja EKNÜ organisatsiooniga, oli korduvalt õpilaste raamatute või vihikute vahele asetatud lendlehti. Mõned neist koosnesid vaid masinal kirjuta-

[51] «Edasi» nr. 9, 27. okt. 1928. a.
[52] «Edasi» nr. 2, 8. sept. 1928. a.
[53] «Töölised, Edasi» nr. 4, 12. okt. 1929. a.
[54] Karastumine, lk. 332.
[55] «Meie Maa» nr. 145, 22. dets. 1928. a.; V. Riis, Kolmandat teed ei ole, Tallinn 1964, lk. 39—42.

tud hüüdlausetest, nagu näiteks: «Elagu kommunistid! Surgu parunid ja rahamehed!»[56] 20. detsembril 1928. aastal korraldati koolis jõulupuu, kus õpilastele jagati ka kingitusi. Paljud õpilased ja isegi gümnaasiumi direktor leidsid oma kingituspakist ootamatult ümbriku, milles oli kommunistlik lendleht.

4. Meie ei paindu...

Kodanluse poolt vanglaisse heidetud kommunistid ja kommunistlikud noored jätkasid visa võitlust oma ideede eest. Ühine võitlus poliitvangide monoliitses ja distsiplineeritud kollektiivis sai noortele võitlejatele tähtsaks poliitiliseks kooliks. Noored, kes enne vanglasse sattumist olid teinud proletariaadi revolutsioonilises liikumises alles esimesi samme, kasvasid vangla-aastate vältel suurte poliitiliste teadmiste ja kõrgete moraalsete omadustega võitlejateks. Vanglatrellide taga viibisid 20-ndate aastate lõpul EKNÜ Keskkomitee endised liikmed J. Lauristin, V. Klementi, H. Allik, A. Resev, EKNÜ aktivistid L. Laid, A. Murro, O. Lauristin, M. Nurk, H. Niineberg, L. Ausmann, R. Pruljan, A. Valdsak, H. Pruul, A. Taalmann, A. Kriisemann, A. Vaarmann jpt. Suur osa neist oli vanglasse heidetud juba 20-ndate aastate alguses.

Vanemad seltsimehed, kommunistid, suhtusid kommunistlikesse noortesse suure hoolitsusega. Nad õhutasid noori poliitvange püsivalt ennast täiendama, oma poliitilisi ja üldhariduslikke teadmisi süvendama. Partei tegi noortele poliitvangidele ülesandeks kasutada vangla-aastaid õppimiseks. Nii näiteks andis poliitvang kommunistlik noor Martin Nurk ühes salakirjas seltsimeestele edasi partei soovitused noortele kodanlikus vanglas, millest teda omakorda oli informeeritud väljast saadetud kirjas. «Meie ülesandeks tehti,» kirjutas M. Nurk, «siinset «vabadust» süstemaatiliseks enesearendamiseks kasutada. Soovitati õppida töörahva ülikooli programmi järgi ja eriti teatud erialadele spetsialiseeruda. Sest ees ootab — eriti noori — tuleviku tööpõld. Siis tahetakse veel kaastöid noorte ajakirjandusse: igasuguseid sõnumeid, nii ilukirjanduslikke kui ka teaduslikke ja eriti luuletusi.»[57]

Kommunistlik noor M. Nurk oli ise üks neist, kellest kommunistide kollektiivi mõjul vanglas sirgus vankumatu revolutsioonile võitleja-kommunist.

Kui Tallinna Õpetajate Seminari õpilane Martin Nurk 1924. aasta augustis tänaval lendlehtede levitamiselt tabati, oli ta alles

[56] ENSV ORKA, f. 1108, nim. 1, s.-ü. 421, l. 167.
[57] ENSV ORKA, f. 1868, nim. 1, s.-ü. 949, l. 13.

üheksateistkümneaastane. Sõjaringkonnakohus mõistis ta surma, kuid tema alaealisuse tõttu asendati see karistus eluaegse sunnitööga.[58] Vanglas jäi M. Nurk raskesse südamehaigusse. Haigust süvendasid lakkamatud repressioonid, mida vanglaülemused tema vastu rakendasid. Katse eest salaja ajalehti teiste poliitvangide kambrisse toimetada pandi ta kolmeks päevaks külma ja niiskesse kartserisse ning keelati väljast toiduainete saatmine; vee mahaajamise eest laua pesemisel võeti talt kaheks nädalaks poliitvangide õigused;[59] kaasvangile salakirja saatmise katse eest pandi ta viieks päevaks kartserisse, habemenoa omamise eest aga kolmeks päevaks kartserisse. Neile lisandusid regulaarsed «traditsioonilised» karistused peamiselt kuuks ajaks «õiguste äravõtmise» või paarinädalase kartseri näol, millega karistati poliitvange 1. mai ja teiste revolutsiooniliste pühade ajal «Internatsionaali» laulmise eest. Karistus järgnes karistusele, kuid noormees võitles edasi, õppis ise ja õpetas teisi nii kuidas oskas. Koos teiste kommunistide ja kommunistlike noortega võitles ta poliitvangide näljutamise ja tagakiusamise vastu. Tema vanglatoimikus leidub võimudele saadetud teravaid protestikirju, milles nõutakse poliitvangide olukorra parandamist ja inimlikku kohtlemist vanglapersonali poolt.[60] 22. oktoobril 1930. aastal suri Martin Nurk Tallinna Keskvanglas. Ta oli siis ainult kahekümne kuue aastane. Noore kommunisti surma puhul saatis vangla parteiorganisatsioon poliitvangidele kõikidesse kambritesse salajase läkituse. Selles anti ülevaade Martin Nurga mehisest võitlusest enne vangistamist ja hiljem vanglas, kus kodanlus püüdis töölisklassi paremate poegade ja tütardega julmalt arveid õiendada. «Sellele kõigele ei ole meil siin mõõka vastu seada,» öeldi vangla parteiorganisatsiooni kirjas. «Meie peame sellele vastu panema oma revolutsioonilise vaimu ja teadmise, et varsti võidab töölisklass ka Eestis. Selle heaks on ka seltsimees Nurk andnud oma parima. Tema ei pannud oma relva maha, vaid võitles lõpuni.»[61]

Niisama mehiselt võitlesid kodanlikus vanglas ka teised kommunistlikud noored, kellest vanglas said kommunistid. Üheks neist oli kommunistlik noor Vilhelmine Klementi, kelle elu samuti lõppes vanglamüüride vahel. Lühikest aega enne surma teatas V. Klementi ühes salakirjas põrandaalusele parteiorganisatsioonile: «Üldiselt on meeleolu ikka sihuke, et käiakse nina püsti ja seda revolutsioonilist meelt on küllalt ja küllalt tuha all hõõgumas. Proovige vaid puhuda. Noored kõik väga viksid tüdrukud —

[58] ENSV ORKA, f. 1868, nim. 1, s.-ü. 949, l. 3—7.

[59] Poliitvangide õiguste äravõtmine tähendas, et oli keelatud lugeda raamatuid, ajalehti jm., kirjutada, saata ja saada kirju, omastega kohtuda, arsti poolt lubatud lisatoiduaineid osta jne.

[60] ENSV ORKA, f. 1868, nim. 1, s.-ü. 949, l. 9, 11, 16, 17, 21, 23, 24, 25, 26.

[61] Trellide taga, lk. 649.

õpivad aina ja loevad. Lust vaadata päris. Lähevad välja — tunnevad, et ka vanglast veidi kasu on saanud.»[62] Kõigi nende vankumatut võitlejameelt ja murdumatust iseloomustas hästi poliitvang kommunistlik noor Leena Laid oma vanglas kirjutatud luuletuses, mis kandis pealkirja «Meie ei paindu te alla!».

«Nii mõnegi võitleja vahva siit pärind on muld.
Kuid keegi ei suuda meis sureta' aadete tuld!»,

seda kirjutas 1924. aastal eluajaks sunnitööle mõistetud kommunistlik noor oma kuuendal vangla-aastal. Kodanlike võimumeeste poole pöördus ta sõnadega:

«Oo, härrad, te viletsad, närused narrid!
Meist tahate kasvata vagusad voonad,
sest meeldivad teile ju taltsad vaid loomad.
Kuid, eksite, meie ei paindu te alla!
Küll murrame meiegi uksed eest valla,
kui võitluse võimas tund saabub!
Küll meiegi maale laev vabaduse maabub!
Siis verevi lippe all hõiskavad rakkuskäed
pilvini paisuvat vabaduse hümni,
nii pühitsedes vaevlend maa
uuestisündi!»[63]

Poliitvangide — kommunistide ja kommunistlike noorte murdumatu võitlustahe innustas võitlusele ka vabaduses viibivat eesti proletaarset noorsugu.

Kodanlus püüdis eeskätt noortes kasvatada viha ja põlgust vanglaisse heidetud kommunistide ja kommunistlike noorte vastu, suhtuma neisse kui mittetäisväärtuslikesse inimestesse. See aga ei läinud tal korda. Jälitamisest hoolimata võtsid paljud eesrindlikud noored agaralt osa vanglates viibivate seltsimeeste ja nende perekondade materiaalsest toetamisest. Revolutsionääride abistamise rahvusvahelise organisatsiooni MOPR-i[64] rakukeste liikmetena aitasid nad ka poliitvangidele vanglasse toimetada toiduaineid, kirjandust ja muud vajalikku.

5. Tööpuuduse ja viletsuse kütkeis

1929. aastal asendus kapitalismi ajutine ja suhteline stabilisatsioon uue majanduskriisiga, mis haaras ka kodanliku Eesti. Majanduskriis kujunes erakordselt raskeks ja kestvaks. Iga päevaga kasvas töötavate hulkade rahulolematus. Ilmekalt väljendas

---

[62] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 205, l. 110.
[63] Trellide taga, lk. 224—225.
[64] Lühend nimetusest. «Международная организация помощи революционерам».

kriisiaegset meeleolu Eestis kodanlik «Päevaleht»: «Otsekui häiresignaal nutab kõrges kojas, kõrtsides, kohvikutes, tänavanurkadel ja ärides hädahüüd: kriis on kõikjal ... Ägab vabrikust vallandatud tööline, kellel leivapalukene otsas, ägab põllumees, kelle vilja hind langenud, ägab ärimees, kelle ostjad pelgunud, ägab keskklass, kes peab järjekindlalt pingutama rihma. Häda on kõikjal, häda puudutab kõiki, häda on tõesti!»[65]

Kõige rohkem aga kannatasid töölised. Tööpuudus kasvas tohutult. Eriti suur oli tööpuudus noorte hulgas. Kodanlike statistikute endi andmete järgi ulatus näiteks alla kahekümne viie aastaste registreeritud töötute arv kodanlikus Eestis 1931/32. a. talvel üle 10 000.[66] «Päevaleht» aga kinnitas 1933. aastal: «On raske selgeks teha, kui suur on õieti Eestis noorte tööpuuduse ulatus. «Ühisabi» andmeil on üksi juba Tallinnas 15—22 aasta vanuseid tööta noori kolme tuhande ümber. Kui arvata teised linnad ja maa juurde, siis võib öelda, et selliste noorte arv, kel kas üldse pole tööd või kel on seda vaid ajutiselt, tõuseb k ü m n e t e l e t u h a n d e t e l e ... Tööbörsis noored end ei registreeri. Neil pole ka sealt tööd loota.»[67]

Tänapäeva noormeestel ja neidudel, kes pole kunagi tööpuudust tundnud, on raske endale isegi ette kujutada, mida tähendas olla tööta. Las jutustavad sellest mõned alljärgnevad faktid.

... Arhiivis, EKNÜ tolleaegsete materjalide hulgas leidub ärakiri töötu noore kirjast. Selles kirjutati:

«Ma töötasin tehases kolm aastat ja sain kvalifitseeritud töölise. Peale selle mind vallandati. Ma hulgun juba 16 kuud ilma tööta ringi. Vanemad, kes elavad teises linnas, on samuti tööta. Minu seisukord on hirmus ...

Igal hommikul käin vabrikute, tehaste jne. väravate taga. Kuid seal seisavad isegi juba sajad ... kurnatud töölised. Tööd ei leia keegi, ehk ainult mõned üksikud. Ja mida enam aega edasi läheb, seda vähem jääb lootust tööd saada. Juba nüüd ei võetakski mind enam tööle mu kaltsus välimuse pärast ...

Me oleksime juba ammugi hukkunud lõplikult selle hirmsa nälja ja viletsuse kätte ja ulualuse puudusel, kui meid ei elustaks üks lootus: töölisklassi revolutsioon. Sellest töölisklassi võitlusest osavõtt annab meile jõudu.»[68]

... «Rahvaleht» andis reportaaži tööbörsilt, milles loeme: «Ei ole noorel kerge abi vastu võtta. Näost tulipunane, tuleb noormees registreerima. Nimi — Eduard T. Elukoht S. Pärnu maanteel. Hädaabitööle teda ei võeta — üksik inimene kirjutatakse kolmandasse kategooriasse. Isa ei ole. Perekond, mis kuuehinge-

---

[65] «Päevaleht» nr. 1, 1. jaan. 1932. a.
[66] Viies Lastekaitse Päev, Tallinn 1933, lk. 8.
[67] «Päevaleht» nr. 315, 18. nov. 1933. a.
[68] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 717, l. 3.

line, tuleb emal toita passija kohalt saadavast palgast — 30 krooni kuus. Juba pikemat aega korteriüür maksamata. Püüab küll noormees peita silmi, kuid palituvarrukale langev pisar jutustab küllalt sellest valust, mida noor peab tundma, minnes võõralt abi paluma. Suudaks küll teha tööd, kuid seda ei ole.»[69]

Analoogilisi fakte võiks tuua veel sadu, kui sirvida tolleaegset ajakirjandust või kodanlike ametiasutuste toimikuid.

Noortele, kellel siiski õnnestus tööd leida, sai osaks jõhker kurnamine vabrikantide ja töökodade omanike poolt. Töökaitseseaduste ignoreerimine oli tavaliseks nähteks. Isegi ametlikel andmetel sunniti 1/3 alaealistest töölistest tegema ületunde, 6% töötas rohkem kui 10 tundi päevas.[70] Alaealisi rakendati kõige sagedamini tööle «õpilastena». Suur osa neist töötas täiesti tasuta. Kui aga palka makstigi, oli see keskmiselt 30—40 protsenti madalam lihttöölise palgast. Sagedased olid ka petmised palga väljamaksmisel.

Rasked olid töörahva hulgast pärit noorsoo haridusolud. Algkooli lõpetas ainult osa lapsi. Isegi tolleaegsed haridusjuhid olid sunnitud «Eesti Kroonikas» tunnistama, et majanduslik kehvus ei lase vanemail lapsi kooli saata. Iseäranis kesk- ja kõrgema hariduse alal ilmnes selge püüe muuta see kodanlike kihtide privileegiks. Kodanluse hariduspoliitika muutus eriti rahvavaenulikuks reaktsiooni üldise pealetungiga ajal pärast 1924. aasta 1. detsembri ülestõusu mahasurumist. Selleks barjääriks, mis pidi töörahva lastele tõkestama pääsu hariduse juurde, oli eelkõige kõrge õppemaks. Kodanlik haridustegelane N. Kann kirjutas näiteks tolleaegses ajakirjanduses üpris küüniliselt: «Õpperaha tõstmine ... teeks klasside sulgemise tuleval aastal üsna kergeks. Paljud õpilased ei jõuaks õpperaha tõstmise pärast keskkoolides enam õppida, algkoolist astuks ka vähem õpilasi keskkooli ...»[71]

Ja need polnud tühipaljad sõnad. 1931. aastal tõsteti Tallinna keskkoolides õppemaksu 40-lt kroonilt 50-le kroonile (linna õpilastele) ja 60-lt kroonilt 70-le kroonile (mujalt õpilastele). Tartu Linnavalitsus tõstis õppemaksu 45-lt kroonilt 65-le kroonile aastas.[72] Mida tähendas aga 40—70 krooni õppemaksu töölisperekonnale? See oli perekonnapea ühe kuni poolteise kuu palk! Ja tulemuseks oligi see, mida N. Kann oli oodanud. Kui 1926/27. õppeaastal kuulus keskkoolide võrku veel 627 klassi 17 129 õpilasega, siis 1932/33. õppeaastaks oli säilinud vaid 416 klassi 11 878 õpilasega.[73] Seega oli juba üks kolmandik klassidest likvideeritud, ent koolivõrgu koondamine jätkus.

Veelgi raskem oli vaesematest kihtidest pärit noortel pääseda

---

[69] «Rahvaleht» nr. 11, 12. jaan. 1932. a.
[70] Eesti Statistika, 1931, lk. 325.
[71] «Päevaleht» nr. 125, 9. mail 1931. a.
[72] ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 654, l. 125, 136.
[73] Eesti Entsüklopeedia II, 1933, lk. 610.

kõrgemasse kooli. 1930. a. suvel tõsteti näiteks Tartu Ülikooli õppemaksu veel 10 krooni võrra, s. o. 60 kroonile semestris. Loomulik, et töölised seda tasuda ei suutnud.

Töötava noorsoo olukorra radikaalse parandamise kõikidel elualadel võis endaga kaasa tuua üksnes töörahva võim, mille eest rahvas võitles. Selge sihi andis sellele võitlusele 1929. aasta alguses EKP konverentsil vastuvõetud partei programm. Selles olid ette nähtud üksikasjalised abinõud, mida töörahva võim pärast kodanliku diktatuuri kukutamist pidi rakendama. Programm nägi ette rea abinõusid ka noorte olukorra parandamiseks, nagu alaealiste tööpäeva lühendamine 6 tunnini, võrdse töö eest võrdse tasu maksmine, maksuta haridus töörahva lastele, kooli vabastamine kiriku ja usu mõjust, õppimise ühendamine tootmistööga, laialdase kutsehariduse võrgu loomine, kursuste korraldamine täiskasvanud töötajate jaoks nende haridustaseme tõstmiseks jne. Need punktid partei programmis kõnelesid partei hoolitsusest töörahva noore põlvkonna eest. Nõukogude võimu taaskehtestamine 1940. aastal ja sotsialismi ülesehitamine meie vabariigis tähistasid 1929. aastal vastuvõetud partei programmi ellurakendamist.

6. Võitluslippu kõrgel hoides

1928.—1929. aastal oli EKNÜ põrandaaluse organisatsiooni olukord väga raske. Tallinnas, Narvas jm. tegutsesid üksnes mõned kommunistlikud noored, levitades peamiselt illegaalseid lendlehti. See kestis kuni 1929. aasta sügiseni, mil EKP Tallinna Komitee tegi ühele oma liikmele ülesandeks asuda juhtima EKNÜ illegaalse organisatsiooni tööd.[74]

Üks tugevamaid oli sel ajal EKNÜ Saaremaa organisatsioon. Partei ja Kommunistliku Noorsoo Ühingu põrandaalusest tegevusest võttis siin osa terve hulk kommunistlikke noori, nagu Vassili Riis, Aleksander Kuul, Artemon Allikas, Arseeni Mihkelson, Vassili ja Anton Lember, Orest, Arseeni ja Lidia Säärel, Aleksei Vannas, Glaviira Mölder (proletaarse kirjaniku Vassili Mölderi tütar) jt.[75] Nad aitasid välja anda ja levitada EKP ja EKNÜ Saaremaa organisatsiooni häälekandjat «Saare Tööline» ja lendlehti, olid sidepidajateks, aitasid varjata EKP põrandaalust organisaatorit Aleksander Ellamit ja täitsid muid ülesandeid.

Pärast pikemat vaheaega alustas 1930. a. jaanuaris põranda all taas tööd EKNÜ illegaalne organisaator, kelleks oli kahe-

[74] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 208, l. 35; s.-ü. 218, l. 121; s.-ü. 219, l. 22, 72.
[75] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 66, l. 6; f. 6495, nim. 1, s.-ü. 309, l. 2—5; V. Riis, Kolmandat teed ei ole, lk. 52—71.

kümne kolme aastane kommunist, EKNÜ Keskkomitee liige Eduard Kull. Ta oli hakanud kommunistlikust noorsooliikumisest osa võtma juba 20-ndatel aastatel, õppides Väike-Maarja Ühisgümnaasiumis. Selle eest heideti ta 1924. aastal koolist välja. Järgmise aasta märtsis õnnestus tal pääseda Nõukogude Liitu, kus ta õppis algul töölisfakulteedis, seejärel M. I. Kalinini nimelises Leningradi Polütehnilises Instituudis. 1930. aasta alguses saabus ta partei ülesandel tagasi Eestisse juhtima EKNÜ illegaalset võitlust.[76]

Vähe aega hiljem, 1930. aasta veebruaris tuli Leningradis kokku EKNÜ Keskkomitee pleenum, kus arutuse all oli kommunistliku noorsooliikumise olukord Eestis. Tähtsamate küsimustena arutas pleenum EKNÜ antimilitaristliku võitluse probleeme, tööd noortehulkades, poliitkasvatuslikku tööd, noorsoo kommunistliku ajakirjanduse olukorda jne. Pleenum võttis kõigis küsimustes vastu üksikasjalised otsused, määrates kindlaks EKNÜ konkreetse tegevuskava.[77]

EKNÜ Keskkomitee illegaalne organisaator E. Kull hakkas aktivistide kaasabil taastama vahepeal katkenud sidemeid revolutsiooniliste noortega.

Koos ETP Tallinna osakonna noortesektsiooni juhtivate tegelaste R. Ehrlichi, M. Kitsingu jt. viidi 24. veebruaril läbi üleeestimaaline töölisnoorte konverents. «Tööliste Majja» kogunes umbes 50 töölisnoorte delegaati. Eesti Tööliste Partei esindaja A. Kirikal pidas konverentsi delegaatidele kõne Leninist ja leninismist. Konverents võttis ühel häälel vastu otsuse töölisnoorte ajakirja väljaandmisest.[78] Ajakirja «Võitlev Noorus» toimetuse aktiivi kuulusid peale M. Kitsingu ja R. Ehrlichi veel E. Värav, R. Pikka jt. Aga juba enne, kui ajakiri sai ilmumisloa, areteeriti toimetuse liikmed M. Kitsing ja R. Ehrlich ning paljud teised ETP noortesektsiooni aktiivsemad tegelased.[79]

13. märtsil 1930. aastal mõrvasid kaitsepolitseinikud Tallinnas EKP Keskkomitee liikme J. Jürna. EKNÜ põrandaalune organisaator E. Kull areteeriti ja mõisteti hiljem 12 aastaks sunnitööle. ETP ja tema noortesektsioonid suleti. Kõik see andis EKNÜ organisatsioonile uue raske hoobi. Kuid üsna peatselt, 1930. aasta suvel ja sügisel, ilmusid taas tänavaile EKP ja EKNÜ ühised lendlehed. Mitmed lendlehed andis EKNÜ välja ka iseseisvalt.

Kui 1930. aasta sügisel ja järgmise aasta alguses Tallinnas tööle rakendati kaks illegaalset trükikoda, võtsid kommunistlikud noored energiliselt osa EKP väljaannete trükkimisest ja levitamisest. Üks trükikodadest asus Järvel Tuule tänaval kommunist

---

[76] EKPA, f. 24, nim. 2, s.-ü. 656; f. 25, nim. 2, s.-ü. 354.
[77] «Noor Proletaarlane» nr. 2 (21), 29. mail 1930. a.
[78] ENSV ORKA, f. 927, s.-ü. 89. I, l. 7; R. Ehrlichi andmetel.
[79] Sealsamas, l. 1 jj.

Kristjan Eichorni majas. Kogu Eichorni perekond, sealhulgas ka lapsed — kommunistlikud noored Georg ja Linda, võttis osa EKP häälekandja «Kommunist» ja lendlehtede väljaandmisest. Eriti tubli oli kuueteistkümneaastane Georg Eichorn, kes aitas isal põrandaalust trükikoda sisse seada, paberit muretseda ja täitis muidki ülesandeid.[80] Meenutades seda hakkajat kommunistlikku noort, kirjutas Osvald Kivisson: «Teda jätkus kõikjale. Kui tuli puudus trükipaberist, siis lahendas Georg selle asja ja ostis paberit otse Tallinna kauplustest. Kui oli karta, et Tallinna paberikauplustes hakatakse teda jälgima, tegi ta sisseoste kaugemalt. Tuhanded trükivärsked «Kommunistid», lendlehed ja üleskutsed toimetas ta oma jalgrattal levitajate panipaikadesse. Juhtus ka seda, et ta vahel liigsest agarusest kippus neid ise levitama, mis aga oli keelatud.»[81]

1930. aasta augustis moodustati uus EKNÜ Tallinna Komitee, millesse kuulusid Fr. Krulli tehase noortööline Leopold Eisen, Hugo Vaarman jt.[82] Umbes samal ajal hakkas EKNÜ illegaalset tegevust juhtima partei põrandaalune töötaja Alviine Puusepp.[83] 1930. a. lõpul olid EKNÜ organisaatoril Tallinnas sidemed umbes 20 aktiivse kommunistliku noorega. EKNÜ rakukesed tegutsesid Fr. Krulli tehases, Balti Manufaktuuris, tubakavabrikus «Laferme», «Rauaniidis» ja «Tselluloosis». Oli loodud sidemed ka Tartu, Tapa, Türi, Narva jt. linnade revolutsiooniliste noortega.[84] Kommunistlike noorte mõju all oli sadu aktiivseid noori, kes küll ei kuulunud illegaalsesse EKNÜ-sse, kuid tegutsesid mitmesugustes töölisorganisatsioonides, täitsid kommunistide antud ülesandeid või astusid iseseisvalt välja töörahva huvide eest. Kõik need noored oli vaja ühendada ühtsesse EKNÜ organisatsiooni ja moodustada nende juhtimiseks tugev EKNÜ põrandaalune keskus. Suuna selleks andis EKP Keskkomitee Poliitbüroo, kes 1930. aasta detsembris arutas olukorda EKNÜ-s.

5. detsembril 1930. aastal tähistas EKNÜ oma kümnendat aastapäeva.[85] Sel puhul andis EKNÜ Keskkomitee välja lendlehe, milles selgitas kommunistlikele noortele nende ülesandeid võitluses Kommunistliku Noorsooühingu tugevdamise eest. EKNÜ-le saadetud tervituses märkis EKP Keskkomitee Poliitbüroo: «10 aastat on seisnud revolutsioonilise võitluse postil koos EKP-ga tema esimene abiline EKNÜ. 10 aastat on ta kõige metsikuma valge terrori tingimustes sügavalt ... põranda alt organiseerinud, juh-

[80] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 334, l. 6, 33.
[81] Karastumine, lk. 362.
[82] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 53, l. 13; s.-ü. 78, l. 41.
[83] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 229, l. 66.
[84] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 231, l. 154, 155.
[85] Tol ajal loeti EKNÜ sünnipäevaks 5. detsembrit 1920, päeva, mil Tallinnas toimus Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu asutamiskoosolek, kus võeti vastu otsus ühineda Kommunistliku Noorsoo Internatsionaaliga.

tinud, vaimustanud, õhutanud töölis- ja töötava talurahva noorsoo võitlust kodanliku diktatuuri vastu, Nõukogude Eesti eest. Selles võitluses on olnud võite ja kaotusi, tõususid ja mõõnasid, kuid EKNÜ on ikka ja alati partei juhatusel seisnud vääramatult võitluspostil — laiali kandes töötavatesse noortehulkadesse Marxi ja Lenini õpetust ja neid selle praktilisele teostamisele — proletaarse revolutsiooni läbiviimisele organiseerides... EKP Keskkomitee on kindel, et EKNÜ, kes 10 aasta jooksul on enamlised noorsoo hulkades töötamise traditsioonid omandanud, ka edaspidi leninlikku võitluslippu julgelt ja vankumatult vabrikutes, tehastes, külades töötava noorsoo seas kõrgel hoiab ja massid oma ümber kogub...»[86]

Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu 10. aastapäeva tähistasid pidulikult ka Nõukogude Liidu kommunistlikud noored ja seal elavad eesti noored. Korraldati noorte massilisi koosolekuid ja aktusi. Saadeti palavaid tervitusi töölisnoortele kodanlikus Eestis. NSV Liidus elavate eesti noorte poolt anti Eestimaa Kommunistlikule Noorsoo Ühingule üle punane lipp, millel seisid V. Kingissepa tuntud sõnad: «Jah, mina olen demokraatliku «vabariigi» vaenlane ja minu soov — et ta kiiremini kaoks!» Võttes punase lipu vastu, tõotasid EKNÜ esindajad kõigi kommunistlike noorte nimel, et nad annavad kogu oma jõu võitlusele töörahva vabaduse ja õnne eest.[87]

Tähtsaks sündmuseks EKNÜ töö edasisel kindlustamisel oli EKNÜ aktiivi nõupidamine 1930. aasta lõpul.[88] Nõupidamine toimus Harku vallas Harku külas väikemaapidaja Vatsovi rehetoas. Sellest võtsid peale EKP Illegaalse Büroo sekretäri ja A. Puusepa osa kommunistlikud noored Martin Parker, Artur ja Linda Ingo, Salme Siim, Leopold Eisen jt. Nagu meenutab A. Puusepp, istusid nõupidamisest osavõtjad kahel pool pikka lauda, maskid ees, et nad üksteist ära ei tunneks. Seda nõudis konspiratsioon. Ainult põranda all töötavad seltsimehed olid ilma maskita.[89]

Nõupidamisel vastuvõetud otsuses anti hinnang Eestis valitsevale poliitilisele ja majanduslikule olukorrale seoses ülemaailmse majanduskriisiga. Näidati ära, millised puudused esinesid EKNÜ töös ja millised on tema eelseisvad ülesanded. Tähtsamaks ülesandeks loeti uute EKNÜ illegaalsete kollektiivide rajamist ning Kommunistliku Noorsoo Ühingu mõju tugevdamist legaalsetes organisatsioonides, eeskätt spordiühingutes, Eesti Noorsotsialistlikus Liidus jm. Üksikasjaliselt näidati ära EKNÜ ülesanded töölisnoorte, noorte töötute, maanoorte, kooliõpilaste ja töölislaste hulgas. Nõupidamine esitas ka töölisnoorte majanduslikke nõud-

[86] «Edasi» nr. 133, 5. dets. 1930. a. (Leningrad).
[87] «Edasi» nr. 136, 8. dets. 1930. a. (Leningrad).
[88] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 53, l. 8, 9.
[89] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 265, l. 200.

misi. Need olid põhiliselt samad, mis töötati välja EKNÜ 1926. aasta detsembrikonverentsil. Kuna «Noore Proletaarlase» väljaandmine NSV Liidus oli lõpetatud, võeti vastu otsus hakata põranda all välja andma EKNÜ häälekandjat «Säde».[90]

Ajalehe esimene number ilmuski 1931. aasta veebruaris. «Säde» kutsus töötuid ja töötavaid noori 25. veebruaril, ülemaailmsel töötatööliste päeval, nõudma avalikult oma elutingimuste parandamist. Teravalt astus ajaleht välja töölisnoorte halastamatu kurnamise vastu Tallinna vabrikutes. Koolinoori aga kutsuti üles võitlema klassivahede tegemise vastu koolides. «Sädeme» ilmumine innustas noorsugu tema raskes ja karmis võitluses. «Ühes kogu töölisklassiga, kehvtalupoegadega, kommunistliku partei juhtimise all, saab EKNÜ jätkama toda kangelaslikku võitlust, mille eest elu andsid eesti töörahva paremad pojad ja tütred, seltsimehed Kingissepp, Kreuks, Klementi jt., mille eest vanglamüüride vahel kiratsevad meie paremad seltsimehed!» Selle ustavustõotusega töörahva suurele üritusele lõpeb «Sädeme» esimene number. Seoses uute areteerimistega «Sädet» rohkem välja ei saadud anda.

1931. aasta veebruaris asus EKNÜ illegaalse organisaatori ülesandeid täitma noor kommunist Osvald Kivisson. Ta oli 1926. aastal siirdunud Nõukogude Liitu. Siin õppis ta pedagoogilises tehnikumis, hiljem aga Lääne Vähemusrahvuste Kommunistlikus Ülikoolis. 1931. aastal astus ta Kommunistliku Partei ridadesse ja suunati samal aastal EKP ülesandel Eestisse.

Samal ajal alustas Tallinnas intensiivset tööd kommunistlike noorte illegaalne poliitring, mida juhatas kommunist Linda Junman.

Juba 1931. aasta alguses võttis EKP Keskkomitee Poliitbüroo vastu otsuse moodustada Eestis põranda all EKNÜ Keskkomitee Orgbüroo, koosseisus A. Puusepp, O. Kivisson ja EKNÜ Tallinna Komitee sekretär.[91] Orgbüroo pidi tegema ettevalmistusi uue põrandaaluse EKNÜ Keskkomitee loomiseks. Nende sammude eesmärgiks oli EKNÜ illegaalse organisatsiooni tugevdamine.

1931. a. märtsis läks aga kodanlikul politseil provokaatori kaasabil korda areteerida kaks EKNÜ Orgbüroo liiget — A. Puusepp ja O. Kivisson. Kuigi aprilli alguses loodi uus EKNÜ Orgbüroo ja uus EKNÜ Tallinna Komitee,[92] ei suutnud need kommunistlike noorte organisatsiooni raskest olukorrast päästa, sest juba juunis algasid uued massilised areteerimised. Politseil õnnestus vangistada EKP Keskkomitee sekretäri O. Tuule, rida partei ja Kommunistliku Noorsooühingu aktiivseid tegelasi, nagu Leopold

[90] ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 13-a, l. 1—3.
[91] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 270, l. 6.
[92] Sealsamas, s.-ü. 259, l. 2; s.-ü. 265, l. 169—170, 199; f. 25, nim. 2, s.-ü. 1108, l. 8.

Eisen, Voldemar Roots, Linda Junman, Martin Parker, kogu Eichornide perekond jt. Nii andis kodanlus taas ränga hoobi nii parteile kui ka Kommunistlikule Noorsoo Ühingule.

Esialgu jätkas tegevust veel EKNÜ Saaremaa organisatsioon, mille liikmed levitasid eriti 1931. aasta suvel hulgaliselt sõjavastaseid lendlehti. Kuid sügisel kandus areteerimiste laine ka Saaremaale. Vangistati mitmed aktiivsemad kommunistid ja kommunistlikud noored, nagu Vassili Riis, Juhan Ellam, Aleksander Kuul, Aleksander ja Vassili Lember, Vassili Verlin jt.

Järgmise aasta veebruaris korraldati järjekordne suur poliitiline kohtuprotsess, nn. «34 protsess». Sõjaringkonnakohus mõistis kommunistliku partei ja kommunistliku noorsoo ühingu illegaalsed töötajad O. Tuule, A. Puusepa, O. Kivissoni, I. Jakobsoni 12 aastaks, L. Eiseni ja M. Parkeri 10 aastaks, L. Junmani 6 aastaks sunnitööle.[93] Kuue Saaremaa kommunisti ja kommunistliku noore üle mõisteti kohut novembris 1932. J. Ellam mõisteti 6 aastaks sunnitööle, V. Riis ja A. Kuul 4 aastaks, teised 2—3 aastaks.[94]

1932. aasta esimesel poolel rajas kahekümne kolme aastane energiline kommunist Albert Sakkart Tartu-, Viljandi- ja Harjumaal illegaalse EKP Jaan Kreuksi nimelise rajooniorganisatsiooni. Kuna A. Sakkart oli varem töötanud KNI Täitevkomitees, tegi EKP Keskkomitee talle ülesandeks ka EKNÜ põrandaaluse töö juhtimise.[95] A. Sakkarti initsiatiivil anti 1932.—1933. aastal välja mõned lendlehed, mis kandsid EKNÜ Jaan Kreuksi nimelise Rajoonikomitee allkirja, ka avaldati EKNÜ organiseerimist ja noorte elu käsitlevaid artikleid EKP Jaan Kreuksi nimelise rajooniorganisatsiooni illegaalses häälekandjas «Külaproletaarlane». A. Sakkart tegi samuti paarile noorele kommunistile ülesandeks töötada noorte hulgas. Ent iseseisvate EKNÜ rakukeste loomiseni siiski ei jõutud.

Rida energilisi noori võttis aastail 1931—1934 osa ka Pärnu, Kunda, Suure-Kõpu illegaalsete parteiorganisatsioonide tegevusest. EKP-l õnnestus sidemeid luua veel mitme pahempoolse noorsotsialistiga, kes partei näpunäidetel asusid Tallinnas, Tartus, Rakveres jm. legaalset töölisnoorsoo-liikumist organiseerima. Ehkki kodanlus 1930. aasta aprillis sulges Eesti Tööliste Partei ja sellega koos ka tema noortesektsioonid, jätkasid revolutsioonilised noored Vaksali puiesteel asuvas «Tööliste Majas» legaalset tegevust.

30-ndate aastate alguses sai Tallinnas kommunistliku noorsooliikumise silmapaistvamaks organisaatoriks Oskar Cher. Ta oli 1931. aastal üks noorsotsialistide pahempoolse grupi juhte. Tema

[93] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 53, l. 24—26.
[94] «Päevaleht» nr. 328, 30. nov. 1932. a.
[95] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 297, l. 25.

initsiatiivil loodi 1931. aastal Tallinnas revolutsiooniliselt meelestatud noorsotsialistidest Karl Marxi nimeline ühing. Ühing asutati kommunistlikul platvormil[96], kuigi kuulus Eesti Noorsotsialistliku Liidu koosseisu. Pahempoolse revolutsioonilise tegevuse eest heideti O. Cher 1931. aasta lõpul Noorsotsialistlikust Liidust välja. Ta hakkas seejärel tegutsema pahempoolsetes ametiühingutes ja võttis agaralt osa töölisnoorte organiseerimisest. O. Cheri juhtimisel pandi 1932. aasta septembris alus uuele legaalsele Eesti Töölisnoorte Ühingule, mis asus «Tööliste Majas». Töölisnoorte Ühingu juhatusse kuulusid V. Mühlmann, J. Rähn, K. Liivakant, G. Kingsepp, R. Adamson.[97] Neist Rähn, Liivakant, Adamson ja samuti mitmed teised olid ka varem tegutsenud Noorsotsialistlikus Liidus, kuid pettusid sotside liidrite äraandlikus poliitikas.

Töölisnoorte Ühingu peamine tegevus toimus mitmesugustes ringides, nagu klassivõitluse ajaloo, poliitilise ökonoomia ja ametiühingutöö õpperingide, kirjandusringi, kõneoskuse kursuse jne. raames. Ringides viidi sageli läbi referaatõhtuid. Ühingus anti välja eesti- ja venekeelset seinalehte.[98]

1932. a. sügisel areteeriti Eesti Töölisnoorte Ühingu juht O. Cher ja saadeti Tallinnast kui kaitseseisukorra piirkonnast välja Tartusse. Siin asus ta kohe tegema ettevalmistusi Töölisnoorte Ühingu Tartu osakonna avamiseks. Ta lõi sidemed paljude pahempoolsete noorsotsialistidega ja tõmbas liikumisse kaasa rohkesti revolutsioonilisi kooliõpilasi, vabrikuõpilasi jne.[99]

Eesti Töölisnoorte Ühingu juhi pealinnast välja saatnud, korraldas kaitsepolitsei ühingu ruumides mitmeid läbiotsimisi, kuulas üle ühingu aktiivsemaid liikmeid, ilmse sihiga neid ära hirmutada.

Hoolimata politsei repressioonidest, jätkas ühing tegutsemist. 1. mail 1933. aastal hakkas ilmuma Eesti Töölisnoorte Ühingu häälekandja «Võitlusrinne». Selle vastutavaks toimetajaks ja väljaandjaks oli ametlikult Voldemar Mühlmann. Põhilise töö aga tegi väljaande juures kommunistlik noor Anatoli Männik, kel oli juba mõningaid sellealaseid kogemusi. Esimeses numbris avaldati ka O. Cheri sotse paljastav artikkel.[100] «Võitlusrinde» juhtkirjas rõhutati, et töölisnoorsugu peab valmistuma väärilisteks vahetuseks klassivõitluses langenud seltsimeestele. Selleks on aga vaja, et noored võtaksid aktiivselt osa proletariaadi võitlusest kodanluse vastu. Esimesel leheküljel avaldati 1922. aastal kodanluse poolt mõrvatud Viktor Kingissepa mälestuskuulutus. Ajalehe teine number ilmus 18. mail. See oli pühendatud peamiselt fašismivastase ühisrinde loomisele. Suure sümpaatiaga kir-

[96] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 342, l. 28—37.
[97] ENSV ORKA, f. 14, nim. 3, s.-ü. 1569, l. 8—11.
[98] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 1471, l. 1.
[99] Sealsamas.
[100] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 78, l. 19—22.

jutas revolutsiooniliste töölisnoorte häälekandja Nõukogude Liidust. Julgelt paljastati kapitalistlike riikide sõjaplaane esimese sotsialismimaa vastu ning kutsuti töölisi tema kaitseks välja astuma. Kodanluse uued repressioonid ja ka majanduslikud raskused sundisid «Võitlusrinde» ilmumise pärast teist numbrit katkestama.

Järgmise aasta alguses lülitus Eesti Töölisnoorte Ühingu töösse EKNÜ liige Erich Ellmann. Aktiivset tegevust alustasid ühingus ka paljud revolutsioonilised töölisnoored, kes olid kuulunud E. Ellmanni 1932. aastal asutatud illegaalsesse noortegruppi. Nende hulgas olid ETP Tallinna osakonna noortesektsiooni endised liikmed Valter Arbet ja Gustav Martinson, samuti Valter Vekmann, Johannes Miller jt.[101] 1934. aasta kevadel kuulus ühingusse 52 liiget ja 25 kandidaati.[102] E. Ellmann, kellel oli sidemeid EKP-ga, levitas ühingu liikmete hulgas kommunistlikku kirjandust. Töölisnoorte ühingus korraldati 1934. aastal rida referaate. Üks neist toimus septembris rahvusvahelise noorsoopäeva puhul.[103]

Palju aitas kaasa revolutsiooniliste töölisnoorte ja töölislaste organiseerimisele ka 1931. aastal Vaksali puiesteel asutatud Tööliste Kultuur-Hariduslik Ühing, mida juhtisid noor kommunist L. Eisen, E. Ellmann jt. Ühingul oli mitmeid isetegevusringe, spordi-, usuvastane ja NSV Liidu sõprade ring. Asutati ka noortering, mille aktiivsemateks liikmeteks olid töölisnoored O. Vachmann, V. Sulling, A. Leinberg (Leinkask), K. Järlakas, A. Prosallik jt.[104] Tööliste Kultuur-Hariduslik Ühing korraldas töölistele sageli puhkeõhtuid, kus isetegevuslik osa oli ühendatud poliitilise või usuvastase kõnega. 1932. aastal organiseeriti laste suvelaager Rannamõisas, korraldati laste nääriõhtuid jne.[105]. Eriti hoogsalt töötas ühingu usuvastane ring, mis andis välja ka usuvastaseid lendlehti ja ajakirja «Usk ja Tõde». Ajakirja toimetasid noored.[106]

Tööliste Kultuur-Haridusliku Ühingu osakonnad loodi veel ka mõnes teises linnas ja alevis, eeskätt seal, kus usuvastased ringid energilisemalt tegutsesid. Nii näiteks tõstis kodanlik ajakirjandus 1933. a. aprillis suurt kisa selle üle, et ühingu Suur-Kõpu osakonnas korraldati mitu usuvastast koosolekut, kus noored tuntud kirikuviisidel laulsid kodanlusevastaseid laule.[107]

Kodanlus jälgis ärevusega Tööliste Kultuur-Haridusliku Ühingu tegevust. 1933. aasta aprillis suleti ühing võimude poolt

---

[101] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 374, l. 10.
[102] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 333, l. 27.
[103] Sealsamas, l. 28.
[104] EKPA, f. 24, nim. 2, s.-ü. 1846, l. 3 jj.; A. Leinkase (Leinberg) andmetel.
[105] O. Kuuli, Ühise võitluslipu alla, Tallinn 1961, lk. 146—147.
[106] EKPA, f. 24, nim. 2, s.-ü. 1846, l. 12; A. Leinkase andmetel.
[107] «Päevaleht» 24. apr. 1933. a.

ja mõned ühingu aktivistid saadeti kaitseseisukorra piiridest välja.[108]

Fašism tungis peale täiel rindel. See oli suureks ohuks kogu töörahvale. Vastavalt Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee XII pleenumi otsustele, samuti 1933. aasta märtsis avaldatud Kominterni Täitevkomitee üleskutsele hakkas ka EKP ühendama töölisorganisatsioone ühtseks fašismivastaseks võitlusrindeks.

Fašismivastase ühisrindega liitusid eelkõige rida Tartu revolutsioonilisi noori, endisi pahempoolseid noorsotsialiste, nagu E. Lepik, A. Stein, K. Mõissaar, I. Kruus jt. Nad olid juba 1931. aastal koondunud ülikoolilinnas asutatud Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühingusse.[109] See ühing tegi ära väga palju olulist marksistlik-leninliku maailmavaate tutvustamiseks noorte hulkades. 1932. aastal astuti juba tihedasse sidemesse illegaalselt tegutseva Eestimaa Kommunistliku Parteiga, mistõttu ühingu tegevus võttis veelgi kindlamalt poliitilise suuna. Ühingu liikmed hakkasid aktiivselt osa võtma ametiühingutegevusest, samuti ka töötatööliste ja eesrindliku haritlaskonna liikumisest.

1933. aasta mais areteeris kaitsepolitsei Tööliste Esperanto- ja Kultuuriühingu aktiivsemad liikmed A. Hinti, E. Lepiku, K. Mõissaare, I. Kruusi, A. Steini, O. Cheri jt. Neid süüdistati «kommunistlikust salaorganisatsioonist osavõtmises maksva korra kukutamiseks». Juunis suleti sisekaitseülema otsusega ka ühing.[110]

Kõik need kodanluse repressioonid olid peamiseks takistuseks, miks EKNÜ põrandaalust organisatsiooni kuni 1940. aastani tervikuna enam taastada ei suudetud. Ajutiselt tegutsesid 1932.—1935. aastal Tallinnas küll mõned noorte illegaalsed grupid, kelle liikmed võtsid osa töölisnoorte legaalsest liikumisest, kuid kindla juhtiva keskusega organisatsiooni ei läinud ometi korda luua.

7. Ajalooliste sündmuste eel

Proletaarsel noorsool seisid ees rasked võitlusaastad. 1933. aasta septembris saatsid poliitvangid — kommunistid ja kommunistlikud noored — rahvusvahelise noortepäeva puhul eesti töötavale noorsoole tervitusläkituse. Selles öeldi muu hulgas: «Seisame lähenevate ajalooliste sündmuste ja otsustavate võitluste eel. Olgu selged noorte võitluse sihid, olgu tihedad ja kindlad noorte read!

---

[108] «Päevaleht» 26. ja 30. apr. 1933. a.

[109] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 271a, l. 6—7; ENSV RAKA, f. 2121, nim. 119, s.-ü. 147, l. 478.

[110] ENSV RAKA, f. 2121, nim. 159 III, s.-ü. 10213, l. 1 jj.

Hoidke kõrgel võitluslippu, klassivennad — noored!»[111]

1934. aasta märtsis pani Pätsi-Laidoneri klikk Eestis toime fašistliku riigipöörde. Demokraatlikele töölis- ja noorsoo-organisatsioonidele sai osaks veelgi julmem tagakiusamine. Isegi kodanlikud noorsoo-organisatsioonid, mida kaugeltki ei saanud kahtlustada poolehoius töötavale rahvale, pandi fašistliku valitsuse karmi kontrolli alla. Igasugune tegevus, mis ei olnud otseselt fašistliku kliki huvides, oli keelatud ja karmilt karistatav. Sadu töölisi heideti vanglatrellide taha. Kodanliku siseministeeriumi fondides leidub hulgaliselt kaitsepolitsei agentide avaldusi ja kaebusi, mille alusel inimesi täiesti tühistel põhjustel kaitseseisukorra piiridest välja saadeti või vanglasse heideti.

Fašistliku diktatuuri aastail oli meie partei ja kommunistlike noorte tegevus äärmiselt raskendatud. Eriti raske oli organiseerida ulatuslikku legaalset kommunistlikku noorsooliikumist.

EKP konverentsil, mis tuli kokku 1934. aasta augustis ja kus töötati välja partei taktika uues olukorras, arutati ka Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu tegevust. Konverentsist osavõtjad (A. Sakkart, EKNÜ esindaja M. Serm (Korb), R. Meering jt.) märkisid, et viimasel ajal on EKNÜ töö unarusse jäänud. Just sel ajal, kui noorte revolutsiooniline meeleolu kasvas, töötati nendega vähe. EKP konverents nõudis, et iga parteiorganisatsioon looks enda juurde Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu organisatsiooni ja abistaks noori nende töös. Märgiti, et kommunistid peavad tungima olemasolevatesse, eriti sotside noorsooorganisatsioonidesse ja tegema seal revolutsioonilist selgitustööd.[112]

Kommunistliku partei poolt loodud ja juhitava fašismivastase ühisrindega liitus järjest rohkem ka Noorsotsialistliku Liidu pahempoolseid liikmeid. Pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist sulges sotside partei Keskkomitee Noorsotsialistliku Liidu.

Nähes ette Noorsotsialistliku Liidu peatset sulgemist sealse tugeva pahempoolse opositsiooni pärast, tegid revolutsiooniliselt meelestatud noorsotsialistid juba 1934. aasta alguses Tallinnas ettevalmistusi ja plaane oma organisatsiooni põranda alla viimiseks. Kuid neid plaane ei suudetud siiski täies ulatuses realiseerida.[113]

Rühm pahempoolseid noorsotsialiste — J. Veeberman, A. Saks, K. Raesaar jt., eesotsas I. Enokiga kleepis ööl vastu 30. aprilli Tallinnas majadele ja plankudele revolutsioonilisi plakateid: «Maha sõjaseaduslik kord!», «Maha valged lihunikud ja kindralid!», «Maha kodanluse diktatuur — võim töörahva kätte!» jne.[114]

---

[111] «Võitluse Lipp» nr. 21, 28. okt. 1933. a.
[112] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 313, l. 7 jj.
[113] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 342, l. 48 jj.
[114] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 109, l. 303.

1. mail korraldasid rohkem kui 40 pahempoolset noorsotsialisti Tallinna lähedal metsas illegaalse koosoleku.[115]

Samal ajal läks pahempoolsetel noorsotsialistidel I. Enokil ja K. Raesaarel korda astuda salajasse kirjavahetusse EKP juhtivate seltsimeestega. Kirjavahetusest nähtub, et osa pahempoolseid noorsotsialiste olid loonud põranda all üksikuid illegaalseid rakukesi. I. Enok ja K. Raesaar palusid Eestimaa Kommunistlikult Parteilt abi ja näpunäiteid illegaalseks tööks, samuti kommunistlikku kirjandust. Nad tegid ettepaneku lubada nende poolt loodud illegaalsetel rakukestel kanda Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu nime.[116]

EKP varustas järgnevatel kuudel pahempoolsete noorsotsialistide põrandaaluseid rakukesi illegaalse kirjandusega, mida need oma liikmete hulgas levitasid. Viimastest võtsid mõned osa ka Eesti Töölisnoorte Ühingu tegevusest. Järgmise aasta suvel moodustati EKP põrandaaluse organisatsiooni osavõtul juba illegaalne komitee, kuhu kuulusid Eesti Töölisnoorte Ühingu juhtiv tegelane Anatoli Männik, pahempoolne noorsotsialist Karl Raesaar jt. Komitee ülesandeks oli juhtida noorsoo fašismivastast võitlust. Kuid ta ei saanud tegutseda kuigi kaua. 1935. aasta novembris areteeris politsei I. Enoki, K. Raesaare, A. Männiku ja mitmed teised aktiivsed noored. Nad anti sõjaringkonnakohtu alla. Kuu aega enne kohtuistungit, 17. mail 1936. aastal suri vanglas noor võitleja Ilmar Enok. Teistest kaebealustest mõisteti A. Männik 6 aastaks, K. Raesaar 4 aastaks, ülejäänud lühemaks ajaks vanglasse.

Kuigi fašistlik terror ja alaline tagakiusamine muutsid revolutsioonilise noorsoo tegutsemise äärmiselt raskeks, otsisid aktiivsemad neist siiski võimalusi ja teid, kuidas noorte revolutsioonilist tuld lõkkel hoida, aidata neil aru saada fašistliku diktatuuri olemusest ja õhutada seda diktatuuri kirglikult vihkama. Toome selle kohta mõned näited.

...See oli 1934. aasta lõpus, kui tegutses veel Eesti Töölisnoorte Ühing. Lähenes 1. detsember, eesti proletariaadi relvastatud ülestõusu 10. aastapäev. Töölisnoorte Ühingu juhtiv aktiiv eesotsas kommunistliku noore Erich Ellmanniga otsustas seda päeva väärikalt tähistada. Kuna mõne poliitilise koosoleku korraldamiseks poleks politseilt mingil juhul luba saadud, siis otsustas Eesti Töölisnoorte Ühing organiseerida lihtsalt peoõhtu mõningate isetegevusettekannetega. Ruumid üüriti kodanlikult noorsooseltsilt — Kristlikult Noorte Naiste Ühingult. Kuigi peoõhtu korraldamiseks luba saadi, istusid algusest peale politseinik ja üks nuhk kohal, et midagi «riigivastast» ei tehtaks. Noored otsustasid esimese «numbri» lavastada politseiniku endaga. Kui

[115] ENSV ORKA, f. 852, nim. 1, s.-ü. 2133, l. 1 jj.
[116] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 342, l. 18.

see peo algust ootavate noorte hulgas ringi käis, olid noored ta vastu ääretult viisakad ja lahked. Nad kummardasid ja tervitasid teda ülima «aupaklikkusega», paar noormeest püüdsid kogu aeg olla tema läheduses. Kõikjal, kuhu ta ilmus, tehti talle juba eemalt tee vabaks, et keegi kõrget võimuesindajat ei juhtuks riivama. Nii oli see enne peo algust, vaheaegadel ja ka peo lõpul. See iroonia oli niivõrd jõuline ja hävitav, et politseinik, nagu ta ise hiljem kirjutas, tundis ennast justkui vette kastetud. Kõige pahem oli veel see, kurtis võimuesindaja, et noored olid nii viisakad, et kusagilt ei saanud kinni hakata.

Pidu algas. Isetegevuslikud ettekanded vaheldusid tantsuga. Siis astus estraadile Erich Ellmann. Ta hakkas jagama kuulajatele retsepte, kuidas valmistada kõige paremaid «toite». Mõned retseptid olid sellised:

Supp Hitleri moodi. Võta kaks elusat hane, räägi neile auk pähe ja lase siis teiste hanede juurde lahti. Siis too turult kolm toopi haakriste, värvi need kassikullaga üle ja pane pruuni patta keema. Soola pole vaja panna, supp tuleb niikuinii soolane. Maitse lisamiseks võib patta panna supilusikatäis suuri sõnu ja veidi väikseid tegusid. Peale keemist võta pada tulelt ja lase kõik läbi sõela. Mis sõela peale jääb, viska minema, mis läbi tuleb, on väga maitsev.

Kange karistusjook eesti moodi. Võtke üks Päts leiba, üks Lai...neer (Laidoner — K. M.), üks unts seaduse paragrahve, neli türgi pipra tera, pool naela vangla müüri, kaheksa loodi advokaate, kaks tervet suurt ärimeest. Keeda segu hästi läbi Peipsi järve veega, kurna läbi musta bareti ja lisa siis pool naela Kihnu pulbrit[117] hulka. Enne joomist võib kihla vedada, et kui suutäie võtad, siis paaril aastal enam uut ei taha.

Seapraad töötatöölise moodi. Võta tööbörsi kaart, lõika see südametäiega väikesteks tükkideks, vannu paar tosinat tuliseid kuradeid juurde. Siis lisa hulka suuri lubadusi ja pane kõik külmale pliidile praadima. Kui praad valmis, viska prügikasti, istu laua taha ja kujuta ette, et sööd kõige maitsvamast peekonist valmistatud seapraadi.

Iga retsept võeti ligi 200 peost osavõtnud noore poolt marulise aplausiga vastu.

Järgmisel päeval oli politseiniku vihane ettekanne poliitilise politsei ülema laual. E. Ellmann areteeriti ja tal tuli 30 päeva arestikambris istuda «sihiliku lugupidamatuse avaldamise pärast riigivanema suhtes».[118]

...Kui võimud 1934. aastal Rakveres sulgesid Virumaa Tööliste ja Töötute Ühingu, kuhu oli koondunud hulgaliselt proletaarseid noori, astusid need Rakvere Esperanto Seltsi «Plue». Siin

[117] Kodanlus saatis sageli kommuniste Kihnu saarele asumisele.
[118] ENSV ORKA, f. 852, nim. 2, s.-ü. 86, l. 1—13.

korraldasid noored sageli peoõhtuid, mida oskuslikult kasutati kommunistlikuks propagandaks. Ühe sellise peoõhtu naelaks kujunes «Tänapäeva töölisklassi kümme käsku». Mõned nendest «käskudest» kõlasid nii:

...Teine käsk. Sa ei pea mitte ara orjana eemal seisma töölisliikumisest sel ajal, kui töölisklass võitleb kurnaja kapitalismiga!

Mis see on?

See on, et sa... pead astuma kohe tööliste võitlusridadesse ja võitlema seltsimeestega rind-rinna kõrval sotsialismi kui parema tuleviku eest.

...Kuues käsk. Sa ei pea mitte uskuma kodanlike kuldsuude lobisemist.

Mis see on?

See on, et sa pead teadma, et ei ole härrad iialgi tööliste sõbrad. Veel vähem kaitsevad nad tööliste huvisid. Neil on vaid üks soov — et aga saaks tööta ära elada tööliste kulul.

...Kaheksas käsk. Sa ei pea praeguse korraga teps mitte rahul olema!

Mis see on?

See on, et sa pead kogu oma jõu selleks ohverdama, et hävitada praegune kord, mis on äärmiselt vaenulik töölisklassile.

Kui koosolijad võtsid noorte teravmeelsed käsud suure vaimustusega vastu, siis politsei ei olnud kaugeltki vaimustuses. Need «Tänapäeva töölisklassi kümme käsku» olid üheks põhjuseks, miks Rakvere Esperanto Selts «Plue» 1935. aasta mais siseministri otsusega suleti. Ka Saaremaal uuriti kommunist Vassili Riisi juhtimisel esperanto ringis mitmesuguseid poliitilisi probleeme. Vassili Riis vabanes vanglast 1936. aastal ning hakkas oma kodukandis Saaremaal noori organiseerima. Oma memuaarides ta meenutab, kuidas noori, kes varem poliitiliste küsimustega vähe tegelesid, suunati poliitilisi teadmisi omandama. Mõned V. Riisi kodukoha lähedal elanud noormehed, kes käisid koos esperantot õppimas, tundsid näiteks suurt huvi kombainide vastu, mida nad teadsid olevat Nõukogude Liidus. Leiti raamat kombaini ehitusest ning uuriti see ühiselt põhjalikult läbi. Siis läks jutt juba sellele, et säärast masinat saab kõige edukamalt kasutada siiski suurpõllumajanduses, sotsialistlikes majandeis. Edasi tulid juba poliitilised vestlused ja artiklid.[119]

...1935. aastal organiseeriti Tallinnas Nahatööliste Ametiühingus malering, millest võttis osa hulk noori. Ring käis koos kord nädalas teisipäeva õhtuti. Ent malemäng oli ainult sirmiks, mille varjus tehti noorte hulgas selgitustööd. Poliitiliselt küpsemad seltsimehed selgitasid siin teistele päevasündmusi, jutustasid

[119] Kogumik «Saabus päev». 1940. aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad jutustavad (edaspidi — Saabus päev), Tallinn 1960, lk. 223 jj.

poliitvangide näljastreigist jne. Lahkudes said maletajad kaasa EKP lendlehti.[120]

... Kolmekümnendatel aastatel levitati Eestis massiliselt EKP häälekandjat «Kommunist» ja lendlehti posti teel. Milline oli siis posti teel Kopenhaagenist või Stokholmist, kus asus EKP keskus, saadetud kirjanduse saatus? Jälgime ühte neist saadetistest.

1937. aasta novembri lõpul tõi post kahekümne ühe aastasele Tallinna vabrikutöölisele Alma Jaanusele mitu numbrit «Kommunisti» ja hulk lendlehti, mis olid teele läkitatud Kopenhaagenist. Siiani ei olnud tütarlaps veel kommunistlikust liikumisest osa võtnud. Ilmselt olid saadetise läkitajad tema aadressi kusagilt juhuslikult saanud. A. Jaanus teadis väga hästi, kuidas fašistlik diktatuur suhtub neisse, kes EKP väljaandeid levitavad. Aga «Kommunist» ja lendlehed pöördusid tööliste poole üleskutsega: «Loe läbi ja anna teistele edasi!» Tütarlaps viis kommunistlikud ajalehed ja lendlehed sõbratarile lugeda. Siit läksid need omakorda edasi noore maalri Elmar Viitmani kätte. See viis «Kommunisti» ja lendlehed pärast läbilugemist kaasa ehitusele, kus ta töötas. Viitmani toanaaber, noor müüritööline, viis osa lendlehti ja ühe «Kommunisti» numbri jälle oma töökohta, teisele ehitusele. Ehitustel käisid ajalehed ja lendlehed salaja käest kätte, neid loeti agaralt. Ja lõunavaheajal läks tööliste hulgas lahti poliitiliseks aruteluks. Tuletati meelde streike, jutustati, mida keegi teab Nõukogude Liidu tööliste elust, sajatati Pätsi fašistlikku valitsust.

Kui politseinuhid lõpuks ajalehtedele ja lendlehtedele jälile said, olid need juba kümnete tööliste käest läbi käinud. Hulk lehekülgi ülekuulamiste protokolle ja seletusi näitab, kui suure usinusega kapo nuhid niite harutasid ja jälgi taga ajasid. Lõpuks jõuti A. Jaanuseni. Ta kutsuti kaitsepolitseisse, kuulati mitu korda üle, teda hirmutati ja hoiatati ning tema järele seati salajane valve.[121]

Nii said töölisnoored kommunistliku kirjanduse levitajaiks. Aga EKP lendlehti said posti teel sajad töölised ja töölisnoored!

... Kodanliku korra viimastel aastatel muutus Eestis massiliseks Nõukogude Liidu raadiosaadete kuulamine. Erilise huviga jälgisid töölised Leningradi raadio eestikeelseid saateid, kust nad said kuulda tõtt nõukogude rahva elust ja tööst, proletariaadi vabadusvõitlusest kogu maailmas. Mitmel pool, nagu Tallinnas, Tartus ja Tartumaal, Narvas jm. organiseerisid noored nõukogude raadiosaadete ühiskuulamisi. Kui rohkesti neid saateid kuulati, sellest kõneleb seegi, et üksnes 1936. aasta jaanuaris sai

[120] ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 33, l. 19.

[121] A. Jaanuse (praegu Kruup) andmetel. ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 125, l. 186—203 jj.

Leningradi raadio Eestist 48 kirja, neist 24 olid kollektiivsed. Suurem osa kirjade autoreist olid noored.[122] Revolutsioonilised noored kasutasid neid saateid poliitiliseks enesetäiendamiseks, raadio kaudu said nad materjali ka kommunistliku propaganda läbiviimiseks. Näiteks palusid 30-ndate aastate keskel noored Tallinnast ühes oma kirjas, et eestikeelsete raadiosaadete kestust pikendataks ning käsitletaks rohkem marksismi-leninismi teoreetilisi probleeme, mida noored saaksid ära kasutada õppetööks.[123] Mitmed noored olid kirjavahetuses ka Kiievi ja Moskva raadioga.

Millest noored oma kirjades kirjutasid ja missugust mõju avaldasid Nõukogude raadiosaated eesti töölisnoortele, selle kohta toome paar näidet.

Tartumaal Mäksa vallas organiseeris grupp kuueteistkümneseitsmeteistkümneaastasi noori Nõukogude Liidu raadiosaadete ühiskuulamisi puusepp Julius Soosu väikeses tares. Sellesse gruppi kuulusid Ernst Jürgenson ja tema vend Arnold, Armilda ja Aksel Kuiva, Peeter Laaban jt. Kommunistlikust liikumisest polnud ükski neist varem osa võtnud. Pärast üht saadet 1937. aasta algul paluti raadiokuulajaid kirjutada oma senistest õnnelikest päevadest ja eelmise aasta meeldejäävatest sündmustest. Kuueteistkümneaastane «kraavihall» Ernst Jürgenson kirjutas: «... Oma elu õnnelikumate hetkede või möödunud aasta sündmuste kohta on mul öelda vaid järgmist: Suure töölisriigi iga majanduslik või kultuuri edusamm ... on kõigi klassiteadlikkude tööliste rõõmuhetkeks. Möödunud aasta sündmusi analüüsides tuleb esiplaanile tõsta see päev, mil ma esmakordselt kuulsin teie ... raadioettekannet. Ja sellest ajast peale olen mina, ja ma usun, et ka palju teisi töölisi, järjekindlalt ja tõsise huviga jälginud teie ... eestikeelset saatekava.»[124] Nagu meenutavad E. Jürgenson ja P. Laaban, toimus pärast iga raadiosaadet kuuldu ühine läbiarutamine. Sellele järgnes juba mitmesuguse poliitilise kirjanduse muretsemine. Asuti ühiselt K. Marxi «Kapitali» uurima. Kõik noored selles grupis võtsid aktiivselt osa töörahva võimu kindlustamisest 1940.—1941. aastal. E. Jürgenson ja P. Laaban astusid EKP ridadesse.[125]

Võiks tuua veel näite ühest Tartu noortegrupist. Nende hulka kuulus ka Leida Maksa paljulapselisest töölisperekonnast. Ka tema oli 1937. aastal kirjavahetuses Leningradi raadioga.[126] Maksa perekonna kõigist neljast lapsest said kommunistlikud noored.[127]

Eeltoodud näited töötava noorsoo püüetest jätkata võitlust,

[122] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 124, l. 6 jj.
[123] EKPA, f. 25, nim. 2, s.-ü. 342, l. 41.
[124] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 124, l. 28.
[125] E. Jürgensoni ja P. Laabani andmetel.
[126] EKPA, f. 25, nim. 1, s.-ü. 124, l. 25.
[127] Kogumik «Võitluse radadel» (edaspidi — Võitluse radadel), Tallinn 1960, lk. 291—306.

hoolimata karmist fašistlikust diktatuurist, kõnelevad sellest, et sirguvat põlvkonda ei olnud võimalik vaikima sundida. Eriti kasvas rahvahulkade, sealhulgas ka proletaarse noorsoo poliitiline aktiivsus kolmekümnendate aastate lõpul. See väljendus kõige selgemini nende massilises osavõtus mitmetest kommunistide mõju all olevatest legaalsetest organisatsioonidest. Eriti hulgaliselt kuulus töölisnoori kultuuriühingu «Idee», Eesti Tööliste Haridusliidu, Vene Haridusseltsi «Ogonjok» jt. liikmeskonda, kus levitati marksistlikke ja antifašistlikke ideid.

Pidades väga tähtsaks töörahva noore põlvkonna aktiivset osavõttu ettevalmistatavast revolutsioonist, hakkasid 1938. aastal amnestia põhjal vabanenud eesti kommunistid tegema töötavate noorte ja eesrindlike noorte haritlaste hulgas ulatuslikku poliitilist selgitustööd.

Töörahva hulgast pärit noorsoo raske majanduslik ja õigusetu olukord, mille all ta koos kogu rahvaga kodanliku diktatuuri aastatel kannatas, ning eesti kommunistide pidev poliitiline selgitustöö olidki neiks põhjusteks, miks 1940. aasta revolutsiooniliste sündmuste ajal eesti proletaarne noorsugu läks kindlalt kaasa kommunistliku parteiga. Kommunistide ja kommunistlike noorte ennastohverdav võitlus, nende ideede ja sihtide selgus, marksismi-leninismi kõikevõitev jõud veensid proletariaadi noort sugupõlve, et kommunistliku partei poolt kättenäidatud tee on ainuõige tee tõelisele vabadusele ja õnnele.

Tehes kokkuvõtte Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu võitluse sellest perioodist, mis kulges kodanliku diktatuuri erakordselt rasketes tingimustes, võime öelda, et EKNÜ täitis kõik need aastad vääriliselt kommunistliku partei lähima abilise ja reservi austavat ülesannet. Just kommunistliku noorsoo ühingu kasvandikud J. Lauristin, H. Allik, H. Arbon, V. Sassi, O. Sepre, A. Resev, O. Lauristin, A. Murro, E. Tarkpea, B. Tinnuri, A. Valdsak, V. Riis ja paljud teised seisid Eestimaa Kommunistliku Partei ja kogu Eesti töötava rahva eesotsas, astudes otsustavasse võitlusse fašistliku diktatuuri kukutamise, nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eestis.

UUT ELU RAJAMAS

K. Siilivask

1940. aasta oli eesti rahvale suure murrangu aastaks.

21. juunil fašistliku diktatuuri kukutamisega alanud sotsialistlik revolutsioon võitis Eestis kiiresti. Eesti töötav rahvas asendas kodanliku korra nõukogude korraga, taasühines teiste nõukogude rahvastega ja asus sotsialismi ehitamise teele.

Nendest ajaloolistest sündmustest võtsid kommunistlikud noored osa noorusliku hoo ja raugematu energiaga, andes oma kaaluka panuse eesti rahva parema tuleviku kindlustamiseks.

1940. aasta juunisündmustega lõppes Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu tegevuse illegaalne etapp. Kõik see, millest progressiivsed noored olid nii kaua unistanud, mõtelnud, mille eest nad olid võidelnud, oli saamas tegelikkuseks. Kuna fašistliku diktatuuri perioodil EKNÜ iseseisva tsentraliseeritud organisatsioonina ei tegutsenud, tõusid revolutsioonipäevil kõigepealt päevakorda organiseerimisküsimused.

Varsti pärast 21. juuni sündmusi tõstis EKP Keskkomitee üles küsimuse Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu ridade korraldamisest. Tallinnas hakkas revolutsiooni alguspäevil tööle Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Organiseerimiskeskus, mille ülesandeks oli legaalse kommunistliku noorsooühingu organiseerimine. Hiljem reorganiseeriti see Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Keskkomiteeks.

Partei saatis Eestimaa Kommunistlikku Noorsoo Ühingusse tööle karastatud kommunistid, kes olid varem töötanud põrandaaluses kommunistlikus noorsooühingus. EKNÜ Keskkomitee sekretärideks suunati Erich Tarkpea ja Juliana Telman.[1] Maakondades ja linnades juhtisid kommunistlike noorte tegevust kohalikud parteiorganisatsioonid. Viimaste juhtimisel, mõningatel

[1] S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis. Tallinn 1960, lk. 107.

juhtudel aga ka omaalgatuslikus korras, hakati juba juuni lõpus, eriti hulgaliselt aga juulis, rajama massilisi legaalseid kommunistlike noorte organisatsioone.

Üheks esimeseks EKNÜ massiliseks ja aktiivsemaks organisatsiooniks kujunes Tartu linna organisatsioon, mis rajati sõna otseses mõttes päev pärast sotsialistliku revolutsiooni algust Eestis, s. o. 22. juunil 1940. aastal. Noorte tegevust suunas siin EKP Tartu Komitee eesotsas kogenud kommunisti Voldemar Sassiga.

22. juuni õhtul kell 7 kutsuti Tartu töölismajas Tähe tänav 40 kokku asutamiskoosolek:

«Saali hakatakse kogunema juba ammu enne koosoleku algust. Lõpuks on ruum täis, noori aga tuleb ikka juurde. Aknad tehakse lahti. Noori on ka õuel. Pressitakse kas või seinad laiaks...»[2] Kõnelejate, endise poliitvangi Minna Lepiku, kirjanik Aadu Hindi ja teiste esinemised võeti vastu tormiliste kiiduavaldustega. Üksmeelselt otsustati rajada kommunistlik noorsoo-organisatsioon, mida esialgu nimetati Tartu Töötavate Noorte Liiduks. Organisatsiooni juhtimiseks valiti komitee, kuhu kuulusid aktiivsed töölisnoored Moissei Sverdlov, Endel Kiipus ja mitmed teised.[3] Hiljem kujundati Tartu Töötavate Noorte Liidu Komitee EKNÜ Tartumaa Komiteeks ja ta asus noorte tegevust juhtima nii linnas kui ka maakonnas.

Tartu kommunistlike noorte organisatsiooni astus mõne nädala jooksul mitusada noort. Need noored võtsid osa miitingute ja demonstratsioonide korraldamisest, kodanluse kuulujuttude põhjal Tartus tekkinud ostupalaviku likvideerimisest jne.

Analoogiliselt sündisid ka paljud teised legaalsed EKNÜ organisatsioonid. Juuli algul algas liikmete registreerimine EKNÜ Tallinna osakonnas.[4] EKNÜ Tallinna linnaorganisatsiooni esimene massiline ülelinnaline koosolek aga toimus 26. juulil.[5] Juulis rajati EKNÜ organisatsioonid ka Haapsalus, Viljandis, Türil, Valgas ja mitmel pool mujal.[6] Rakveres, Pärnus, Võrus ja mõningates teistes keskustes loodi kommunistlike noorte organisatsioonid 1940. aasta augustis.[7]

1940. a. juunis ja juulis tekkisid kommunistlike noorte organisatsioonid tihti stiihiliselt, kohalike noorte eneste algatusel. Ühtlasi olid vastrajatud organisatsioonid territoriaalse iseloomuga — linna, asula või valla organisatsioonid, kuna algorgani-

---

[2] Ülesmäge. Kilde Tartu noorsoo avangardist (edaspidi — Ülesmäge). Tallinn 1958, lk. 58.

[3] Ülesmäge, lk. 59.

[4] «Kommunist» nr. 5, 8. juulil 1940. a.

[5] «Kommunist» nr. 24, 27. juulil 1940. a.

[6] «Kommunist» nr. 20, 22. juulil; nr. 22, 25. juulil; nr. 28, 31. juulil ja nr. 31, 3. aug. 1940. a.

[7] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 58, l. 18; «Kommunist» nr. 40, 12. aug. 1940. a.

satsioonide loomisest ettevõtetes ja asutustes on esimesi teateid alles juuli lõpust.

Maal, valdades, algas kommunistlike noorte organisatsioonide loomine üldiselt veidi hiljem, juuli teisel poolel ning kulges eriti intensiivselt augustis ja septembris. Sellest, kuidas maal tolle aja revolutsioonilises õhkkonnas organisatsioonide loomine tihti toimus, kirjutab oma mälestustes värvikalt Viljandimaa Tuhalaane valla kohta Ants Saar:

«15. august 1940. Valla traditsiooniline aastalaat. Kihutavad hobused, kostab müügiks toodud lehmade ammumine. Mitmelt realt üleslöödud telgid, mille all pakutakse maarahvale müüa kõike, mis mujal enam ostjaid ei leia. Kuid ometi valisime just selle kärarikka päeva EKNÜ vallakomitee loomise päevaks, sest laadapäeval seisis töö kõigil põldudel ja meil oli terve päev vaba aega oma tööplaanide arutamiseks.»[8] Koosolek toimus vallamaja hoovis, hobuselasilate taga katusealuses. EKNÜ Tuhalaane valla organisatsiooni sekretäriks valiti A. Saar.

Seoses kohalike organisatsioonide hoogsa tekkimisega kerkis EKNÜ Keskkomitee ette ülesanne välja töötada organisatsiooni kindlam ülemaaline struktuur, ühtlustada kohalike organisatsioonide tegevust ja liikmeks vastuvõtmise korda. Esimesi noori võeti Kommunistlikku Noorsooühingusse vastu lihtsalt sooviavalduste põhjal, tavaliselt ilma soovitajateta, kuna kommunistlikke noori ja EKP liikmeid oli vähe või puudusid väiksemates keskustes ning maakohtades üldse. Samuti olid esialgu kindlaks määramata ühingusse astujate vanusepiirid.

Esialgse organisatsioonilise tegevuse suuna andis töötavale noorsoole EKNÜ Organiseerimiskeskus 7. juulil avaldatud kirjas. Selles teatati, et igas linnas ja maakonnas luuakse EKP esindaja osavõtul organiseerimiskomiteed, mis võtavad noori vastu EKNÜ-sse ja teevad muud organisatsioonilist tööd.[9] 18. juulil määrati kindlaks EKNÜ-sse kuulumise vanusepiirid — 16—26 eluaastani.[10]

Juuli lõpul moodustati EKNÜ Viljandimaa organiseerimiskomitee. Läänemaal loodi organiseerimiskomitee kommunist O. Cheri initsiatiivil.[11] Organiseerimiskomiteed võtsid ka noori vastu EKNÜ-sse. Noori võeti vastu individuaalses korras. Organiseerimiskomiteed kogusid avalduse esitanute kohta materjali ning otsustasid küsimuse ühe parteiliikme juuresolekul. Üldiselt soovitas EKNÜ Keskkomitee organisatsioonilises tegevuses lähtuda ÜLKNÜ põhikirjast.

EKNÜ organiseerimiskomiteedest kujunesid välja EKNÜ

---

[8] Karastumine, lk. 422—423.
[9] «Trudovoi Putj» nr. 171, 7. juulil 1940. a.
[10] «Kommunist» nr. 15, 18. juulil 1940. a.
[11] «Kommunist» nr. 40, 10. aug. 1940. a.

linna- ja maakonnakomiteed. See protsess kulges eriti aktiivselt augustis ja jõudis lõpule 1940. aasta septembris, mil kõigis maakondades olid loodud EKNÜ maakondlikud organisatsioonid. 1940. aasta oktoobrini nimetati neid ka osakondadeks. Eraldi linnaorganisatsioonid loodi Tallinnas ja Narvas.

Küllalt kiiresti arenes EKNÜ organisatsioonide loomine ka enamikus valdades. Tartu maakonna kohta kirjutas ajaleht «Kommunist» septembri lõpul: «Maakonnas on kommunistlike noorte organiseerimistööga jõutud niikaugele, et peaaegu igas Tartumaa vallas on loodud juba kommunistlike noorte vallakomiteed, kelle juhtimisele alluvad valdades tegutsevad kommunistlike noorte rakukesed. Seni on loodud 35 vallakomiteed.»[12] Oktoobri keskpaigaks oli Tartumaal organiseeritud juba 1700 noort.[13]

Valdade kommunistlike noorte organisatsioonid jagunesid omakorda külade kaupa algorganisatsioonideks, mida 1940. aasta sügiseni nimetati rakukesteks. 1940. aasta oktoobris jõudis enamikus valdades lõpule vallaorganisatsioonide ja -komiteede moodustamine. Erandiks olid üksikud vallad.

Seoses kommunistlike noorte organisatsioonide kiire kasvuga kerkis varsti päevakorda algorganisatsioonide loomine asutustes ja ettevõtetes.

Esimene teadaolev kommunistlike noorte algorganisatsioon moodustati Tallinnas 21. juulil 1940. aastal Eesti Tarbijate Kooperatiivis.[14]

Pärast EKNÜ Tallinna linnaorganisatsiooni 26. juuli üldkoosolekut toimus samal päeval Tallinna ettevõtete töölisnoorte esindajate koosolek, kus arutati komsomoli-algorganisatsiconide asutamist ettevõtetes.[15]

1940. aasta juuli lõpul loodi komsomoli-algorganisatsioon Tallinna Raudtee Peatehastes. See algorganisatsioon, mille tuumiku moodustasid kommunistlikud noored E. Meerits, B. Tihho, V. Raudsalu, S. Palmre, V. Truumaa, K. Vaher, H. Härsing jt., kasvas lühikese ajaga tugevaks noortekollektiiviks. 1940. aasta novembris oli selles üle 40 liikme ning organisatsioon elas algusest peale täisverelist ja huvitavat elu. Organisatsioon lähtus oma töös tehase kollektiivi põhiülesannetest, püüdes aga arvestada ka noorte erinevaid huvialasid ning näidata neile õiget teed ellu.[16]

Ajalehe «Noorte Hääl» materjalidest selgub, et 1940. aasta septembris oli ligi 50 Tallinna tööstusettevõttes kommunistlike noorte algorganisatsioon.[17]

---

[12] «Kommunist» nr. 86, 27. sept. 1940. a.
[13] «Noorte Hääl» nr. 26, 17. okt. 1940. a.
[14] «Noorte Hääl» nr. 4, 21. sept. 1940. a.
[15] «Kommunist» nr. 24, 27. juulil 1940. a.
[16] Saabus päev, lk. 339—341.
[17] «Noorte Hääl» nr. 3, 20. sept. 1940. a.

Liikmete arvult olid suuremad Tallinna Laevaremonditehase ja tehase «Punane Krull» algorganisatsioonid, kus oli kummaski ligi 70 kommunistlikku noort.[18]

Koolides rajati kommunistlike noorte organisatsioonid alles pärast õppetöö algust. Esirinnas sammusid Tallinna, Tartu ja Narva koolid. Oktoobri lõpuks olid kommunistlike noorte algorganisatsioonid loodud kõikidesse Tallinna koolidesse. Ajalehe «Noorte Hääl» andmeil oli kõige arvukam Tallinna X Keskkooli algorganisatsioon, kus oli 61 liiget.[19] 1940. aasta lõpuks olid komsomoliorganisatsioonid juba kõigis vabariigi keskkoolides ja tehnikumides.

EKNÜ organisatsioonid tekkisid ka sõjaväes. EKNÜ Keskkomitee juurde moodustati sõdurite büroo. Sellesse kuulusid A. Meri, V. Kihno jt. Büroo tegi suurt poliitilist selgitus- ja organiseerimistööd armees teenivate noorte hulgas.[20]

18. oktoobril 1940. aastal toimus EKNÜ ajaloos erakordselt tähtis sündmus. ÜLKNÜ Keskkomitee otsuse kohaselt võeti sellel päeval Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing vastu Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu koosseisu. Sellest päevast alates sai EKNÜ uueks nimetuseks — Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing (ELKNÜ) ja ÜLKNÜ põhikiri muutus tema tegevuse seaduslikuks aluseks.[21]

ÜLKNÜ põhikirja alusel nõuti soovitajailt üheaastast komsomolistaaži. Kuid arvestades seda, et ELKNÜ oli legaalselt eksisteerinud alles lühikest aega ja tema liikmete staaž oli väga väike, lubati ÜLKNÜ Keskkomitee otsusega Eesti NSV-s 1941. aasta jooksul soovitajaiks olla neil liikmetel, kel oli vähemalt 6-kuuline komsomolistaaž.[22]

Seoses üleminekuga ÜLKNÜ koosseisu toimus ELKNÜ töö korraldamine juba kindlatel organisatsioonilistel alustel. 1940. aasta oktoobrini oli antud tuhandeid sooviavaldusi ELKNÜ-sse astumiseks. Esialgu aga võeti tunduv osa soovijatest vastu kandidaatideks, mistõttu 1940. aasta oktoobris liikmekandidaatide arv ületas liikmete arvu. Kui EKNÜ võeti vastu ÜLKNÜ-sse, juhtis ÜLKNÜ Keskkomitee ELKNÜ Keskkomitee tähelepanu sellele ebanormaalsele nähtusele.[23] Varsti algas Eestis ÜLKNÜ liikmepiletite ja kandidaadikaartide väljaandmine, mille käigus reguleeriti ka üldist vastuvõtu korda. Mõningad ELKNÜ-sse sattunud juhuslikud elemendid selekteeriti nüüd välja.

1941. aasta veebruariks, mil toimus EKP IV kongress, oli ELKNÜ-sse uutel alustel jõutud vormistada 3440 liiget ja

[18] «Noorte Hääl» nr. 3, 20. sept. 1940. a.
[19] «Noorte Hääl» nr. 36, 29. okt. 1940. a.
[20] Karastumine, lk. 413.
[21] Karastumine, lk. 418.
[22] «Noor Leninlane» nr. 6, juuni 1941, lk. 287.
[23] EKPA, f. 1, s.-ü. 167, l. 21 jj.

2232 liikmekandidaati, kokku 5672 noort. Samal ajal oli veel läbi arutamata umbes 4000 ELKNÜ-sse astuda soovija avaldust.[24]

Sama aasta suveks oli kommunistlike noorte arv Eestis kasvanud ligi 10 000-le.[25] ELKNÜ oli ühe aasta jooksul kasvanud võimsaks organiseeritud jõuks, mis juhtis eesti noorsoo tegevust nõukogude võimu kindlustamisel ja sotsialismi ülesehitamisel.

ELKNÜ otsesel juhtimisel loodi ja töötas 1940/41. õppeaastal Eestis esmakordselt ka pioneeriorganisatsioon.

1940. aasta septembris asus EKNÜ Keskkomitee juures tööle pioneeride organiseerimise büroo.[26] EKNÜ linna- ja maakonnakomiteede juurde loodi pioneerijuhtide bürood. Pärast 18. oktoobrit moodustati kõikide linna- ja maakonnakomiteede juures spetsiaalsed kooli- ja pioneeritöö osakonnad, mis allusid ELKNÜ Keskkomitee juures töötavale kooli- ja pioneeritöö osakonnale.[27] Aasta lõpuks olid pioneeriorganisatsioonid loodud peaaegu kõigis vabariigi koolides. EKP IV kongressi võis pioneeride delegatsioon tervitada juba 30 000 pioneeri nimel.[28]

Vabariigi komsomoliorganisatsioon võttis aktiivselt osa kõigist partei majanduslikest ja poliitilistest üritustest: tööstuse ja kaubanduse natsionaliseerimisest, maareformi läbiviimisest, masina-traktorijaamade rajamisest jne.

Tööstuse ja pankade natsionaliseerimisel osutasid kommunistlikud noored suurt abi. Paljud olid pankades usaldusmeesteks ja ettevõtetes komissarideks. Praegune Eesti Põllumajanduse Akadeemia prorektor Valentin Matin, tol ajal kommunistlik noor, oli 1940. aasta juuli- ja augustikuul tekstiiliettevõtete «Telg» ja «Univer» komissariks.[29] Türi tellisetehase natsionaliseerimise komisjoni kuulus EKNÜ Türi Komitee sekretär Karl Tarius.[30]

A. Saar kirjutab oma mälestustes: «Ma vist ei liialda, kui ütlen, et nii majade kui ka äride natsionaliseerimine viidi Viljandis suurelt osalt läbi kommunistlike noorte jõududega.»[31]

1941. aasta alguseks olid natsionaliseeritud kõik pangad, üle 900 tööstusettevõtte, ligi 50% linnade elamispinnast, suur osa kaubandus- ja transpordiettevõtetest.[32]

EKP IV kongressile esitatud EKP Keskkomitee aruandes hinnati kõrgelt kommunistlike noorte osa natsionaliseerimise teostamisel: «Käitiste ja äride natsionaliseerimise ajajärgul olid küm-

---

[24] EKPA, f. 1, s.-ü. 167, l. 21 jj.
[25] «Noor Leninlane» nr. 6, juuni 1941. a., lk. 243.
[26] «Noorte Hääl» nr. 1, 18. sept. 1940. a.
[27] ENSV ORKA, f. R-1034, nim. 1, s.-ü. 75, l. 89.
[28] «Kommunist» nr. 34, 7. veebr. 1941. a.
[29] «Noorte Hääl» nr. 102, 1. mail 1941. a.
[30] «Kommunist» nr. 36, 8. aug. 1941. a.
[31] Karastumine, lk. 428.
[32] Eesti NSV ajalugu (Kõige vanemast ajast tänapäevani), Tallinn 1957, lk. 527.

ned komnoored rakendatud sellele tööle kontrolöride, usaldusmeeste, tehniliste töölistena arvestuse alal jne. Paljud neist edutati komissari kohtadele, kusjuures absoluutne enamus kommunistlikke noori tuli neile usaldatud tööga päris hästi toime.»[33]

Vabanemine ekspluateerimisest ja sotsialistlike tootmissuhete kehtestamine tõid kaasa uue suhtumise töösse, mis ilmnes tööviljakuse tõusus ja sotsialistlikus võistluses.

1940. aastal hakati organiseerima kommunistlike noorte tööbrigaade.

Juba juuli lõpul töötas Tallinna Raudtee Peatehases noorte lööktööliste brigaad. Sellesse viieliikmelisse brigaadi kuulusid tehase komsomoli-algorganisatsiooni sekretär E. Meerits ning kommunistlikud noored S. Palmre, O. Truumaa, E. Mattisen ja B. Tihho. Samal ajal loodi teine noorte lööktööliste brigaad ka veduritsehhis.

Septembri lõpul loodi kommunistlike noorte tööbrigaad Tallinna Laevaremonditehases.[34] EKNÜ Narva Linnakomitee algatusel asuti oktoobri algul organiseerima kommunistlike noorte tööbrigaade Narva ettevõtetes.[35]

Kommunistlikud noored võtsid kõikjal aktiivselt osa sotsialistlikust võistlusest, olid paljudes ettevõtetes selle initsiaatoriteks.

Eriti hoogsaks muutus sotsialistlik võistlus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva tähistamise eel.

Häid tulemusi saavutasid sotsialistlikus võistluses M. I. Kalinini nimelise Raudteetehase noored. Oktoobris lõppes võistlus, mille käigus Meeritsa brigaad võistles juba paarikümneaastase tööstaažiga vanade tööveteranide brigaadiga. Mõlemas brigaadis oli 5 töölist. Võistlus toimus vagunite remontimises. Varem kulus ühe vaguni remondiks keskmiselt 320 tundi. Noored aga teostasid remondi 155 tunniga.[36]

Tartus astusid kommunistlike noorte algatusel Oktoobri-eelsesse sotsialistlikku võistlusse tekstiilivabriku «Punane Estonia» töölised. Sotsialistliku võistluse käigus ületasid töölised töönorme kahekordselt.

1941. aastal muutus sotsialistlik võistlus veelgi massilisemaks.

1941. aasta 3. jaanuari «Noorte Hääle» juhtkirjas kirjutati: «Eriline ülesanne on sotsialistliku võistluse puhul täita noortel. Noored peavad esirinnas sammuma selle küsimuse päevakorda võtmisel. Kui vanemate seltsimeeste poolt algatust ei tule, tuleb noortel vanu taga õhutada, endil sotsialistliku võistluse küsimus käitistes, ettevõtetes üles võtta. Kommunistlike Noorte Ühing

---

[33] EKPA, f. 1, s.-ü. 167, l. 22.
[34] «Noorte Hääl» nr. 12, 1. okt. 1940. a.
[35] «Kommunist» nr. 93, 4. okt. 1940. a.
[36] «Noorte Hääl» nr. 23, 13. okt. 1940. a.

on partei abiline. Seda abilise osa peab ta täitma sotsialistliku võistluse puhul.»[37] Kommunistlikud noored täitsid selle ülesande.

1941. aastal hakati üha rohkem sõlmima konkreetseid lepinguid üksikute ettevõtete vahel sotsialistliku võistluse alustamise kohta. EKP IV kongressi puhul organiseeritud võistlus kasvas esmakordselt üle vabariigi piiride. Eesti NSV tekstiilivabrikud esitasid töövõistluse väljakutsed kolmele Vene NFSV ja kahele Läti NSV suuremale tekstiilikäitisele.[38]

Vanemate vennasvabariikide eeskujul hakkas ka Eesti NSV töötajatel kujunema traditsiooniks tähistada tähtpäevi uute töövõitudega. Aprillikuus alustati sotsialistlikku võistlust rahvusvahelise töölispüha 1. mai auks.

Maieelse sotsialistliku võistluse käigus kerkis esile palju noori lööktöölisi. Eriti paistsid silma Narva linna töölisnoored. Kreenholmi Manufaktuuri noorimaks lööktööliseks oli kommunistlik noor seitsmeteistkümneaastane Maimu Kampus, kes töötas kuuel teljel. Kommunistlik noor Linda Poleški töötas vaterna-osakonnas kaheksal poolmasinal, kuna tavaliselt töötati kahel kuni neljal masinal.[39]

Kommunistlike noorte ülesandeks oli ka korra ja puhtuse eest hoolitsemine tööstusettevõtetes ja koolides. Esimestena alustasid «puhtuse ja korra teostamise aktsiooni» M. I. Kalinini nimelise Raudteetehase kommunistlikud noored.[40]

6. aprillil 1941. aastal korraldasid Narva linavabriku kommunistlikud noored parteiorganisatsiooni sekretäri V. Andrejevi juhtimisel suurpuhastuse, millest võttis osa 30 kommunistlikku noort.[41]

12.—18. mail kuulutas ELKNÜ Harjumaa maakonnakomitee välja puhtusenädala, mille edukaks läbiviimiseks korraldati sotsialistlik võistlus. Kommunistlikud noored korraldasid retki taludesse, kauplustesse, käitistesse, selgitades puhtuse ja tervishoiu nõudeid, korrastasid rahvamajade, koolide, valla täitevkomiteede jne. ümbrust.[42]

Oma noorusliku innu ja energiaga panid kommunistlikud noored käed külge mitmesugustele kiireloomulistele töödele, et abistada sotsialistlikku ülesehitustööd. Kommunistlikud noored olid nn. kommunistlike laupäevakute läbiviijad, võttes osa puude ja söe laadimisest, metsatöödest, lumerookimisest raudteel ja muud laadi ühiskondlikult kasulikust tööst.[43]

Eriti tähtsat osa etendasid komsomoliorganisatsioonid maal,

---

[37] «Noorte Hääl» nr. 2, 3. jaan. 1941. a.
[38] «Noorte Hääl» nr. 21, 25. jaan. 1941. a.
[39] «Noorte Hääl» nr. 93, 20. apr. 1941. a.
[40] «Noorte Hääl» nr. 83, 8. apr. 1941. a.
[41] «Narva Tööline» nr. 43, 8. apr. 1941. a.
[42] Karastumine, lk. 457.
[43] «Noorte Hääl» nr. 29, 4. veebr. 1941. a.

seal, kus paljudes kohtades parteiorganisatsioone veel ei olnud. Kommunistlikud noored aitasid jõudumööda kaasa maareformi elluviimisele ja osutasid suurt abi 1941. a. kevadkülvikampaania läbiviimisel.

Väljendades kogu töötava rahva tahet, deklareeris Riigivolikogu 23. juulil 1940: «Kogu maa ühes selle põue varadega, kõik metsad, järved ja jõed kuulutatakse kogu rahva omanduseks, s. o. riigi omanduseks. Maade suuruseks, mis antakse iga töötava talupoja kasutada, määratakse ülemmäär 30 ha. Kõik maade ülejäägid, mis ületavad selle suuruse, arvatakse riiklikku maatagavarasse selleks, et riigil oleks võimalik abistada maata ja vähese maaga talupoegi nende maaga varustamisel.»[44]

Selleks et kindlustada maareformi edukas läbiviimine teravnenud klassivõitluse tingimustes, murda kulakute ja nende käsilaste vastupanu, tugevdas EKP igati oma organisatsioonilist ja poliitilist tööd maal. EKP ustavaks abiliseks olid kommunistlikud noored.

Seoses maareformi elluviimisega ilmus ajalehes «Kommunist» üleskutse: «Noortel on meie maareformi teostamisel täita suur ja vastutusrikas ülesanne. EKNÜ organid ja kogu töötav noorus peab jälgima, et see viidaks läbi töötava rahva huvides, et maareform kindlustaks tõesti maa tema tegelikule harijale.»[45]

Selleks et osata õigesti kaasa aidata maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamisele, õppisid kommunistlikud noored kõigepealt tundma maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise määrust. Jälgiti tähelepanelikult, et esmajärjekorras antaks maad vähese maaga talupoegadele, põllutöölistele, pooleterameestele ja rentnikele.

Valdades korraldasid kommunistlikud noored koosolekuid, kus selgitati määruse sisu ja paljastati kulakute ja teiste vaenulike elementide kuritegelikke kavatsusi. Samuti anti praktilist abi maamõõtjatele.[46]

Võrumaal toimusid maareformi selgitavad koosolekud Tsolgus, Leevil, Luhamaal, Viitinas, Ruusmäel, Vana-Saaluses, Kirepis, Verioral, Loosis ja Moostes.[47] Seal esinesid selgitavate sõnavõttudega paljud kommunistlikud noored.

Eriti suur osa oli kommunistlikel noortel täita valdades, kus puudusid parteiorganisatsioonid. EKP Läänemaa organisatsiooni I konverentsil 25. jaanuaril 1941. a. märgiti: «Neis valdades, kus puuduvad parteiorganisatsioonid, täidavad nende ülesandeid kohalikud ELKNÜ vallakomiteed.»[48]

Maareform viidi ellu ägeda klassivõitluse tingimustes. Kula-

[44] «Riigi Teataja» nr. 77, 1940. a., art. 744.
[45] «Kommunist» nr. 51, 23. aug. 1940. a.
[46] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 52, l. 2.
[47] «Kommunist» nr. 84, 25. sept. 1940. a.
[48] H. Tiido, Nõukogude maareform Eestis, Tallinn 1960, lk. 27.

kud hirmutasid sulaseid ja kehvikuid. Virumaal näiteks tungis Assamalla kulak Evald Rooplik kaks korda kallale uusmaasaajale Eduard Oolele, peksis teda ja ähvardas tema talu maha põletada.[49]

Sellised ähvardused avaldasid kohati ka mõju ja mõned ei julgenudki maad vastu võtta. Tuli olla bolševistlikult valvas ja murda kulakute vastupanu.

Klassivõitlusest tingituna maareformi läbiviimine mõnevõrra venis. Plaani järgi pidi reform olema teostatud 15. oktoobriks, tegelikult oli aga töö siis alles täies hoos.

Kuid juba oktoobri teisel poolel saadi esialgsetest raskustest üle ja maareformi läbiviimine hakkas kulgema märksa edukamalt. Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi andmeil oli 22. oktoobriks 53 000 maata ja vähese maaga talupojale antud tasuta üle 350 000 ha maad.[50]

Maareformi teostamise järel tõusis päevakorda rida uusi põllumajanduse ümberkorraldamise probleeme. Tähtsaks ülesandeks olid põllumajanduse mehhaniseerimine, mille lahendamisest kommunistlikud noored jällegi agaralt osa võtsid.

Põllutöö rahvakomissariaadi kava nägi ette asutada Eestis 15 riiklikku masina-traktorijaama (MTJ). Nendes tuli moodustada brigaadid, igaühes 4—5 traktorit ja 2 veoautot.[51]

Et kindlustada MTJ-d kvalifitseeritud kaadriga, tuli kommunistlike noorte ja noorte hulgast valida 1000 noort ja saata nad traktoristide kursustele.[52]

Seega langes ELKNÜ maakonnakomiteedele ja algorganisatsioonidele suur vastutus — aidata valida kandidaate traktoristide kursustele.

Noorte suurt huvi nende kursuste vastu näitas osavõttasoovijate rohkus. Virumaal näiteks vajati asutatavate MTJ-de jaoks 120 traktoristi, sooviavaldusi aga oli 1940. aasta detsembri lõpuks laekunud umbes 500.[53]

Traktoristide kursused algasid 1941. aasta jaanuaris. Seal valmistati ette kvalifitseeritud kaader, milleta oleks raske olnud varustada traktorijaamu tööjõuga ja edukalt läbi viia eesseisvat kevadkülvi.

Esimeseks nõukogudeaegseks kevadkülviks oli loodud ettenähtud 15 MTJ asemel koguni 25 MTJ.[54] Lisaks sellele oli kevadeks organiseeritud 250 hobulaenutuspunkti,[55] mille tööst kommunistlikud noored samuti aktiivselt osa võtsid. Näiteks töötas

---

[49] «Noorte Hääl» nr. 30, 22. okt. 1940. a.
[50] ENSV ORKA, f. R-6, nim. 2, s.-ü. 4, l. 8.
[51] «Noorte Hääl» nr. 52, 19. nov. 1940. a.
[52] «Noorte Hääl» nr. 70, 11. dets. 1940. a.
[53] «Punane Virumaa» nr. 33, 28. dets. 1940. a.
[54] S. Kutsar-Zabrotskaja, EKP 1940. a. revolutsioonis, Tallinn 1960, lk. 106.
[55] ENSV ORKA, f. R-6, nim. 5, s.-ü. 218, l. 56.

1941. aasta maikuus laenutuspunkti juhatajana Läänemaal 6 kommunistlikku noort. Peale selle oli rohkesti kommunistlikke noori tallimeesteks ja seppadeks.[56]

Noored etendasid tähtsat osa esimese nõukogudeaegse kevadkülvi teostamisel. Nad jälgisid külvi käiku, muretsesid selle eest, et uusmaasaajate majapidamistel oleks kindlasti kunstväetist ja tööriistu.

Külvitööde kiiremaks lõpetamiseks alustasid kommunistlike noorte vallakomiteed omavahel sotsialistlikku võistlust. Nii haaras sotsialistlik võistlus Tartumaal 16 valda. Võrumaal näitasid valdadevahelises sotsialistlikus võistluses erilist aktiivsust üles Võru valla kommunistlikud noored.[57]

Üksmeelselt toetasid kõik MTJ-d Petseri maakonna MTJ-de üleskutset sotsialistliku võistluse alustamiseks. Kohustuti tõstma tööviljakust, hoidma kokku kütteainet, tegema töid ainult hindele «hea», kindlustama töödistsipliini ja hoidma alati masinad töökorras.[58]

MTJ-de vahelises sotsialistlikus võistluses sammusid esireas Viljandi- ja Järvamaa. Viljandi MTJ traktoristid täitsid oma töönorme keskmiselt kahekordselt, Järva-Jaani MTJ traktoristid aga koguni 230-protsendiliselt.[59]

EKP ja ELKNÜ suure poliitilise ja organisatsioonilise töö tulemusena viidi esimene kevadkülv läbi edukalt. 1941. aasta kevadkülviplaan täideti 106-protsendiliselt. Külvipinda suurendati varem söötis ja kasutamata seisnud maade arvel.[60]

Pideva organiseerimistöö ja osavõtu kõrval majanduslikust ülesehitustööst jäi ELKNÜ esmaseks ülesandeks ikkagi oma liikmeskonna ja kogu töötava noorsoo ideelis-poliitiline kasvatamine. Endisele kodanlikule ideoloogiale tuli vastu seada uus, sotsialistlik ideoloogia, likvideerida vana ideoloogia mõju töötava noorsoo hulkades.

Tähtis koht poliitkasvatustöö teostamisel noorsoo hulgas oli täita ELKNÜ organiseeritud poliitringidel. Poliitringides õppisid kommunistlikud noored tundma Kommunistliku Partei ajalugu, ÜLKNÜ põhikirja, NSV Liidu Konstitutsiooni, analüüsisid tähtsamaid poliitilisi sündmusi.

Tööstusettevõtetes hakkasid kommunistlikud noored organiseerima poliitringe varakult. Nii tegutsesid juba augustis poliitringid korrapäraselt Kiviõli kommunistlike noorte algorganisatsiooni juures[61] ja Kreenholmi Manufaktuuris.[62]

---

[56] «Töötav Läänlane» nr. 50, 6. mail 1941. a.
[57] «Töörahva Elu» nr. 56, 22. mail 1941. a.
[58] «Töörahva Elu» nr. 45, 22. apr. 1941. a.
[59] ENSV ORKA, f. R-6, nim. 5, s.-ü. 218, l. 50.
[60] Sealsamas, l. 61.
[61] «Kommunist» nr. 151, 3. dets. 1940. a.
[62] «Narva Tööline» nr. 10, 28. aug. 1940. a.

1940. aasta sügisel alustasid poliitringid tegevust ka koolides ning valdades. Hästi töötas poliitring Tõrva Keskkoolis, kus peale partei ajaloo lühikursuse õpiti tundma K. Marxi ja Fr. Engelsi elulugu ning tegevust.[63]

Levinud poliittöö vormideks olid 1940.—1941. aastal ka referaatõhtud, kõne- ja vaidluskoosolekud, samuti loengud. Nii toimusid Tallinnas Eesti Tarbijate Kooperatiivis poliitloengud kaks korda nädalas.[64] Võrumaal tegutses eriti aktiivselt Räpina komsomoli-algorganisatsioon, kus mõnekuulise tegevusaja jooksul viidi läbi 24 kõnekoosolekut.[65]

Omapärased olid nn. elavad ajalehed. Seda töövormi kasutati peamiselt vabariigi koolides. Näiteks andsid Tõrva Keskkooli kommunistlikud noored välja elavat ajalehte «Revolutsiooniline Tõde». Tavaliselt kanti alguses ette poliitiline juhtkiri, seejärel välis- ja sisepoliitiline ringvaade ja lõpuks kirjanduse ja spordiülevaade.[66]

12. jaanuaril 1941. aastal valis eesti töörahvas esmakordselt ajaloos oma saadiku NSV Liidu Ülemnõukogusse. Kommunistlike noorte osavõtt valimiskampaaniast — peamiselt agitaatoritena — oli neile suureks poliitiliseks kooliks.

Linnas käisid kommunistlikud noored majast majja, selgitasid NSV Liidu Konstitutsiooni ja valimismäärustikku ning kutsusid kodanikke sajaprotsendiselt osa võtma valimistest. Üldse töötas vabariigis 315 kommunistlikku noort jaoskonna komisjonide liikmetena, 330 usaldusmeestena ja 1500 agitaatoritena.[67] Laiemas mõttes oli valimiskampaaniasse rakendatud peaaegu kogu vabariigi kommunistlike noorte pere.

Tolleaegne komsomoli aktivist Helje Vannas meenutab valimiste päeva järgmiselt:

«Mäletan, et hommikul panin selga musta seeliku ja uue erevalge pluusi. Missugune ärevus, missugune erutus, ja mitte ainult sellepärast, et ise esimest korda elus läksin täitma suurt kodanikukohust. Valimiste päeva kordaminekuks oli ju meie kommunistlike noorte algorganisatsioon korraldanud, muretsenud ja jooksnud tervelt mitu kuud, vana Suuremõisa häärberi niivõrd ehtinud, et raske oli ära tunda. Kõik läks suurepäraselt . . .»[68]

Tähtis osa poliitilise kasvatustöö teostamisel oli sotsialistlikul ajakirjandusel, eriti ELKNÜ häälekandjal «Noorte Hääl», mis käsitles igakülgselt noorte tegevust, tutvustas noortele poliitilisi sündmusi, rääkis ELKNÜ ajaloost jne.

«Noorte Hääle» esimene number ilmus 18. sept. 1940. aastal.

---

63 «Kommunist» nr. 17, 17. jaan. 1941. a.
64 «Noorte Hääl» nr. 4, 21. sept. 1940. a.
65 «Noorte Hääl» nr. 62, 30. nov. 1940. a.
66 «Noorte Hääl» nr. 55, 6. märtsil 1941. a.
67 EKPA, f. 1, s.-ü. 167, l. 23.
68 Karastumine, lk. 447.

Paari kuu pärast oli ajalehe tellijate arv üle 11 000.[69] Noored aitasid ise aktiivselt kaasa oma ajalehe levikule.

Kommunistlike noorte algorganisatsioonide üheks tähtsaks ülesandeks oli noorte kasvatamine internatsionalismi vaimus. Sellele aitas kaasa osavõtt Rahvusvahelise Revolutsionääride Abistamise Organisatsiooni (MOPR) algorganisatsioonide tööst.

MOPR-i ülesandeks oli poliitilise, moraalse ja ainelise abi andmine kõigile valge terrori ohvritele, töörahva vabadusvõitlejate, nende perekondade ja laste toetamine, töörahva kasvatamine proletaarse internatsionalismi vaimus, nõukogude rahvaste sõpruse süvendamine.

MOPR-i algorganisatsioonid loodi Eesti NSV-s põhiliselt 1941. aastal. 1941. aasta algul asutati vabrikus «Marat» MOPR-i rakuke.[70] Veebruaris loodi MOPR-i organisatsioon Narvas, veebruari lõpuks olid algorganisatsioonid juba Kreenholmi Manufaktuuris, linavabrikus, kalevivabrikus ja siidivabrikus.[71]

1941. aasta märtsi algul oli Tallinnas 55 MOPR-i algorganisatsiooni, märtsi keskel aga juba 75.[72] See näitab, et huvi MOPR-i tegevuse vastu oli suur.

*

ELKNÜ kujunes ka vabariigi noorsoo kultuuri- ja sporditöö juhiks. Massilist kultuuritööd teostati eelkõige mitmesuguste klubide ja rahvamajade kaudu. Nende juures tegutsevate isetegevusringide tööst võtsid kommunistlikud noored aktiivselt osa.

Suur osa oli komsomoliorganisatsioonidel täita õpilaste loomingulise initsiatiivi ja võimete arendamisel. Peaaegu iga kooli algorganisatsiooni juurde oli asutatud muusikaring, kirjandusring ja näitering. Traditsiooniks kujunesid kommunistlike noorte ja pioneeride ühised isetegevusõhtud.

Kommunistlike noorte huvide ring oli väga lai. Seda näeme algorganisatsioonide juures töötavate ringide arvukusest. Narva Kreenholmis tegutsesid kirjandusring, draamaring, muusikaring, samuti mitmesugused käsitööringid.[73] Narva kalevivabrikus tegutsesid kommunistlike noorte orkester ja 40-liikmeline näitering.[74]

Maal olid kultuuritöö keskusteks rahvamajad, kus toimusid kõige mitmekesisemad üritused — loengud, koosolekud, miitingud, peoõhtud jne. 1940. aasta lõpuks tegutsesid aktiivselt näiteks kõik 53 Läänemaa rahvamaja. 40-nes õpperingis toimus

---

[69] Saabus päev, lk. 153.
[70] «Kommunist» nr. 30, 2. veebr. 1941. a.
[71] «Narva Tööline» nr. 26, 27. veebr. 1941. a.
[72] «Noor Leninlane» nr. 3, märts 1941, lk. 114.
[73] «Narva Tööline» nr. 23, 27. sept. 1940. a.; nr. 42, 5. apr. 1941. a.
[74] «Narva Tööline» nr. 21, 23. sept. 1940. a.

regulaarselt NSVL ja ENSV Konstitutsiooni ning vene keele õppimine.[75]

Kommunistlike noorte ringid esinesid ettekannetega tähtpäevadel, ülevaatustel ja peoõhtutel. 7. novembril 1940. aastal toimus Narva linna klubis isetegevusõhtu, kus esinesid linavabriku, kalevivabriku ja Kreenholmi Manufaktuuri algorganisatsioonid. Parima isetegevuskollektiivi väljaselgitamiseks korraldati sotsialistlik võistlus. Esikoha võitis Kreenholmi algorganisatsioon, kandes muu hulgas ette ajakohase näidendi «Vabaduse sünd».[76]

1941. aasta algul alustasid tegevust Narvas, Tartus ja Tallinnas «Noorte Majad». Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat ja ELKNÜ Keskkomitee otsustasid need avada ka teistes suuremates linnades.[77] «Noorte Majad» võimaldasid arendada huvitavat ja mitmekülgset tegevust kõigil isetegevusaladel, aidates kasulikult sisustada noorte vaba aega ja puhkust.

Eesti noored tundsid suurt huvi Nõukogude Liidu kommunistlike noorte tegevuse vastu. Et sellega lähemalt tutvuda, organiseerisid nad vene keele kursusi ja ringe. 1940. aasta septembris algasid vene keele kursused Tallinnas, Tõrvas ja Pärnus.[78] Pärnumaal Purtukis alustasid 1940. aasta sügisel tegevust vene keele kursused, kuhu osavõtjaid tuli kokku isegi 10 km kauguselt.[79] Analoogilisi näiteid võib tuua paljudest kohtadest üle kogu vabariigi.

Noorsoo kommunistliku kasvatuse lahutamatuks osaks olid ka kehakultuur ja sport. Komsomoli-algorganisatsioonide juurde moodustatud spordiringides ja -sektsioonides käis vilgas tegevus. Kommunistlikud noored ja noored täitsid OVTK ja VTK normatiive, võtsid osa talispordipäevadest ja võistlustest.

Asutustes hakati kehakultuurikollektiive ja spordiringe looma 1940. aasta sügisel. 1941. aastaks saavutas see juba massilise ulatuse. Nii on teada, et Tartus oli 1941. aasta märtsis 22 ettevõtete kehakultuurikollektiivi, 23 koolide kehakultuurikollektiivi ja 2 ametiühingute spordiseltsi. Kokku oli neis 4694 liiget.[80] 1941. aasta suvel aga oli Eestis juba üle 1200 kehakultuurikollektiivi.[81] Spordiliikumise massilisus võimaldas edukalt organiseerida suuri spordiüritusi ja võtta osa üleliidulistest võistlustest.

Punaarmee 23. aastapäeva tähistamiseks korraldasid kommunistlikud noored 2.—23. veebruarini üleliidulise suusakrossi. Eesti noored startisid põhiliselt 16. veebruaril. Suusakrossile eelnes pingeline ettevalmistus. Kuressaare Tööstuskeskkooli komsomoli-

[75] «Noorte Hääl» nr. 85, 30. dets. 1940. a.
[76] «Noorte Hääl» nr. 46, 12. nov. 1940. a.
[77] «Tartu Kommunist» nr. 73, 27. märtsil 1941. a.
[78] «Noorte Hääl» nr. 8, 26. sept. 1940. a.
[79] «Töörahva Hääl» nr. 1, 15. okt. 1940. a.
[80] «Noorte Hääl» nr. 55, 6. märtsil 1941. a.
[81] «Noor Leninlane» nr. 6, 6. juunil 1941. a., lk. 263.

algorganisatsioon korraldas näiteks koolis suusavalmistamise kursused. Tehti 110 paari suuski.[82] Suuski valmistati ka mitmel pool mujal, sest kaubandusvõrgus neid vajalikul hulgal ei olnud.

Suusakrossist võttis osa üle 12 000 noore, neist suurema osa moodustasid kommunistlikud noored.[83] Esikohale tuli ELKNÜ Narva organisatsioon 100-protsendilise osavõtuga.[84]

Kommunistlike noorte suusakross oli tollal üheks ainulaadsemaks spordiürituseks Eestis. Selline masse kaasatõmbav üritus ei olnud võrreldav ühegi spordiüritusega kodanlikus Eestis, kus sportimine oli olnud suures osas ikkagi kodanlike kihtide eesõiguseks.

1941. aasta aprillis korraldati üleliidulised võimlemisvõistlused. Neist võttis meie vabariigis osa 29 913 noort, sealhulgas 7245 kommunistlikku noort. Kõige massilisemalt võtsid võistlustest osa koolinoored. I kohale tuli Valgamaa, II kohale — Pärnumaa, III kohale — Läänemaa.[85]

Peale kehakultuuri ja sporditöö pöörati suurt tähelepanu noorte sõjalisele ettevalmistusele. Komsomoli-algorganisatsioonid lõid mitmesuguseid sõjalisi ringe ja OSOAVIAHIM-i algorganisatsioone.[86]

1. märtsiks 1941. aastal asutati Eesti NSV ettevõtetes ja koolides 300 OSOAVIAHIM-i algorganisatsiooni, kuhu kuulus 13 000 liiget.[87]

Hästi töötas Sindi tekstiilivabriku «1. Detsember» 50-liikmeline OSOAVIAHIM-i algorganisatsioon. Selles algorganisatsioonis pühendati suurt tähelepanu kutsealuste sõjalisele ettevalmistamisele.[88]

Intensiivne oli OSOAVIAHIM-i algorganisatsioonide töö ka maal, kus organiseeriti sotsialistlikku võistlust valdade vahel kutsealuste paremaks ettevalmistamiseks.

*

Nõukogude võimu esimese aasta jooksul tehti ära suur töö noorsoo poliitilisel ja kultuurilisel kasvatamisel. Seejuures langes just kommunistlikele noortele osaks austav ülesanne — kujundada meie noorsoos välja kommunistlikku sihiteadlikkust ja ideelisust, kasvatada neid tulisteks nõukogude patrioodideks, panna alus teadlikule distsipliinile, kollektivismile ja rajada töö-

[82] EKPA, f. 31, nim. 31—3, s.-ü. 13, l. 11.
[83] «Noor Leninlane» nr. 2, veebr. 1941, lk. 91.
[84] «Narva Tööline» nr. 32, 13. märtsil 1941. a.
[85] «Noorte Hääl» nr. 105, 7. mail 1941. a.
[86] Lühend Nõukogude Liidu Riigikaitse ja Lennunduse ning Keemiatööstuse Abistamise Ühingu venekeelsest nimetusest.
[87] «Kommunist» nr. 123, 25. mail 1941. a.
[88] «Kommunist» nr. 65, 15. märtsil 1941. a.

kasvatus õigetele alustele. Nende ülesannetega tulid eesti kommunistlikud noored edukalt toime.

Eestimaa Leninlikul Kommunistlikul Noorsooühingul on hinnatavaid saavutusi esimesel nõukogulikul aastal Eesti NSV töötava ja õppiva noorsoo kommunistlikul kasvatamisel, nende poliitilise silmaringi laiendamisel. 1940/41. aastal kasvas ja karastus see eesti kommunistlike noorte põlvkond, kes Suure Isamaasõja aastail, relv käes, kangelaslikult kaitses meie kodumaa vabadust ja sõltumatust, eesti töörahva õigust rajada endale uus, õnnelik elu.

EESTI KOMMUNISTLIKUD NOORED SUURES ISAMAASÕJAS

P. Larin

Sest võidelgem ning julgelt teadmist kandkem:
on meie õnn vaid vaba rahvaga,
ja vabaks jääma peab me kodumaa —
ta eest, kui vaja, oma elu andkem.

J. Kärner. «Võitluse päevil». 1941. a.[1]

1. «Komsomol — rindele!»

22. juuni 1941. aasta. Oli pühapäevahommik. Ilm oli päikesepaisteline, vaikne ja soe. Noored tõttasid mereranda päikest võtma, parki jalutama, klubisse, kinno või näitusesaali. Nad ei teadnud veel midagi meie kodumaad tabanud kohutavast õnnetusest...

22. juuni kesköö1 oli saabunud Balti Mere Sõjalaevastiku juhtkonnale Tallinna hoiatus, et meie kodumaad ohustab fašistliku Saksamaa kallaletung. Kell kaks öösel seati kogu laevastik sõjaseisukorda. Poolteist tundi hiljem alustas Nõukogude—Saksa piirile koondunud hitlerlik sõjamasin surma ja hävingut külvates liikumist itta.

Samal ajal kui enamik vabariigi kodanikke tundis rõõmu ilusast puhkepäevast, viidi kõik vabariigi juhtivad asutused häireseisukorda.[2] Algasid ettevalmistused töötava rahva kaasatõmbamiseks võitlusse agressiooni vastu. Hommikused ajalehed rääkisid veel rahulikust ülesehitustööst, rahva õnnest ja õitsengust. Kell kaksteist aga said kõik inimesed raadio kaudu teada hirmsa tõe. Oli alanud Nõukogude Liidu rahvaste Suur Isamaasõda.

23. juunil avaldatud üleskutses kutsusid Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eesti NSV valitsus rahvast relvile, et kaitsta Nõukogude rahvaste vabadust, iseseisvust ja sõltumatust. «Teie, noo-

[1] ENSV ORKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 46, l. 24.
[2] EKPA, f. 32, nim. 2, s.-ü. 7, l. 1.

red Nõukogude kodanikud, Nõukogude Eesti töölised, talupojad ja töötav intelligents, tõuske võitluseks fašistlike bandiitide vastu oma õnne ja heaolu eest, kõigi vennasrahvaste õnne ja heaolu eest,» — öeldi üleskutse sütitavates ridades.[3]

Üheaegselt EKP ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu üleskutsega avaldas ELKNÜ Keskkomitee ajalehes «Noorte Hääl» üleskutse «Komsomol asub oma suure Kodumaa kaitsele», kus määrati komsomoli ülesanded alanud heitluses ja näidati, kuidas peab käituma kommunistlik noor alanud sõjas.

«. . . Kommunistlik noor — see on meie kodumaa eesrindlik kodanik, kes on piiritult truu parteile, kommunismi ideedele.

Kommunistlik noor, olles valmis andma kogu oma jõu, ja kui tarvis, siis ka elu meie rahva vabaduse nimel, on eeskujuks kaaslastele.

Kommunistlik noor on vaba igasugusest paanikast, tema peab oskama käituda sõjaolukorras distsiplineeritult ja täitma vastuvaidlematult ja täpselt kõik antud korraldused.

Kommunistlik noor peab olema halastamatu, võideldes rahva vaenlastega . . .» öeldi ELKNÜ Keskkomitee üleskutses.[4]

«Komsomol — rindele!» — sai nüüd meie maa noorte lipukirjaks ja noored tõttasid täitma oma üllast ülesannet kodumaa, partei ja rahva ees. Oma valmisolekust astuda koos teiste vennasrahvastega, relv käes, vaenlase vastu teatasid meie vabariigi kõigi linnade ja maakondade, kõigi valdade, külade ja alevite, kõigi tehaste, vabrikute ning koolide kommunistlikud noored ja noored.

Kohe Suure Isamaasõja esimestel päevadel avaldasid tuhanded meie vabariigi noored soovi minna vabatahtlikena rindele. Vabatahtlikult otsustasid Punaarmeesse astuda Tallinna M. I. Kalinini nimelise Raudteetehase noored. Tehase «Punane Krull» noored toimisid samuti. Nad seadsid üles loosungi: «Eesti NSV noored! Astume vabatahtlikult välja kodumaa kaitseks ja hävitame barbaarse ajaloolise vaenlase!»[5] Juba 24. juunil olid Tallinna mobilisatsioonipunktid tulvil noori vabatahtlikke, et isiklikult sooviavaldust esitada. Kommunistlik noor G. Reichmann kirjutas avalduses: «Tahan astuda vabatahtlikult Töölis-Talupoegade Punaarmeesse, et täita oma kodaniku- ning komsomolikohust kodumaa, partei ning kogu maailma töötava rahva vastu.»[6]

Seitsmeteistkümneaastane kommunistlik noor A. Murdvee, kapteni vanemabi laeval «Veeneid», teatas: «Mina, eesti töörahva poeg, ei või kõrvaltvaatajaks jääda, kui mu kodumaa on hädaohus. Palun vastu võtta mind mu noorusele vaatamata Puna-

---

[3] «Kommunist», 23. juunil 1941. a.
[4] «Noorte Hääl», 23. juunil 1941. a.
[5] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 62, l. 16.
[6] «Noorte Hääl», 25. juunil 1941. a.

laevastikku ja kohe tegevväkke suunata.»[7] Samasuguse soovi avalduse esitas ka kommunistlik noor Harri Kull. Esimeste vabatahtlike hulgas oli suur grupp Tallinna Polütehnilise Instituudi üliõpilasi ja palju teiste koolide õpilasi.

Ülikoolilinna Tartu noorte vabatahtlike esiridades olid Tartu Riikliku Ülikooli noored, kelle nimel üleskutsetega esinesid kommunistlikud noored K. Raidväli, K. Kehra, E. Vahkal, A. Sauks, E. Maksa, A. Ivanov, V. Jallai, A. Plaan, T. Kirdelaht ja teised.[8]

Linna töötavate noorte meeleolu ja soovid peegeldusid kommunistliku noore Aleksander Vardja avalduses: «Olin töötu, kuid pärast 21. juunit sain kindla teenistuskoha ... Nüüd, kus meil hakkas kõikjal hästi minema, tahavad fašistlikud vallutajad meid riisuma tulla. Tahan koos Nõukogude Liidu rahvastega neile teele ette astuda. Ma ei oota mobilisatsiooni, tahan rindele minna vabatahtlikuna.»[9]

Juba sõja esimestel päevadel organiseerisid Tartu kommunistlikud noored asutuste, käitiste ja muude objektide valvemeeskondi ja seadsid sisse õhuvaatlusteenistuse. Kommunistlike noorte toimingutes oli senisest veelgi rohkem organiseeritust ja distsipliinitunnet.

Suure patriootilise innuga käis vabatahtlike registreerimine Virumaal ja Narvas. Esimeste vabatahtlike hulgas olid Narvas komsomoli aktivistid «Noorte Maja» juhataja V. Rohult, Keskrahvamaja juhataja E. Pallo ja Kommunaaltööliste Ametiühingu Narva-Jõesuu pioneerilaagri rühmajuht I. Obram. Neile järgnesid kommunistlikud noored V. Perno, B. Sergejev, V. Oks, J. Petuhhov, G. Valter ja paljud teised. Üksnes 23. juunil registreeriti Narvas 100 noort vabatahtlikku, Kiviõlis 35, Kohtla-Järvel 14, Rakveres 60, Kundas 7 jne.[10] Seoses Toila pioneerilaagri töö katkestamisega 24. juunil avaldasid soovi rindele minna kommunistlikud noored Leida Tohver, Erika Jet, Aino Karv, Helju Tarr, Zina Sahharova, Galina Karantjeva, Vilma Raun, Virve Õunapuu, Rita Tepper ja Raissa Seletski. Sama laagri kommunistlike noorte üldkoosolek võttis vastu resolutsiooni: «Meie, kommunistlikud noored, kes töötame Toila pioneerilaagris, otsustasime astuda vabatahtlikult Punaarmeesse ja paluda ELKNÜ Keskkomiteed, et meid kohe, kui võimalik, saadetakse rindele ...»[11]

Ja nii üle kogu vabariigi. Paide komsomoliaktiivi nimel avaldasid soovi Punaarmeesse astumiseks 22 kommunistlikku noort — Juhan Laurimäe, Armilde Aso, Anatoli Kerde, Arnold Eimre, Ellen Tippi, Heino Hoolma, Arved Vilt, Lydia Rannala, Ernst Pahkla, Lea Roosileht ja teised. Harjumaa Ravila valla vabataht-

[7] «Noorte Hääl», 25. juunil 1941. a.
[8] «Noorte Hääl», 27. juunil 1941. a.
[9] ENSV ORKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 43, l. 149.
[10] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 62, l. 15.
[11] «Noorte Hääl», 29. juunil 1941. a.

like hulgas olid kommunistlikud noored A. Maasik, O. Väli, S. Vanavärblane, A. Kasesalu ja teised. Võitlusse astuda soovijate hulgas oli enamik Pärnumaa Tihemetsa ja Vändra kommunistlikke noori, 11 Kallaste kommunistlikku noort, Valga raudteedepoo noored,[12] Põltsamaa Keskkooli kommunistlikud noored[13] jne. jne. Üldkokkuvõttes avaldas esimestel sõjapäevadel üle kahe tuhande meie vabariigi kommunistliku noore soovi vabatahtlikuna rindele minna.

Võitluseks fašistlike diversantide ja langevarjurite vastu, ent ka sõjaliste objektide, asutuste, teede ning sildade kaitseks hakati meie vabariigis, samuti nagu teisteski rindelähedastes vabariikides, looma nn. hävituspataljone, s. t. vabatahtlikkuse põhimõttel formeeritud rahvakaitseväe võitlusüksusi. 1941. aasta juuli alguseks oli loodud juba 14 hävituspataljoni võitlejate koguarvuga 3200.[14] Üldse aga loodi Eesti NSV-s 1941. aasta suvelahingute kestel 25 vabatahtlike võitlusüksust. Nendesse pataljonidesse astus kommuniste, kommunistlikke noori, nõukogude asutuste ja ametiühinguorganisatsioonide aktiviste, töölisi, talupoegi ning haritlasi. Sinna suunduski nende vabatahtlike vool, kes sõja esimestel päevadel nii suure entusiasmiga avaldasid soovi vabatahtlikuna võitlusse astuda. 8—9 tuhat hävituspataljonidesse koondunud vabatahtlikku asusid sõja algpäevil oma igapäevase töö kõrval õppima sõjaasjandust, võttes tööst vabal ajal osa valveteenistusest ja diversantide kinnipüüdmisest. Rinde lähenemisel jätsid rahvakaitseväelased oma töö ning asusid relvaga võitlema fašistlike anastajate vastu. Uljalt kõlas rahvakaitseväelaste suus V. Reimani poolt M. Raua sõnadele loodud marsilaul:

Üle käevarte punased lindid,
Surmahirmu meist keegi ei põe —
Küllap varsti granaadid ja vindid
Teevad selgeks töörahvatõe.

Tappa, tallata tulle ja tuhka
Jäle röövlite tõug meid ei saa —
Enne keegi, ei keegi meist puhka,
Kui on vaenlastest vaba me maa.

Hävituspataljonidesse astus peaaegu kogu ELKNÜ vabariiklik aktiiv. Sinna läksid ELKNÜ Keskkomitee sekretärid M. Ork ja V. Petrovõhh, maakonnakomiteede sekretärid — V. Uibo Valgamaalt, E. Tamm Võrumaalt, V. Kivi Pärnumaalt, P. Soesoo Läänemaalt, A. Sõber Viljandimaalt, A. Vilt Järvamaalt, E. Saarna Harjumaalt, B. Berzin Virumaalt, A. Illison Tartumaalt, V. Dils

[12] ÜLKNÜ KK Arhiiv, inv. nr. 16113, l. 7.
[13] «Noorte Hääl», 28. mail 1965. a.
[14] RKMA (NSV Liidu Riigikaitse Ministeeriumi Arhiiv), f. 344, nim. 2759, s.-ü. 6, l. 236.

Narvast ja V. Piirsoo Tallinnast.[15] Hiljem, kui lahingud käisid juba vabariigi territooriumil, läksid kõik tagalasse suunamiseks määratud kutsealused kommunistlikud noored vabatahtlikena rindele. Nõnda sündis juulis Valga- ja Läänemaa kommunistlike noortega ja mõni kuu hiljem Saare- ja Hiiumaa kommunistlike noortega.

Seni kuni võitlus fašistlike röövvallutajate vastu käis väljaspool meie vabariigi territooriumi, jätkasid töötajad tehastes, vabrikutes ja põldudel oma tööd. Tõusis järsult tööviljakus, tugevnes töödistsipliin, kasvas toodangu hulk ja kvaliteet. Ka töös paistsid meie kommunistlikud noored silma oma püüdlikkuse ja ennastsalgavusega. Raudteelane kommunistlik noor Elmar Meerits kirjutas kõigi noorte tehasetööliste ja transporditöötajate poole pöördudes: «Raudtee komsomol on kutsutud kirjutama võitlusajaloosse fašismi vastu oma kangelasliku leheküle, töötagem siis meie rahva, meie kodumaa kaitseks.»[16]

Ennastsalgavalt töötasid kodumaa heaks tehase «Punane Krull» noored töölised. Iga kommunistlik noor täitis siin oma tööülesande poolteise- kuni kahekordselt. Tubakavabriku «Leek» kommunistlikud noored aitasid ennetähtaegselt täita kuuplaani, tõstes samal ajal toodangu kvaliteeti.[17] Niisama hästi töötasid M. I. Kalinini nimelise Raudteetehase kommunistlikud noored. Igaüks tegi rinde heaks mis suutis. Tallinna vereülekandejaama ilmus iga päev hulgaliselt vabatahtlikke doonoreid, et anda oma verd haavatute raviks.

Doonorite hulgas oli ka noor kooliõpetaja Leen Kullman — tulevane kartmatu luuraja ja Nõukogude Liidu kangelane. 26. juunil andsid ajalehed edasi ETA informatsiooni: «Kommunistlik noor Leen Kullman, Tartu algkooliõpetaja, jutustab: «Sõitsin Tartust, et anda oma verd prooviks. Olen õnnelik, et arstid võtsid mu soovi kuulda. Nüüd, kus fašistlikud barbarid on salakavalalt tunginud kallale Nõukogude Liidule, tahaksin aidata meie kangelasi, kes kartmatult võitlevad meie kalli kodumaa eest. Minu palavamaks sooviks on minna eesliinile, et seal anda oma verd haavatud kangelastele.»[18] 38 Tartu sanitaarõdede kursuslast, nende hulgas üliõpilane Hilda Kaev ja Tartu Kaubastu töötaja Meeta Paal, avaldasid valmisolekut minna vabatahtlikult sanitarina rindele. Narva tütarlapsed organiseerisid punase risti punkti. Rakveres astusid kakskümmend neidu sanitaarsalka.[19]

Ennastsalgava töö kõrval vabrikutes, tehastes ja põldudel rajasid meie vabariigi töötajad Nõukogude armee jaoks väli-

[15] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 216, l. 1—2.
[16] ÜLKNÜ KK Arhiiv, inv. nr. 16113, lk. 8.
[17] Sealsamas.
[18] «Rahva Hääl» nr. 117, 20. juunil 1965. a.
[19] ENSV ORKA, f. R-705, nim. 1, s.-ü. 140, l. 39.

kindlustusi Tallinna ümbruses Maardu, Kroodi, Saue, Keila ja Paldiski joonel, kindlustuste teine vöönd ehitati Pirita, Ülemiste järve ja Kopli lahe joonele. Samasuguseid kindlustustöid tehti Pärnu—Viljandi—Tartu joonel, Virumaal ja Narva jõe kaldal. Ja kõikjal — tööl tehastes ja põldudel, kaitsekraavides ja asutustes, rindevõitlejate jaoks kingituspakkide kogumisel, annetuste kogumisel riigikaitsefondi — lõi käed külge meie tubli komsomol.

2. Vabadus on elust kallim

4. juulil 1941. aastal tungisid esimesed fašistlikud anastajad Nõukogude Eesti territooriumile.[20] Fašistlike vägede löögijõud oli suunatud Riia—Tallinna maantee kaudu Pärnu ja Viljandi ning Riia—Pihkva maantee kaudu Pihkva suunas. Nõukogude armee regulaarüksused, kellel oli käsk asuda kaitsele Pärnu—Viljandi—Emajõe joonel, taandusid lahingutega põhja suunas.[21] Samal ajal suurenes märgatavalt rinde vahetus tagalas hitlerlike bandiitide, diversantide ja langevarjurite tegevus. Meie vabatahtlikel algas tõsiste heitluste aeg.

Kaitselahingud Eesti NSV mandriosas kestsid tervelt kaks kuud — juuli algpäevadest kuni 5. septembrini ja jätkusid hiljem mõnepäevaste vaheaegadega Lääne-Eesti saartel, kuni 3. detsembrini, mil viimased kodumaa kaitsjad lahkusid Osmussaarelt laevadega Leningradi. Nõukogude Eesti vabatahtlikud jätkasid võitlust fašistlike anastajate vastu Kingissepa, Oranienbaumi ja Oktoobrirevolutsiooni hälli — Leningradi kaitsel. Nendes lahingutes kirjutasid nad palju kuulsusrikkaid lehekülgi eesti rahva ajalukku.

Nii Nõukogude armee ja sõjalaevastiku regulaarüksustel kui ka eesti rahvakaitseväelastel tuli Eesti NSV territooriumil alustada sõjategevust äärmiselt keerukates tingimustes. Teravalt andis end tunda vastase ülekaal maal, õhus ja merel. Paralleelselt sõjategevusega alustati tähtsamate tehaste sisseseade, materiaalsete väärtuste ning nõukogude aktivistide evakueerimist meie maa siserajoonidesse.

Esimesed tõsised lahingud peeti meie vabariigi territooriumil 8. juulil 1941. a. Pärnu ja Viljandi pärast. Eriti mehiselt võitlesid Viljandi ja hiljem Põltsamaa kaitsel 17. Viljandimaa vabatahtlike pataljoni rahvakaitseväelased, kelle hulgast oma vaprusega eriti silma paistsid vabatahtlikud R. Pakkas, V. Maiste, H. Kaljuvee, K. Lippur, J. Mõttus ja teised sangarid.[22] Samal ajal taandusid

[20] См. Н. Н. Жданов, Огневой щит Ленинграда, Москва, 1965, стр. 22.
[21] RKMA, f. 344, nim. 2759, s.-ü. 6, l. 175.
[22] Sealsamas, l. 300.

ülekaaluka vaenlase survel Tartu suunas Valga, Petseri ja Võru maakonna rahvakaitseväelased.

10. juulil alustasid fašistlikud väed pealetungi Pärnust Märjamaa kaudu Tallinna suunas. Ägedad lahingud käisid Lihula—Märjamaa vahelises rindelõigus terve nädala. 16. laskurdiviisi, 8. piirivalvesalga, mereväelaste ning Läänemaa ja Tallinna vabatahtlike ühiste jõupingutustega tõkestati vaenlasele tee Tallinna suunas ja löödi hitlerlikud väed Pärnuni tagasi. Vastupanu oli sedavõrd mõjuv, et fašistlikud väed ei julgenud tervelt kuu aja jooksul siitkaudu Tallinna suunas uut rünnakut alustada.

Ent siiski läks vaenlasel korda teises lõigus meie vägede kaitserindest läbi murda. 25. juuliks jõudsid hitlerlikud väed Põltsamaa ja Jõgeva kaudu edasi tungides Mustveesse, Emajõe joonel kaitsel asuvate Nõukogude väekoondiste selja taha. Arendades kiilumist põhja suunas, jõudis vaenlane Paide, Tapa ja Kadrina kaudu 7. augustiks Kunda rajoonis Soome lahe lõunakaldale. Algas Tallinna blokaad ja lahingud Narva all. 17. augustil langes Narva vaenlase kätte.

Eriti visaks kujunes meie vabariigi pealinna Tallinna kaitsmine. Vabariigi töötajate jõupingutusi juhtisid pealinna kaitsmisel ja evakueerimisel sõjaolukorras loodud Eesti NSV Vabariiklik Kaitsekomitee, Toitluskomisjon, Evakuatsioonikomisjon ja Eesti NSV Hävituspataljonide Staap. Tallinna kaitsmisest võtsid teiste vabatahtlike üksuste kõrval osa kaks suuremat väeosa — 1. Eesti Kommunistlik Kütipolk ja Tallinna Töölispolk. 19. kuni 28. augustini kestsid lahingud Tallinna lähistel ja viimastel päevadel linna tänavail. Alles ööl vastu 29. augustit lahkusid viimased vabatahtlikud oma positsioonidelt ja evakueerusid merd mööda Leningradi.[23]

Viimased lahingud meie vabariigi mandriosas peeti 29. augusti ja 5. septembri vahel Haapsalu ja Virtsu ümbruses.

Tervelt poolteist kuud, 7. septembrist kuni 21. oktoobrini, suutsid vaenlaste raevukaile rünnakutele vastu pidada Lääne-Eesti saarestiku kaitsjad, kes lahkusid 10. septembril Vormsist, 13. septembril Muhust, 5. oktoobril Saaremaalt, Sõrve poolsaarelt ja 21. oktoobril Hiiumaalt, Tahkuna poolsaarelt.

Meie kodumaale kallale tunginud vaenlasele ruttasid appi kohalikud reeturid — endised kapitalistid, hallparunid, reaktsioonilised meelestatud ohvitserid.

Sõja puhkedes alustasid need reeturid tapatalguid. Nad püüdsid hävitada kommunistlikke noori, verivärskeid rahvakaitseväelasi jt. nõukogude aktiviste. Metsadesse pugenud bandiitide käe läbi hukkus palju süütuid inimesi, sealhulgas ka lapsi. Reeturite künismi iseloomustab juba nende esimene teadaolev väljaastu-

[23] В. Ачкасов, Б. Байнер, Краснознаменный Балтийский флот в Великой Отечественной войне, М. 1957, стр. 58.

mine — 4. juulil sõitsid lapsed sõja tõttu pioneerilaagrist koju. Võsult Rakveresse suunduval teel avasid bandiidid pioneeride autobussile tule, tappes ning haavates kaitsetuid lapsi.[24]

Bandiitide ohvriks langenud pioneer leiti 4. juulil ka Lelle jaama juurest rukkipõllu äärest. Rahvakaitseväelane Voldemar Nõmm oli sel päeval koos oma kolme võitluskaaslasega teel tallu, et toidukraami muretseda. Mehed nägid üheksa-kümneaastast tütarlast, kelle kaelarätt oli katki rebitud, mõlemad silmad välja torgatud, nägu puruks pekstud. Veidi eemal lamas noormehe laip, kellega oli veelgi metsikumalt ümber käidud. Komsomolipiletist väljalõigatud sirbi ja vasara kujutised olid kleebitud ta silmalaugudele, laubale aga oli kleebitud ta foto.[25]

Tubli panuse võitlusse fašistlike anastajate vastu andis ka 22. Eesti Territoriaalne Laskurkorpus, kes 4. juulist kuni 22. augustini 1941. aastal võitles Looderinde vägede koosseisus Porhovi, Dno, Soltsõ, Staraja Russa ja Lõtškovo rajoonis. Kõikjal — Pärnu ja Viljandi, Tartu ja Narva all, Tallinna ja Leningradi kaitsmisel, olid võitlejate esiridades meie kuulsusrikka komsomoli tublid kasvandikud.

Eesti komsomoli Suure Isamaasõja perioodi kuulsusrikka ajaloo esimese leheküljе avas 22. Territoriaalkorpuse 415. Üksiku Sidepataljoni staabiroodu sidejao komandör, ühtlasi sama roodu poliitjuhi asetäitja kommunistlik noor Arnold Meri. 14. juulil asus korpuse staap Dno raudteejaamast 1,5 km lõuna pool asuvas metsas. Korpuse liiniväeosade kaitseriba eelserv asus Dno ja Porhovi vahelisel maa-alal. 18. juuli varahommikul saabus korpuse staapi teade fašistlike soomusautode ja mootorratturite läbimurdest korpuse kaitsest kusagil Derevkovo ja Demjanka küla joonel.[26] Korpuse juhtkond ja osa staabi teenistuses olnud sõjaväelasi läksid fašiste tagasi tõrjuma ja rindes tekkinud lünka likvideerima. Korpuse staapi kaitsma jäi sadakond meest eesotsas korpuse sideülema abi major A. Isotammega.

Õhtu oli lämmatavalt kuum. Korpuse staap asus metsatukas. Lähedal voogas rukkiväli, laulis rukkirääk. Äkki kostis külateelt kihutavate mootorrataste põrin, mida saatis huupi lastud valangute ragin. Fašistlik luuresalk tungis 22. Territoriaalkorpuse staabi asukohta. Kõik korpuse staabis viibivad ohvitserid, seersandid ja reamehed asusid kaitsele lääne ja lõuna suunast pealetungivate fašistide vastu. Saanud tõhusa vastulöögi, tõmbusid hitlerlased korraks tagasi, kuid paar tundi hiljem alustasid uuesti pealetungi. Vaenlase kuulipildujate raginale lisandusid nüüd tihedad miiniplahvatused. Korpuse staabi kaitsjate read hõrenesid. Juba sai raskelt haavata üks lahingu juhte kapten G. Loog,

[24] EKPA käsikirja fond, inv. nr. 10606.
[25] Sealsamas, nr. 10612.
[26] «Znamja Sovetov», 28. juulil 1941. a.

langes rivist välja ka kapten Ots, haavatute arv tõusis kolmeteistkümneni, varsti oli neid terve bussitäis ja nad saadeti tagalasse.

Haavatud oli ka Arnold Meri, kes aga jäi lahinguväljale. Sidunud kiiresti oma haava, jätkas ta paarikümne mehe eesotsas oma kaitsesektoris vaenlase tagasitõrjumist. Siis lõppes laskemoon. Tiheda tule all padrunipunktist lisa toomine näis võimatu, kuid ometi suutis haavatud grupikomandör A. Meri seda teha. Varsti sai A. Meri veelgi haavata, kuid jätkas lahingut, kuni ta suurest verekaotusest teadvusetult lamama jäi.[27]

Lahing kestis hilisõhtuni. Suur oli korpuse juhtkonna rõõm, kui nad pärast rindelt tagasitulekut leidsid, et korpuse staap on alles ja jätkab oma ülesannete täitmist. Selles lahingus võidelnuist kõige vapramaks tunnistati kommunistlik noor Arnold Meri. 16. augustil 1941. aastal andsid blokaadis oleva Tallinna ajalehed ja raadio edasi rõõmustava sõnumi — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium omistas kuulsusrikka komsomoli vaprale kasvandikule Arnold Merile Nõukogude Liidu kangelase austava nimetuse.

Samal ajal kui Arnold Meri ja ta võitluskaaslased ennastsalgavalt vene linnu ja külasid kaitsesid, võideldi kangelaslikult saksa fašistide vastu Eestis. Siin heitlesid õlg õla kõrval eestlased ja teiste vennasrahvaste pojad ning tütred. Siin suri Tallinna kaitstes kangelassurma Balti mere laevastiku madrus Jevgeni Nikonov. J. Nikonov sai luureretkel Harkusse raskesti haavata ning langes hitlerlaste kätte vangi. Fašistid piinasid teda metsikult. Kui nad aga sellest hoolimata Tallinna kaitse ja kaitsjate kohta tema suust midagi teada ei saanud, seoti ta puu külge ning põletati elusalt.[28]

Surematuks jääb ka Jägala algkooli õpilase kuueteistkümneaastase kommunistliku noore Einart Loopere kangelastegu. Olles Ülemiste järve ääres Tartu maanteel kaitsele asunud, sai E. Loopere raske kõhuhaava. Hoolimata metsikust valust sidus ta oma haava ja jäi positsioonile. Seltsimeestele, kes tahtsid teda abistada ja sidumispunkti toimetada, ütles ta: «Ei ole tarvis, jätke mulle rohkem padruneid ja ma peatan sakslased.» Kattes seltsimeeste taganemisteed, võitles vapper kommunistlik noor viimse hingetõmbeni.[29]

Tallinna end. Westholmi Gümnaasiumi komsomoliorganisatsiooni sekretär Olaf Noormaa kohtas lahingukeerises Aegviidu—Kosenõmme rajoonis Tartus taanduvate kommunistlike noorte salka. Kiiruga tutvuti ja koos astuti lahingusse. O. Noormaal tuli

---

[27] «Znamja Sovetov», 28. juulil 1941. a.

[28] В. Ачкасов, Б. Вайнер, Краснознаменный Балтийский флот в Великой Отечественной войне, М. 1957, стр. 57.

[29] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 62, l. 2.

katta uute sõprade taandumist. Ta tegi seda nii, nagu nõudis kommunistliku noore kohus — viimse hingetõmbeni.

Kangelaslikult võitlesid Tallinna kaitsesalkades hitlerlike okupantide vastu kommunistlikud noored Hilda Leheste, Aleksander Valkonen, Lembit Arju, Silvia Lipp, Helga Vitsur ja paljud teised; Tartu hävituspataljonis A. Illison, Narva töölispolgus E. Sume, Läänemaa pataljonis E. Türi. Ka kõige raskemates lahingutes jäid kommunistlikud noored vankumatuks, neid ei kohutanud surm, kannatused ega piin.

3. Ja uuesti koondati ridu

Eesti NSV territooriumi okupeerimisega ei lakanud meie töörahva võitlus hitlerlike anastajate vastu. Tohutul rindel Põhja-Jäämerest kuni Musta mereni võitles nõukogude rahvas ennastsalgavalt oma maa vabaduse eest. Selle rinde taha, mitmesugustesse NSV Liidu piirkondadesse, peamiselt aga Volga ja Uraali aladele koondus umbes kuuskümmend viis tuhat eestlast. Nende hulgas oli ligikaudu nelikümmend tuhat võitlusvõimelist meest, kes tahtsid uuesti võitlusse astuda. Tekkis Nõukogude armee eesti rahvuslike väeosade loomise mõte, mis sai ka teoks.

Uute eesti rahvuslike väeosade formeerimist alustati 1942. aasta algul Uraalis, Sverdlovski ja Tšeljabinski oblastis. Varsti koondusid 7. ja 249. eesti laskurdiviisi ning tagavarapolku tagalasse siirdunud võitlusvõimelised Eesti NSV kodanikud, nende hulgas umbes 1800 kommunistlikku noort. Algas pingeline sõjaväeline õppus.[30]

Tänu komandöride, poliitorganite ja partei- ning komsomoliorganisatsioonide tõhusale kasvatustööle suurenesid eesti rahvuslikes väeosades kiiresti komsomoliorganisatsiooni read. Kasv ei olnud ainult arvuline. Võitlejatest said poliitiliselt arenenud ja laia silmaringiga noored. Nii kasvas 7. eesti diviisi komsomoliorganisatsiooni liikmete arv 1942. aasta veebruarist detsembrini neljakordseks. 10. detsembril oli selles diviisis juba 1555 ÜLKNÜ liiget. Kui 249. diviisis oli 31. märtsil 1942. a. 241 kommunistlikku noort, siis ulatus nende arv sama aasta 29. oktoobril 1967-le. Samal ajal astusid paljud ÜLKNÜ liikmed Kommunistliku Partei ridadesse.[31]

Eesti diviiside kommunistlikud noored andsid oma leidlikkuse ja püüdlikkusega lahingulisele ja poliitilisele õppusele uue sisu. Võideldi sekundi iga murdosa pärast. Relva lahingukorda seadmine, puhastamine ja hooldamine, kaeviku kaevamine ja sõja-

[30] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 6, l. 5.
[31] EKPA, f. 79, nim. 1, s.-ü. 16, l. 17—216.

mehe enda liikumiskiirus käis teaduslikult põhjendatud rangete normatiivide järgi. Märkigem vaid, et sõduri ühekordse sööstu, nn. «hüppe» kestus oleneb sellest, kui palju aega kulub vastase sõduril tema vaateväljale ilmuva märgi nägemiseks, kirbule võtmiseks ja tulistamiseks. Seepärast on lahingus tähtis sekundi iga murdosa. Kõiki neid peensusi harjutati nüüd suurima hoolega, sest oli ju teada, et muidu ei saa võitu salakavalast ja hästidrillitud vaenlasest. Harjutused lasketiirul, kiirränakud, kaevumine ja moondamine olid formeerimisperioodil eesti väeosade kommunistlike noorte peamiseks kõneaineks ja tegevuseks. Olukord rinnetel, rahva ja iga kommunistliku noore ülesanded võitluses — need olid õppuste käigus samuti väärikal kohal. Hetkekski ei unustatud seejuures oma sünnimaad, perekonda ja koduseid. Kõigi võitlejate deviisiks olid Lydia Koidula sõnad:

Tulge! Kellel käsi rusikasse
kisub Eesti piina ees!

Eesti tagavarapolk, mis loodi 1942. aasta kevadel, kandis hoolt erinevates rajoonides asuvate noorte väljaselgitamise ja suunamise eest rahvuslikesse väeosadesse, samuti nende noorte täiendava väljaõppe eest. Selle väeosa komsomoliorganisatsiooni algatusel alustati 1942. aasta suvel rahalist korjandust riigikaitse fondi. Aktsiooni tulemusena koguti eesti väeosades 1944. aastaks mitu miljonit rubla raha ja muude väärtpaberite, peamiselt sõjalaenu obligatsioonide näol. Kogutud summa eest ei muretsetud ainult üks tank «Eesti kommunistlik noor», nagu tagavarapolgu komsomoliorganisatsioon algul oli kavatsenud, vaid tanke kahe tankiväeosa, kahureid ühe raskepatarei ja lennukeid terve lennuväeeskadrilli jaoks.

Selles töös ja tegevuses kasvas ja omandas kogemusi uus komsomoli juhtiv kaader. Väeosade ja -koondiste komsomoliorganisatsioone juhtisid tol perioodil Nõukogude Liidu kangelane A. Meri, V. Uibo, A. Illison, I. Mordvinov, E. Mikkelsaar, H. Haug, F. Leet, I. Soidra, R. Auling, F. Pärtelpoeg, A. Käär, E. Näär, B. Tamm, M. Kanošin, E. Liim, V. Tarmisto, H. Tiidus, H. Randviir ja teised.

Pealiskaudsel vaatlusel võib näida, nagu ei oleks õppeperioodil olnudki kangelaslikkusel ruumi eesti väeosades. Nii see siiski ei olnud. 1942. aasta märtsis murdus taktikalisel õppusel raskesuurtüki all jää ja suurtükk vajus jõe põhja. Pikemalt mõtlemata hüppas suurtükimeeskond jääkülma vette ja tõi relva kaldale. Paul Kamm, kes koos teistega ennastsalgavalt jääkülmas vees töötas, haigestus saadud külmetuse tagajärjel kesknärvisüsteemi põletikku. Nelja-aastane ravi haiglates ei andnud positiivseid tulemusi ja ta kaotas täielikult liikumisvõime. Harjutanud seejärel kolm aastat sõrmede liigutamist, suutis Paul Kamm kohutavat haigust sedavõrd võita, et võib praegu töötada kunstnikuna.

25. septembril 1942. aastal liideti Moskva lähedal kaks eesti diviisi Punaarmee Eesti Laskurkorpuseks.

Eesti korpus oli valmis lahinguks. Koos teistega ootas korpuse ligemale viie tuhande liikmeline kommunistlike noorte pere lahingukäsku, et koos kõigi Nõukogude Liidu rahvaste poegade ja tütardega puhastada kodumaa vaenlasest.

4. «Me viha püha, õiglane...»

1942. aasta 9. detsembrist kuni 1943. aasta 26. jaanuarini võttis Eesti Laskurkorpus osa Kalinini rinde Velikije Luki pealetungioperatsioonist, kus ta väeosad ja võitlejad pälvisid oma vaprusega üldise tunnustuse. Kui formeerimise perioodil eesti väeosade partei- ja ÜLKNÜ liikmed sammusid teiste ees lahinguliste ja poliitiliste teadmiste omandamisel, siis innustasid nad lahinguis hitlerlastega oma vaprusega teisi võitlejaid.

Juba esimestel lahingupäevadel tõi 354. laskurpolgu komsomoliorganisatsioonile kuulsuse vapper kommunistlik noor, ühe komsomoli-algorganisatsiooni sekretär Väino Kelu. 13. detsembril, lahingu eel, kutsus V. Kelu kokku roodu kommunistlikud noored, andis neile konkreetsed lahinguülesanded ja saatis nad tagasi jagudesse ning rühmadesse sõnadega: «Igas kommunistlikus noores peab keema viha fašistide vastu, siis võidame ja meile naeratab vaba Nõukogude Eesti.»[32]

Väino Kelu sai lahingus olla vaid ühe päeva. Kuuldes, et haavatud roodukomandör lamab abitult lahinguväljal, ruttas ta oma komandöri abistama. Jõudnud komandöri juurde, sai V. Kelu kuulitabamuse kaela. Kohalerutanud sanitaridele ta ütles: «Viige enne teised, kes on kergemini haavatud. Mina lahkun teie hulgast.»[33] Väino Kelu langes vapra sõjamehena.

Velikije Lukis tuli meie võitlejail tegemist teha veel ülbe vaenlasega, kes oli vähe tunda saanud kaotuse kibedust. Stalingrad seisis hitlerlastel alles ees. Velikije Lukis olid vaenlase väed viimistlenud oma kaitsesüsteemi peaaegu terve aasta. Hästi moondatud laskepiludega punkritesse ja paksude majamüüride taha peidetud kahurid, kuulipildujad, miinipildujad ja täpsuspüssid sülitasid surmatoovat tuld täpselt ja ettearvestatult. Meie võitlejaist oli aga ainult üks kümnest varem lahingus olnud. Seepärast jäi esimestel lahingupäevadel puudu osavusest ja ettevaatusest. Kaotused olid paratamatud.

Ja jälle tulid komandöridele appi kommunistlikud noored. Iga kommunistlik noor püüdis lahingus oma isikliku eeskuju ja

---

[32] EKPA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 176, l. 15.
[33] Sealsamas.

vaprusega innustada seltsimehi veel mehisemalt võitlema. Kuid sellest oli vähe. Tuli tõsta lahinguosavust ja omandada kogemusi võitluses fašistidega. Üheks kommunistlike noorte algatuseks oli snaiperite väljaõpe. Vastase täpsuslaskurite ülesotsimine ja hävitamine nõudis taibukust, kannatlikkust, täpset silma ja kindlat kätt. Peagi said kuulsaks meie esimesed täpsuskütid E. Suvinõmm ja E. Künnap 300. laskurpolgust, H. Põldroos 354. laskurpolgust ja rida teisi.[34] Üks 27. laskurpolgu snaipereid, leitnant A. Kallaste, hävitas Velikije Luki lahingute kestel 18 fašisti, snaiper E. Mikkelsaar 4 fašisti, 300. laskurpolgu komsomolibüroo sekretäri F. Pärtelpoja arvel oli 3 fašisti jne.[35]

Sellist kollektiivselt käsitsetavat relva, nagu seda on suurtükk, on raskem täpsusrelvaks muuta. Selleks on vaja terve suurtükimeeskonna täpset ja ladusat koostööd. Ent ka siin ilmutasid kommunistlikud noored leidlikkust ja kiirust. Tänu täpsele tulele saavutasid häid tagajärgi vaenlase tulepesade hävitamisel 23. suurtükiväepolgu kahuriülemad, kommunistlikud noored Jõerand, Tiri, Jams, tankihävitajate divisjonis Golov ja teised.[36]

1942. aasta detsembrikuu lõpupäevadel üritasid vastase väed Velikije Lukis piiramisrõngasse jäänud garnisoni deblokeerida. Fašistlik väejuhatus koondas välisrinde kitsasse lõiku ülekaalukad soomus- ja jalaväejõud, ning tungides kitsa kiiluna meie kaitsesse, tahtis Velikije Luki garnisonile appi tulla. Hitlerlaste soomuskiilu riivistas rida Punaarmee väeüksusi, kelle hulgas silmapaistva eduga võitles 249. Eesti laskurdiviisi õppepataljon koos tankihävitajate ja kuulipilduritega. 21.—23. detsembrini kestnud lahingus peatati vaenlase väed ja paisati tagasi. «Mitte sammugi tagasi!» — oli nendel päevadel 249. diviisi õppepataljoni deviisiks. Ja nad ei taganenud sammugi. Selles lahingus hukkus kogu õppepataljoni 2. rood. Lahingu lõpul kohalerutanud väeosa leidis lahinguväljalt elusana ainult seersant Metsa. Mitmele haavale vaatamata palus seersant end pataljonikomandöri juurde viia, et hukkunud roodu nimel lahingukäsu täitmisest ette kanda. Verekaotusest nõrkeva häälega raporteeris ta kanderaamilt: «Me täitsime käsu, me ei taganenud!»[37]

1943. aastat võttis korpus vastu uute rünnakutega. Sissepiiratud vaenlase garnisoni jõud oli raugemas.

Ühel päeval vallutasid meie võitlejad Velikije Luki jaama lähedal tellisetehase. Meeleheitlikku vastupanu avaldanud vaenlane taganes ühte kõrvalhoonesse, kust hakkas meie võitlejaid selja tagant tulistama. Saadeti välja kuuemeheline grupp. Julgelt ja osavalt piirasid sõjamehed maja sisse. Esimesena tormas majja

---

[34] EKPA, f. 31, nim. 3, s.-ü. 26, l. 2.
[35] Sealsamas, l. 4.
[36] Sealsamas, l. 3.
[37] EKPA, f. 79, nim. 1, s.-ü. 30, l. 77.

kommunistlik noor Napp, kes hävitas granaatidega neli hitlerlast. Hoone vallutati.

Iga lahingupäev tõi uusi teateid kommunistlike noorte kangelastegudest. Komsomoli kasvandik Oskar Ahi vallutas üksinda vaenlase punkri ja võttis mitu vaenlase sõdurit vangi; 354. laskurpolgu komsomolibüroo liige B. Tamm tungis grupi automaaturite eesotsas vaenlase dzottide labürinti; leitnant S. Kuragin vallutas üksinda vaenlase punkri; kahurikomandör Jõerand purustas otsesihtimisega vaenlase varjendeid.[38]

Eriti visa vastupanu avaldas vaenlane Velikije Luki raudteejaama rajoonis. Poliitjuhi asetäitja kommunistlik noor Robert Naber nägi, kuidas vaenlase miiniplahvatus viis poliitjuhi rivist välja. Ta asus poliitjuhi asemele ja viis mehed rünnakule. Tugipunkt vallutati, kuid vapper kommunistlik noor R. Naber langes rünnakul kangelasena.[39]

Otsustavast rünnakust jaama ümbruses võttis osa ka kommunistlik noor P. Torov. Lahingu eel sai iga mees kaks granaati. «Kas rohkem võib võtta?» küsis P. Torov. «Võta,» vastas rooduvanem. Rünnak algas aovalgel. Umbes 20 meetri kaugusel mustas vaenlase dzott. Selle pihta lennutas P. Torov oma granaadid. Fašistid hüppasid paanikas välja ja neid tabasid P. Torovi kuulid. Lumele jäi lamama kolm vaenlase laipa. Kuid ka P. Torovi enda olukord oli täbar. Ta lamas mürsulehtri põhjas. Igale tõusmiskatsele reageeris vaenlane kuulipildujavalanguga. Üks hästi sihitud kuul rebestas P. Torovi kasukahõlma, teine riivas pead. Tunnid venisid. Saabus õhtu ja alles pimeduse varjul roomas ta vaenlase tulepiirkonnast välja. Söömata, mitmetunnilisest lamamisest kangestunud, ei mõelnudki ta puhkusele. Kohanud kümmekonda sõjameest, viis ta need rünnakule. Esimesena sööstis ta dzoti poole ning viskas granaadi sissekäiku. Sees jäi kõik vait, tulistamine lakkas. Tasakesi avanes uks ning välja ilmus kaks fašisti valge lipuga. Hitlerlased palusid armu. Käed üleval, järgnesid nendele dzotist teised — kokku 23 meest.[40]

17. jaanuaril 1943. aastal lakkas olemast Velikije Lukis sissepiiratud kümne tuhande meheline vaenlase garnison. Osa fašiste sai surma lahingus, osa aga, eesotsas Saaremaa paruni järglase oberstleitnant von Sassiga, võeti vangi.

Lahingute ajal avaldasid paljud noored võitlejad soovi astuda komsomoli ridadesse. Üksnes 7. Eesti diviisis esitati 202 avaldust, kõige rohkem avaldusi — 73 avaldust — laekus 354. laskurpolgus. Paljud kommunistlikud noored palusid ennast pärast seda, kui olid kangelastena lahingust tagasi tulnud, vastu võtta par-

[38] EKPA, f. 31, nim. 3, s.-ü. 26, l. 5; «Noorte Hääl» 18. okt. 1960. a.
[39] RKMA, f. 509, nim. 127133, s.-ü. 2, l. 9.
[40] Sealsamas.

teisse. Nii astusid NLKP ridadesse kommunistlikud noored V. Sikk, V. Karp, A. Konks ja paljud teised.[41]

Pärast lühikest puhkust algasid 11. mail 1943. aastal Eesti Laskurkorpusel uued lahingud. 14. septembrist kuni 4. novembrini 1943. aastal võitlesid eesti väeosad 2. Balti rinde vägede koosseisus Novosokolniki linna vabastamisel, 4. jaanuaril 1944. a. pidasid meie suurtükiväelased ja tankistid lahinguid Neveli all. Sama aasta 13. jaanuarist kuni 1. veebruarini võitles 7. diviisi 354. polk Nasva ja Loknja rajoonis. Kõigis neis lahinguis võitlesid kommunistlikud noored mehiselt. Vapramatest suurtükiväelastest nimetaksime jefreitor Salumetsa, jefreitor Müllerit, seersant Lippinit, jefreitor Kommusaart, nooremseersant Liiverit, jefreitor Allikut, seersant Saarelehte ja teisi.[42]

14. jaanuaril 1944. aastal Leningradi all alanud Nõukogude vägede pealetung paiskas hitlerlikud väed Narva jõe taha. Juba veebruari algul alustati eesti väeosade ümberpaigutamist Eesti NSV piirialadele.

Ees ootas võõramaiste anastajate kanna all ägav sünnimaa, mis tuli hitlerlastest ja nende käsilastest puhastada.

5. Töörinde sõdurid

Sõja algul Nõukogude tagalasse evakueerunud Eesti NSV kodanike hulgas oli 8—17-aasta vanuseid alg-, kesk- ja kutsekoolide õpilasi üle kolme tuhande, kui aga siia juurde arvata eelkooliealised lapsed, siis evakueerus sõja algul tagalasse kuni viis tuhat last. Enamik neist siirdus tagalasse koos vanematega, kuid oli ka neid, kes sõjakeerises sattusid sinna üksinda. Sõja algperioodi rasketes tingimustes oli evakueeritavate kindlatesse sihtkohtadesse suunamine peaaegu võimatu, seepärast jõudis vaid osa nendest Uraali, Tšeljabinski oblastisse (sealhulgas 254 kommunistlikku noort). Väiksemad lastegrupid, enamik koos vanematega, sattusid Kuibõševi, Sverdlovski ja Uljanovski oblastisse, Tatari, Mari ja Tšuvaši ANSV-sse, üksikuid noori pudenes laiali üle kogu ääretu maa, leides sõbralike ja lahkete kohalike elanike juures ajutise varjupaiga.[43]

Kõik võitlusvõimelised kommunistlikud noored otsisid muidugi võimalusi võitluse jätkamiseks vihatud fašistide vastu. Tagalasse ja perekondade juurde jäid vaid alaealised ja tütarlapsed. Peaaegu kogu ELKNÜ aktiiv eesotsas vabariikliku komsomoli

[41] EKPA, f. 31, nim. 3, s.-ü. 26, l. 4—5.
[42] EKPA, f. 31, nim. 8, s.-ü. 3, l. 6.
[43] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 6, l. 6.

Keskkomitee aparaadiga langes ohvriterohketes sünnimaa kaitselahingutes 1941. aastal. EKP Keskkomitee tegi kodanliku diktatuuri perioodi põrandaaluse töölisliikumise veteranile Juliana Telmanile ülesandeks organiseerida ja korraldada nõukogude tagalas komsomolitööd. Ainult mõnest töötajast koosnev ELKNÜ Keskkomitee uus aparaat alustas tööd 1942. aastal.[44] Keerukas sõjaolukorras oli vaja üles leida, arvele võtta, abistada ja õppima panna tuhandeid noori, kes asusid väikeste gruppidena või isegi üksikult Leningradist Volgani, sealt edasi Uraalideni, Siberis, Kesk-Aasias ja isegi Kaug-Idas.

Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat, kelle aktiiviks kohtadel oli sadakond evakueerunud õpetajat, oli alustanud eestikeelsete koolide (ei jõudnud ju meie noored üheainsa 1940/41. õppeaasta jooksul piisavalt vene keelt õppida!), klassikomplektide ning väiksemate õppegruppide moodustamist. Sellesse töösse rakendus ka ELKNÜ Keskkomitee. ELKNÜ Keskkomitee saatis koolidele brošüüri «Abiks õpinguis», mis aitas kõrvaldada eestikeelse kirjanduse vähesust, korraldas kommunistlikele noortele raadiosaateid jms. Eesti õppekeelega koole ja õppegruppe loodi Tšeljabinski linnas ja oblasti seitsmes rajoonis, Tškalovi ja Sverdlovski oblastis, Mari, Tšuvaši, Baškiiri ja Tatari ANSV-s. 1942/43. õppeaastal töötas eestikeelseid koole ja klassikomplekte kohalike koolide juures 35 asustatud punktis.[45] 1943.—1944. aastal pärast koolide koondamist ja seitsmeklassiliste koolide loomist oli neid 27.[46]

Üheks suuremaks kooliks oli 1942. aastal organiseeritud Verhne-Uralski Eesti Mittetäielik Keskkool, kus direktoriks oli R. Rägastik. 1943/44. õppeaastal oli selles koolis üle 130 õpilase, neist ligemale pooled õppisid keskkoolis. 34-liikmeline kommunistlike noorte organisatsioon oli õppe- ja ühiskondliku töö innustajaks.[47]

Teiseks kohaks, kus meie evakueeritud lapsed oma koolikohustust täitsid, oli Jegorjevski Õppekombinaadi juures töötav keskkool, kus õppis poolteistsada õpilast. Koolis oli ligemale sajaliikmeline komsomoliorganisatsioon eesotsas sekretär A. Võsumäega.[48]

Internaatkoolid ning lastekodud leidsid endale asupaiga Verhne-Uralskis, Nižne-Uvelskis, Nevjanskis, Uvelkas, Magnitogorskis jm.

Kaagvere lastekodu, kus algul oli ligi 70 last,[49] ajutine asu-

[44] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 12, l. 11—16.
[45] Eesti koolid Suure Isamaasõja aastail Nõukogude Liidu tagalas (edaspidi — Eesti koolid...), Tallinn 1964, lk. 7.
[46] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 228, l. 27.
[47] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 55, l. 24; Eesti koolid..., lk. 54—55.
[48] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 56, l. 21.
[49] Eesti koolid..., lk. 28.

paik oli Magnitogorski linnas. Vaivara lastekodu oma 63 lapsega asus Sverdlovski oblastisse Nevjanskisse. Lastekodud asusid veel Tavatuis ja Uvelskis. Kõikjal asendasid lastele vanemate armastust ja hoolt õpetajad, kasvatajad ja pioneerijuhid — E. ja A. Soorand, Hein Vergo, Lehte Laidna (Lutberg), Juta Anton (Kotsar), Kaarel Kotsar, Zinaida Terkatšova, Jaan Kurn, Epp Tassi, Felicia Tõnisson, Eha Samma, Karl Siilivask, Laine Saksakulm, Niina Hrabrova (Tolbast), Loreida Raudsepp, Urve Müürsepp, Helmi Zimmermann, Ilse Rästas, Palmi Sepp, Robert Rägastik, Juhan Taimsoo, Miralda Prääts jt.[50]

Vanemad õpilased eesotsas kommunistlike noortega ühendasid õpingud üldkasuliku tööga rinde ja kodumaa heaks, asudes õppima kesk-eriõppeasutustesse ja tööstuskoolidesse. Eesrindlikumaks eesti laste tööstuskooliks oli Sverdlovski tööstuskool nr. 31, kus õppis 48 eesti õpilast. Suurem osa neist olid kommunistlikud noored. Peaaegu sajaprotsendiliselt kommunistlikest noortest koosnes ka ligi saja kahekümne õpilasega Tšeljabinski tööstuskool nr. 2, mis 1944. aasta algul sai oblasti parima tööstuskooli nimetuse. Tambovi velskritekoolis, kus kuuekümneliikmelist komsomoliorganisatsiooni juhtis sekretär Heljo Rattiste, oli enamik tütarlapsi hea õppimise, ühiskondliku töö ja isetegevuse kõrval ka doonoreiks.

Andekate noorte kunstnike sepikojaks kujunesid Eesti Rahvuslikud Kunstiansamblid Jaroslavlis. Kunstiansamblid on olnud kooliks kommunistlikele noortele Vladimir Alumäele, Aino Alasoole, Els Aarnele, Feliks Aarele, Roman Matsovile, Kaarel Toomile ja paljudele teistele. Kunstiansamblite 36-liikmelise komsomoliorganisatsiooni sekretäriks oli Georg Ots ning komsomolikomitee liikmeteks Olev Tinn ja Jüri Järvet.[51]

1944. aasta algul alustas Moskvas tegevust Kehakultuuri Instituut, kus erialast ettevalmistust said paljud meie tuntud sportlased. Siin õppinud ja töötanud kommunistlikest noortest olid aktiivsemad V. Auge, J. Hallasmaa, M. Koitla, O. Laidre, H. Rähni, H. Tiits, N. Velman ja komsomolikomitee sekretär A. Käspert.[52]

Paljud kommunistlikud noored ja noored aga vahetasid koolipingi tööpingi vastu. Rohkesti kommunistlikke noori töötas sõjatehastes, nagu Erna ja Miralda Valdas Tšeljabinski oblastis, Õnneleid Kingsepp vaenlase poolt blokeeritud Leningradis, Vaike Liivak ja Alice Seidaks treialitena söekaevanduses, Eela Sõstramets Kasahstanis ja Leida Leier isegi eesrindliku rindeveduri-juhina.

Stalingradi taastamistöödel kuulusid 1943. aastal eesrindlaste

---

[50] EKPA, nim. 7, s.-ü. 1, l. 3; nim. 4, s.-ü. 56, l. 8—18; Eesti koolid . . ., lk. 13.
[51] EKPA, f. 31, nim. 3, s.-ü. 7, l. 20—70.
[52] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 55, l. 25.

hulka kommunistlikud noored Aino Padajõe ja Selma Roosimägi ning ühe tehase diiselmootorite kontrollijana kommunistlik noor Eugenie Teder, Leningradi taastamistöödel paistsid silma kommunistlikud noored Aino Kare, Selma Mälk ja Leili Niinepuu. Hulk eesti noori töötas kolhoosides ja sovhoosides. Paljud neist õppisid traktoristiks Tšeljabinskis spetsiaalselt selleks korraldatud kursustel. Tubli traktoristina sai tuntuks Tšeljabinski oblasti Kapašaki rajoonis Tiiu Tuvikene, sama hästi töötas Jaroslavli oblastis Irene Bõstrova. Omski oblasti ühes kolhoosis organiseeris traktorist A. Tiks teravilja väljaveoks noortebrigaadi. Samasuguse noortebrigaadi organiseerijaks Tšeljabinski oblastis oli kommunistlik noor K. Vihrova. Kolmeteistkümneaastasena alustas tööd Tšeljabinski oblasti kolhoosis Helga Kõrve. Uljanovski oblastisse evakueerunud kommunistlikele noortele tõi hea kuulsuse kommunistliku noore V. Kulbini organiseeritud ja tema juhtimisel töötanud mesinike brigaad.[53] Need on mõistagi ainult üksikud näited eesti kommunistlike noorte ennastsalgavast tööst rinde ja võidu heaks. Taolisi fakte võiks aga tuua väga palju.

Töös ja õpingutes kauges Nõukogude tagalas ei unustanud meie kommunistlikud noored ja noored fašistliku ikke all ägavat sünnimaad. ELKNÜ Keskkomitee pidas raadio, ajakirjanduse ja põrandaaluste komsomolitöötajate kaudu alalist sidet hitlerliku okupatsiooni ränka koormat kandva noorsooga. 1942. aastast kuni okupantide väljakihutamiseni saatis meie komsomoli Keskkomitee Moskva ja hiljem Leningradi raadiojaamade kaudu saateid okupeeritud Eesti noortele. Eesti Raadio noortesaadete toimetajana töötas kogu selle aja kommunistlik noor Linda Lebbin (Mõttus), kes oli ise paljude algupäraste saatepalade autoriks. Selgitavat tööd raadio kaudu tegid noorte hulgas J. Vares, N. Karotamm, P. Uusman, Ed. Päll, A. Alle, J. Kärner, A. Hint, J. Semper, J. Telman jt.[54] Raadiosaated noortele kutsusid neid üles võitlema fašismi vastu, populariseerisid Suure Isamaasõja kangelasi, tutvustasid kuulajaile eesti kunsti ja kirjandust, mis arenes tagalas, paljastasid hitlerlaste ja nende käsilaste kuritegusid.

Teiseks vahendiks okupeeritud Eesti noortele tõe teadasaamiseks ja olukorra selgitamiseks oli illegaalne ajakirjandus. Ajalehed «Rahva Hääl», «Tasuja» ja teised pühendasid regulaarselt erilehekülgi noorte tööle ja võitlusele. Kogu sõja kestel saadeti ja levitati okupeeritud Eestis kümneid noortele adresseeritud lendlehti, mille tiraaž ulatus 50 000 eksemplarini. Lendlehtede kaudu pöördusid noorte poole EKP ja ELKNÜ Keskkomitee, kirjanikud A. Hint ja A. Alle, samuti ka evakueerunud noored. Nii levitati 1943. aasta augustis sajatuhandelises tiraažis Punaarmee võitlejate ja koolinoorte üleskutset okupatsiooni all olevale noor-

[53] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 62, l. 21—23.
[54] EKPA, f. 31, nim. 7, s.-ü. 4, l. 1—177.

soole. Lendleht oli pühendatud Jüriöö ülestõusu 600. aastapäevale ning õhutas noori võitlusele anastajate vastu. «... Näidake saksa okupantidele, et teie olete nende noorte väärilised järglased, kellele mõtles Lembitu, kui ta ütles, et sakslaste vastu võideldakse seni, kuni on veel üksainuski põlvepikkune poisike järel. Olge vaprad nagu Tasuja mehed Jüriööl 1343. aastal! Mälestage selle tähtsa sündmuse 600. aastapäeva saksavastase võitluse kõvendamisega!»[55]

Suure Isamaasõja raskustes õppis, kasvas, võitles ja karastus uus komsomolikaader. Vankumatu oli eesti kommunistlike noorte ja noorte usk võidusse. Silmas pidades väljaõpetatud kaadri vajadusi taasvabastatud Eestis, korraldas ELKNÜ Keskkomitee 1942.—1944. aastani Jegorjevski linnas Moskva oblastis, Puškino linnas Leningradi oblastis ja Mõškino linnas Jaroslavli oblastis komsomolitöötajate kursusi. Kursustele suunati töös, õpingutes ja võitluses silmapaistnud kommunistlikke noori. Jegorjevski kursustel said ettevalmistuse 133 kommunistlikku noort, kellest enamik osutus ideelis-poliitiliselt nõnda küpseks, et nad võeti vastu partei ridadesse.[56] Paljud noored omandasid pärast kursuse lõpetamist ja enne Eesti NSV vabastamist praktilisi kogemusi komsomolitöös teistes hitlerlastest vabastatud rajoonides. Sõjaaegsete komsomolitöötajate kursuste lõpetajaist on paljud oma hilisema tööga tõestanud, et nad olid meie võitleva noorsoo väärilised esindajad. Nimetagem nendest siinkohal O. Merimaad, A. Šiškinit, U. Lahte, K. Kitse, E. Plotnikut, H. Kaldast, E. Laidi, A. Käärikut, L. Sokolovat, J. Jakobsoni, F. Liivikut ja L. Brutust.

ELKNÜ Keskkomitee poolt vahetult juhitavate komsomoliorganisatsioonide arv suurenes iga aastaga. 1944. aasta alguseks kuulusid nende hulka Tambovi Velskrite Kooli, Jegorjevski Õppekombinaadi, Verhne-Uralski Eesti Mittetäieliku Keskkooli, Nevjanski lastekodu, Tšeljabinski ja Sverdlovski tööstuskoolide ja Eesti Rahvuslike Kunstiansamblite komsomoliorganisatsioonid. Eesti NSV rahvakomissariaatide ja teiste vabariiklike keskasutuste taastamise järel loodi 1944. aasta suvel ka nendes iseseisvad komsomoliorganisatsioonid. See oli võimalik tänu sellele, et lisaks seitsmesajale sõja algul tagalas (väljaspool sõjaväeosi) asunud kommunistlikule noorele astus tagalas komsomoli ridadesse üle viiesaja eesti noore. Komsomolitöö edukuse eest sõja-aastatel Nõukogude tagalas võlgneme tänu ELKNÜ Keskkomitee tolleaegsetele töötajatele J. Telmanile, A. Valkonenile, E. Mattisenile, I. Saksale, A. Meielile (A. Taavelile), L. Mõttusele ja teistele.

---

[55] EKPA, f. 31, nim. 8, s.-ü. 3, l. 11.
[56] «Rahva Hääl», 8. märtsil 1944. a.

6. Noored rahvatasujad

Võitlus jätkus ka fašistliku okupatsiooni all ägavas Eestis. Hitlerlikule okupatsioonimasinale oleks pidanud vastu astuma hästi organiseeritud ja raudse distsipliiniga süsteemikindel põrandaalune võitlusorganisatsioon. Paraku seda meil ei olnud. Stiihilise, aga kompromissitu võitluse eesotsas seisid jällegi kommunistid ja kommunistlikud noored.

Kahjuks küll koordineerimata, kuid see-eest järeleandmatu ja armutu oli rahvatasujate võitlus okupantide vastu 1941. aastal, vahetult pärast Eesti okupeerimist hitlerlike vägede poolt. See ebavõrdne võitlus vaibus järk-järgult, kuna võitlejad hukkusid kangelastena, relv käes, metsateel, küla- või linnatänaval, kinnipüütuna vangikongis või piinakambris. Meenutaksime siin mõningaid neist vapratest noortest, kes tegutsesid sellel rahvatasujatele nii raskel perioodil.

Üks esimesi Eesti maakondi, mis hitlerlike okupantide kanna alla sattus, oli Pärnumaa. Fašistlike vägede kiirest edasiliikumisest, olukorra ebaselgusest ja keerukusest, aga isegi olukorra vale hindamise tõttu oli jäänud siia ka neid kommunistlikke noori, keda ei kavatsetud vaenlase tagalasse jätta. Kuid ükski neist tulihingelistest noortest patriootidest ei mõelnud alistumisele. Tulemuseks oli ebavõrdne võitlus ja metsik arveteõiendamine nende kallal, keda fašistlikel mõrvaritel läks korda elusalt tabada. Pärnus ja selle ümbruses võitlesid hitlerlaste vastu 1941. aasta juulis-augustis kommunistlikud noored Voldemar Kivi, Artur Kadarik, Caesar Andre, Voldemar Rull, August Randmäe, Alfred Täets, Ervin Lepp, Tiia Kare, Jaan Talva, Vello Jüristo, Tamara Selling ja paljud teised.[57] Nad langesid võitlejatena, kellele kuulub igavene au. Tänu äärmisele külmaverelisusele ja enesevalitsemisele õnnestus Julius Seljamaal mahalastut teeseldes pääseda elusana kommunistlike noorte ühishauast. J. Seljamaast sai Punaarmee võitleja, kes maksis kätte hukatud seltsimeeste eest ning jõudis sõja lõppedes võitjana koju.[58]

Võrumaa kommunistlike noorte võitlus oli sama kangelaslik ja ennastsalgav. Selle maakonna noorte võitlejate esiridades olid Vastseliina valla kommunistlikud noored Elmar Korba, vennad Alo ja Värdi Lehes, Erich Mölder, Erich Allikmaa. Kangelaslikult võitles hitlerlaste vastu Misso valla täitevkomitee esimees kommunistlik noor Karl Uibo, Robert Musting Veriorast, Harald Orulaid Võõpsust ja paljud teised. Koos oma isa Karl Siilivasega hävituspataljonis võideldes jäi Põhja-Tartumaal piiramisrõngasse Võrumaa kommunistlik noor Jaan Siilivask. Okupantide küüsi sattudes ei kaotanud kommunistlik noor Jaan Siilivask enese-

[57] Võitluse radadel, lk. 377—396.
[58] Sealsamas.

valitsemist ja talus mehiselt piinamisi. Tal jätkus jõudu enda piinajaid pilgatagi, soovitades neil teha tema vastustest grammofoniplaat, et tal korduvatel ülekuulamistel ei tuleks üht ja sama vastust ikka ja jälle korrata, sest midagi uut nad tema suust kuulda ei saa. Vapper kommunistlik noor hukkus, kuid okupantidele ei reetnud ta ühtki saladust.[59]

Võru maakonna Tsolgo komsomoliorganisatsiooni sekretär J. Järvpõld suutis end hitlerlike okupantide eest varjata. Hiljem organiseeris ta fašistlikust mobilisatsioonist kõrvalehoidjatest 8-mehelise võitlusgrupi, mille eesotsas ta võitles kuni vabariigi vabastamiseni. Üldse võitles Võrumaal okupatsiooni esimestel kuudel hitlerlaste vastu ligi 200 noort patriooti.[60]

Suurearvulise grupi fašismivastase võitluse kangelasi — kommunistlikke noori andis Valgamaal Tõrva. Tõrva komsomoli-algorganisatsiooni sekretär A. Viira, kommunistlik noor L. Tomp, Vaoküla algorganisatsiooni sekretär J. Jakobson ja teised võitlesid hitlerlaste vastu viimse hingetõmbeni. Püstipäi, okastraadiga ühte seotult, läksid surmale vastu kommunistlikud noored A. Mossin Vaokülast, E. Roos Põdralast, H. Orusild Valgast, A. Häidma Kaagjärvelt, H. Peltser, J. Napritson ja H. Tiisler Tahevalt. Valga vanglas organiseerisid poliitvangide vastupanuvõitlust kommunistlikud noored H. Terask, A. Viira, V. Tõemaa, H. Rajala ja E. Uibo.[61]

Mehiseid kommunistlikke noori leidus kõikjal, kõigis linnades ja valdades. Tudul, väikeses Virumaa asulas, elas perekond Allikvee, kõik tulihingelised patrioodid. Tudu kooli vanempioneerijuht Vaike Allikvee, tema vennad Helmut, Ants ja Maunu võitlesid vapralt hitlerlaste vastu ja andsid selles võitluses oma elu.[62]

18. augustist 1941. a. kuni 15. märtsini 1943. a. tegutses Narvas ja selle ümbruses põrandaalune kommunistlike noorte võitlusorganisatsioon, mida juhtisid Aleksander Kustov, Aleksei Feodorov, Nikolai Kotšnev ja Robert Pakker.[63]

Tallinna vanglad ega ka Laitse, Turba ja Ellamaa kooduslaagrid ei suutnud halvata sangarlike Läänemaa kommunistlike noorte Artur Kattai, Johannes Sau, Julius Ilvese, Tadeus Uussaare ning paljude teiste raugematut võitlusvaimu. Artur Kattail õnnestus okupantide küüsist pääseda ja partisanina edasi võidelda. Fašistlike vangi- ja kooduslaagrite kaudu läks ka kommunistliku noore Helje Vannase võitlustee.

Timukate eest varjudes kord metsas, kord isegi Rootsis, kuid ikka ja jälle võitlust jätkates tegutses vapper saarlane Bernhard

[59] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 223, l. 71.
[60] Sealsamas, l. 72.
[61] EKPA, f. 31, nim. 9, s.-ü. 6, l. 5.
[62] Võitluse radadel, lk. 397—399.
[63] Sealsamas, lk. 160—163.

Varik. Tema abimeesteks ja kaasvõitlejateks olid V. Soorsk Järiselt, Alfred Palk ja Joh. Alt Mustjalast. ELKNÜ Saaremaa põrandaalusesse keskusse jäid töötama ja võitlema Verner Vaga, Ksenia Ellam ja Julius Pea. Nendega koos võitlesid ja hukkusid traagiliselt timukate kuulide läbi Mihkel Paja, Heinrich Heinväli, Edgar Vergi jt. Vaid imekombel pääsesid eluga koonduslaagri vangid Ludmilla Kaal ja Endel Ling. Karujärve vangilaagri sõjavangi Ivan Ponomarenko aga päästsid näljasurmast Olga Kukk ja ta neljateistkümneaastane tütar Elvi.[64]

Noorte nõukogude patriootide võitlus okupantide vastu algas hitlerlaste võimutsemise esimesel päeval ja kestis hitlerlaste lõpliku hävitamiseni. Selles võitluses ilmnenud raugematu võitlusvaim ja äärmine ohvrimeelsus kompenseerisid kindla tsentraliseeritud võitlusorganisatsiooni puudumise, mille tõi kaasa põrandaaluse parteikeskuse hävitamine okupatsiooni alguses. Hukkus ka ELKNÜ põrandaalune juht, ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär Oskar Cher. 529 kommunistlikku noort jäi okupatsiooni metsikule terrorile vaatamata ellu ja pärast hitlerlaste väljakihutamist maalt ilmusid nad komsomolikomiteedesse, et rakendada kogu oma jõud ülesehitustöösse. Neist põrandaalustest komsomoli kasvandikest olid 151 vanglates ja koonduslaagrites, kusjuures 42 kommunistlikku noort vaevles vanglas kogu okupatsiooniaja. Kui kõige kallimat aaret olid 91 põrandaalust kommunistlikku noort säilitanud oma komsomolipileti.[65]

Sihipärasem ja tulemusrikkam oli tagalast organiseeritud partisaniliikumine Eesti territooriumil, mis võttis suurema hoo 1943. aastal, pärast seda kui Nõukogude tagalas organiseeriti uus Eesti Partisaniliikumise Staap eesotsas N. Karotammega. Staapi kuulus ka ELKNÜ Keskkomitee sekretär J. Telman staabiülema abina komsomolitöö alal. Meie komsomolile kuulub partisaniliikumises samuti tähtis koht. Hitlerliku okupatsiooni kestel Eesti NSV territooriumil tegutsenud kolme partisanibrigaadi, viie salga ja 54 partisanigrupi koosseisus võitles üle 800 kommunistliku noore, moodustades seega peaaegu poole rahvatasujate üksuste isikulisest koosseisust.[66]

1943. aasta kevadsuvel okupeeritud Eestisse suunatud 13 partisanigrupi koosseisus oli 77 kommunistlikku noort. Nad moodustasid enamuse võitlejate koguarvust. Nende hulgas oli 4 partisanigrupi komandöri, 3 komissari, 7 õhkimistööde instruktorit, 26 luurajat, 18 radisti. Põrandaaluse noorsoovõitluse organisaatoriks oli 7 ELKNÜ Keskkomitee organisaatorit, 6 komsorgi ja üks komissari abi komsomolitöö alal, kes kõik tegutsesid määratud rajoonides. Põrandaaluse komsomolitöö organisaatorite hulgas

[64] ENSV ORKA, f. R-786, nim. 1, s.-ü. 144, l. 55.
[65] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 223, l. 26.
[66] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 216, l. 3.

olid meie tuntud partisanid L. Mäting, R. Kallas, M. Jõgi ja teised.[67]

Kommunistlike noorte poolt juhitud partisanide võitlusüksustest oli üheks edukamaks Richard Meltsi ja Arno Avarsoo Mõisaküla—Abja ümbruskonna metsades 1943. aasta sügisel organiseeritud partisanisalk, mille koosseisu koondus lühikese ajaga 35 patriooti. Selle partisanisalga tegevust iseloomustas terve rida õnnestunud varitsusi teedel ja julgeid kallaletunge vaenlase garnisonidele. Partisanisalga lahinguarvel on mitusada fašisti, sealhulgas üks kahest okupeeritud Eestis partisanide poolt surmatud kindralist. Nende sõjasaagiks langes 9 kuulipildujat, 33 vintpüssi, mitu autot, mootorrattaid jms. Vapraimaks nende võitlejate hulgas oli komandör Arno Avarsoo, kes langes hiljem tööpostil.

Ulatuslikumaks, ja seda just organiseerituse ja konspiratiivsuse tõttu, kujunes ELKNÜ Keskkomitee organisaatori Leonid Mätingu poolt juhitud partisanide tegevus. Kui L. Mäting 1943. aasta lõpul Pihkva järve taga asuvast baasist Lõuna-Eestisse jõudis, märkas ta peagi, et Võru ja Petseri maakonnas levitatakse lendlehti, mis õhutavad elanikke fašismivastasele võitlusele. Olukorraga tutvudes avastas L. Mäting, et juba 1941. aastast alates tegutses kohapeal hästi konspireeritud Hitleri-vastane organisatsioon, mille koosseisu kohalike patriootide kõrval kuulusid isegi mõned fašistliku armee sõjaväelased. Organisatsioon, mille eesotsas oli Serafim Sokolov, viidi L. Mätingu kaudu ühendusse Eesti Partisaniliikumise Staabiga, kust teda varustati instruktsioonide ja relvadega. S. Sokolovi partisanisalga tegevuspiirkonda kuulusid kohapeal loodud partisanigruppide kaudu kogu Petseri ümbrus ja kohalikud fašistlikud väeosad. Salga luurekombitsad ulatusid isegi Narva ja Tallinnani. Järjest tegutsemispiirkonda laiendades koondas see organisatsioon 1944. aasta maiks enda ümber üle saja patrioodi.

1944. aasta kevadel läks fašistlikul julgeolekupolitseil korda selle organisatsiooni jälile saada ja see 1944. aasta mais rüüstata. Seejuures nii mõnelgi põrandaalusel võitlejal, sealhulgas ka ELKNÜ Keskkomitee organisaatoril L. Mätingul, läks korda gestaapo küünte vahelt pääseda. Kommunistliku noore L. Mätingu ja S. Sokolovi poolt juhitud organisatsioonil puudus vähe, et kujuneda ülevabariiklikuks nõukogude patriootide põrandaaluseks organisatsiooniks. Suure antifašistliku selgitustöö kõrval, mida tegid selle organisatsiooni tuumikusse kuulunud kommunistlikud noored, hävitasid organisatsiooni liikmed mitusada hitlerlast ja ühe hitlerlaste lennuki, lasksid rööbastelt maha neli rongi, õhkisid teid, sildu ja sideliine. Organisatsiooni tegevuse aktiivseim periood oli fašistidele kibedatel päevadel, mil võidu-

[67] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 7, l. 1—10.

kas Punaarmee neid Leningradi alt ja Peipsi tagant lääne suunas kihutas.[68]

Aktiivselt tegutsenud partisanidest — kommunistlikest noortest nimetagem siin Edgar Maksat, A. Treilinit, E. Kivitit, M. Leontjevit, L. Kullmanit, M. Jõgit, K. Netšajevat ja H. Tammemetsa.

Partisanide kõrval, kes, relv käes, hitlerlike anastajate vastu võitlesid, tegutsesid veel teist liiki rahvatasujad — luurajad, kelle peamiseks ülesandeks oli tegutseda vaikselt, hoiduda relvastatud kokkupõrgetest vaenlasega ning koguda ja edasi anda Nõukogude väejuhatusele vajalikke andmeid fašistlike üksuste paigutuse, tegevuse ja kavatsuste kohta. Okupatsiooniaja kestel jälgis fašistide tegevust kümneid silmapaare igas meie vabariigi nurgas — Tallinnas, Kohtla-Järvel, Tartus, Lääne- ja Saaremaal ning mujal. Üheks selliseks patrioodiks oli Punalipulise Balti Mere Laevastiku staabi luuraja kommunistlik noor Helene (Leen) Kullman, kes 1942. aasta sügisel ja talvel tegutses algul Alatskivi vallas Tartumaal, peamiselt aga Rogosi vallas Võrumaal. Selle aja kestel hankis Leen Kullman väärtuslikke andmeid fašistliku lennuväe ja politseiüksuste tegevusest ning läkitas need raadio teel Nõukogude väejuhatusele. Tabatuna hitlerliku politsei poolt, Leen Kullman hukkus, reetmata vaenlastele ainsatki saladust. Fašistliku Saksamaa üle saavutatud võidu kahekümnendal aastapäeval anti Leen Kullmanile kodumaale osutatud teenete eest postuumselt Nõukogude Liidu kangelase nimetus.

Nõukogude Eesti partisanide tegevuse edukusele aitas olulisel määral kaasa kohalike elanike omakasupüüdmatu abi ja toetus. Tuhandetest patriootidest, kes võitluses okupantide vastu partisane jõu ja nõuga toetasid, nimetame siin vaid noorimaid. Läänemaal tegutsenud partisanide E. Brauverki ja A. Laksbergi abistajate hulgas oli 1944. aasta suvel kaheteistkümneaastane Linda Sipp. Viljandimaal tegutsenud partisane abistas kolmeteistkümneaastane Zinaida Belova. Ilmar Jürissoni partisanisalga abistajate hulgas olid kümneaastane Kalju Jaagu ja kaheteistkümneaastane Leander Jaagu. Nende noorte vabadusvõitlejate teeneid ei unusta me rahvas kunagi.[69]

Eesti partisanid hävitasid okupatsiooniaja kestel üle kolme ja poole tuhande hitlerlase, sealhulgas ligi viiskümmend ohvitseri ja kaks kindralit, ründasid ja purustasid kümme vaenlase garnisoni, õhkisid 34 silda ja 13 sõjaväeladu, purustasid veokeid ja sideliine. Tubli osa sellest lahinguarvest tuleb kanda partisaniüksustes võidelnud kommunistlike noorte saavutuste hulka.

---

[68] ENSV ORKA, f. P-64, nim. 1, s.-ü. 239, l. 14—78; EKPA, f. 4, nim. 1, s.-ü. 46, l. 5.

[69] EKPA, f. 4, nim. 1, s.-ü. 76, l. 1—9.

7. Kui murti lukk koduväravalt

Nõukogude relvastatud jõudude võidud 1943/44. aasta talvel, sealhulgas Leningradi blokaadi lõplik likvideerimine, lõid vajalikud eeldused Eesti NSV vabastamiseks fašistliku okupatsiooni ikke alt. Vabastamislahingud kestsid 1944. aasta 2. veebruarist, mil Leningradi rinde väed jõudsid oma pealetungil Narva jõe joonele, kuni sama aasta 24. novembrini, mil Nõukogude väed koostöös Punalipulise Balti Mere Laevastikuga vabastasid Sõrve poolsaare Saaremaal.

Juba enne Eesti NSV vabastamislahinguid kujutas Eesti Laskurkorpus enesest lahinguliselt ja poliitiliselt hästi ettevalmistatud väekoondist. Meie sõjamehed ületasid vastased nii kogemustelt, sõjaliselt osavuselt kui ka relvastuselt. Meie rahvuslike väekoondiste kommunistlike noorte pere oli vahepeal kasvanud 5000-liikmeliseks organisatsiooniks, moodustades ümmarguselt 40 protsenti kõigi väeosade sõjameeste üldarvust. Tuhanded Eesti Korpuse komsomoliorganisatsiooni kasvandikud olid vahepeal vastu võetud Kommunistliku Partei ridadesse.[70]

Pärast 1944. aasta kevadsuvel mitu kuud kestnud kohaliku tähtsusega lahinguid Narva maakitsusel, millest ka Eesti Korpuse suurtükiväelased ja miinipildurid osa võtsid, alustasid Leningradi rinde väed 24. juulil otsustavat pealetungi ja vabastasid 26. juulil Narva linna. Jätkates pealetungi lääne suunas, jõudsid Nõukogude väed 10. augustiks Mummasaare—Tambi—Kirikuküla joonele. Narva vabastamislahingutest võtsid osa Eesti Laskurkorpuse suurtükiväg, kaks tankipolku ja lennuväeeskadrill. Palju tööd tegid Narva jõe forsseerimise ettevalmistamiseks Eesti Laskurkorpuse sapööriüksused. Eriti peab ära märkima 7. Eesti diviisi sapööripataljoni kommunistlikke noori eesotsas büroo sekretäri E. Roosiga, kes lühikese aja jooksul täitsid kiire lahinguülesande, ehitades mitusada paati.

1944. aasta augustikuu jooksul saavutasid 3. Balti rinde väed suurt edu Kagu-Eestis. Nad vabastasid Pihkva ja Võrtsjärve vahelise maa-ala koos Tartu, Võru ja teiste linnadega. Ühenduses sellega paigutati Eesti Laskurkorpus septembri algul Narva alt Emajõe lõunakaldale Kantsi—Saage joonele. Korpus koos kolme samasuguse väekoondisega oli valmis löögi andmiseks vaenlasele piki Peipsi läänekallast põhja suunas.

17. septembril 1944. aastal algas Punaarmee võimas pealetung Emajõe joonelt ja juba viie päeva pärast vabastati Tallinn. Emajõe forsseerimisel paistis silma võitleja A. Sinivee, kes hävitas käsitsivõitluses viis vastast, jefreitor P. Vaarik võttis sama palju vastaseid vangi. Mehiselt võitlesid A. Rello, J. Kasepalu, A. Pihlak, K. Kolts ja paljud teised. Oskusliku ja julge tegutse-

[70] EKPA, f. 1, nim. 117, s.-ü. 19, l. 44.

misega said kuulsaks leitnant A. Sui luurajad, kapten K. Kasvandiku suurtükiväelased ja paljud teised. 354. laskurpolgu 6. rood leitnant Karma juhtimisel forsseeris esimesena Emajõe. Roodu reamees kommunistlik noor Järve jõudis esimesena üle jõe, ründas vastast kaevikuis, hävitas püstolkuulipildujaga kaks vaenlast ja sundis teised põgenema. Üks Eesti Laskurkorpuse eelsalku jõudis 20. septembriks Avinurme rajooni, kus purustas kolm Narva alt taanduvat fašistlikku rügementi. Külmavereliselt, surmapõlgavalt ja oskuslikult tegutsesid Avinurme lahingus 27. laskurpolgu 2. pataljoni kommunistlikud noored eesotsas komsomolibüroo sekretäri T. Tarnastega. Kommunistide A. Kallaste, A. Snotingu, A. Komarovi ja V. Burovi kõrval võitlesid selles lahingus mehised kommunistlikud noored Ahkever, Vahalaid, Sinivee, Viikholm ja teised.[71]

354. laskurpolgu 3. roodu kommunistlikud noored võitlesid vapralt Mustvee lahingus. Siin leidsid kangelassurma rühmakomandör vanemleitnant Veide, kahurikomandör vanemseersant Pranno ja suurtükiväelane jefreitor J. Kirk.

21. septembril piirasid Porkuni lahingus 249. Eesti diviisi väeosad sisse ja võtsid vangi suure vaenlaste kolonni, mis püüdis piiramisrõngast välja pääseda ja ära põgeneda. Selles lahingus pidas 925. laskurpolgu 1. kuulipildujaroodu kuulipildur jefreitor P. Alet sidet roodukomandöri ja rühmade vahel. Kui roodukomandör sai surmavalt haavata, tõi P. Alet ta lahinguväljalt ära ja asus ise kuulipilduja taha, andes tuld vasturünnakule asunud fašistide pihta. P. Alet hävitas mitukümmend vaenlast ja kindlustas sellega lahingu edu. 249. Eesti diviisi luurajad ründasid leitnant Salmi juhtimisel granaatidega ja püstolkuulipildujatega ootamatult vaenlase kolonni, hävitasid mõned ja võtsid 22 fašisti vangi.[72]

Porkuni lahingus langes 925. laskurpolgu 1. pataljoni komandör kapten Ernesaks. Teade armastatud komandöri surmast levis kiiresti võitlejate hulgas, kes otsustasid komandöri eest kätte maksta. Eriti raevukalt võitlesid selles pataljonis vanemseersant Loigo laskurjao kommunistlikud noored ja raskekuulipilduja meeskond seersant Narme juhtimisel. Nad hiilisid vaenlase tagalasse ja lõikasid läbi ta taandumistee. Fašistid koondasid nüüd kogu tule Loigo ja Narme meeste pihta. Iga hinna eest tahtsid nad seersant Narme kuulipildujat vaikima sundida. Kuid Narme jätkas tabava tulega vaenlase korduvate rünnakute tagasilöömist. Padrunid olid juba lõpukorral, kui Narme märkas 20 meetri kaugusel kolme salaja tema poole roomavat fašisti. Tal oli varuks ainult üks käsigranaat. Sellega hävitas Narme kaks fašisti, kolmas automaatpüstoli ja granaatidega varustatud fašist andis end relvi-

[71] EKPA, f. 78, nim. 1, s.-ü. 86, l. 1—5.
[72] RKMA, f. 509, nim. 127053, s.-ü. 3, l. 175.

tuks jäänud Narmele vangi. Peagi kostis vanemseersant Loigo ründel oleva jao ning veidi hiljem kogu pataljoni võidukas «Hurraa!». Porkuni lahing oli lõppenud. Jätkus väeosa kiire edasiliikumine lääne suunas.[73]

Vabariigi vabastamislahingute käigus oli eriti tähtis võimalikult kiiresti vabastada Tallinn, et vältida vaenlase poolt kavandatud linna ulatuslikku purustamist ja rahulike elanike äraviimist Saksamaale. Seepärast moodustatigi korpuse komandöri kindral Lembit Pärna poolt 21. septembril Pudivere rajoonis kolme polgu üksustest tugev motoriseeritud eelsalk polkovnik V. Võrgu juhtimisel ja tehti sellele ülesandeks võimalikult kiiresti taanduvate vaenlase vägede vahelt läbi tungida ja vabastada Tallinn. 22. septembri hommikul jõudiski meie soomusmasinatest ja autodest koosnev kolonn pealinna lähistele ja lühikese lahingu järel Tallinn vabastati. Eelsalga koosseisus vapralt võidelnud leitnant Johannes Lumiste heiskas Toompeale Pika Hermanni torni vabaduse sümbolina NSV Liidu punalipu. Pealinn oli vaba, ees seisid aga veel paljud vabastamislahingud.[74]

Eesti NSV mandriosa vabastamine viidi lõpule 26. septembriks, mil meie väeosad jõudsid Haapsalu—Virtsu rajoonis merekaldale. Ilma pikema vaheajata asuti ettevalmistusi tegema Lääne-Eesti saarestiku vabastamiseks. Samal ajal kui teised Punaarmee väeosad vabastasid Vormsi ja Hiiumaa, võitlesid Eesti Laskurkorpuse sõjamehed Muhu ja Saaremaa vabastamise eest. 249. Eesti diviisi allüksused vabastasid 29.—30. septembril Muhu saare. 5. oktoobrist kuni 24. novembrini puhastas Eesti Laskurkorpus koostöös teiste väeosadega ja Balti Mere Laevastiku üksustega Saaremaa ja rea teisi lähedal asuvaid saari.

Eriti palju julgust ja ennastsalgavust nõudis saari lahutavate väinade ületamine. Hästi tegutsesid siin eesti väekoondiste sapööriüksused, kes omavalmistatud paatide ja paljude improviseeritud ujuvvahenditega toimetasid sõjamehi üle väinade. Virtsust Kuivastu suunas forsseerisid esimestena Suure väina 249. Eesti diviisi luurajad seersant Puki ja leitnant Salmi juhtimisel. Neile järgnes 925. laskurpolgu 1. pataljon, kes põhiliselt vabastaski Muhu saare.

Eesti Laskurkorpuse kommunistlike noorte sangarlust Suure väina forsseerimisel ja Muhu saare vabastamisel hinnati Nõukogude Liidu kangelase nimetuse andmisega Albert Repsonile ja Nikolai Matjašinile.[75]

Kommunistlikud noored, laskurrühma komandör nooremleitnant Albert Repson ja kuulipildur seersant Nikolai Matjašin asusid 29. septembri õhtul koos teistega vastsaabunud sõjalaevastiku

[73] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, inv. nr. 16113, l. 35.
[74] RKMA, f. 509, nim. 128046, s.-ü. 8, l. 260—262.
[75] RKMA, f. 509, nim. 128054, s.-ü. 1, l. 15.

kaatritele, et maabuda Muhu saarel Kuivastu sadama rajoonis. Vaenlase suurtükivägi tulistas pidevalt. Lõhkevate mürskude plahvatustest vesi lausa kees. Madal kivine põhi ei lasknud kaatreid päris randa sõita. Sõjameestel tuli vette hüpata ja sügavas vees kahlates rünnata mere poolt hästi moondatud ja varjatud vaenlast. Granaatide ja püssitulega endale ja oma võitlejatele teed rajades liikus A. Repson visalt edasi, sai käest haavata, kuid jätkas võitlust. Fašistid olid taandumas. Samas jõudis kaldale ka N. Matjašin oma kuulipildujaga ja surus kuulipildujatulega vaenlased lõplikult Kuivastu sadamast eemale. Nii võideti platsdarm Muhu saarel ja teised paadid võisid nüüd randuda Kuivastu sadamas. Otsustav rünnak Muhu saare vabastamiseks lõppes edukalt.[76]

Kui Hiiumaa, Vormsi ja Muhu olid vabastatud, asusid Nõukogude väed otsustavale rünnakule, et vabastada Saaremaa, kus vaenlane oli end tugevamini kindlustanud kui teistel saartel. Pealetungi tuli alustada Väikese väina forsseerimisega, kuna fašistid olid Orissaare tammi mineerinud ja hoidsid asulat pideva tule all. Esimestena randusid Saaremaal 7. Eesti diviisi 300. laskurpolgu ja 249. Eesti diviisi 917. ning 921. laskurpolgu võitlejate grupid. Mehiselt võitlesid kommunistlikud noored luurerühma komandör nooremleitnant A. Allik, laskurrühma komandör nooremleitnant Jakob Kunder, luurajad Urb, Tasso, Tamberg, Priimägi, Hütt, Sikk, Kaare ja teised.

Saaremaa lahingus ennastsalgavalt võidelnud kommunistlike noorte hulgas oli ka sanitar Maria Vitsut. Esialgu võeti ta väeosse vastu kokana, kuid ta tahtis tingimata lahingutest osa võtta. Tema palvele vastu tulles viidi ta üle sanitariks, kuid ka see ei rahuldanud M. Vitsutit, kes kippus lahingusse. Sanitaarpauna kõrval oli tal alati ka laskevalmis vintpüss. Ta oli väga energiline ja algatusvõimeline võitleja. Märgates, et laskemoon on lõpukorral, tiris ta kohale uusi laskemoonakaste, haavatud sõjamehi sidudes ja lahingust välja tuues kaitses ta neid relvaga ründavate fašistide vastu. Üksnes dessantlahingu ajal Saaremaale hävitas M. Vitsut mitu fašisti.

Kuressaarde (praegu Kingissepa) viival teel sai haavata kommunistlik noor Post, kuid ta ei lasknud käest relva, vaid jätkas võitlust. Miinikild rebestas ta rinna, kuid ka nüüd ei lahkunud ta lahingust. Järgmine miiniplahvatus viis ära ta käelaba. Viimast jõudu pingutades tõusis Post püsti ja hüüdis: «Seltsimehed, ma suren, makske kätte mu eest!»[77]

Fašistide ühe vasturünnaku ajal kaitses kommunistlik noor H. Kaleviste vigastuse tõttu liikumisvõimetuks muutunud tanki ja kattis seltsimeeste taandumisteed. Ta sai korduvalt haavata,

[76] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, inv. nr. 16113, l. 36.
[77] Sealsamas, l. 40.

kuid võitles viimse padrunini. Kui hiljem appi rutanud lahinguseltsimehed H. Kaleviste leidsid, lamas tema ümber palju fašistide laipu.[78]

7. oktoobril ründas 7. Eesti diviisi 27. laskurpolk Kuressaare linnas kindlustunud vaenlast ja vabastas peatselt linna. Seejärel kiirustasid kõik väeosad Sõrve poolsaare suunas. Tõsiseks mehisuse prooviks oli 249. Eesti diviisi 917. ja 925. laskurpolgu võitlejatele Tehumardi lahing 8. oktoobril, kus meie edasiruttavad allüksused kohtusid neile selja taha jäänud Kuressaarest Sõrve suunas taanduva vaenlase soomusmasinate ja kahurite kolonniga. Järgnes verine öölahing. Käsitsivõitluses hävitati siin üle 300 hitlerlase. Kommunistlikest noortest paistsid selles lahingus silma roodukomandörid Sobolev ja Lütsepp, rühmakomandör Sepp, seersant Plovits, vanemseersant Villmann ja paljud teised.[79]

Raskeks kujunesid 249. Eesti laskurdiviisile pealetungilahingud Sõrve poolsaarel 1944. aasta oktoobris-novembris. Siin avaldas vaenlane eriti vihast vastupanu, minnes korduvalt üle ägedatele vasturünnakutele. Ühe vasturünnaku tagasilöömisel Lõpe küla lähedal 23. oktoobril tegutses mehiselt 779. suurtükiväepolgu 1. patarei komsorg seersant Keskküla. Kui vaenlased jalaväeahelikust läbi murdsid ja patareid ründasid, hävitas Keskküla neid otsesihtimisega. Suurtükiväelased lõid fašistide rünnaku tagasi. Sõrve lahingutes julgelt võidelnud sõjameeste hulgast väärivad eriti esiletõstmist vanemseersant Rohila, vanemseersant Kattai, seersant Proosin, võitlejad Paap, Kuuli, Naarits, Nõu ja paljud teised 249. Eesti diviisi sõjamehed. Üldse esitati sellest diviisist Sõrve lahingute eest autasustamiseks 593 kommunistlikku noort — üle ühe kolmandiku kogu diviisi komsomoliorganisatsiooni liikmetest.[80]

Nõukogude sõjameeste pingutusi meie sünnimaa vabastamisel kroonis võit — 24. novembril 1944. aastal oli viimane jalatäis vabariigi territooriumist fašistlikest vallutajaist vaba.

Võitjatena Eesti NSV-sse saabunud nõukogude sõjamehi võttis elanikkond tänutundes vastu. Südamlikult tervitati kõikide nõukogude vennasrahvaste poegi ja tütreid, kelle abiga lõi meie sünnimaal taas loitma vabaduse päike. Okupatsiooniikkest vabanenud töötajad abistasid igati Punaarmeed. Tuhanded vabastatud noored astusid Punaarmeesse, et purustada lõplikult fašistlik armee.

1945. aasta alguses võttis Eesti Kaardiväe Tallinna Laskurkorpus osa lahingutest okupantide vastu Läti NSV territooriumil, Kuramaal. Nendes lahingutes tõi eesti kommunistlikele noortele kuulsuse leitnant Jakob Kunder, kes 18. märtsil 1945. aastal kor-

[78] Võitluse radadel, lk. 255—257; «Rahva Hääl», 24. nov. 1965. a.
[79] Võitluse radadel, lk. 27.
[80] Sealsamas.

das Aleksander Matrossovi kangelastegu, pälvides postuumselt Nõukogude Liidu kangelase aunimetuse.[81] Üldse autasustati Suure Isamaasõja kestel lahingus ülesnäidatud vapruse ja kangelaslikkuse eest ordenite ja medalitega kaheksat tuhandet eesti kommunistlikku noort.[82]

1945. aasta juunis jõudsid eesti rahvuslikud väeosad tagasi Eesti NSV-sse. Suure Isamaasõja võidukates lahingutes oli Eesti Kaardiväe Tallinna Laskurkorpus andnud väärika panuse vaenlase purustamiseks. Selles panuses on oma kindel osa ka Eesti väeosade kommunistlikel noortel, kes täitsid auga oma kohuse kodumaa ees. Varsti vahetas komsomol relvad kirka ja labida vastu, et asuda töömeeste esiridadesse vaenlase poolt laastatud rahvamajanduse taastamisel.

---

[81] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, inv. nr. 16113, l. 42.
[82] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 15, 57.

TÖÖKA ARGIPÄEVA KANGELASLIKKUS

S. Lorberg

«... selle, mida isad lõpuni ei
laulnud, —
laulame meie!
Selle, mida isad valmis ei
ehitanud, —
ehitame meie!»[1]

Sõda lõppes. Algas taastamine ning tööstuse edasine arendamine ja täiustamine. Asuti ehitama uusi tehaseid, vabrikuid, elektrijaamu, välja arendama täiesti uusi tööstusharusid. Kõige selle jaoks oli tarvis niihästi kaadrit — töökäsi, oskusi ja teadmisi, kui ka tehnikat ja kolossaalseid vahendeid. Kuid sõda viis endaga kaasa kõige hindamatuma vara — miljonid inimelud. See tähendas, et me jäime ilma just kõige töövõimekamatest, osavamatest ja oma tööd hästi tundvatest inimestest.

Selleks et maa üle saaks puudusest ja viletsusest, et kõik oleksid taas õnnelikud, töötaksid, õpiksid, puhkaksid ja ei tunneks hirmu tuleviku ees, oli tarvis kiiremini üles ehitada fašistliku okupatsiooni all kannatadasaanud rajoonid, saavutada ja ületada peamiste tootmisharude sõjaeelne tase, kindlustada maa kaitsevõimet. Need ülesanded püstitaski NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan aastaiks 1946—1950.

Esmase tingimusena kõigi rahvamajandusharude tõusuks nägi plaan ette rasketööstuse ja raudteetranspordi taastamise ning eelisarendamise. Kõrvuti musta- ja värvilise metallurgia, söetootmise jne. kasvuga kavandati uue tööstusharu — gaasitööstuse arendamine. Selleks võeti plaani ehitada Eesti NSV-s ja Leningradi oblastis võimsad põlevkivikaevandused, põlevkivigaasi- ja põlevkiviümbertöötlemise tehased. Teiste gaasitrasside hulgas nähti ette Kohtla-Järve—Leningradi gaasijuhtme ehitamine.

---

[1] Р. Рождественский. Реквием. Сборник стихов «Необитаемые острова», Москва, 1962, стр. 151.

Seepärast ületasid plaanikohased kapitaalmahutused Eesti NSV-s tunduvalt vastavad mahud Läti, Leedu ja Moldaavia NSV-s,[2] kuigi meie vabariik on nii territooriumi kui ka rahvaarvu poolest üks väiksemaid NSV Liidus.

Okupatsiooni all kannatadasaanud rajoonides nägi plaan ette põllumajanduse kõikide harude taastamise ja põllumajandusliku toodangu sõjaeelse taseme ületamise. Et seda ülesannet täita, tuli Balti vabariikides põllumajandus üle viia sotsialistlikele alustele, s. t. — teostada revolutsioon talumajapidamises.

Tänu töötajate teadlikule suhtumisele partei ja valitsuse poolt meie maa ette seatud ülesannetesse, kõikide materiaalsete ressursside mobiliseerimisele ja töötajate hiiglaslikele jõupingutustele, täideti neljanda viisaastaku plaan ennetähtaegselt, 4 aasta ja 3 kuuga.

Igas taastatud ja rekonstrueeritud ettevõttes, igas uusehituses, igas uues algatuses on ka kommunistlike noorte ja noorte panus.

*

Et paremini mõista ja hinnata Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu sõjajärgsete aastate tööpanust vabariigi rahvamajanduse taastamisse ja arendamisse, heidame pilgu ELKNÜ tegevusele alates neist päevadest, mil meie vabariigi territoorium puhastati saksa okupantide jõukudest. Siis saame ülevaate sellest, missuguste jõududega ja missugustes tingimustes komsomol taas oma tegevust alustas, missugused ülesanded tema ees seisid erinevatel ajalooetappidel ning missuguseid raskusi tuli ületada noorte kaasatõmbamisel võitlusse NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljanda viisaastaku plaani elluviimise eest.

Artikli raames ei ole muidugi võimalik ELKNÜ nende aastate tegevust igakülgselt valgustada, sellepärast piirdume peaasjalikult komsomoli osaga vabariigi rahvamajanduse taastamises ja arendamises. Juba ammu enne vabariigi territooriumi vabastamist valmistas ELKNÜ Keskkomitee, nagu partei-, nõukogude ja majandusorganidki, spetsiaalsetel kursustel ette kaadri eesseisvaks tööks. 1944. aasta kevadeks oli ette valmistatud ligi sada tulevast komsomolitöötajat, kellele anti nii teoreetiline ettevalmistus kui ka praktiline väljaõpe. Mai alguseks oli operatiivgruppidesse määratud 74 komsomolitöötajat.[3] See oli tulevaste

[2] Kapitaalmahutused aastail 1946—1950 (plaani andmetel):
Eesti NSV-s — 3500 milj. rbl.
Läti NSV-s — 2050 „
Leedu NSV-s — 1335 „
Moldaavia NSV-s — 1245 „

[3] EKPA, f. 1, nim. 2, s.-ü. 179, l. 83.

komsomoli linna- ja maakonnakomiteede südamik — sekretärid, arvestusosakonna juhatajad ja instruktorid. Suvel algasid komsomolikaadri ettevalmistamise kursused Leningradi oblastis Puškini linnas. Sama aasta oktoobriks lõpetas kursused ligi 200 inimest. Kuigi ligi 300 väljaõpetatud komsomolitöötajat ei rahuldanud veel täielikult komsomoli kaadrivajadust, oli see organisatsiooni taastamiseks juba märkimisväärne samm.

Operatiivgruppidesse kuuluvate komsomolitöötajate tegevusprogrammis oli nn. meelespea, mille ELKNÜ Keskkomitee oli välja töötanud juba 1944. aasta kevadel. See koosnes organisatsioonilisest ja agitatsiooni-propaganda osast.

Organisatsiooniline osa sisaldas konkreetseid juhtnööre, kuidas ennistada kommunistlikke noori organisatsiooni ridadesse, luua komsomoliorganisatsioone, osutada vajalikku abi pealetungivatele Punaarmee väeosadele ja kohalikele partei- ning nõukogude organitele.

Agitatsiooni-propaganda osa koosnes juhtnööridest ja abinõudest selgitustöö organiseerimise kohta elanikkonnas, eeskätt noorte hulgas, ning kunstilise isetegevuse organiseerimise kohta. Muu hulgas oli siin juhend viivitamatult andmeid ja materjale koguda noorte okupantidevastase võitluse kohta, välja selgitada fašistide ja nende käsilaste kuriteod.[4]

Seega alustasid komsomolitöötajad oma tegevust organiseeritult ja ettevalmistatult.

Suure kannatamatusega ootasid operatiivgruppide liikmed tagasipöördumist sünnimaale. Olid ju paljud juba viieteistkümnekuueteistkümneaastastena sunnitud maha jätma oma kodu ja omaksed.

Iidse Narva ja kuulsa Kreenholmi Manufaktuuri asemel olid tuhk ja inimtühjad varemed, õhkulastud sillad, mürskudest ning pommidest ülesküntud teed ja tänavad. Sama inimtühjad olid ka põlevkivibasseini linnad ja asulad, kaevandused aga purustatud, uputatud või leekides.

Kuid sõda ei toonud üksnes kolossaalset materiaalset kahju, ta rikkus ära ka väga paljude inimeste elu ja purustas nende perekonnad. Järele jäid lesed ja orvud, inimesed, kelle sõda oli moraalselt ja füüsiliselt sandistanud. Kui palju energiat, jõupingutusi oli tarvis selleks, et ravida neid koletuid haavu!

Pöördudes äsja fašistide ikkest vabastatud sünnimaa noorte poole, kirjutas ELKNÜ Keskkomitee sekretär Juliana Telman, et praegu ei ole aeg kurvastamiseks ja nutmiseks — tarvis on töö juurde asuda. Iga noormehe ja neiu südameasjaks peab saama meie kodumaa uuestisünd veelgi kaunimana, külluslikumana ja võimsamana, kui ta oli varem.[5]

---

[4] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 13, l. 7—15.

[5] «Noorte Hääl», 6. okt. 1944. a.

Operatiivgruppide koosseisu kuuluvad komsomolitöötajad toimisid nii, nagu seda nõudis neilt olukord. Saabunud vabastatud valdadesse, läksid nad esimeses järjekorras inimeste juurde varjendeisse ja peidupaikadesse, et tuua rõõmusõnumit vaenlase väljakihutamisest ja kuulsusrikka Punaarmee võitudest. Alustades individuaalsete vestlustega, vastasid nad arvukatele küsimustele, selgitasid partei ja valitsuse otsuseid ning määrusi, levitasid Nõukogude Informatsioonibüroo teateid ja sisendasid inimestesse veendumust peatsesse võidusse.

Sihtpunkti, s. o. maakonnakeskusse saabudes, panid operatiivgrupi liikmed välja komsomoli maakonna- või linnakomitee sildi, teatasid komitee asukohast kohaliku ajalehe kaudu ja asusid endiste kommunistlike noorte arvelevõtmisele. Nii võib maakonna- või linnakomitee tegevuse algust arvestada operatiivgrupi sihtkohta saabumise ajast.

Komsomoli maakonnakomiteede üheks edasilükkamatuks ja tähtsaks ülesandeks oli abi osutamine partei- ja nõukogude organitele kohalike nõukogude võimuorganite taastamisel. Niipea kui maakonna territoorium fašistlikest vägedest vabastati, sõitsid küladesse koos partei- ja nõukogude organite töötajatega ka komsomolitöötajad, et taastada nõukogude võimu. Nii teatab näiteks ELKNÜ Tartumaa Komitee sekretär Tamara Meiel informatsioonis ELKNÜ Keskkomiteele, et pärast maakonna põhjaosa vabastamist saadeti kõik maakonnakomitee töötajad küladesse. Nad taastasid täitevkomiteed 13 vallas.[6]

Komsomolitöötajad aitasid valida valla täitevkomiteede kaadrit, registreerida elanikkonda, võtta arvele peremeheta majapidamisi, koostada akte fašistide kuritegude ja nende poolt tekitatud kahjude kohta.

Et jutustada inimestele tõde ja paljastada valet, mida fašistid olid külvanud, õpetada, millest alustada uue elu rajamist, viisid partei-, nõukogude ja ka komsomoliorganid linnades, asulates, valdades ning ettevõtetes läbi töötajate ja noorte miitinguid ning koosolekuid. Noorte miitingutel esinesid juhtivad komsomolitöötajad, Suurest Isamaasõjast osavõtnud, vanglatest ja kontsentratsioonilaagritest vabastatud noored.

1944. aasta sügisel korraldati kõikjal üle kogu vabariigi fašismiohvrite ümbermatmisi. See toimus nende sugulaste, sõprade, võitluskaaslaste ja kohalike elanike osavõtul piduliku leinatseremooniaga. Tähtsaks ideoloogiliseks mõjutusvahendiks olid ka vabariiklikud ja kohalikud ajalehed, teiste hulgas 1944. aasta oktoobri algusest taas ilmuma hakanud ELKNÜ Keskkomitee häälekandja «Noorte Hääl».

Komsomoli linna- ja maakonnakomiteede töötajad kutsusid noori abistama Punaarmee väeosi ning esmajärgulisi taastamis-

[6] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 45, l. 7—8.

töid tegema. Tarvis oli kiiresti parandada lõhutud teed ja sillad ning taastada side meie maa keskrajoonidega, et kindlustada edasitungivatele Punaarmee väeosadele normaalne ühendus tagalaga.

Kommunistlikud noored organiseerisid noortebrigaade, kes koos sõjaväe spetsialistidega kiiresti parandasid ühendusteid. Näiteks silla taastamisel üle Narva jõe töötas kuueteistkümneliikmeline noortebrigaad. Need olid kuni seitsmeteistkümneaastased noorukid.[7] Samasugused brigaadid taastasid sildu Valgamaal, Viljandimaal ja teistes maakondades. Punaarmee väeosad parandasid kohalike elanike kaasabil kiiresti Tallinn—Leningradi raudteeliini. Esimene rong saabus Leningradist Tallinna 1. oktoobril 1944. a. Raudteeliini taastamistöödel paistsid oma ladusa tööga eriti silma kommunistlike noorte Hilda Leo ja Helmut Otti poolt Kehra jaama ümbruse elanikest organiseeritud brigaadid.[8]

Elanikkonna ja Punaarmee kindlustamiseks toiduainetega oli tarvis koristada põldudelt vili. See tuli koristada ka peremeheta majapidamiste põldudelt. Nende omanikud oli kas taganev vaenlane minema kihutanud või siis fašistlikust propagandast ärahirmutatuna jätnud ise oma vara maha ja põgenenud pakku. Päästes end arvatava kättemaksu eest, olid ka saksa okupantide käsilased oma talud saatuse hooleks jätnud. Peremeheta majapidamisi oli vabariigis küllaltki palju. Nendele kuulunud maad oli vabariigis ligi 170 000 hektarit.[9] Näiteks oli ainuüksi Räpina ja Põlva vallas mõlemas 40 peremeheta talu, kogu Võru maakonnas aga üle 400.[10]

Vabariigi valitsus kohustas valdade täitevkomiteesid organiseerima peremeheta majapidamiste hooldamist, koristus- ja sügisesteks põllutöödeks aga luua kohalikest elanikest ja maal elavatest linnainimestest tööbrigaadid. Kommunistlikud noored lõid selleks 32 noortebrigaadi, kuhu kuulus üle 450 noormehe ja neiu.[11] Seda pole palju, kuid ka kommunistlikke noori oli ju maal veel väga vähe ja oli kohti, kus neid veel polnudki. Paljud noored töötasid tööbrigaadides ka koos täiskasvanutega. Noortebrigaadid ei abistanud saaki koristada ja sügistöid teha mitte üksnes peremeheta majapidamistes, vaid abistasid ka punaarmeelaste ja Isamaasõja invaliidide perekondi.

Riiklike normikohustuste kiireks täitmiseks organiseeriti kommunistlike noorte algatusel esimesed punavoorid. Esimesed kaks organiseeris Kaagjärve valla komsorg Ella Pant 1944. aasta sügi-

---

[7] «Noorte Hääl», 31. dets. 1944. a.

[8] «Noorte Hääl», 6. okt. 1944. a.

[9] V. Matin, M. Bronštein, Eesti põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, Tallinn 1959, lk. 30.

[10] EKPA, f. 65, nim. 1, s.-ü. 4, l. 11; «Rahva Hääl», 5. ja 15. okt. 1944. a.

[11] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, ÜLKNÜ Keskkomitee büroo istungi protokoll nr. 414, 18. maist 1945. a., p. 43. Lisa.

sel. Maakonnakeskusse Valga linna toimetati 25 tonni vilja.[12] Peagi järgnesid neile Tartumaa Ropka ja Tähtvere valla, Virumaa Mahu valla jt. kommunistlikud noored ja noored.

Peale suure ja pingelise töö, mida komsomolitöötajad tegid selleks, et Punaarmeed abistada ja aidata partei ning nõukogude organeid kohtadel nõukogude võimu taastada ja vilja koristada, astusid komsomolitöötajad ka esimesed sammud vabariikliku komsomoliorganisatsiooni taastamiseks. Koos ELKNÜ maakonna- ja linnakomiteede tööleasumisega hakkas siia noori kokku tulema nii üksikult kui gruppidena. Tulid nii sõjaeelse staažiga kommunistlikud noored, keda meie armee oli vabastanud fašistlikest vanglatest ja kontsentratsioonilaagritest või kes tagasi pöördusid evakuatsioonist, kui ka endisi pioneere. Tutvudes nende noortega, valisid linna- ja maakonnakomiteede töötajad samas nende hulgast välja ja nimetasid kohale valdade, suurte tehaste ja vabrikute, õppeasutuste ajutised komsorgid ning koolides vanempioneerijuhid. Paljud neist tulid oma ülesannetega hästi toime.

Septembri lõpul, põhiliselt aga 1944. aasta oktoobris oli kümnes maakonna- ja kahes linnakomitees moodustatud büroo. Nüüd võis alata okupatsiooniaja üleelanud kommunistlike noorte ÜLKNÜ liikmeks taastamist ja uute liikmete vastuvõtmist. Komsomoli astusid nõukogude võimule ustavad noored, kes olid tunda saanud fašistliku okupatsiooni iket ja tahtsid nüüd anda kogu oma energia, teadmised ja jõu sõjapurustuste taastamiseks ning uue, helge elu ülesehitamiseks. 1945. aasta märtsiks ÜLKNÜ ridadesse taastatud 283 kommunistlikust noorest oli 163 pärit töölis-, 86 talupoja ja 34 teenistuja perekonnast.[13] Rohkesti oli neid kommunistlikke noori, kes pidasid vastu fašistlike kontsentratsioonilaagrite piinadele ja õudustele ning tulid sealt välja vaimselt karastunult ja mehistunult. Kuid alati ei saanud nad otsekohe kodumaale tagasi pöörduda. Paljud neist olid niivõrd haiged ja jõuetud, et neil tuli kaua ravil olla. Kommunistlik noor H. Saarman oli pärast vabastamist Stutthofi laagrist ravil 10 kuud.[14] Alles 1946. aastal saabusid koju fašistlikust orjusest vabastatud kommunistlikud noored Helje ja Meta Vannas ning Feliks Pärtelpoeg.[15]

Muidugi ei pidanud kõik kommunistlikud noored, kes okupatsiooni päevil ellu jäid, vastu aja katsumustele. Oli ka neid, kes reetsid oma ideaalid ning murdusid okupantide ja nende kodanlikest natsionalistidest käsilaste repressioonide all või eelis-

[12] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 228, lk. 46.

[13] EKPA, f. 31, nim. 10, s.-ü. 18, l. 18, ÜLKNÜ KK Arhiiv, ELKNÜ KK õiend nende kommunistlike noorte ÜLKNÜ liikmeks taastamise kohta, kes elasid ENSV ajutiselt okupeeritud territooriumil.

[14] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 3, l. 97, 107.

[15] Sealsamas, l. 256.

tasid astuda kõrvale võitluse teelt ja asuda passiivse pealtvaataja positsioonile. Kuid mitte nemad ei iseloomustanud sõjajärgsete aastate kommunistlikke noori, vaid need, kes aja proovile vastu pidasid ning raskuste kiuste, võitluses vaenlase vastu mehistusid ja poliitiliselt karastusid.

Koos ÜLKNÜ ridade kasvuga suurenesid ka komsomoli-algorganisatsioonid, mis olid olnud väikesearvulised.

1944. aasta detsembri esimestel päevadel toimus EK(b)P Keskkomitee V pleenum, kus tehti esimesi kokkuvõtteid tööst vabariigi territooriumil. Pleenum pööras tõsist tähelepanu vabariigi komsomoliorganisatsiooni tööle. Märgiti, et komsomoliorganisatsiooni mõju noortele on veel nõrk, kogu noorsugu ei võta veel osa vabariigi rahvamajanduse taastamisest, ka poliitilise kasvatustööga on haaratud vaid tühine osa noortest. Pleenum andis suuna komsomoliorganisatsiooni edasisele tegevusele. Pleenumi otsuses märgiti, et Kommunistlikule Noorsooühingule pandud ülesannete täitmiseks peavad kommunistlikud noored väsimatult täiendama oma poliitilisi teadmisi. Samuti kohustati kohalikke parteiorganisatsioone pöörama rohkem tähelepanu ja osutama enam abi komsomoliorganisatsioonidele.[16]

ELKNÜ Keskkomitee tegi tõhusat organiseerimistööd tähtsamate partei ja valitsuse otsuste elluviimiseks. Nii kutsus ELKNÜ Keskkomitee EK(b)P KK V pleenumi otsuste elluviimiseks peatselt kokku komsomoliaktiivi vabariikliku nõupidamise, kus tehti kokkuvõtteid komsomoliorganisatsioonide tegevusest alates vabariigi vabastamise momendist. 11. detsembril 1944. aastal võttis ELKNÜ Keskkomitee büroo vastu üksikasjalise otsuse komsomoli ülesannete kohta.[17]

Vastuvõetud otsuste kohaselt organiseeriti alates 1945. aasta jaanuarist tööstusettevõtete noortebrigaadide vaheline sotsialistlik võistlus, veebruari lõpus aga toimus ENSV I noorsookongress. Selle tööst võttis osa üle 600 ülelinnalistel ja maakondlikel noortekoosolekutel valitud delegaadi.[18] Kongress arutas noorsoo poliitilise kasvatamise küsimusi ja noorte ülesandeid vabariigi majandus- ning kultuurielus. Kongressil oli suur poliitiline tähtsus. Kogunesid ju esmakordselt pärast kolme sünget okupatsooniaastat kokku vabariigi kõikide noorte esindajad. Kongress aitas kaasa noorte koondumisele partei ja valitsuse ümber, aitas neid kaasa tõmmata aktiivselt osa võtma vabariigi elust ning tõstis samuti tunduvalt ELKNÜ autoriteeti laiades noortehulkades.

Märkimisväärset abi andis meie vabariigi komsomoliorganisatsioonile ka ÜLKNÜ Keskkomitee. 18. mail 1945. aastal arutas ÜLKNÜ Keskkomitee büroo aruannet ELKNÜ Keskkomitee tööst.

---

[16] EKPA, f. 31, nim. 74, s.-ü. 9, l. 6—18.
[17] EKPA, f. 31, nim. 9, s.-ü. 2, l. 141—147; «Noorte Hääl», 14. dets. 1944. a.
[18] ENSV I noorsookongress. Kõned ja materjalid. Tallinn 1945. a.

Büroo üldistas Eesti komsomoliorganisatsiooni töökogemused. Märkides ära kommunistlike noorte ja noorte positiivseid saavutusi vabariigi majanduselus, juhtis büroo tähelepanu organisatsioonilistele puudustele ja mahajäämusele poliitkasvatustöös.[19]

ÜLKNÜ Keskkomitee büroo otsus arutati läbi linnade ja maakondade partei- ja komsomoliaktiivi koosolekutel. Selle tagajärjel paranes tunduvalt komsomoliorganisatsioonide tegevus.

Organiseerimisperioodi lõpetas ELKNÜ II kongress, mis toimus 5.—7. mail 1946. aastal. See oli ELKNÜ esimene legaalne kongress. Selle tööst võtsid osa ka vanad revolutsionäärid ning vabariigi juhtivad partei- ja nõukogude töötajad. Kohale saabus 386 delegaati. Neist 186 olid osa võtnud Suurest Isamaasõjast. Viimaste hulgas oli 3 Nõukogude Liidu kangelast. 15 delegaati olid osa võtnud partisaniliikumisest ja põrandaalusest tööst sõjaaastatel. Delegaadid esindasid 12 000 kommunistlikku noort. Võrreldes esimeste kuudega pärast vabastamist oli ELKNÜ liikmete arv seega kümnekordistunud. Aruandekõnega esines ELKNÜ Keskkomitee I sekretär, Nõukogude Liidu kangelane Arnold Meri. Kongress varustas komsomoliorganisatsioonid võitlusprogrammiga maa rahvamajanduse taastamise ja arendamise sõjajärgse viisaastaku elluviimiseks.[20]

Alates 1946. aasta kevadest asuti järjekindlalt ellu viima ELKNÜ organite valitavuse printsiipi ülalt kuni alla, samuti hakkasid valitud organid perioodiliselt aru andma komsomoliorganisatsioonide ees. Sellest ajast alates said ELKNÜ tegevuse aluseks demokraatliku tsentralismi printsiibid.

«Juhtivate komsomoliorganite valimised,» märkis kongressil A. Meri, «ei andnud üksnes igale kommunistlikule noorele võimaluse aktiivselt osa võtta oma juhtkonna valimisest, tema tegevuse arutamisest ja kontrollimisest, vaid tegi nüüdsest alates kommunistlikud noored vastutavaks oma organisatsiooni töö eest.»[21]

1946. aastast alates teeb ELKNÜ oma tegevusest süstemaatiliselt kokkuvõtteid vabariigi komsomoliorganisatsiooni korralistel kongressidel.

1. Noored taastamistöödel ja ehitustel

Sõjajärgseil aastail, mil asuti taastama linnu ja rajama uusehitusi, panid kommunistlikud noored ja noored hulgaliselt käed tööle külge.

---

[19] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, ÜLKNÜ Keskkomitee büroo istungi protokoll nr. 414, p. 43, 18. maist, 1945. a.

[20] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 150—152.

[21] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 19.

Kaasaja tööstushiiglaste ehitamisele eelnes sadade ja tuhandete inimeste, peamiselt eakate meeste, naiste ja alaealiste kangelaslik töö. Kirka ja labida, käsikäru ja kanderaami abil kõrvaldasid nad kivihunnikuid, mis olid olnud majad. Puhastatud aladele rajati tihti parke ja puiesteid. Roheliste mälestusmärkidena on neist unustamatuist aastaist meieni säilinud Lenini puiestee ja Harju tänava haljasala Tallinnas, pargid Tartu Emajõe kaldal ja paljud teised kohad.

Narvas taastati ainuüksi 1945. aasta seitsme kuuga kolm silda, anti käiku 500-kilovatilise võimsusega elektrijaam, taastati ja anti ekspluatatsiooni 5000 ruutmeetrit elamispinda ning Kreenholmi Joa vabriku esimesed korpused.[22]

Kreenholmi Manufaktuuri komsomoliorganisatsiooni delegaat ELKNÜ II kongressil Anatoli Soogle jutustas, kuidas noored taastasid Kreenholmi Manufaktuuri. Narva saabunud noortest loodi taastamistöödel esimesed noortebrigaadid. Nad ehitasid silla, töötasid metsavarumisel ja puhastasid tsehhe vanarauast. Seejärel suunati samad noored Leningradi kursustele. Pärast tagasitulekut hakkasid nad seadmeid käiku laskma. Need noored astusid esimestena komsomoli ridadesse ja neist said komsomoliorganisatsiooni aktivistid.[23] Nende tagasihoidlike fraaside taga peitub tubli töö, elu tulvil mehisust ja kangelaslikkust.

Eriti suure ulatuse said taastamis- ja ehitustööd viisaastakul, pärast tööstuse üleviimist rahuaja rööbastele.

Esimestel sõjajärgsetel aastatel võtsid täiskasvanud ja ka alaealised igal kevadel ja suvel osa taastamistöödest. Kommunistlikud noored ja noored töötasid teistega koos igale asutusele ja ettevõttele eraldatud objektidel. Kuid peale selle olid kommunistlikel noortel igas linnas ja maakonnas veel komsomoliobjektid. Tallinnas olid komsomoliobjektideks näiteks Õie park Nõmmel, haljasala Russalka mälestussamba juures, Lauluväljak, Pioneeride Palee (Tõnismägi 8); Tartus — Riia, Lille ja Tähe tänava vaheline küngas, kuhu hiljem rajati noortepark, Tamme staadion, 4. keskkooli ehitus; Võru linnas — linna kultuurimaja, Võru maakonnas — Leevaku elektrijaam jne.[24]

Taastamistöödest linnades võttis osa ka maanoori. 1947. aastal näiteks käisid Võru linnas taastamistöödel naabruses asuva Võru ja Kasaritsa valla noored, Haapsalus — Asuküla, Ridala, Kirbla, Märjamaa ja Velise valla noored. Tartu taastamisel andsid abi Ahja ning Kuuste valla noored jne.[25] Tartumaal oli maatöötajate osavõtu initsiaatoriks ülikoolilinna taastamisest Ahja valla parteiorganisatsioon. Parteiorganisatsiooni toetasid valla

[22] EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 195, l. 28.
[23] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 159.
[24] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 22, l. 3, 16—17, 21; Ülesmäge, lk. 123.
[25] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 22, l. 3, 8, 9, 18.

kommunistlikud noored. 17. juuni hommikul saabusid Ahja vallast loosungite ja kaskedega ehitud autodel linna ligi 280 talgulist, sealhulgas rohkesti noori.[26] Ahjalaste järel saabusid nädala pärast hobuvankritel linna 150 abimeest Tähtvere vallast.[27]

Kohtla-Järve—Leningradi gaasijuhtme ehitustööde abistamiseks võtsid Kohtla-Järve kommunistlikud noored ja noored 1947. aasta lõpul soojuselektritsentraali ehituse oma šefluse alla. ELKNÜ Kohtla-Järve Linnakomitee (sekretär Aleksei Ivanov) moodustas šeflustöö juhtimiseks 7-liikmelise staabi. Siia kuulusid linna komsomoliorganisatsiooni ja ehitajate esindajad. Staabi tööd juhtis Aleksei Ivanov. Esimene pühapäevak toimus 23. novembril 1947. a.[28] 1948. aastal võttis osa soojuselektritsentraali ja põlevkivigaasitehase ehitamiseks ning põlevkivibasseini linnade ja asulate haljastamiseks korraldatud pühapäevakutest üle 2000 noore.[29] ÜLKNÜ 30. aastapäeva auks korraldatud pühapäevakul, 17. oktoobril 1948. aastal puhastasid Eesti Donbassi (nii kutsuti siis põlevkivibasseini) noored soojuselektritsentraali ja põlevkivigaasitehase ehitustel ligi 5000 ruutmeetrit ehitusplatsi, kaevasid välja 200 kuupmeetrit savist pinnast ja tegid veel palju muid töid. Kommunistlikud noored ei lahkunud oma tööpostilt, enne kui päevagraafik oli täidetud.[30]

Tallinna komsomoliorganisatsioon viis üksnes 1948. a. suvel läbi 25 hoogtööpäevakut.[31] 1948. aastal võtsid spordivõistlustest vabal ajal taastamistöödest osa ka Tallinnasse saabunud vennasvabariikide spordivõistkondade liikmed.[32] See pisifakt kõneleb veel kord Nõukogude Liidu rahvaste sõprusest ja vastastikusest abistamisest.

Juba 1945. aastal tekkis ELKNÜ Tallinna Linnakomiteel idee ehitada Leninliku Komsomoli nimeline staadion. EKP Tallinna Linnakomitee büroo kiitis selle kavatsuse heaks ja kinnitas ühtlasi staadioni ühiskondlike ehitustööde juhtimiseks seitsmeliikmelise staabi, mille ülemaks kinnitati ELKNÜ Keskkomitee sekretär Boris Tolbast.[33] Kuid tegelikult sai staadioni ehitustöid alustada alles 1948. aasta oktoobris, kuna enne seda tuli hoolt kanda tähtsamate ja kiireloomulisemate objektide eest, nagu tööstusettevõtete ja elamispinna taastamine. Oli ju sõja ajal Eesti linnades hävinud 57 protsenti elamispinnast.[34]

Komsomoli üleliidulisel pühapäevakul 24. oktoobril 1948. aas-

---

[26] «Postimees», 13. ja 17. juunil 1947. a.
[27] «Postimees», 27. juunil 1947. a.
[28] EKP, f. 1595, nim. 1 a, s.-ü. 3, l. 66—67, 77—78, 83.
[29] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 24, l. 3; «Noorte Hääl» 24. ja 27. okt. 1948. a.
[30] «Noorte Hääl», 24. okt. 1948. a.
[31] EKPA, f. 5, nim. 9, s.-ü. 3, l. 23.
[32] «Noorte Hääl», 1. juulil 1948. a.
[33] EKPA, f. 5, nim. 9, s.-ü. 11, l. 214.
[34] Nõukogude Eesti kirjandus 1940—1960, Tallinn 1960, lk. 310.

tal tegid Tallinna noored ja sportlased staadioni ehitusel 500 kuupmeetri ulatuses mullatöid, vedasid ära 100 tonni vanarauda, murdsid lahti 30 ruutmeetrit tänavasillutist ja lammutasid 100 meetrit kiviaeda.[35] 1948. aasta sügise jooksul kaevasid kommunistlikud noored, noored ja pealinna töötajad staadioni ehitusel välja 25 000 kuupmeetrit pinnast.[36]

See ei ole ainus spordiehitus, mille algatasid kommunistlikud noored ja noored.

Võrumaa noored ehitasid neljandal viisaastakul vabariigis tolle aja kõige kõrgema suusahüppetrampliini. Selle üldine kõrgus oli 75 meetrit, puutorni osa — 30 meetrit. Kohaliku spordiühingu «Jõud» energilise esimehe J. Kaarna juhtimisel asusid Kasaritsa valla kommunistlikud noored ja noored trampliini ehitama 1947. aasta novembris. Samal talvel puhastasid nad 200 meetri pikkuse ja 20 meetri laiuse suusatrassi, juurides sealt välja kännud ja tehes ära vajalikud mullatööd. Kevadel ja suvel tööd ajutiselt katkestati, kuna noored olid seotud põllutöödega.[37] Järgmisel sügisel ja talvel ehitamine jätkus ning 1949. aastal viidi selle esimene järk lõpule. Noored said endale toreda spordibaasi, kus edaspidi korraldati peale vabariiklike ka üleliidulisi suusavõistlusi.

Noorte kollektiivne osavõtt taastamis- ja ehitustöödest süvendas neis seltsimehelikkuse ja kollektiivsuse tunnet, tihendas sidemeid linna- ja maanoorte vahel ning kasvatas noori rahvaste sõpruse vaimus. Samal ajal kõneleb noorte omakasupüüdmatu töö, oma puhkeaja ohverdamine linnade, vabrikute ja tehaste taastamiseks ning ehitamiseks meie noorte suurest patriotismitundest, soovist kiiremini ravida sõjahaavad.

2. Kommunistlike noorte ja noorte tööpanus tööstuse ja transpordi arendamisse

1941. aasta ränkraskel sügisel algatas Kommunistlik Noorsooühing noorte «rindebrigaadide», «kahesajalaste», «kolmesajalaste», «tuhandelaste» jne. liikumise. Kommunistlike noorte loosungiks oli: «Töötada tagalas nagu rindel!» ja «Töötada enda eest ning rindele läinud seltsimehe eest!». Need loosungid võtsid omaks kõikide ettevõtete töölised kogu maal.[38] 1945. aasta

[35] «Noorte Hääl», 26. okt. 1948. a.

[36] «Noorte Hääl», 24. mail, 1949. a.

[37] «Noorte Hääl», 22. okt. 1948. a.

[38] В труде как в бою. Из истории комсомольско-молодежных бригад в годы Великой Отечественной войны. Изд. АН СССР, Москва, 1961, стр. 15—16; История СССР. Эпоха социализма, Москва, 1958, стр. 566—567.

märtsis oli juba 155 000 niisugust brigaadi, kus töötas üle miljoni noormehe ja neiu.[39]

See patriootlik liikumine leidis vastukaja ka meie vabariigi ettevõtetes. Mida aga kujutasid endast need ettevõtted? Taganevad fašistid olid neist paljud paljaks riisunud ja purustanud. Ka kvalifitseeritud tööliste ning insener-tehniliste töötajate kaader oli kas hävitatud või laiali pillutatud.

Ja vabrikutesse, tehastesse ning transporditööle hakkas voolama uut, kogemusteta kaadrit. Nende hulgas oli palju noori — tööliste ja talupoegade lapsi ning sõjas vanemad kaotanud orbe. Heitke pilk nende aastate ajalehtedesse. Te näete fotodel keskendunud, tõsiseid noorukinägusid, tööpinkide kohale kummardunud 14—17-aastasi poisse ja tüdrukuid. Neid uustulnukaid oli tarvis kiiresti õpetada hästi töötama ja harjutada töödistsipliiniga. See ei olnud kerge ülesanne. Raske oli elamispinnaga, eriti Narvas. Elada tuli muldonnides, barakkides. Halvad olid lood transpordiga, küttega, valgustusega, riietusega, toiduga ...

Alustades uuesti tööd terveksjäänud ja vähem kannatada saanud ettevõtetes, õppis vabariigi töölisklass parteiorganisatsiooni juhtimisel sotsialistlikult töötama. Töölised võistlesid tootmisplaanide ennetähtaegse täitmise ja ületamise eest, elektrienergia, tooraine ja kütte kokkuhoiu ning töödistsipliini tugevdamise eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäevale pühendatud sotsialistliku võistluse algatajaks oli Tallinna Masinatehase kollektiiv. Koos vanemate seltsimeestega võtsid sotsialistlikust võistlusest osa ka töölisnoored. Sotsialistliku võistluse tulemusena täitis tehase kollektiiv 1944. aasta oktoobrikuu tootmisplaani 134-protsendiliselt ja võitis rändpunalipu.[40]

Innustatuna esimestest töövõitudest, järgides vennasvabariikide noorte eeskuju, organiseeris ELKNÜ Tallinna Linnakomitee (sekretär R. Viies) Tallinna Masinatehase komsomoliorganisatsiooni (komsorg I. Avloi) vahetul osavõtul 1944. aasta novembri keskel vabariigi esimesed kaks noortebrigaadi. Üks neist loodi valutsehhis, teine aga põllutöömasinate tsehhis. Kumbki brigaad koosnes 7—8 noormehest. Noorim neist, Kalev Põldma oli siis ainult viieteistkümneaastane.[41]

Noortebrigaadid tekkisid ka Riiklikus Merelaevanduses, tehases «Ilmarine», raudteel, Sindi tekstiilivabrikus jne. Esimestena asusid vabariigis võitlema «rindebrigaadi» austava nimetuse eest Riikliku Merelaevanduse noored. 1945. aasta alguseks oli vabariigis juba üle 30 noortebrigaadi, neist ligemale 20 Tallinnas.[42]

---

[39] Ленинский комсомол, Москва, 1961, стр. 401.
[40] EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 184, l. 17.
[41] «Noorte Hääl», 23. ja 24. nov. 1944. a.
[42] EKPA, f. 5, nim. 3, s.-ü. 5, l. 56; f. 31, nim. 4, s.-ü. 83, l. 144.

Esimesed tootmiseesrindlased — Tallinna Masinaehitustehase noor valaja Viktor Leis ja tehase «Ilmarine» freesija Vaabo Raagmets, täitsid vahetuses juba kaks ja enamgi töönormi.[43]

11. detsembril 1944. aastal toimus komsomoli vabariiklik aktiiv, kus arutlusel olid vabariigi komsomoliorganisatsiooni ülesanded. Aktiiv võttis vastu otsuse ülevabariikliku sotsialistliku võistluse organiseerimise kohta parima noortebrigaadi nimetusele.[44] 15. jaanuaril 1945. aastal võttis ELKNÜ Keskkomitee koos rea tööstusalaste rahvakomissariaatidega vastu otsuse noortebrigaadide vahelise vabariikliku sotsialistliku võistluse organiseerimise kohta. Samas kinnitati võistlustingimused ning põhimäärus. Asutati ELKNÜ Keskkomitee rändpunalipp ja võitjate jaoks 6 rahalist preemiat.[45]

Võistlusse lülitunud noortebrigaadid pidid tootmisülesanded täitma ja ületama, andma seejuures eeskujuliku kvaliteediga toodangut, hoidma kokku toorainet, materjale, elektrienergiat ja kütet. Samuti tuli hästi hooldada seadmeid, teostada jooksvat ja pisiremonti ning täiustada tootmistehnikat ratsionaliseerimise teel. Lisaks sellele nõuti oma kvalifikatsiooni tõstmist, uute brigaadi liikmete väljaõpetamist, töödistsipliini jne.[46]

Noortebrigaadidevaheline vabariiklik sotsialistlik võistlus, mis algas 1945. aasta jaanuaris, kestis kuni 1946. aasta keskpaigani.

Saavutatud edu eest Punaarmee 27. aastapäevale pühendatud sotsialistlikus võistluses andis ELKNÜ Tallinna Linnakomitee kahele paremale noortebrigaadile — Tallinna Masinaehitustehase esimesele brigaadile (brigadir R. Kullerkann) ja Tallinna Meresadama esimesele brigaadile (brigadir Ü. Västrik) «rindebrigaadi» austava nimetuse.[47] Need olid esimesed töölisnoorte «rindebrigaadid» meie vabariigis. Nende eeskujule järgnesid teised.

1945. aasta veebruari viimastel päevadel toimunud ENSV I noorsookongress pööras suurt tähelepanu töölisnoorte saavutustele ja noortebrigaadide tööle. Kongress üldistas noortööliste sotsialistliku võistluse esimesed kogemused ja andis suuna noortebrigaadide töö edasisele täiustamisele.

ELKNÜ Keskkomitee sekretär B. Tolbast märkis kongressil, et vabariigis töötab nii tööstuses kui ka transpordis edukalt ligi 100 noortebrigaadi, nendest Tallinnas 48.[48] Kongress nõudis noortöölistelt tootmisülesannete igapäevast täitmist ja eeskujuliku kvaliteediga toodangut, tehniliste teadmiste taseme tõstmist ning püstitas loosungi, et «iga noortöölise eesmärgiks olgu saada

---

[43] «Noorte Hääl», 26. ja 31. dets. 1944. a.
[44] EKPA, f. 31, nim. 9, s.-ü. 2, l. 147.
[45] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 83, l. 144—146.
[46] Sealsamas, l. 147—154.
[47] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 174, l. 10—16; f. 176, nim. 4, s.-ü. 3, l. 12; «Noorte Hääl», 24. veebr. 1945. a.
[48] ENSV I noorsookongress. Kõned ja materjalid, Tallinn 1945. a., lk. 20—27.

meistriks oma alal». Ka rõhutati töödistsipliini parandamise vajadust, kusjuures noortebrigaadide liikmed pidid ka siin olema teistele eeskujuks.

Kongress juhtis komsomoliorganisatsioonide tähelepanu individuaalse sotsialistliku võistluse arendamise ja kogu töötava noorsoo kaasatõmbamise vajadusele sotsialistlikku võistlusse. Samuti peeti kongressil vajalikuks edasiselt tugevdada sidemeid töölis- ja maanoorsoo vahel, tõhustada töölisnoorte abi kevadkülviks ettevalmistamisel.

ENSV I noorsookongress innustas noortöölisi uutele töökangelastegudele. Kongressi poolt tehtud töökokkuvõtted arutati läbi tehastes ja vabrikutes, kõigis komsomoli-algorganisatsioonides, kus ühtlasi võeti vastu uued sotsialistlikud kohustused.

Ülevabariikliku noortebrigaadide vahelise sotsialistliku võistluse kokkuvõtteid tehti igas kvartalis. Esimesed kokkuvõtted tegi ELKNÜ Keskkomitee koos tööstusalaste rahvakomissariaatidega 10. mail 1945. aastal, seega päev pärast fašistliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumist. Sotsialistliku võistluse võitjateks tunnistati Tallinna Masinatehase noortebrigaadid (brigadirid Harald Pajuste ja Robert Kullerkann), tehase «Ilmarine» (brigadir Arnold Grünvald), Kohtla-Järve kombinaadi (brigadirid Kalju Randlep ja Viktor Kaljura) ja trikotaaživabriku «Marat» (brigadir Ellen Jakobson) noortebrigaadid. Märgiti ära Narva ehitajate, Kreenholmi, Kohtla-Järve kaevurite, Tartu raudteelaste jt. tublit tööd.[49]

Millised olid vabariikliku noortebrigaadide vahelise sotsialistliku võistluse võitjate töösaavutused?

Kõik kuus noortebrigaadi ületasid kvartali tootmisplaanid 1,5—2,5 korda, andsid toodangut ilma praagita ja tooraine kadudeta. Hoiti kokku elektrienergiat ja õpetati välja uustulnukaid. Nii mõnigi brigaad tegi ka ratsionaliseerimisettepanekuid.

Nii näiteks täitis Tallinna Masinatehase põllumajandusmasinate tsehhi noortebrigaad (brigadir H. Pajuste) 1945. aasta I kvartali plaani 240-protsendiliselt, andis praagita toodangut, hoidis kokku 2% toorainet, õpetas välja kaks uustulnukat IV kategooria töölisteks, esitas ühe ratsionaliseerimisettepaneku ja juurutas selle ka tootmisse.[50]

Sama aasta järgmistes kvartalites ja 1946. aasta I kvartalis tulid vabariiklikus noortebrigaadidevahelises sotsialistlikus võistluses võitjateks tehase «Ilmarine», «Volta», «Punane Ret», Kohtla-Järve kombinaadi, Tallinna Masinatehase, Tartu nahakombinaadi jt. noortebrigaadid.[51]

Vähem kui poolteise aastaga, mis oli möödunud vabariikliku

---

[49] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 86, l. 64—65.

[50] Sealsamas, l. 64.

[51] Sealsamas, s.-ü. 88, l. 4—5; s.-ü. 86, l. 64; nim. 11, s.-ü. 6, l. 188—189; s.-ü. 7, l. 58—59.

noortebrigaadide vahelise sotsialistliku võistluse algusest, kasvas tunduvalt nii brigaadide kui ka nende liikmete arv. 1946. aasta mai alguseks oli üle 140 noortebrigaadi enam kui 800 noortöölisega.[52] Noortebrigaadid omandasid järjekindlalt kogemusi ja hoolimata nende töös esinenud paljudest raskustest, puudustest, isegi vigadest, arenesid nad jõudsalt edasi.

Haaratuna tööentusiasmist, moodustasid mõned komsomolijuhid noortebrigaade isegi seal, kus töö iseloom ei lubanud brigaadidesse ühinemist. Nii tekkisid fiktiivsed noortebrigaadid, mis esinesid ainult paberil ja ettekannetes. Tegelikult olid brigaadi liikmed töö iseloomu tõttu tsehhis laiali pillatud. Juhtus sedagi, et ettevõtte administratsioon alahindas noortebrigaadide osa. Mõnel brigaadil ei olnud üldisi, kogu brigaadi tööd hõlmavaid tootmisülesandeid. See pidurdas brigaadi kui terviku tööd ja muutis tühiseks brigadiri osa. Noortebrigaadide juurde ei kinnistatud alati kogemustega meistreid ja mõnikord kasutati noortebrigaadi ainult abitöödel.[53]

Neist puudustest hoolimata etendasid noortebrigaadid tööstus- ja transpordiettevõtetes komsomoliorganisatsioonide loomisel kahtlematult positiivset osa. Esialgu olid komsomoliorganisatsioonid tööstusettevõtetes väikesearvulised ja nõrgad. Nii oli asutamise momendil (1944. aasta lõpul või 1945. aasta alguses) Tallinna Masinatehase komsomoli-algorganisatsioonis 3 kommunistlikku noort, tehases «Ilmarine» — 3, Kreenholmi Manufaktuuris — 3, Tallinna Raudteesõlmes — 4, Tallinna Vaguniremonditehases — 4 algorganisatsiooni liiget jne.[54]

Luues noortebrigaade, töötasid komsomoli-algorganisatsioonid rohkem brigaadi liikmetega ja osutasid paratamatult vähem tähelepanu ülejäänud noortele. Oli see siis esimene poliitõppus, kino ühiskülastus, isetegevusringide organiseerimine, kollektiivne haavatute külastamine haiglas, varemete koristamine linnas — ikka olid kommunistlikud noored ja noortebrigaadide liikmed üheskoos. Ühiselt õpiti tundma ka keerukaid tööprotsesse. Nii tugevnes nende töödistsipliin, kasvas seltsimehelikkuse ja kollektiivsustunne. Seepärast ei ole selles midagi imestamapanevat, et esimestena astusid tehastes ja vabrikutes ÜLKNÜ ridadesse just noortebrigaadide liikmed. Kui 1945. aasta alguses oli vabariigis ainult 10 tööstusettevõtte komsomoli-algorganisatsiooni, siis aasta hiljem oli neid juba 47. Kommunistlike noorte arv neis algorganisatsioonides kasvas samal ajavahemikul 41-lt 124-le, seega suurenes peaaegu kolm korda.[55]

---

[52] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 17.

[53] Sealsamas, l. 39; s.-ü. 115, l. 29.

[54] EKPA, f. 5, nim. 3, s.-ü. 1, l. 11, 14; f. 31, nim. 4, s.-ü. 14, l. 31—32; nim. 11, s.-ü. 77, l. 2; f. 1594, nim. 1, s.-ü. 5, l. 1, 28, 44, 118.

[55] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. Täiendav materjal ÜLKNÜ Keskkomitee sekretariaadi 12. märtsi 1948. aasta koosoleku protokolli nr. 829 juurde.

1946. aasta märtsis võeti vastu NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan. Meie maa elus algas uus tähtis etapp. Muutunud tingimustes tõusid komsomoli ette uued vastutusrikkad ülesanded, mis kajastusid ELKNÜ II kongressi otsustes. Kongress tegi komsomoliorganisatsioonile ülesandeks mobiliseerida kogu vabariigi noortepere IV viisaastaku plaani edukaks elluviimiseks. ELKNÜ II kongressi tööst osavõtnud ÜLKNÜ Keskkomitee sekretär V. Ivanov soovitas vabariigi komsomoliorganisatsioonil mitte piirduda noortebrigaadide organiseerimisega tööstus- ja transpordiettevõtetes, vaid pöörata peatähelepanu just individuaalse sotsialistliku võistluse arendamisele. Samuti rõhutas ta, kui tähtis on täiskasvanud, vilunud töölistelt tootmiskogemuste, töökultuuri ja meisterlikkuse õppimine.[56]

ÜLKNÜ Keskkomitee otsuses komsomoliorganisatsioonide osavõtu kohta sotsialistlikust võistlusest NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani täitmise ja ületamise eest, juhiti komsomoliorganisatsiooni tähelepanu vajadusele arendada sotsialistlikku võistlust igas tehases, vabrikus, tsehhis, jaoskonnas, vahetuses ja brigaadide vahel. See sotsialistliku võistluse uus suund pidi aitama kaasa kogu tehastes, ehitustel ja transpordiettevõtetes töötava töölisnoorsoo massilisele kaasatõmbamisele võitlusesse viie aasta plaani elluviimise eest. ÜLKNÜ Keskkomitee pidas edasist noortebrigaadidevahelise oblasti, krai, vabariikliku ja üleliidulise sotsialistliku võistluse korraldamist ebaotstarbekaks.[57]

Neljanda viisaastaku esimesel aastal korraldasid komsomoliorganisatsioonid oma tegevuse ümber vastavalt uuele olukorrale ja sellest tulenevatele uutele nõuetele. Noorte tööstustööliste saavutuste populariseerimise eesmärgil hakati juba alates 1946. aasta sügisest avaldama vabariiklikus noorsoo häälekandjas «Noorte Hääl» materjale rubriigis «Vabariiklik noorte autahvel».[58]

1947. aastal algatasid leningradlased võistluse viisaastaku teise aasta plaani ennetähtaegse täitmise eest Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevaks. Liikumine levis kogu maal. Vabariigi komsomoliorganisatsioon võttis sellest võistlusest aktiivselt osa. Komsomoli linna- ja rajoonikomiteede juurde asutati rändpunalipud tehaste, ehituste ja transpordiettevõtete parimate komsomoliorganisatsioonide äramärkimiseks.[59]

Võideldes viisaastaku teise aasta plaani ennetähtaegse täitmise eest, ületasid paljud kommunistlikud noored ja noored töötusettevõtetes oma tootmisülesandeid 1,5—2 korda. 1947. aasta

[56] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 247—248.

[57] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. ÜLKNÜ Keskkomitee büroo otsus 13. juunist, 1946. a., p. 29, protokoll nr. 445.

[58] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. ELKNÜ Keskkomitee 1946. aasta aruanne.

[59] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 3, l. 245.

lõpul oli Tallinnas ligi 2000 noort tootmiseesrindlast. Neist 380 täitsid 10 kuuga 2—4 aasta plaani.[60]

Põlevkivibasseinis võttis sotsialistlikust võistlusest viisaastaku teise aasta plaani ennetähtaegse täitmise eest osa üle 2000 noore töölise. Basseini kaevandustes ja ettevõtetes loodi 38 kommunistlike noorte ja noortebrigaadi. 15. novembriks täitsid 30 noort põlevkivibasseini töölist 1—3 aasta isikliku tootmisplaani, Kiviõli kombinaadi treial Feliks Vettik aga koguni 5 aasta plaani.[61]

Vabariigi töölisklassi aktiivne osavõtt sotsialistlikust võistlusest aitas tublisti kaasa tööviljakuse tõusule. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevaks täitis meie tööstus 95% aastaplaanist, aastaplaani aga 11 kuuga.[62]

Tähtsaks sammuks vabariigi kommunistlike noorte ja noorte tegevuses sotsialistliku võistluse arendamisel oli võistluse alustamine noorte riialastega. Riia komsomoliorganisatsiooni initsiatiivil sõlmiti 1948. a. veebruaris mõlema vennasvabariigi noortööliste vahel sotsialistliku võistluse leping.[63] Tallinna noored võtsid linna noorte stahhaanovlaste kokkutulekul endale konkreetsed ülesanded. Nad kohustusid organiseerima individuaalse sotsialistliku võistluse kõigi noortööliste hulgas, tõstma nende tööalast kvalifikatsiooni, suurendama tootmiseesrindlaste ridu, looma kontrollpostid kokkuhoiurežiimi jälgimiseks jne.[64] Pärast kokkutulekut toimusid koosolekud komsomoliorganisatsioonides, kus võeti vastu kohustused.

Kui 1948. aasta veebruaris oli Riia ettevõtetes üle 300 kommunistlike noorte ja noortebrigaadi,[65] siis Tallinnas oli neid peaaegu 10 korda vähem — ainult 32.[66] 1948. aasta 1. septembriks ulatus kommunistlike noorte ja noortebrigaadide arv Tallinnas 85-ni. Asutati 76 komsomoli kontrollposti. 1. augustiks täitis üle 1100 Tallinna ettevõtete noortöölise oma individuaalse aastase tootmisplaani, 122 noort aga koguni viie aasta plaani. Tehase «Punane Ret» treial, kommunistlik noor Robert Karro täitis 8 aasta töönormi, Tallinna Masinatehase valaja, kommunistlik noor Uno Roosiväli (üks vabariigi esimese noorte «rindebrigaadi» liikmetest) ja Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku tisler kommunistlik noor Aleksander Veber peaaegu isikliku 7 aasta plaani.[67]

Kuid tallinlaste sotsialistliku võistluse tulemused oleksid võinud olla paremad, kui ELKNÜ Tallinna Linnakomitee ja rajooni-

---

[60] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 1, l. 44.
[61] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 6, l. 51—52.
[62] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti töölisklass ja vabariigi tööstuse areng. Tallinn 1963. a., lk. 84—85.
[63] «Noorte Hääl», 20. veebr. ja 7. aug. 1948. a.
[64] «Noorte Hääl», 21. veebr. 1948. a.
[65] «Sovetskaja Latvija», 19. veebr. 1948. a.
[66] EKPA, f. 176, nim. 8, s.-ü. 5, l. 132.
[67] Sealsamas, s.-ü. 3, l. 27; s.-ü. 5, l. 132, 136—139.

komiteed ning komsomoli-algorganisatsioonid oleksid seda konkreetsemalt ja süstemaatilisemalt juhtinud. Tallinna Linnakomitee ei teinud regulaarselt kokkuvõtteid sotsialistliku võistluse käigust.[68] Komsomoliorganite nõrga kontrolli tulemusena võetud kohustuste täitmise üle oli 1948. aasta sügiseks individuaalne sotsialistlik võistlus haaranud ainult 34 protsenti linna noortöölistest, tööalast kvalifikatsiooni tõstsid aga ainult 316 inimest. Ka ei olnud loodud kõikides ettevõtetes komsomoli kontrollposte, milledest pealegi nii mõnedki tegelikult ei töötanud.[69]

Hoolimata puudustest ja Riia noortega sõlmitud sotsialistliku võistluse lepingu kohustuste mittetäielikust täitmisest, oli sellel sotsialistlikul võistlusel linna kommunistlike noorte elus positiivne tähendus. Ta tugevdas sõprussidemeid kahe vennasvabariigi noorte vahel, tõstis noorte hulgas üldist huvi ettevõtte tootmistegevuse ja ühiskondliku elu vastu ning pani kommunistlikud noored ja noored mõtlema vajadusele tõsta oma tehnilisi ja üldhariduslikke teadmisi.

Neljanda viisaastaku sotsialistlikku võistlust iseloomustas mitmete uute algatuste sünd ja nende massilise leviku algus. Need algatused aitasid tunduvalt kaasa tööviljakuse kasvule, omahinna alandamisele ja toodangu kvaliteedi tõusule. Neist paljude autoriteks olid kommunistlikud noored ja noored. Nii olid metallide kiirlõikemenetluse algatajaiks kommunistlikud noored Pavel Bõkov ja Genrih Bortkevitš, «viiesajalaste» liikumise algatajaiks kommunistlike noorte ja noorte veduribrigaadide masinistid Blaženov, Glubokov, Kondratjev, Kamenskihh jt., kokkuhoiu ja raiskamistevastase liikumise initsiaatoriteks said 1947. aasta lõpul Stalingradi tehase «Krasnõi Oktjabr» kommunistlikud noored.[70] See liikumine võitis kogu maal kommunistlike noorte laialdase toetuse. Igasse kommunistlike noorte ja noorte tööliste sotsialistliku võistluse kohustusse võeti sisse punkt elektrienergia, tooraine ja materjali kokkuhoiu kohta. Võitluseks kokkuhoiurežiimi eest asutasid vabrikute, tehaste ja transpordiettevõtete komsomoliorganisatsioonid kõikjal komsomoli kontrollposte.

1948. aasta lõpuks oli üksnes Tallinna ettevõtetes 108 komsomoli kontrollposti. Ettevõtted säästsid nende kaasabil 1,5 miljoni rubla väärtuses defitsiitseid materjale.[71] Tallinna Masinatehases säästeti 1948. aastal kolme ja poole kuu vältel 75 000 kilovatti elektrienergiat ja ligi 700 kg määrdeõli.[72] 1949. aastal premeeris Eesti NSV Ministrite Nõukogu tehast kahel korral elektrienergia ökonoomse kasutamise eest. Kreenholmi Manufaktuuri kommu-

[68] «Noorte Hääl», 7. aug. 1948. a.
[69] EKPA, f. 176, nim. 8, s.-ü. 5, l. 136—139; «Noorte Hääl», 21. veebr. 1948. a.
[70] Ленинский комсомол. Москва, 1961, стр. 440.
[71] EKPA, f. 176, nim. 10, s.-ü. 1, l. 12; f. 5, nim. 12, s.-ü. 15, l. 2.
[72] «Noorte Hääl», 8. juulil 1948. a.

nistlikud noored ja noored hoidsid 1948. aastal kokku 20 tonni puuvilla ja 3,5 tonni kedrust.[73] Taolisi näiteid võiks tuua üpris palju.

Neljandal viisaastakul oli komsomoliorganisatsioonide töös töölisnoorte tööviljakuse tõstmise ja nende poolt kõikide olemasolevate ressursside parema ärakasutamisel veel küllaltki palju formalismi, mis aga peamine — rohkesti oskamatust ja teadmatust. Ühtlasi kogunes aga nendel aastatel pidevalt juurde ka positiivseid kogemusi. Noorte tootmiseesrindlaste kokkutulekud, nõupidamised ja koosolekud muutusid konkreetsemaks ning sisukamaks. Viisaastaku viimastel aastatel hakkasid komsomoliorganisatsioonid läbi viima noortööliste tehnilisi konverentse. Üks esimesi selletaolisi üritusi toimus 1950. a. aprillis Tallinna juhtivamas tööstuspiirkonnas, Kalinini rajoonis. Päevakorras oli küsimus kommunistlike noorte ja noorte osavõtust tooraine, materjalide ja elektrienergia kokkuhoiu eest peetavast võitlusest. Konverents oli aktiivne. Noortöölised vahetasid omandatud eesrindlikke töökogemusi, ent tõstsid üles ka palju valusaid tootmisprobleeme.

Tehnilise konverentsi resolutsioonis märgiti, et rajooni ettevõtetes, ehitustel ja transpordis ei ole komsomoliorganisatsioonid veel jõudnud nii kaugele, et kõik noortöölised võtaksid osa massilisest võistlusest kokkuhoiu eest. Ka ei ole kõik kokkuhoiu reservid veel ära kasutatud. Kuivas, ent veenvas arvude keeles tõestati, millised olid võimalused tooraine kokkuhoiuks näiteks Balti Manufaktuuris. Üks kõnelejatest tõi järgmise näite: «Kangrud jätavad igale poolile 2 grammi lõnga. Ühed teljed kasutavad vahetuses ära 75 pooli, s. t. ühe masina kohta on vahetuses kadu 150 gr. Vabrikus on 100 masinat. 100 × 150 = 15 kg lõnga vahetuses. Kolme vahetuse kohta tuleb 15 × 3 = 45 kg. Kuus on kadu 45 × 25 = 1125 kg . . ., aastas 1125 × 12 = 13 500 kg. Näete, millised võimalused peituvad selles kahes grammis!»[74]

1949. aastal sai Krasnoholmski tekstiilikombinaadi meistriabi Aleksandr Tšutkihhi eestvõttel alguse sotsialistlik võistlus eeskujuliku kvaliteediga toodangu väljalaskmise eest. Meie vabariigis sai see algatus laialdase toetuse osaliseks. 1949. aasta lõpuks oli Eesti NSV-s üle 3000 eeskujuliku kvaliteedi brigaadi,[75] sealhulgas üle 100 noortebrigaadi.[76] «Keila» kalevivabrikus alustasid esimeste hulgas võitlust eeskujuliku kvaliteedi brigaadi nimetuse eest meistri kommunistliku noore Erich Tiismani ja Herbert Sõle brigaadid.[77] Tallinna Masinatehase (komsomoliorganisatsiooni

[73] EKPA, f. 31, nim. 16 a, s.-ü. 6, l. 96.

[74] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 147, l. 1—30.

[75] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti töölisklass ja vabariigi tööstuse areng. Tallinn 1963. a., lk. 109.

[76] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 2, l. 2—3.

[77] «Noorte Hääl», 6. märtsil 1949. a.

sekretär Sergei Murman) kõik 9 kommunistlike noorte ja noortebrigaadi olid 1949. a. augustiks kätte võitnud eeskujuliku kvaliteedi brigaadi nimetuse.[78]

Neljanda viisaastaku lõpuks oli vabariigis üle 50 000 stahhanovlase ja lööktöölise,[79] nende hulgas ligi 12 000 kommunistlikku noort ja noort töölist. Üle 5000 noore töölise täitis isikliku viie aasta tootmisülesande ennetähtaegselt.[80] Paljudest noortöölistest, komsomoli kasvandikest, võrsusid tootmisnovaatorid, kõrge tööviljakusega meistrid. Nende hulka kuulus mitme tööpingi üheaegse teenindamise initsiaator Balti Manufaktuuris M. Kask, «Volta» tehase kiirtreial A. Vassiljev, Kukruse kaevanduse tuntud laavakaevur E. Nabi, Kohtla-Järve kuulus ehitusmeister E. Redkin ja paljud-paljud teised.[81]

Eesti NSV töölisnoored andsid tõhusa panuse vabariigi tööstuse, ehitustegevuse ja transpordi taastamisse ning arendamisse. Noored õppisid komsomoliorganisatsiooni juhtimisel raskusi ületama. Võideldes püstitatud eesmärgi kättevõitmise eest, õppisid nad töötama loovalt, sotsialistlikult.

Need saavutused on partei ja valitsuse poolt teadlike, haritud kommunistliku ühiskonna ehitajate kasvatamise käegakatsutavad tulemused. Selle kasvatustöö üheks eesmärgiks oli meie tööstusele kaadri ettevalmistamine. Ilma selleta ei oleks tööstuse saavutused sõjajärgsetel aastatel olnud mõeldavad. Töölisnoori oli tööstustööliste hulgas keskmiselt 25—40 protsenti.[82] Reas vabariigi tööstusettevõtetes kasvas see protsent viisaastaku lõpuks veelgi. Kui 1947. aastal oli Kohtla-Järve põlevkivikombinaadis kuni 25 aasta vanuseid noortöölisi 25 protsenti tööliste üldarvust, siis 1950. aastaks kasvas nende osatähtsus 40 protsendini. Kreenholmi Manufaktuuris suurenes noortööliste arv 37 protsendilt 57 protsendini.[83] Kõik see näitab, et tööstustööliste kaader täienes neljanda viisaastaku lõpuks tunduvalt noortega.

Aastail 1947 kuni 1950 valmistati ette meie vabariigi tööstuse jaoks individuaalse ja brigaadiviisilise väljaõppe ning tehnilise miinimumi kursuste jne. teel üle 40 000 töölise.[84] Nende hulgas oli palju noortöölisi. Põhiliselt õpetati aga noori välja

---

[78] «Noorte Hääl», 27. aug. 1949. a.

[79] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti töölisklass ja vabariigi tööstuse areng. Tallinn 1963. a., lk. 109.

[80] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 10, l. 16.

[81] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 10, l. 16; «Stalinskaja molodjož» 21. juulil 1950. a.; «Noorte Hääl», 4. aug. 1950. a.

[82] Молодежь СССР. Статистический сборник под редакцией А. В. Косарева и И. А. Краваля, Москва, 1936, стр. 124—125; Сталинская молодежь. Статистический сборник ЦК ВЛКСМ и Центрального управления народнохозяйственного учета при Госплане СССР, Москва, 1938.

[83] ENSV Statistikavalitsuse Arhiiv. Töö ja töötasu osakond. 1947. a. toimik nr. 14, 3. kd., l. 97, 209; 1950. a. toimik nr. 10, kd. 1, l. 62, 262.

[84] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti töölisklass... Tallinn 1963, lk. 34.

tööjõureservide süsteemis. Neljanda viisaastaku aastatel andsid tööjõureservide õppeasutused meie tööstusele üle 17 000 noore töölise.[85]

Need arvud kajastavad partei-, nõukogude ja majandusorganite suurt tööd, kusjuures küllaltki oluliselt abistas ka vabariigi komsomoliorganisatsioon. Kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamist, töölisnoorte kommunistlikku kasvatamist ei raskendanud neil aastatel ainult sõjajärgse laostumisega kaasnevad objektiivsed raskused. Väga suurel määral pidurdasid seda ka isikukultuse perioodil juurdunud bürokratism, kalkus ja paindumatus. Ent vanemate seltsimeeste, eriti ettevõtte juhtivate töötajate soe, suunav sõna tähendas siin siiski väga palju. Üks Kohtla-Järve ehitaja, maaler Aleksandr Genin meenutas palju aastaid hiljem, kuidas Brjanski oblasti Bežitski vabriku-tehasekooli lõpetajad oma töömeheteed alustasid. See oli Eestis, kohal, kuhu pidi tulema tulevane tööstuskeskus Kohtla-Järve. «... sadas vihma. Läbi hõreda vihmaloori paistsid madala võsaga kaetud küngastele laialipillatud taluhooned. Grupile noortele töömeestele näis, et enam igavamat kohta maa peal ei olegi ... Noortega kõneles siis südamlikult ehitusjaoskonna juhataja kommunist Pavel Aleksandrovitš Kirsanov. Küsitles poisse kodu, perekonna kohta ja viis siis jutu ... põlevkivitootjate linna ehitusele, kus esimesena maailmas rajatakse põlevkivigaasitööstus.»[86] Paljud neist noortest jäid kohale ja aitasid Kohtla-Järve üles ehitada. Jegor Redkin aga, kes oli õppinud koolis teistest paremini ja oli kindlama iseloomuga, sai juba esimesel aastal brigadiriks. Viisaastaku lõpul oli tema brigaad oma tööga vabariigis laialt tuntud.

Kuid kahjuks ei olnud ettevõtete juhid ja tootmiskomandörid noorte tööliste vastu alati nii tähelepanelikud. See, samuti ka töötasu erinevused üksikutes ametkondades, halvasti korraldatud tööarvestus ning madal töötasu, eriti ehitusorganisatsioonides, põhjustasid kaadri voolavuse. Komsomoliorganisatsioonid võitlesid selle vastu, kuid mitte kõigil neist ei piisanud selleks püsivust, võitlusvaimu ja oskust. Siiski võitles vabariigi komsomoliorganisatsioon juba sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel tööliste püsiva kaadri eest, noortele paremate elutingimuste loomise ja nende kvalifikatsiooni ning haridustaseme tõstmise eest.

Üheks selliseks huvitavaks ürituseks oli vabariigi töölisnoorte tootmistehnilise õppuse ja elutingimuste ühiskondlik ülevaatus, mille komsomol 1947. aasta alguses koos ametiühinguorganisatsiooniga läbi viis.[87] Ülevaatuse põhieesmärgiks oli välja selgitada tegelik olukord ja võtta tarvitusele abinõud selle parandamiseks.

---

[85] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti töölisklass ... lk. 35.
[86] «Stalinskaja molodjož», 21. juulil 1951. a.
[87] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 25, l. 1—108.

Jaanuari keskel toimusid paljudes vabrikutes, tehastes, ehitustel, vabriku-tehasekoolides ja tööstuskoolides lahtised komsomolikoosolekud, kus neid küsimusi arutati. Koosolekutest võttis kommunistlike noorte ja noorte kõrval osa ka vanemaid töölisi ning partei- ja ametiühinguorganisatsiooni ja ettevõtte administratsiooni esindajad, ELKNÜ Keskkomitee, linna- või rajoonikomitee, Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu ja vabariiklike komiteede volinikud.

Ühiskondliku ülevaatuse läbiviimiseks moodustati kommunistlikest noortest ja noortest 1—3 liikmelised brigaadid, kelle ülesandeks oli noorte tootmis-tehnilise õppuse, ohutustehnika, töö- ja palgatingimuste, noorte ja alaealiste ületunnitöö kasutamise, brigaadiviisilise sotsialistliku võistluse, noorte elutingimuste ja toiduainetega varustamise olukorra kontrollimine. Brigaadid andsid tehtud tööst aru lahtistel komsomolikoosolekutel. Palju pretensioone esitati administratsioonile ja ametiühinguorganisatsioonidele. Osa puudusi kõrvaldati juba brigaadi töö käigus. Ülevaatus aitas peale kõige muu tunduvalt kaasa kommunistlike noorte ja noorte initsiatiivi kasvule, äratas noortes huvi ettevõtte tootmisalaste ja ühiskondliku elu probleemide vastu ning tõstis komsomoliorganisatsiooni autoriteeti.

Kuigi reas ettevõtetes võeti ülevaatuse käigus kasutusele abinõud noortööliste tööalase väljaõppe parandamiseks, siiski 1947. aasta jooksul põhjalikku paranemist selles lõigus veel ei saavutatud. Näiteks oli ELKNÜ Kalinini Rajoonikomitee andmeil 1947. aasta aprillis noortööliste tööalane väljaõpe organiseeritud ainult viies ettevõttes. Rajoonis oli aga üldse 28 tööstus-, 8 transpordi- ja 5 ehitusettevõtet.[88]

Tööalase väljaõppe puudumine või selle halb organiseerimine oli praagi, toodangu madala kvaliteedi, tööpinkide avariide ja instrumentide sagedase purunemise üheks põhjuseks. 1947. aasta kevadel näiteks toimus avarii «Põhjalas». Noortöölised tahtsid siin tõsta tööviljakust ja hakkasid valtside vahelt rohkem segumassi läbi laskma, ent ei arvestanud seejuures seadme tehnilist võimsust. Avarii tõttu tekitati vabrikule materiaalset kahju ning desorganiseeriti kogu tsehhi töö.[89]

Hoolimata noortööliste tehnilise õppuse organiseerimisel esinenud raskustest ja puudustest, paranes olukord iga aastaga. ELKNÜ Keskkomitee andmetel haaras 1948. aasta juulis tehniline väljaõpe vabariigis kuni 1500 noortöölist, s. o. ligi kolm korda rohkem kui 1946. aastal.[90]

Neljanda viisaastaku lõpul omandas noortööliste tootmis-tehniline väljaõpetamine massilise iseloomu. Nii näiteks tõstsid

---

[88] EKPA, f. 1594, nim. 1, s.-ü. 31, l. 34.
[89] Sealsamas, l. 38.
[90] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 10, l. 23, 24; nim. 13, s.-ü. 1, l. 28—30.

ettevõtete tehnilise miinimumi ringides ja stahhaanovlaste koolides oma kvalifikatsiooni 1950. aastal ja 1951. aasta esimese nelja kuu jooksul Narvas 2500 ning Kohtla-Järvel üle 1000 noortöölise.[91]

Iga aastaga täiustusid tootmisalase väljaõppe vormid ja meetodid. 1948. aastast alates hakkasid meie vabariigis levima stahhaanovlikud koolid.[92] Alates 1950. aastast hakati kogu maal juurutama tootmisse insener Kovaljovi meetodit. 1950. aastal uuris ja üldistas teaduslikul alusel vabriku «Proletarskaja pobeda» insener F. Kovaljov üksikute operatsioonide kõige ökonoomsemad töövõtted. Eesrindlaste kogemuste massiline levitamine aitas suurel määral kaasa tööviljakuse jõudsale kasvule.[93]

Kovaljovi meetodi järgi tõstsid 1950. aastal Kreenholmi Manufaktuuris oma kvalifikatsiooni üle 1200 töölise, nende hulgas üle 450 noore.[94] Balti Manufaktuuris hakkasid paljud tootmiseesrindlased insener Kovaljovi meetodi järgi välja õpetama noori kangruid. Kui enne õppust kulutas iga noor väheste kogemustega kangur päevas ligi 50 minutit katkenud niitide kokkusõlmimiseks, siis pärast õppust kulutas ta sellele operatsioonile kolm korda vähem aega.[95] «Volta» tehases tõstis komsomoligrupi grupporg ja noortebrigaadi brigadir Aleksei Vassiljev komsomolikoosolekul küsimuse stahhaanovlike viisminutite sisseviimise kohta, et anda eesrindlikke töövõtteid edasi otse tööpingi juures. Selle tagajärjel tõusis kiiresti brigaadi tööviljakus. Kui 1950. aasta aprillis täitis Vassiljevi brigaad tootmisplaani 94-protsendiliselt, siis mais juba 107- ja juunis 198-protsendiliselt. Sügisel täitis brigaad tootmisplaani süstemaatiliselt 2—3-kordselt.[96]

Balti Manufaktuuri komsomolikomitee initsiatiivil toimus 1950. aasta septembri lõpul Tallinnas vabariiklik tehniline konverents. See oli pühendatud insener Kovaljovi meetodile. Vabariigi tekstiiliettevõtetest tuli konverentsile ligi 200 delegaati. Noored tekstiilitöölised ja tootmisõpetuse instruktorid kõnelesid oma edusammudest töös ning headest töövõtetest. Konverents toimus loosungi all: «Kovaljovi meetod igasse ettevõttesse, ehitusele, kaevandusse!»[97]

Tööviljakuse kasv, uue tehnika tundmaõppimine ja juurutamine ning tehniliste teadmiste tõstmine ei ole mõeldav ilma tööliste, eeskätt noortööliste üldharidusliku taseme tõstmiseta. Sõjajärgsetel aastatel oli noortööliste üldhariduslik tase mõistagi madal. Näiteks oli veel 1950. aasta alguses Kohtla-Järve kommu-

---

[91] EKPA, f. 31, nim. 21, s.-ü. 10, l. 16—19.
[92] E. Jaanvärk. Nõukogude Eesti tööliskласs... Tallinn 1963, lk. 44.
[93] История СССР. Эпоха социализма. Москва, 1958, стр. 653.
[94] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 284, l. 46.
[95] EKPA, f. 176, nim. 12, s.-ü. 4, l. 7.
[96] Sealsamas, s.-ü. 284, l. 7—8.
[97] «Stalinskaja molodjož», 30. sept. ja 3. okt. 1959. a.

nistlike noorte hulgas, kellest valdav osa olid töölisnoored, 65 protsenti neid, kel ei olnud seitsmeklassilistki haridust.

Kohe esimestel sõjajärgsetel aastatel asuti vabariigis organiseerima töölisnoortele kaugõppe- ja õhtukoole. Tehnikumide, kesk-eriõppeasutuste ja kõrgemate koolide juurde avati kaugõppe- ja õhtused osakonnad. Võimalused töö kõrval õppimiseks paranesid iga aastaga. Pildi sellest annab järgnev tabel.[98]

	1945/46. õppeaasta	1950/51. õppeaasta
Töölisnoorte koolide arv	1	33
Neis õpilasi õppeaasta alguseks	91	5819
Õpilaste arv tehnikumide, kesk-eriõppeasutuste kaugõppe- ja õhtustes osakondades õppeaasta alguseks	48*	379
Üliõpilaste arv kõrgemate õppeasutuste kaugõppe- ja õhtustes osakondades	194	2105

* ilma õhtukoolide õpilasteta

Neljanda viisaastaku aastatel omandasid tootmistööd katkestamata seitsmeklassilise, kesk-, tehnilise kesk- või kõrgema hariduse enam kui 3500 inimest.[99] Nii said need, kes õppida tahtsid, kuid olukordadest tingituna pidid tööl käima, omandada hariduse tootmistöö kõrval. Samal ajal aitas see kaasa ka tööviljakuse kasvule ja toodete kvaliteedi paranemisele.

3. ELKNÜ võitluses sotsialistlike ümberkorralduste eest põllumajanduses

Pärast fašistlike okupantide väljakihutamist toimus põllumajanduse taastamine ja arendamine väga ebasoodsates tingimustes. Põllumajandus oli sõjas tublisti kannatada saanud. Sõjajärgsetel aastatel aga tehti uusi vigu administreerimise, põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumise, planeerimise liigse tsentraliseerimise, looduslike ja majanduslike tingimuste ignoreerimise, kohalike kogemuste mittearvestamise jne. näol. Lisaks

[98] Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik. Tallinn 1957. a., lk. 219, 251—252.

[99] Autori poolt ENSV Statistikavalitsuse andmete alusel välja arvutatud. Maanoorte õhtukoolide õpilasi ei ole arvesse võetud.

sellele pidurdas põllumajanduse kasvu suurel määral 1946. aasta põud, mis raskelt tabas NSV Liidu peamisi põllumajandusrajoone. Ja siiski, vaatamata kõigile taastamisraskustele, saavutas põllumajandus neljanda viisaastaku lõpuks märkimisväärset edu. Suurenesid külvipinnad, kasvas kariloomade arv, tõusis põllutööde mehhaniseerimise tase. Viisaastaku lõpuks elektrifitseeriti tuhanded kolhoosid, sovhoosid ja masina-traktorijaamad. Kuid põllumajandussaaduste sõjaeelset tootmistaset siiski ei saavutatud.

Olukorra Eesti NSV ja teiste Balti vabariikide põllumajanduses muutis märksa keerukamaks veel see, et sõjajärgsetel aastatel kandis vabariigi majandus ülemineku iseloomu. Kui tööstuses oli juhtivaks sotsialistlik sektor, siis põllumajanduses valitses alles väikekaubatootmine. Ees seisis üksikmajapidamise sotsialistlik ümberkorraldamine.

Vabariigi põllumajanduse juhtimisest sotsialistlikule arenguteele võttis komsomol osa vahetult ja aktiivselt. ELKNÜ osa on märkimisväärne niihästi maareformi elluviimisel kui ka võitluses kolhooside organiseerimise ja nende organisatsioonilise kindlustamise eest.

Vabastamislahingud käisid alles Eesti pinnal, kui vabariigi Ülemnõukogu võttis vastu seaduse talupoegadele saksa anastajate poolt äravõetud maade tagasiandmise kohta. Selle seaduse elluviimise juhtimiseks ja kontrollimiseks asutati Maakorralduse Peakomisjon ning komisjonid maakondades ja valdades. Partei-, nõukogude ja ametiühinguorganite esindajate kõrval kuulusid nende komisjonide koosseisu ka komsomoli esindajad.

Suuresti abistas maareformi läbiviimisel töölisklass. Paljudest linnadest sõitsid küladesse töölised — kommunistid, kommunistlikud noored ja parteitud aktivistid, et maakorralduskomisjonide liikmete, organisaatorite ja agitaatoritena osa võtta 1941. aastal läbiviidud maareformi taastamisest.[100] Üksnes Tallinnast lähetati 1944. a. lõpul maareformi läbiviimisest osa võtma 32 kommunistlikku noort.[101] Kokku võttis maakorralduskomisjonide tööst osa üle 80 kommunistliku noore ja 50 noort. Hiljem astus valdav osa nendest noortest ÜLKNÜ liikmeks. Komisjone abistas 3000 kommunistlikust noorest ja noorest[102] koosnev aktiiv. 1944.—1947. aastal läbiviidud maareformi tulemusena said maad üle 42 000 sulase ja maata ning vähese maaga talupoja.[103] Sellega anti kulaklusele tugev hoop ning piirati tunduvalt tema mõju.

---

[100] A. Panksejev. Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus töölisklassi ja talurahva liidu kindlustamise eest aastail 1944—1960. Tallinn 1961. a., lk. 38.

[101] EKPA, f. 5, nim. 3, s.-ü. 5, l. 17.

[102] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. ÜLKNÜ Keskkomitee büroo koosoleku protokoll nr. 414, 18. maist, 1945. a. Lisa.

[103] V. Matin, M. Bronštein. Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine..., Tallinn 1959, lk. 30—32.

Kõike seda saavutati pingsas klassivõitluses. Vaja oli arvele võtta põllud ja heinamaad, mõõta välja maalapid uusmaasaajatele, kulakutelt ära võtta ülejäägid, vähendada fašistide käsilaste maavaldusi, kindlustada uusmaasaajad põllumajandusliku inventariga, seemnega jne. Et aidata töötavatel talupoegadel külvi- ja koristustööd õigel ajal läbi viia, tuli taastada 25 masina-traktorijaama ning 250 hobulaenutuspunkti.[104]

On arusaadav, kui vaenulikult suhtusid maareformi taastamisse, kogu algavasse küla sotsialistlikku ümberkorraldamisse, nõukogude seadustesse ja määrustesse kulakud ning okupantide käsilased. Nad peitsid ära karja, põllutöömasinad ja seemnevilja, saboteerisid müügikohustuste täitmist, kasutasid kõikvõimalikke kavalusi, et säilitada oma maavaldusi ja vara. Tihti jaotasid nad maa ja varanduse fiktiivselt oma perekonnaliikmete vahel. Levitades igasuguseid kuuldusi ja väljamõeldisi lähenevast sõjast NSV Liidu ja Inglismaa ning USA vahel ja teisi selletaolisi jutte, püüdsid nad külvata kahtlust nõukogude korra püsivusse ja tugevusse. Hirmutamise ja ähvardustega sundisid nad sulaseid ja kehvikuid maast loobuma. Et maareformi läbi kukutada, ei löönud kulakud taganema mitte millegi ees, kaasa arvatud kommunistide, kommunistlike noorte, külaaktivistide ja uusmaasaajate mõrvamine. Nad tegutsesid käsikäes metsadesse peitupugenud bandiitidega. Tõsi küll, metsades ei varjanud ennast ainult bandiidid, vaid ka fašistlikust propagandast ärahirmutatud inimesed, kes hiljem legaliseerusid ja asusid oma töö juurde.

1944. aasta sügisel tapsid bandiidid ELKNÜ Järvamaa komitee sekretäri, endise partisani Aleksander Pajuste[105] ja 1945. aasta kevadel Ambla 7-klassilise kooli esimese kommunistliku noore Benno Kuriste.[106]

1945. aasta suvel tungiti ühes Tõdva valla kulakutalus kallale valla komsorgile Laine Villole ja külanõukogu sekretärile Elmar Jaanimäele, kes olid tulnud üles kirjutama äravõtmisele kuuluvat põllumajanduslikku inventari.[107] Aakre vallas oli sattunud hobulaenutuspunkti juhatajaks endine fašistide sabarakk, joodik, kes sahkerdas maha rahva vara. Sellest said teada kommunistlikud noored. 1945. aasta kevadel läks valla komsorg F. Vaard koos ELKNÜ Tartumaa Komitee instruktori E. Vaheriga kohale, et asja lähemalt uurida. Sellest teada saanud, varitses hobulaenutuspunkti juhataja koos bandiitidega neid teel. Mõlemad kommunistlikud noored mõrvati metsikult ja nende moonutatud laibad heideti järve.[108] Ainuüksi Sõmerpalu vallas tapsid bandiidid 1945. ja 1946. aastal 33 inimest, nende hulgas 5 kommunistlikku noort

[104] Eesti NSV Teataja, nr. 12, 20. dets. 1944. a.
[105] Kaasaja ajaloost. Tallinn 1961, lk. 72.
[106] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 179, l. 38.
[107] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 179, l. 24.
[108] «Uus Elu», 28. okt. 1959. a.

ja 2 pioneeri.[109] Need ajaloo eilse päeva esindajad ei erinenud julmuselt põrmugi oma vaimsetest vendadest — fašistlikest koletistest. Tihti piinasid ja mõnitasid nad oma ohvrit enne mõrvamist. 1945. aasta lõpus mõrvasid kulakud sadistlikult Nissi külanõukogu sekretäri, kommunistliku noore Leida Tammearu. Nad lõid talle 13 pussihaava pähe ja lasksid seejärel maha.[110]

Võitluseks külaelanikke terroriseerivate bandiitide vastu loodi rahvakaitsepataljonid. Vanemate seltsimeeste kõrval võitles neis palju kommunistlikke noori ja noori. Nad näitasid end julgete ja mehiste rahva huvide kaitsjaina. Paljud nende hulgast andsid võitluses oma elu.

Seetõttu on seda tähelepanuväärsem ja hinnatavam see töö, mida tehti maal hoolimata laostumisest, kulakute ja nende käsilaste sabotaažist ning terrorist. Kommuniste oli külas vähe. Seal, kus puudusid kommunistid, asendasid neid kommunistlikud noored. Kuid ka komsomoliorganisatsioon oli maal veel väikese-arvuline ja nõrk. Millised olid komsomoli jõud külas, nähtub järgmisest tabelist.[111]

Maakond	Valdade arv maakonnas	Neis komsomoli-algorganisatsioone (seisuga 1. aprillil 1945. a.)
1. Harjumaa	30	12
2. Järvamaa	13	6
3. Läänemaa	21	10
4. Pärnumaa	22	3
5. Saaremaa	16	10
6. Tartumaa	43	16
7. Valgamaa	10	7
8. Viljandimaa	21	14
9. Virumaa	30	5
10. Võrumaa	30	17
Kokku	236	100

Seega enamikus valdades komsomoli-algorganisatsioone ega kommunistlikke noori ei olnud.

[109] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. ELKNÜ Keskkomitee informatsioon 31. jaan. 1947. a.; A. Panksejev. Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus .., Tallinn 1961. a., lk. 66.

[110] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 178, lk. 60.

[111] EKPA, f. 31, nim. 10, s.-ü. 7, l. 8.

Muidugi mõista ei oleks peotäis kommuniste ja kommunistlikke noori ilma töötavate talupoegade laiade hulkade toetuseta suutnud midagi ära teha. Üksnes ausate, nõukogude võimule ustavate talupoegade ja külaintelligentsi toetusel ning töölisklassi kaasabil õnnestus taastada maareform, mis kujutas endast üht eeldust põllumajanduse kollektiviseerimiseks.

Kommunistlikud noored ja noored aitasid maakorralduskomisjonidel maatükke üle mõõta, uusmaasaajatele põllutööriistu ja masinaid üle anda ja dokumente vormistada. Suurt abi andsid nad masina-traktorijaamadele ja hobulaenutuspunktidele. 1945. aasta kevadeks oli 88 neist võetud komsomoli šefluse alla.[112] Kommunistlikud noored aitasid üles otsida kulakute poolt ärapeidetud traktoreid jt. põllutöömasinaid, mis enne sõda kuulusid MTJ-dele. Nad remontisid inventari, kogusid seemnevilja jne. Võrumaal Kanepi vallas leidsid kommunistlikud noored kulaku poolt õlgedesse peidetud kartulivõtmismasina, vankrid ja uue saani. Vändras leidsid noortöölised metsa peidetud traktori.[113] Tänu Nõva valla kommunistlike noorte ja noorte valvsusele ei õnnestunud kulakutel varjata ekspropriieerimisele kuuluvat põllumajanduslikku inventari ja karja. Kommunistlike noorte abiga täiendati tunduvalt hobulaenutuspunkti inventari.[114] Kommunistlikud noored paljastasid puudusi ning kuritarvitusi kohalike vallatäitevkomiteede, hobulaenutuspunktide jne. töös ning taotlesid nende kõrvaldamist. Põltsamaa vallas avastasid kommunistlikud noored ja noored, kes olid hobulaenutuspunkti oma šefluse alla võtnud, et seal söödetakse hobuseid halva heinaga. Hea hein aga sahkerdati maha kulakutele. Süüdlased — punkti juhataja ja valla täitevkomitee esimees, kes olid sattunud kulakute mõju alla, võeti vastutusele.[115]

Maareformi elluviimiseks oli kohalike partei- ja nõukogude organite tegevuses muidugi ka vigu, moonutati partei poliitikat, maakorralduskomisjonidesse sattus kulakuid, mõned vallatäitevkomiteed suhtusid kulakutesse liberaalselt, ei abistanud küllaldaselt uusmaasaajaid ega takistanud kulakutel «ülalpeetavate», «kasvandike», «üürnike» jne. sildi all võõra tööjõu kasutamist.

Selle põhjuseks polnud üksnes partei- ja komsomoliorganisatsioonide nõrkus ja väikesearvulisus, kulakluse sabotaaž ja terror, vaid ka töötajate üpris madal ideelis-poliitiline tase ning töökogemuste puudumine. Vallakomsorgidena töötasid tol ajal tihti alghariduse või lõpetamata keskharidusega inimesed, kellel ei olnud töökogemusi ja kes olid alles üsna hiljuti komsomoli vastu võetud. Ei ole midagi imestamisväärset selles, et osa kommu-

[112] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, ÜLKNÜ Keskkomitee büroo istungi protokoll nr. 414, 18. maist 1945. a. Lisa.

[113] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 216, l. 2; «Noorte Hääl», 29. märtsil 1945. a.

[114] «Noorte Hääl», 10. märtsil 1945. a.

[115] «Noorte Hääl», 14. apr. 1945. a.

nistlikke noori, kes olid edutatud vastutavale tööle, ei osanud alati paljastada kulakute salasepitsusi. Valdavas enamikus aga töötasid kommunistlikud noored ja noored ausalt ning ustavalt. Nad tegid suure entusiasmiga põllutööd, võtsid aktiivselt osa mitmesuguste majanduslike ning poliitiliste kampaaniate läbiviimisest.

1945. aastal oli teravalt päevakorras seemnevilja probleem. Talupoegade teadlik osa andis seemne ülejäägid ära, et abistada seemneviljaga masina-traktorijaamu, hobulaenutuspunkte, punaarmeelaste perekondi, Suure Isamaasõja invaliide ja uusmaasaajaid. Seemnevilja siiski ei jätkunud. Kulaklus ja tema sabarakud aga varjasid ja peitsid seemnevilja ülejääke. Ka siin tulid vallatäitevkomiteedele appi kommunistlikud noored, aidates seemnevilja ülejääke arvele võtta ning kulakute sabotaaži paljastada. Näiteks avastasid Halingu valla kommunistlikud noored (sekretär E. Valter) valla kulaklikke majapidamisi kontrollides seal 20 tonni seemnevilja ülejääki.[116]

Nagu juba märgitud, oli vabariigis palju peremeheta majapidamisi. Et nende põllud sööti ei jääks, toetasid kommunistlikud noored palavalt eesti talupoja Anton Mardo algatust, kes esimesena vabariigis külvas põllulapi Punaarmee fondi jaoks.[117] Esimestena läksid selle algatusega kaasa Tartumaa Kavastu valla kommunistlikud noored ja noored. Nad kohustusid üles harima ja külvama Punaarmee fondi 3 ha põldu.[118] Kavastu valla kommunistlike noorte järel võtsid endile taolise kohustuse paljud komsomoliorganisatsioonid.

Eesti Laskurkorpuse sm. Pekri allüksuse võitlejad kutsusid Harjumaa noori üles rakendama kogu jõud kevadkülvi edukaks läbiviimiseks. Oma üleskutses nad kirjutasid, et «iga täiskülvatud hektar — see on otseseks abiks meile, rindevõitlejatele, samm edasi meie rahvamajanduse ülesehitamisel». Vastuseks üleskutsele kohustusid Harjumaa noored üles harima riiklikust maafondist 30 ha põllumaad, võtma oma šefluse alla 16 hobulaenutuspunkti ja täitma auga oma kohustused tagalas, et abistada sellega rindevõitlejail fašistid lõplikult purustada.[119] Maakonna kommunistlikud noored ja noored täitsid oma lubadused. Nad harisid üles ja külvasid Punaarmee fondi üle 30 ha põllumaad. Kokku külvasid vabariigi kommunistlikud noored ja noored 1945. aasta kevadel Punaarmee fondi 320 ha põldu.[120]

1945. aasta kevadkülvikampaania ajal abistasid vabariigi kommunistlikud noored ja noored enam kui 1500 Suure Isamaa-

---

[116] «Noorte Hääl», 15. märtsil 1945. a.

[117] A. Panksejev. Nõukogude võimuorganite taastamine Eestis pärast fašistlikku okupatsiooni. Tallinn 1958, lk. 50—51.

[118] «Noorte Hääl», 15. märtsil 1945. a.

[119] «Noorte Hääl», 10. apr. 1945. a.

[120] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 178, l. 15, 16; s.-ü. 216, l. 10.

sõja invaliidi, punaarmeelase ja uusmaasaaja majapidamist tööja veojõuga, aitasid neil hankida seemet ning põlluväetist.[121]

Samasuguse entusiasmiga võtsid kommunistlikud noored osa ka sügisestest koristustöödest ja viljavarumisest. 1945. aasta sügisel töötas põldudel 173 noortebrigaadi, kuhu kuulus üle 1000 noore. Nad aitasid sadadel rindevõitlejate, sõjainvaliidide ja uusmaasaajate perekondadel koristada ja peksta vilja. Toetudes 1944. aasta sügisel omandatud kogemustele, organiseerisid kommunistlikud noored nüüd juba 123 punavoori. Kommunistlikud noored võtsid oma šefluse alla 75 viljavarumispunkti.[122] Nad organiseerisid nende punktide juurde puhketoad, korraldasid ajalehtede ühislugemist, vestlesid talupoegadega, aitasid laadida ja valvata vilja.

Aktiivse osavõtu eest viljavarumisest autasustas ELKNÜ Keskkomitee 26 parimat vallakomsorgi ja külavolinikku aukirjadega. Aukirja said ka 4 parimat noortebrigaadi: Pärnumaa Orajõe valla 9-liikmeline noortebrigaad (brigadir Linda Vaher), Harjumaa Anija valla 6-liikmeline noortebrigaad (brigadir Ester Lehiste), Valgamaa Helme valla 4-liikmeline noortebrigaad (brigadir Herbert Laos) ja Virumaa Vihula MTJ 4-liikmeline traktoristide brigaad (brigadir Helmut Paumets).[123]

Koristustöödel ja viljapeksul abistasid suuresti linnadest mobiliseeritud kommunistid, kommunistlikud noored ja parteitud aktivistid. Üksnes Tallinnast mobiliseeriti 120 töölist, nende hulgas 25 kommunistlikku noort. Need brigaadid varustati lukksepatööriistade komplektidega ja nende ülesandeks oli põllutöömasinate remontimine.[124]

Kuigi küla kommunistlike noorte panus põllumajandusse polnud majanduslikus mõttes just eriti kogukas, oli selle poliitiline tähtsus vägagi suur. Noortebrigaadide loomine, sotsialistliku võistluse alustamine noorte traktoristide ja metsatööliste hulgas ning mitmesugused teised algatused olid eriti tol perioodil hindamatud. Need olid sotsialistlike töövormide algeteks külas ja kulusid marjaks ära vabariigi põllumajanduse kollektiviseerimisel.

1. jaanuariks 1948. a. oli astunud ÜLKNÜ-sse üle 2400 maanoore. Kokku oli selleks ajaks maal juba ligi 5000 kommunistlikku noort.[125]

*

[121] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 1, l. 17.
[122] Sealsamas, l. 18, «Noorte Hääl», 3. okt. 1945. a.
[123] EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 89, l. 107.
[124] EKPA, f. 5, nim. 5, s.-ü. 7, l. 92—94.
[125] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv, ÜLKNÜ Keskkomitee sekretariaadi koosoleku protokoll nr. 829, 12. märtsist 1948. a. Lisa.

Kommunistlike noorte osavõtt küla elektrifitseerimisest sõjajärgsel viisaastakul on ELKNÜ ajaloo üks silmapaistvaid leheküIgi. Okupandid tekitasid vabariigi energiamajandusele suurt kahju. Vabariigi valitsus otsustas ehitada vesiveskite juurde 41 väikese võimsusega elektrijaama. ELKNÜ Keskkomitee kutsus küla kommunistlikke noori ja noori abistama küla elektrifitseerimisel.

Nende elektrijaamade ehitamise initsiaatoriks sai Võrumaa komsomoliorganisatsioon. Väikese Leevaku hüdroelektrijaama ehitamine (selle võimsus on ainult 90 kilovatti)[126] on üheks eredamaks ja kangelaslikumaks leheküljeks maa kommunistlike noorte sõjajärgsete aastate ajaloos. «Noorte Hääle» korrespondendiks oli ehitusel Uno Laht. Leevaku noorte ehitajate keskel elas Juhan Smuul, kes hiljem kirjutas neist poeemi «Järvesuu poiste brigaad». Leevaku ehitus oli tähtsaks poliitiliseks sündmuseks. Siit ka suur huvi, mida kogu vabariigi avalikkus tundis Leevaku elektrijaama ehitamise vastu. Leevaku sai eeskujuks kõigile vabariigi kommunistlikele noortele ja noortele. Üldse aitasid kommunistlikud noored ja noored neljanda viisaastaku aastatel ehitada maal 20 elektrijaama.[127]

1949. aastal toimunud ELKNÜ IV kongressil jutustas Feliks Pärtelpoeg komsomoliehituse suurimast raskusest — mõningate kohalike juhtivate töötajate vähesest usust noorte jõusse ja võimeisse. Kui tõusis elektrifitseerimise küsimus ja kommunistlikud noored avaldasid soovi aktiivselt kaasa lüüa, oli täitevkomitee plaaniosakonna juhataja selle peale teatanud, et sellest ei tulevat midagi välja. Kuidas aga tegelikult läks? ELKNÜ IV kongressi ajaks, s. o. 2 aasta jooksul andsid Võrumaa kommunistlikud noored ja noored ekspluatatsiooni 3 hüdroelektrijaama (Leevaku, Vastse-Nursi ja Viitina).[128]

2. juuli 1947. aasta hommikul saabusid 80 noormeest ja neidu kuuest Võrumaa vallast esimestena Leevaku ehitusplatsile. Jagunesid seal brigaadidesse ja samas selgus, et tööriistu kõigile ei jätku. Ja siiski suutsid noored ehitajad esimese päevaga üles töötada sadakond palki ja pakke katuselaastude valmistamiseks. Ehitusmaterjali varuti ehitusest kahe kilomeetri kaugusel asuvast metsast. Kuidas aga ülestöötatud metsamaterjali kohale toimetada? Seda otsustati teha parvetamise teel. Palgid veeti ja kanti õlgadel jõe äärde. Siit parvetas need edasi eranditult headest ujujatest koosnev brigaad A. Tellingu juhtimisel. Esimestest takistustest ja raskustest ülesaamine andis noortele enesekindlust ning nad töötasid niisuguse entusiasmiga, et ka ümbruskonna talupojad lõid ehitusele käed külge.

---

[126] EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 7, l. 63; «Noorte Hääl», 17. juulil 1947. a.
[127] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 4, l. 250; s.-ü. 2, l. 6.
[128] EKPA, f. 31, nim. 16 a, s.-ü. 6, l. 201; «Noorte Hääl», 16. jaan. 1949. a.

Ehitust juhtis viieliikmeline staap.[129] Mõnevõrra hiljem, kui komsomoli maakonnakomitee pöördus abisaamiseks partei maakonnakomitee poole, kinnitati ehituse paremaks juhtimiseks kaks staapi — kohalik ja maakondlik staap.[130] Kuigi staapide eesotsas seisid ametlikult nõukogude organite esindajad (maakonna ja Räpina valla täitevkomitee esimehed), olid ehituse hingeks siiski Võrumaa kommunistlike noorte juhid Feliks Pärtelpoeg ja Andrus Ojasoo. Sellepärast nimetavad nende aastate ajakirjandus ja ehitusest osavõtjad oma mälestustes staabi juhtideks Võrumaa komsomolikomitee töötajaid.[131]

Leevaku ehitajail tuli võidelda suurte raskustega. Ehitus oli halvasti kindlustatud transpordiga. Seetõttu tekkis pidevalt lünki ehitusmaterjalide kohaletoimetamisel. Telliseid tuli vedada Misso külast, mis asus ehitusplatsist 55 km kaugusel. Tihti venis noorte uue vahetuse ehitusele toimetamine. Noored vahetusid ehitusel tavaliselt iga nädal. Transpordiga oli neil aastatel üldse raske, kuid olukorra muutis veelgi keerukamaks ehitustööde halb juhtimine Võrumaa ja Leevaku Põllumajanduskooperatsiooni orgbüroo poolt.

Osa kohalikust partei- ja nõukogude aktiivist (eeskätt mõne valla täitevkomitee ja külanõukogu esimehed ning vallapartorgid) alahindas noorte tööd, ei abistanud kommunistlikke noori, mõnikord isegi segasid seda. Nii saatis ükskord Lepistu valla Kõrgepalu külanõukogu esimees koju tagasi grupi noori, kes olid kokku kogunenud, et Leevaku ehitusele sõita.[132]

Ehitusel tunti puudust kvalifitseeritud töölistest. Lahendamata oli noorte toitlustamise küsimus. Töötasid ju noored tasuta! Peale selle püüdsid kohalikud kulakud ja nende käsilased korduvalt ehitustööd segada ja lõhkuda seda, mis juba tehtud oli.[133] Andrus Ojasoo jutustas neid päevi meenutades, et kohalikud vaenulikud elemendid püüdsid ükskord lõhkuda tsemendivalamiseks tehtud raketisi, teinekord lasksid nad poolelioleva tammi ja turbiini peale raske paadi. Tänu kommunistlike noorte leidlikkusele ja julgusele hoiti tõsisemad kahjustused ära. Klassivaenlane külvas ka kuuldusi ja paanikat, et ümbruskonna talupoegi selle ehituse vastu üles ässitada. Näiteks levitati kuuldust, et elektrienergia hakkab nii kallis olema, et neil, kes selle eest maksta ei jõua, kirjutatakse üles kogu vara, neid endid aga saadetakse Siberisse. Nende kuulujuttude tagajärgedega põrkuti kokku 1948. aastal, mil asuti talusid elektrivõrku lülitama. Mõned

---

[129] «Noorte Hääl», 8. juulil 1947. a.

[130] EKPA, f. 18, nim. 6, s.-ü. 2, l. 236—237; f. 65, nim. 4, s.-ü. 1, l. 183—184.

[131] «Noorte Hääl», 8. juulil 1947. a.; «Sotsialistlik Räpina», 25. ja 28. okt. 1958. a. jj.

[132] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 80, l. 27.

[133] EKPA, f. 66, nim. 46, s.-ü. 5, l. 183—184; f. 18, nim. 6, s.-ü. 2, l. 236—237; f. 65, nim. 4, s.-ü. 1, l. 183—184.

talupojad olid kõiki jutte tõena võtnud ja kommunistlikel noortel tuli tõe jaluleseadmiseks suuresti vaeva näha.

Vabariiklikul komsomoliaktiivil 1947. a. septembris rääkis F. Pärtelpoeg, et kohalikud kulakud võtsid Leevaku ümbruskonnas kokku kogu jõu, et ehitustöid takistada ja näidata ümbruskonna rahvale, nagu ei tuleks kommunistlike noorte algatusest midagi välja.

ELKNÜ Võrumaa Komitee võitles Feliks Pärtelpojaga eesotsas visalt puudustega ja kindlustas ehituse tähtaegse valmimise. Komsomoli maakonnakomiteed abistas pidevalt partei maakonnakomitee. Leevaku elektrijaama ehitusele andis abi ka EK(b)P Keskkomitee. Ehitust külastas EK(b)P Keskkomitee esimene sekretär ja tutvus Leevaku kangelastega.[134]

Leevaku elektrijaama ehitusel ilmnes noorte enneolematu tööentusiasm. Meenutades neid päevi, kirjutab Paul Haavaoks: «Läksid südame kutsel, kes komsomolilähetuskirjaga, kes ilma selleta, kuid kasvav ehituspinge sai kõigile niivõrd lähedaseks, et kohustas kohale jääma ja andma ehitusele oma parima.»[135]

Leevaku ehitus sai noorte mehistumise kooliks. «Noorte Hääl» kirjutas, et «siin noored formeerusid ja mehistusid mõne päeva ja nädala jooksul».[136] Muidugi oli ehitusele saabunute hulgas ka nõrku ja argu, kes raskuste ees kartma lõid ja ehituselt lahkusid. Järvesuu vallast saabunud 20 noormehe hulgast jäi kohale 12. Kuid mitte kõik ärajooksjad ei jäänudki «mammapoegadeks». Noorte ehitajate entusiasm oli niivõrd nakatav, et mõnedki, kes alguses araks lõid, tulid tagasi ja pälvisid tubli tööga üldise lugupidamise.[137]

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevaks jõudsid Leevaku elektrijaama ehitustööd lõpule. Ümberkaudsete külade ja asulate elektrifitseerimine aga kestis kuni 1948. aasta suveni. Leevaku ehitamisest võttis mittetäielike andmete järgi osa üle 800 noore, kellest pooled olid kommunistlikud noored.[138] Võrumaa noorte kõrval võttis ehitustöödest osa noori Valga linnast. Seal oli ka lätlasi ning venelasi Pihkva oblastist. 60 noort astus ehitusel ÜLKNÜ ridadesse. Leevaku elektrijaama ehitamise kahe esimese kuu jooksul suurenes Räpina valla komsomolialgorganisatsioonide arv viielt kolmeteistkümnele.[139] Olemasolevate andmete järgi tegid kommunistlikud noored ja noored ära kaks kolmandikku ehitustöödest.[140]

---

[134] EKPA, f. 65, nim. 4, s.-ü. 1, l. 183—184; f. 1, nim. 3, s.-ü. 219, l. 164—167; «Noorte Hääl», 9. okt. 1947. a.

[135] «Sotsialistlik Räpina», 28. okt. 1958. a.

[136] «Noorte Hääl», 11. nov. 1947. a.

[137] «Sotsialistlik Räpina», 25. okt. 1958. a.

[138] EKPA, f. 31, nim. 13, s.-ü. 5, l. 4; nim. 12, s.-ü. 15, l. 7; «Noorte Hääl», 8. mail 1948. a.

[139] «Noorte Hääl», 29. aug., 29. okt. ja 11. nov. 1947. a.

[140] K. Kala andmetel.

Selsamal aastal asusid Võrumaa kommunistlike noorte eeskujul ka Tartumaa, Virumaa, Viljandimaa, Saaremaa ja Harjumaa noored appi elektrifitseerima. Tartumaa Avinurme vallas asuti elektrifitseerima komsomoli vallakomitee initsiatiivil. ELKNÜ Avinurme Vallakomitee koosolekust osavõtjad tegid 25. juulil 1947. aastal valla täitevkomiteele ettepaneku arutada elektrifitseerimise küsimust talupoegade üldkoosolekul. Peatselt toimunud valla talupoegade koosolek kiitis elektrifitseerimise idee heaks. Otsustati elektrifitseerida 5 küla (Mõisa, Mäetsmaa, Sälliksaare, Kõveriku ja Laurisaare). Moodustati elektrifitseerimise ühistu. Ehitustöödele tõmmati ühiskondlikus korras kaasa kohalik elanikkond.[141]

Niisuguseid näiteid võiks tuua veel palju.

ELKNÜ aktiivsel osavõtul elektrifitseerimisest on suur tähtsus noorte kasvatamisel nõukogude vaimus: neis arenesid oma algatus ja püsivus, kasvas ning tugevnes usk oma jõusse. Võitluses raskustega noored mehistusid. A. Meri sõnade järgi nägid noored oma ehitustel, mille initsiaatoriks oli komsomol, piltlikult komsomoli jõudu ja tähtsust. Nii sündis sõjajärgsetel aastatel üks suurepäraseid Eesti kommunistlike noorte töö- ja võitlustraditsioone.

*

Sõjajärgsetel aastatel oli vabariigi partei- ja nõukogude organite peatähelepanu maal pööratud põllumajanduse kollektiviseerimise ettevalmistamisele ja läbiviimisele. Väikekodanliku talumajapidamise sotsialistlik ümberkujundamine on teatavasti üks keerukamaid probleeme võitluses uue, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise eest. See oli täiel määral kehtiv ka meie vabariigi kohta. Siiski aga muutsid vanemate vennasvabariikide kogemused ja rida teisi soodsaid tingimusi meie vabariigis selle läbiviimise tunduvalt kergemaks.[142]

Esimesed viis kolhoosi asutati meil 1947. aasta teisel poolel Saaremaal, Tartumaal, Võrumaal, Valgamaal ja Läänemaal. Massiline kollektiviseerimine algas poolteist aastat hiljem ja jõudis põhiliselt lõpule 1951. aastaks.

Kolhooside asutamisel oli meil iseärasuseks ja raskuseks märkimisväärse hulga talupoegade eelarvamus kolhooside vastu. See oli eesti kodanluse ja ka fašistlike okupantide kestva Nõukogude-vastase propaganda tulemus. Kulaklus ja teised kodanlik-natsionalistlikud elemendid propageerisid teooriat, nagu ei oleks

---

[141] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 12, l. 21.

[142] V. Matin, M. Bronštein. Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine..., Tallinn 1959, lk. 30; История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР, Москва, 1963, стр. 192.

Eestis võimalik kolhoose luua ja et eestlase iseloom ei sobi kokku kollektiviseerimisega. Need väärad ning kahjulikud vaated olid mõnevõrra levinud ka noorte hulgas.[143]

Kollektiviseerimise alguses kohalikud parteiorganid alahindasid komsomoli osatähtsust kollektiviseerimisel. Nii oli see ka Saaremaal, Valgamaal ja Võrumaal.[144]

1947. aasta septembrist alates seisis küsimus komsomoliorganisatsiooni osast kolhooside asutamisel korduvalt ELKNÜ Keskkomitee büroo päevakorras. ELKNÜ Keskkomitee büroo 23. jaanuari 1948. aasta otsuses on antud hinnang komsomoliorganisatsioonides valitsevale olukorrale seoses kolhooside asutamisega ja üksikasjalised juhtnöörid neile partei poliitika elluviimiseks külas. Muu hulgas tehti selles otsuses komsomoliorganisatsioonidele ülesandeks tõkestada «igasuguste administratiivsete survemeetodite rakendamist», ja taolised faktid viivitamatult teatavaks teha kõrgemalseisvatele komsomoli- ja parteiorganitele, kaasa arvatud ELKNÜ ja EK(b)P Keskkomitee. ELKNÜ Keskkomitee tegi suurt tööd partei poliitika selgitamiseks noortele ja eeskätt komsomoliaktiivile nende poliitilise teadlikkuse tõstmiseks ja kollektiviseerimise küsimuste valgustamiseks. Oluline tähtsus oli siin EK(b)P kongresside ja Keskkomitee pleenumite, samuti ELKNÜ III, eriti aga IV kongressi otsustel. ELKNÜ Keskkomitee aruandekõnes III kongressile märgiti, et juba 1948. aasta suveks olid mõned kolhoosid (Lihula valla «Ranna» kolhoos Läänemaal, Vao valla «Uue Elu» kolhoos Virumaal jt.) asutatud kommunistlike noorte initsiatiivil.[145]

Kollektiviseerimise eel ja selle esimesel aastal suunati paljud andekad ja energilised kommunistlikud noored õppima Vabariiklikku Parteikooli. See oli hädavajalik ja õigustas ennast täielikult. Vabariikliku Parteikooli esimesest kaheaastase õppeajaga lennust 1948. aastal asusid tööle ELKNÜ Keskkomitee aparaadis 4 inimest, 8 aga suunati komsomoli maakonna- ja linnakomiteede sekretärideks.[146] Seega tugevnes komsomoli juhtiv kaader hea teoreetilise ettevalmistusega inimestega, mille tõttu paranes ka maanoorte ja talupoegade hulgas tehtav selgitustöö.

Tunduvalt aitasid partei poliitikast küla sotsialistliku ümberkorraldamise küsimustes paremini aru saada kolhoosi- ja maanoorte vallakoosolekud, maakondlikud konverentsid ja Esimene vabariiklik kolhoosi- ja maanoorsoo kongress, mis toimus 1949. aasta kevadel. Kongressil, maakondlikel konverentsidel ja vallakoosolekutel seisid tulipunktis noorte ülesanded kolhooside rajamisel ning kindlustamisel.[147]

[143] EKPA, f. 31, nim. 13, s.-ü. 6, l. 45.
[144] EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 5, l. 231; s.-ü. 7, l. 30.
[145] EKPA, f. 31, nim. 13, s.-ü. 6, l. 48; s.-ü. 1, l. 36.
[146] EKPA, f. 938, nim. 12, s.-ü. 25, l. 23—25.
[147] EKPA, f. 31, nim. 16 a, s.-ü. 1, l. 138; «Noorte Hääl», 7. ja 8. juunil 1949. a.

Esimese kolhoosi- ja maanoorsoo kongressi tööst võttis osa ligi 1000 delegaati. Ettekandega esines ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär Arnold Meri. Ta kirjeldas sulaste ja talupoegade olukorda kodanlikus Eestis. Esimeste kolhooside kogemustest pärinevate näidete varal tõi ta esile kollektiivmajapidamise eelised üksikmajapidamistega võrreldes, peatus ka esimeste kolhooside tegevuses esinevatel raskustel ja puudustel ning andis selge ülevaate maa kommunistlike noorte ja noorte ülesannetest. Ta kriipsutas eriti alla, et aktiivseks osavõtuks kolhooside elust on noortel tarvis peale hea tahtmise ka veel teadmisi. Sellepärast tuleb püsivalt õppida, peab hästi tundma põllumajandusliku artelli põhikirja, partei ja valitsuse otsuseid põllumajanduse ja eriti kolhoosiehituse küsimustes.[148] Kongressil sõnavõtnud kommunistlikud noored ja noored kolhoosnikud kõnelesid kokkutulnuile sellest, kuidas kasvavad ja tugevnevad kolhoosid, missugused raskused seisavad nende arenguteel.

Tarvitusele võetud abinõude tulemusena hakkas vabariigi komsomoliorganisatsioon energilisemalt osa võtma kolhooside loomisest ja kindlustamisest. Ta oli partei- ja nõukogude organite ustavaks abiliseks sotsialistlike ümberkorralduste teostamisel külas. ELKNÜ IV kongressiks, s. o. 1949. aasta alguseks oli vabariigi kommunistlike noorte initsiatiivil asutatud 31 kolhoosi ehk 2 protsenti kolhooside üldarvust. Kommunistlikud noored võtsid aktiivselt osa ka teiste kolhooside organiseerimisest, mida tol perioodil oli juba üle 400.[149] 1950. aasta alguseks oli kommunistlike noorte initsiatiivil loodud üle 70 kolhoosi.[150]

ELKNÜ IV kongressil pöörati peamist tähelepanu komsomoli osavõtule kollektiviseerimisest, tema osale kolhooside majanduslikus ja poliitilises tegevuses. Teistele komsomoli maakonnaorganisatsioonidele seati eeskujuks Võrumaa kommunistlike noorte tegevus. ELKNÜ Keskkomitee aruandekõnes märgiti, et Võrumaa kommunistlikud noored võitsid endale sulaste, kehvikute ja keskmike hulgast pärinevate noorte toetuse. Tänu diferentseeritud tööle maanoortega ja aktiivsele võitlusele kulakluse vastu karastus komsomoliorganisatsioon poliitiliselt. Maakonna kommunistlikud noored võtsid osa kõikide majanduslike ja poliitiliste ülesannete lahendamisest. Leevaku ehitamine ja teised selletaolised ettevõtmised sidusid komsomoliorganisatsiooni tihedalt laiade noortehulkadega.[151]

Komsomoliaktivistidest moodustati maakonnas 35 brigaadi. Kolhoose abistades asutasid brigaadid neis üheaegselt ka komsomoli-algorganisatsioonid — Kommunistliku Noorsooühingu vun-

---

[148] EKPA, f. 3, nim. 16 a, s.-ü. 7, l. 43—68.
[149] Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, lk. 73.
[150] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 2, l. 5—6.
[151] EKPA, f. 31, nim. 13 a, s.-ü. 6, l. 9.

damendi. Need brigaadid koosnesid 3—5 inimesest. Nende eesotsas oli komsomoli maakonnakomitee sekretär või mõni teine vastutav töötaja. Nii näiteks töötas 1948. aastal kolmes Antsla valla kolhoosis komsomolibrigaad komsomoli maakonnakomitee instruktori P. Koroli juhtimisel. Brigaadi koosseisu kuulusid kaks komsomoli-algorganisatsiooni sekretäri Võru linnast, komsomoli Urvaste vallakomitee sekretär ja komsomoli Antsla vallakomitee liige. Brigaadi liikmed abistasid noori kolhoose majanduslike ja poliitiliste küsimuste lahendamisel, «Partisani» kolhoosis aga asutasid komsomoli-algorganisatsiooni.[152] Kolhooside komsomoli-algorganisatsioonide loomisele tõmmati kaasa ka koolide ja tehnikumide algorganisatsioone.[153]

Võrumaa komsomoli edusammud seletuvad suures osas sellega, et maakonna komsomoliorganisatsiooni eesotsas seisis palju aastaid väljapaistev noorsoojuht Feliks Pärtelpoeg.

Maa kommunistlike noorte suure poliitilise selgitustöö tulemusena kasvas komsomoliorganisatsioonide erikaal iga aastaga. Sellest annavad tunnistust järgmised andmed:[154]

	1. I 1949. a.	1. XII 1949. a.	1. I 1950. a.	1. I 1951. a.
Kolhooside arv vabariigis	430	2926	3007	2313
Neis komsomoli-algorganisatsioone . .	74	705	818	649
Kolhoose, kus oli moodustatud komsomoli-algorganisatsioon (%%-des üldarvust)	17	21	27	28

Võttes osa kolhooside tootmistegevusest, aitasid kommunistlikud noored samal ajal võidelda kulakute salasepitsuste, loodrite ja sotsialistliku omandi riisujate vastu. Neis arenes välja peremehetunne.

Juba vabariigi esimestes kolhoosides töötasid paljud kommunistlikud noored ennastsalgavalt, andes eeskuju kogu kolhoosikollektiivile. Läänemaal, Kirbla valla «Edu» kolhoosi kommunistlikud noored Leida Kalvet, Lembit Tükk ja Valdur Rebane täitsid kevadistel põllutöödel endi tootmisülesande mitmekordselt,[155] Maimu Kamariku noortelüli aga kasvatas ning koristas igalt hektarilt 29,6 tsentnerit nisu ja 21,4 tsentnerit rukist.[156]

[152] «Noorte Hääl», 8. juulil 1948. a.

[153] EKPA, f. 65, nim. 5, s.-ü. 72, l. 59.

[154] Tabel on koostatud EKPA-s leiduvate ELKNÜ Keskkomitee statistiliste aruannete ja kogumiku «Eesti NSV rahvamajandus», Tallinn 1959. a., lk. 73 andmetel.

[155] «Noorte Hääl», 2. ja 31. juulil 1948. a.

[156] EKPA, f. 31, nim. 16 a, s.-ü. 5, l. 7; «Noorte Hääl», 5. ja 9. mail 1949. a.

Harjumaal, Ždanovi-nimelises kolhoosis võitis üldise lugupidamise kommunistlik noor Juhan Soito. Koos naisega astus ta esimeste hulgas kolhoosi. Kolhoosi lülivanem iseloomustas teda nii: «On meil lülis kõhnavõitu, lühikesekasvuline noormees. Esimesel pilgul ei pööragi temale tähelepanu. Ent töötab Juhan Soito hästi... Ta on esimene kevadkülvil. Ta on parim niitja heinamaal. Ta remondib ja parandab ära igasuguse põllutöömasina. Ta on meister igale tööle.» 1949. aastal töötas J. Soito välja 450 normipäeva. Tema pere teenis ligi 3,5 tonni vilja, niisama palju kartuleid ja üle 4000 rubla raha (vanas vääringus).[157] Nagu Juhan Smuul oma olukirjelduses kirjutas, kasvatasid Juhan Soitos peremehetunnet kolhoosi kommunistist esimees ja komsomoliorganisatsioon.[158]

Paljude aastate vältel töötas tublilt Harjumaal Raikküla vallas «Uue Elu» kolhoosi loomakasvatusfarmis endine taluteenija kommunistlik noor Vilma Liiver. Ta valiti ka ÜLKNÜ XI kongressi delegaadiks. 1949. aastal töötas V. Liiver kolhoosis välja 570 normipäeva ja lüpsis aastas keskmiselt ühe lehma kohta 4600 kilogrammi piima.[159] Ka hiljem töötas Vilma Liiver (Heinsoo) edukalt.[160]

Esimeste kolhooside edusammud ning kolhoosnikute materiaalse olukorra paranemine veensid talupoegi ühismajapidamise eelistes. Töötav talupoegkond astus massiliselt kolhoosidesse. Seoses sellega muutusid selgemaks klassijõudude vahekorrad ning teravnes klassivõitlus.

Maa- ja kolhooside komsomoliorganisatsioonide teatava organisatsioonilise nõrkuse tõttu ei suutnud nii mõnedki komsomoliorganisatsioonid sammuda esirinnas, kui oli vaja võidelda kolhooside kindlustamise eest. Samuti ei saadud alati aru kulakute riugastest ega osatud neid paljastada.[161] Osal kommunistlikel noortel — komsomoli vallakomiteede sekretäridel, mõnikord aga koguni komsomoli maakonnakomiteede juhtivail töötajail ei olnud selget ettekujutust partei ja nõukogude võimu poliitikast talupoegade erinevate sotsiaalsete gruppide suhtes. Nii mõnedki arvasid, et pärast maareformi elluviimist kulaklust vabariigis enam ei ole. Sagedased muudatused, samuti kulakliku majapidamise mõiste ebatäpne määrang desorienteerisid maa kommunistlikke noori.[162]

Vaatamata nende küsimuste keerukusele ja raskusele tegi valdav enamus kommunistlikke noori neist õiged järeldused.

---

[157] «Noorte Hääl», 7. jaan. 1950. a.
[158] «Noorte Hääl», 1. mail 1950. a.
[159] EKPA, f. 31, nim. 16 a, s.-ü. 6, l. 62; nim. 19, s.-ü. 1, l. 138.
[160] «Sotsialistlik Põllumajandus» nr. 10, 1962. a.
[161] EKPA, f. 31, nim. 19, s.-ü. 2, l. 7.
[162] ÜLKNÜ Keskkomitee Arhiiv. V. Zasorini kiri 1947. a. novembrist; EKPA, f. 65, nim. 5, s.-ü. 72, l. 4.

Nad suhtusid kulaklusse leppimatult ja paljastasid kolhoosidesse hiilinud hallparuneid, tuues nende mahhinatsioonid päevavalgele. Tali valla kommunistlikud noored võitlesid printsipiaalselt kohaliku hallparuni Rätsepaga. Enne maareformi kuulus talle 67-hektariline talu, veski, tellisetehas ja saekaater. Vastuseks kommunistlike noorte nõudele teda kulakuks tunnistada teatas valla täitevkomitee esimees, et Rätsep ei ole kulak, vaid keskmik. Tema nõusolekul võeti kulak vastu ka kolhoosi. Valla kommunistlikud noored arutasid tekkinud olukorda ja otsustasid mitte alla anda. Nad teatasid kõigest EK(b)P Keskkomiteele ja alles pärast parteiorganite vahelesegamist kihutati kulak kolhoosist välja.[163]

Taolisi juhtumeid oli palju. Juhtus isegi seda, et kolhoosi juhatusse pugenud või selle enda mõju alla saanud kulakud kolhoosist aktiivseid kommunistlikke noori välja sõid. Nii juhtus 1949. aastal Virumaal Lepisto vallas O. Leegeni nimelises kolhoosis.

Kui kolhoosi kommunistlikud noored kolhoosis toimepandud kuritarvituste jälile jõudsid ja neid avalikkuse ette hakkasid tooma, siis võtsid kulakluse lõa otsas olevad juhatuse liikmed vastu otsuse «kaebajad» kolhoosist välja heita. Komsomoli maakonnakomitee teatas sellest maakonna täitevkomiteele. Kontrollimine näitas, et faktid olid õiged.[164]

Seepärast on kulakute viha kommunistlike noorte vastu ja nende püüe noortele kätte maksta meile arusaadav. Kulakute ja nende käsilaste käe läbi hukkus palju suurepäraseid, julgeid ja ausaid seltsimehi. 1948. aastal mõrvati Mäetaguse valla komsomolikomitee sekretär Arendi ja Võrumaa komsomoli maakonnakomitee liige Aksel Pedas, 1949. aastal Võrumaa Kooraste valla komsomolikomitee sekretär Valter Jedas, Võrumaa Veriora valla komsomolikomitee sekretär Fjodor Oksar ja Järvamaa Albu valla komsomolikomitee sekretär Edgar Edin, 1950. aasta kevadel Võrumaa komsomolikomitee instruktor Hans Vall.[165] Need ja paljud teised bandiitide käe läbi langenud kommunistlikud noored armastasid piiritult nõukogude võimu, võitlesid kogu hingest helgema homse eest ja vihkasid kirglikult kõiki neid, kes seda takistasid. Mälestus nendest kangelaslikest kommunistlikest noortest on kallis meile kõigile. Hans Valli nimi on antud selle kooli pioneerimalevale, kus ta õppis. ÜLKNÜ 40. aastapäevaks lõi Tallinna Kinostuudio temast olukirjelduse. Tema kalmu ehib mälestusmärk. Praegused kommunistlikud noored ja need, kes praegustele uueks vahetuseks tulevad, peavad tundma, mäle-

---

[163] EKPA, f. 31, nim. 22, s.-ü. 1, l. 210.

[164] EKPA, f. 65, nim. 7, s.-ü. 1, 7; nim. 6, s.-ü. 11, l. 1—3.

[165] EKPA, f. 31, nim. 13, s.-ü. 8, l. 200, 254; nim. 16 a, s.-ü. 2, l. 76; s.-ü. 4, l. 96, 207; nim. 19, s.-ü. 2, l. 113.

tama ja austama oma eelkäijaid, sest sõjajärgsete aastate kommunistlikud noored olid kangelased.

*

Pärast Nõukogude Eesti vabastamist fašistlikust okupatsioonist toimus Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu taassünd. Vabariigi komsomoliorganisatsioon kasvas eesrindlike noormeeste ja neidude paljutuhandeliseks armeeks. Neljanda viisaastaku lõpuks kuulus ELKNÜ ridadesse 43 000 noort. Vabariigi komsomoliorganisatsioon kasvatas üles aktiivsete sotsialismiehitajate suurepärase põlvkonna. Ehitati ju vaadeldaval perioodil vabariigis põhiliselt üles sotsialism. Tõusid taas tuhast ja varemetest iidne Narva, nooruse linn Tartu, palju ehitati vabariigi pealinnas Tallinnas, rajati põlevkivitootjate linn Kohtla-Järve ja terve rida teisi linnu ning töölisasulaid. Taastati ja lasti käiku suured tekstiilikombinaadid Kreenholm ja Balti Manufaktuur, loodi uus tööstusharu — põlevkivigaasi tootmine, tehti algust Kohtla-Järve—Leningradi gaasijuhtme ehitamisega. Külas mindi üksikmajapidamistelt üle kollektiivsele põlluharimisele, s. o. toimus põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine.

Paljudest komsomolikasvandikest võrsusid tuntud meistrid, kolhoosipõldude ja -farmide tublid töötajad. Endised vabariigi esimese noorte «rindebrigaadi» liikmed, Tallinna Masinatehase valajad Paul Polma ja Uno Roosiväli said kommunistliku töö brigaadi liikmeteks. Teenitud tunnustuse on võitnud Robert Kullerkann Tartu Põllutöömasinate Tehasest «Võit», Tallinna Masinatehase ühe esimese noortebrigaadi liige, nüüdne Tallinna Elektrijaama vahetusmeister Viktor Svetlov ja paljud teised. Paljud ELKNÜ kasvandikud on nüüd pedagoogid, õpetlased, insenerid, arhitektid, tublid töötajad paljudel erialadel. Näiteks on kõrgema kooli õppejõuks endised ELKNÜ Keskkomitee sekretärid E. Mattisen, V. Arhangelski ja U. Uri, endised komsomoli maakonna- ja linnakomitee sekretärid M. Kraav (Sõnno) ja J. Kalits. Tehnikumide ja keskkoolide direktoritena, õppealajuhatajatena ning pedagoogidena töötavad endised komsomolitöötajad A. Bok, K. Vihrova (Rattik), S. Veervald (Eelrand), A. Rattik, K. Rink, B. Nedzvetski, E. Rull jt. Endine ELKNÜ Keskkomitee üliõpilasnoorsoo osakonna juhataja Viktor Palm on nüüd tuntud keemik, ELKNÜ Keskkomitee koolide osakonna juhatajana töötanud H. Kuma on aga kunstiteadlane. Tallinna VI Keskkooli kunagine komsorg R. Its on etnograaf. Tallinna peaarhitektiks on endine ELKNÜ Tallinna Linnakomitee sekretär D. Bruns. Eesti NSV populaarseteks luuletajateks ja kirjanikeks on saanud nende aastate komsomolikasvandikud Juhan Smuul ja Uno Laht, tuntud teadlasteks, riigi- ja ühiskonnategelasteks aga paljud endi-

sed ELKNÜ Keskkomitee, maakonna- ja linnakomiteede juhtivad töötajad, nagu J. Jürna, A. Meri, O. Merimaa, A. Panksejev, R. Paul, F. Pärtelpoeg, F. Rommot, V. Zasorin, V. Tikunov, B. Tolbast, A. Valkonen, R. Viies ja paljud, paljud teised.

ELKNÜ saavutused kommunistliku ühiskonna aktiivsete ülesehitajate uue põlvkonna kasvatamisel on tema tegevust juhtinud ning suunanud vabariigi parteiorganisatsiooni teeneks. 1944. aasta sügisest kuni 1951. aasta alguseni võeti üle 2300 ELKNÜ kasvandiku vastu NLKP ridadesse.[166] Partei teostas komsomoliorganisatsiooni juhtimist võimekate noorte kommunistide kaudu, kes tol ajal seisid ELKNÜ Keskkomitee maakonna- ja linnakomiteede eesotsas. ELKNÜ juhtivad töötajad rakendasid loovalt ellu kõrgemalseisvate organite direktiive, mis kõneleb nende poliitilisest küpsusest. Vaatamata nende aastate iseloomulikele raskustele, «mil komsomolisisene demokraatia ei olnud küllaldaselt avar»,[167] mil paljut reklamenteeriti ja kirjutati ette ülevalt poolt, suunasid nad kommunistlikke noori ja noori tööka, ehitava argipäeva kangelastegudele, mis aitas oluliselt kaasa ELKNÜ autoriteedi kasvule.

---

[166] Autori poolt EKPA-s leiduvate EK(b)P Keskkomitee statistiliste aruannete põhjal aastate 1944—1950 kohta välja arvutatud.

[167] Ленинский комсомол. Москва, 1963, стр. 499.

UUTE TRADITSIOONIDE LOOMINE

E. Agapova

1. Uue otsingul

Pärast NLKP XX kongressi toimus meie maa majanduslikus ja poliitilises elus rida muudatusi, mis kajastusid ka komsomolitöös. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei poolt kavandatud ülesanded avasid kommunistlikele noortele avara tegevusvälja. Komsomoli võitlusvõime tõstmiseks oli vaja üle saada isikukultuse tagajärgedest ja taastada komsomoliorganisatsioonide tegevuses leninlikud printsiibid.

Isikukultus tekitas tõsist kahju Kommunistliku Noorsooühingu tööle, kasvatas juhtivates töötajates hoolimatust ja ükskõiksust altpoolt, noortehulkadest tulevasse initsiatiivi. Kommunistlikus Noorsooühingus levis administreerimine ja kantseleilikkus. Vähenes noortepäraste ürituste läbiviimine.

Selline olukord valitses ka meie vabariigi komsomoliorganisatsiooni töös. Sõjajärgsel perioodil kirjutas eesti komsomol purustatud sünnimaad üles ehitades ja uut elu rajades oma ajalukku palju eredaid lehekülgi. 1950-ndate aastate alguses aga hakkas ELKNÜ-s tugevnema bürokratism ja kantseleilikkus. Arvukad nõupidamised ja istungid röövisid palju aega ning takistasid elavat ja konkreetset tööd noortega. Rajoonikomiteed pidasid ainuüksi büroo istungeid 3—4 korda kuus. Mõnikord kestsid need hilisõhtuni ja arutatavaid küsimusi oli nii palju, et ei olnud võimalik tõsiselt nende sisusse süveneda. Näiteks oli ühel Jõhvi rajoonikomitee büroo istungil arutusel 11 mitmesugust suurt küsimust, nende hulgas niisugused, nagu kaevanduse nr. 6 ja nr. 8 komsomolikomiteede aruanded. Peale selle võeti samal istungil ÜLKNÜ ridadesse vastu 45 noort.[1]

Suhteliselt vähe pöörati tähelepanu kommunistlike noorte osavõtule tootmistööst ja nende vaba aja veetmisele. Pearõhk

[1] «Noorte Hääl» nr. 160, 8. juulil 1954. a.

langes koosolekutele, kusjuures paljud teised huvitavad töövormid jäeti silmapaari vahele.

Formaalsus vajutas oma pitseri ka nii tähtsale sündmusele noorte elus, nagu seda on ÜLKNÜ liikmeks vastuvõtmine. Komsomolipiletite kätteandmine uutele liikmetele toimus rajoonikomiteedes ametlikus korras, vähe meeldejääval viisil. Märgatavalt aeglustus vabariigis ka uute liikmete vastuvõtmine ÜLKNÜ-sse.

Uusi tuuli komsomoliellu tõi Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum. Pleenumi otsuste arutamisel tekkis palju uusi mõtteid nii maa kui ka linnade komsomoli-algorganisatsioonides. Pööre ei tulnud aga ühekorraga.

Tähtsaks sammuks komsomolitöös oli ÜLKNÜ XII kongress, mis toimus 1954. aasta märtsis. Juba NLKP Keskkomitee tervituses kongressile anti Kommunistlikule Noorsooühingule uued suured ülesanded riiklikus, majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

«... Komsomoliorganid, kes peavad etendama suurt osa nõukogude noorte ees seisvate ülesannete täitmisel, peavad oma töö otsustavalt ümber korraldama, peavad välja juurima komsomoliorganisatsioonide juhtimise praktikast kantseleilik-bürokraatlikud meetodid, rohkem tegelema noorsoo hulgas tehtava konkreetse organisatoorse tööga ja kasvatustööga. Komsomoliorganisatsioonid peavad keskendama oma tähelepanu elavatele inimestele — kommunistlikele noortele ja noortele — peavad pidevalt hoolitsema noorte töö, elu-olu, hariduse ja kasvatamise eest, noormeeste ja neidude üha kasvavate vajaduste ja huvide rahuldamise eest. Selleks on vaja pidevalt laiendada ja kindlustada elavaid sidemeid noorsoo laiade hulkadega.»[2]

Pärast ÜLKNÜ XII kongressi ja samal aastal toimunud ELKNÜ VII kongressi tõusis vabariigis noorte tööalane aktiivsus. Nende tähelepanu köitsid ikka rohkem huvitavad ja kasulikud üritused.

Korraldati mitmesuguseid tehnilisi konverentse ning tihendati tööalaseid sidemeid vennasvabariikide noortega. Tallinna Masinatehase, «Karamelli», «Marati» jt. kommunistlikud noored organiseerisid ekskursioone Moskva, Leningradi, Riia, Tartu jt. linnade tehastesse eesrindlike kogemuste tundmaõppimiseks. Paljudes tehastes korraldati võistlus kutseala parima noore töölise, parima noortebrigaadi ning noorte vahetuse nimele.[3]

1954. aastast alates hakkas vabariigi komsomoliorganisatsioon laiemalt osa võtma üleliidulise komsomoli võitlusülesannete täitmisest. Vabatahtlikud kommunistlikud noored ja noored töö-

---

[2] «Noorte Hääl» nr. 68, 20. märtsil 1954. a.
[3] EKPA, f. 31, nim. 56, s.-ü. 74, l. 7, 8.

tasid neil aastail Kasahstanis uudis- ja jäätmaid üles harides, Donbassi söerikkusi vallutades ja Uraali uusehitusi rajades.

Oluline koht uute ja huvitavate töövormide juurutamisel vabariigi komsomoliorganisatsioonis tuleb anda ELKNÜ VIII kongressile, mis toimus 1955. aasta detsembris. Sel aastal uuenes ELKNÜ Keskkomitee sekretäride koosseis. ELKNÜ esimeseks sekretäriks valiti V. Väljas — aastatelt noor, kuid energiline organisaator, sekretärideks — V. Kudrjakov, K. Pantelejeva ja J. Jürna. Kongressil kavandati rida suuri, massilisi üritusi. Üheks tähtsamaks neist oli I vabariiklik noorsoofestival, mille ettevalmistamine ja läbiviimine oli mõeldav ainult tuhandete kommunistlike noorte ja noorte aktiivsel osavõtul. Nii ulatuslik üritus oli vabariigi noortel esmakordne. See lõi otsekohe pinna elavateks vaidlusteks ning andis tugeva tõuke uute töövormide ja meetodite otsinguks igas komsomoliorganisatsioonis.

Uut hoogu nendele otsingutele andis 1956. a. alguses toimunud NLKP XX kongress. Pärast kongressi võeti partei juhtimisel vastu mitmed tähtsad otsused komsomoliorganisatsiooni seniste töömeetodite muutmiseks ja noorte initsiatiivi tõstmiseks. Laiendati tunduvalt komsomoliorganisatsioonide õigusi. Muudeti komsomoli juhtivate organite struktuuri. Vähendati palgaliste töötajate koosseisu, tehti üha rohkem ära ühiskondlikel alustel.

1956. aastat võib pidada sündmusrikkaks. Jaanuaris algas komsomolidokumentide ümbervahetamine, mis viidi lõpule 1957. aastal. 18 aastat oli möödunud ajast, mil ÜLKNÜ liikmetele esmakordselt anti välja kahe ordeniga kaunistatud terashallide kaantega komsomolipiletid. Nüüd oli leninlik komsomol saanud juba neljakordseks ordenikandjaks.

Komsomolidokumentide vahetamine ei olnud formaalne toiming, vaid sündmus, mis pidi komsomoli organisatsiooniliselt tugevdama ning aitama komsomolitööd paremaks ja elavamaks muuta. Selleks toimusid ettevalmistumise käigus jutuajamised komsomoliorganisatsioonide tööst, kommunistlike noorte mõtetest ja vajadustest. Need vestlused aitasid komsomolitöötajatel sügavamalt tundma õppida noorte püüdeid. Oli hea võimalus kõnelda põhjalikult vabariigi iga üksiku kommunistliku noorega.

Noorte ettepanekul muudeti komsomolipiletite kätteandmine nii vahetamisel kui ka ÜLKNÜ liikmeks vastuvõtmisel pidulikuks sündmuseks.

Hakati huvitavamalt ja uudselt läbi viima koosolekuid, pleenumeid, aktiive ja seminare.

Väikesearvulised komsomoliorganisatsioonid otsustasid viia läbi ühiseid lahtisi koosolekuid. Algust tegid sellega Põltsamaa kolhooside kommunistlikud noored. Need koosolekud olid palju huvitavamad, rahvarohkemad. Seal jutustati oma saavutustest, vahetati kogemusi ja sõlmiti uusi sõprussidemeid.

Muutus avaramaks ka arutatavate küsimuste temaatika. Püüti naaberrajoonidest ja -linnadest ning ka naabervabariikide noortelt üle võtta kõike, mis oli uus ja huvitav. ELKNÜ Tallinna Linnakomitee viis läbi komsomoliaktiivi koosoleku teemal: «Mida on uut linna komsomoliorganisatsiooni töös» ja «Leningradi kommunistlike noorte huvitavatest üritustest». Hakati käima ekskursioonidel ja vahetama kogemusi. Tutvuti Leningradi linna ning Läti ja Leedu NSV kommunistlike noorte tööga. Tartu Riikliku Ülikooli komsomoliorganisatsiooni esindajad õppisid tundma Leningradi kõrgemate õppeasutuste kommunistlike noorte töökogemusi. Selgus, et sealt oli üle võtta palju uut. Leningradi üliõpilased sõitsid igal suvel ehitustööle kolhoosidesse, elektrijaamadesse ja suurehitustele. Ka TRÜ üliõpilased läksid ehitustööle «Emajõe» ja Miina Härma nimelisse kolhoosi, elektrijaama rajamisele Jõgeva rajooni, eriti aga vastalustatud Balti Soojuselektrijaama ehitusele.[4]

Pleenumitel ja seminaridel oli tavaks kujunenud selline kord: ilmtingimata kõnepult, ettekanne, vaheaeg, sõnavõtud. ELKNÜ Rakvere Rajoonikomitee otsustas kõike teisiti teha. 1957. aastal III pleenumile kogunenud rajoonikomitee liikmed, kolhooside ning sovhooside algorganisatsioonide sekretärid viisid pleenumi läbi Ed. Vilde nimelises kolhoosis. Kõigepealt käidi farmides ja põldudel ning vesteldi noortega. Seejärel kuulati ära kolhoosi komsomoli-algorganisatsiooni sekretäri aruanne tehtud tööst. Rajoonikomitee liikmed ja külalised nägid siin kõike oma silmaga ja võisid aruannet nähtuga kõrvutada. Seetõttu oli arutamine aktiivne ja andis palju uusi mõtteid. Pärast pleenumit korraldati spordivõistlusi, mängiti kollektiivseid mänge, lauldi.[5]

Ka seminare viidi läbi mitmekesisemalt. Nende teemad olid praktilisemad, nagu näiteks — kuidas korraldada noorteõhtuid. Seminaril õpiti ka uusi mänge, tantse, laule jne. Sellised Mererajooni komitee poolt algatatud seminarid olid noortele teretulnud ja andsid komsomoliaktiivile palju kasulikku.

Hea algatuse tegi Põltsamaa komsomoliorganisatsioon. Kolhooside algorganisatsioonide sekretäride seminare hakati siin läbi viima kolhoosides ja nimelt mitmete lähestikku asuva kolhoosi sekretäridele koos. Seminaride läbiviimise kohad vaheldusid. Selline seminaride korraldamise viis muutis elavamaks mõttevahetuse, suurendas noorte huvi naabrite töösaavutuste vastu.

Kolhooside algorganisatsioonide sekretäre tutvustati ka naaberrajoonide kogemustega. Väike-Maarja rajooni kolhooside algorganisatsioonide sekretärid sõitsid näiteks 1956. aasta augustis

[4] EKPA, f. 31, nim. 63, s.-ü. 1, l. 31, 64.
[5] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 5.

Kõigile sotsialistlistele noorte organisatsionidele Eestis.

Wenemaa proletariat elab praegu sarnast aega üle, missugust ajaloos warem pole olnud. Oktobri revolutsion tõi meile — noor-proletariadile — täielise kodanliku wabaduse. Meid on kaaskodanikkudega ühewääriliseks tunnistatud. Raske ja waewarikka tööga oleme sinnamaale jõudnud. Et aga wõit kindel oleks, peab meie wahel täieline ühistunne, wastastikune arusaamine ja üksmeel olema. Ainult siis on meie wõit kindel. Kuidas aga seda ühistunnet wastastikku arusaamist ja üksmeelt kasvatada? Selleks on meil, noortel, tingimata tarwilik sagedane wastastikune mõttewahetus ning kõige tähtsamate ühiselu küsimuste selgitamine ja otsustamine. Seda silmas pidades, et Eesti noor-proletariadil mitmedki tähtsad küsimused selgitamist ning otsustamist nõuavad, kutsub Tallinna sotsialdemokraatline „Noorte-Ühendus" 4. ja 5. weebr. 1918. a. esimese Eesti sotsialistliste noorte organisatsionide kongressi kokku. Kongressist wõtwad osa wõtta kõigi noorte organisatsionide saadikud, kes praegust rahwa nõukogude walitsust tunnistawad. Saadikuid wõib saata järgmisel arwul: kuni kaheksa liikme kohta kaks saadikut ning iga järgneva saja peale üks saadik.

Sõidu kulud katab organisatsion, kes saadiku saadab. Korterid muretseb wõimaluse järele Tallinna s.-d. „Noorte Ühendus".

Kongressi koht: Tallinn, Töölistemaja. S.-d. „Noorte Ühenduse" ruumides (S. Karja uul. nr. 18).

Kongressi päewakord: 1) Aruanded kohtade pealt. 2) Ühise programmi ja põhjuskirja wäljatöötamine. 3) Ühiselu taktika. 4) Ühenduse nimi. 5) Häälekandja wäljaandmine. 6) Albumi wäljaandmine. 7) Esperanto keele küsimus. 8) Kongressil tõusvad küsimused.

Seltsilised noored! Ärge jääge külmaks oma huwide wastu, saatke oma saadikud 1. Eesti noor-proletariadi kongressile.

Elagu rahwuswaheline noorsugu!!!

Soowitaw oleks, et saadikud juba 3. weebr. kohale jõuaks, nii et saaks kongressil tööga juba 4. weebr. kell 3 peale hakata.

T. s.-d. „Noorte Ühenduse" eestseisus.

Teadaandmine

Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühenduse üleskutse ajalehes «Tööline» nr. 16, 28. jaanuaril 1918 Üle-eestimaalise Kommunistliku Noorsoo Ühingu asutamiskongressi kokkukutsumiseks.

«Tööliste Maja» Tallinnas, kus toimus Põhja-Balti Kommunistliku Noorsoo Liidu asutamiskongress.

ÜENPÜ aktiviste. Istuvad (vasakult): Erna Saarens, Vilhelmine Klementi, Gustav Metus-Abrelthal, seisavad: Arnold Sommerling, Voldemar Tuberik, Richard Mirring, Henrik Allik, Adolf Levald.

1. mai demonstratsioon Tallinnas 1923. a.

Töölisnoorte 1. mai loosungeid.

ELNÜ I-se kongressi protokollid.

Septembri kuul 1922 a. kell 9.30 avab sm. KREUKS EKNÜ I-se kongressi. Avamissõnas tähendab ta, et Kk kavatsus oli kongressi juba mai kuul kokku kutsuda, kuid Mai sündmuste tõttu jäi pidamata. Valge terror nõuab iga päev meilt ohwreid. Ikka uusi jauusi seltsimehi kistakse meie ridadest. Teeb ettepaneku langenuid seltsimehi püstitõusmisega austada.

Kongress austab langenuid seltsimehi püstitõusmisega.

Sms. Kreuks: Praegune kongress on kokku tulnud erakordsetes tingimistes. Meie peame warjama isegi kongressi saadikuid üksteise eest. See ei ole umbusaldus, waid ettewaatus sunnib meid selleks. Soovitab wähem sõnu teha ning asjalikult tegutseda.

Loeb ette Kk poolt kokku saadetud kongressi päevakorra:

1. Kongressi avamine, presidiumi ja mandaat komisjoni valimine.
2. Aruanded:
   a) Keskkomitee - sm. Kreuks.
   b) Kom. Noorsoo Intern. ja Baltbüroo - sm. Kink.
   c) Kohtadelt.
3. Töölisnoorsoo ühine wäerind ja majanduswõitlus-referendid sm-d Kink ja Raja.
4. EKNÜ ja koolinoorsugu- ref. sms. Pott.
5. Organiseerimisküsimus-ref. " Kreuks.
6. Poliitharidustöö-ref. sm. Kõpp.
7. Valimised.
8. Mitmesugused läbirääkimised.

Päevakord võetakse kongressi poolt muutmatult vastu.

Sm. Kreuks teeb Kk nimel ettepaneku valida nelja liikmeline kongressi presidium järgmistest seltsimeestest: juhatajad Kreuks ja Raja, sekretärid- -Kink ja Kõpp ; mandaat-komisjoni sm-d -Juku, Kask ja Peiter.

Kongressi presidiumi valitakse: juhatajateks sm-d Kreuks ja Raja, sekretääridеks sm-d Kink ja Kõpp. Mandaat komisjoni valitakse sm-hed Juku Kask ja

Sm. Kink'i ettepanekul annab kongress sm. Kreuks'ile kui EKNÜ Kk liikmele, ja sm. Anveltile, kui EKP Kk liikmele, täieõiguslikute kongressi saadikute õigused.

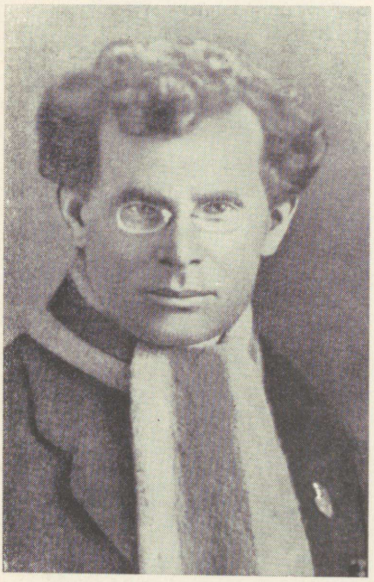

EKNÜ I kongressi protokoll.

Jaan Kreuks.

EKP ja EKNÜ ühine illegaalne sõjaväeorganisatsioonide häälekandja «Punane Sõdur ja Madrus».

EKNÜ illegaalse häälekandja «Noor Proletaarlane» pea.

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

Punane Sõdur ja Madrus

ENP ja ENNÜ jõjawäeorganisatsioonide häälekandja

Nr. 1 — 17. novembril 1924 — 1 aastakäik

Sõduritele, madrustele, proletaarlastele ohvitseridele!

Klassivennad! Seltsimehed!

Siinmail jõuab, mil Eesti töörahwas peab oma turjalt maha raputama need, kes jätkawad seda rõhumiskorda, mille aastatsadade eest löid Balti parunid ja Wene tsaar oma tuberneridega. Waewalt leidub Eestis weel targa meele ja mõistusega inimest, kes ütleks, et praegune kurnajate „iseseisew" wabariik ei oleks kõigiti kild wanast tsaaririigist, kus tegelikult polititilised õigused on ainult käputäiel, kuna rahwahulgad ainult maksud maksjaks, orjaks ja suurtükilihaks. Samati on igaühele selge, et see „wabariik" niisama peohaastanud on, kui tsaaririk oma ta kukutamisest 1917. a. Sõin istub riigiwaras rõõmsasti otsas, ja käit nad kisklewad ja purelewad omawahel paremate suutäite pärest. Eesti rahwa laewad (tööstused) on läbi ja läbi mädad; tüwid (töötawad tihid) on weel terwed. Tarwis on maha lõigata need mädad [illegible]

Tundle kaasa

Sõdurid, merenäälased, kes olete trie? Suures enamuses töörahwa lapsed, seda furutud kasarmu wangistawate [illegible] wahele, kelle selja aetud roheline sinel, ehk imust [illegible] adruse kaud, mille muretsemiseks kurnaja sinu ifalt wiimase leiwapalukese on rööwinud. Sa oled mängukanniks, kelle kallal kurnaja porg — ohwitser omalikust majast joobnult koju tulles wõgiwaldu tarwitab. Ta paneb su kartseri. — Mis eest? Selle eest, et temu lakkumiselt jõllis silmadele sinu näga ei meeldi. Milles seisab sinu süü? Selles, et sinu isa, tremides kurnajat, ei saanud oma töö tasuks nigi palju, et sind oleks wõinud inimwääriliselt kaswatada, sulle haridust anda.

Milles seisab tema õigus sinu karistada? Selles, et tema isa, kurnates sinu wanemaid, maksteb neile töötasuks nii jätkrosse, rõõwides selleja ka ilmalt õhe ajn inimõigustest, sai sellega ühtlasi wõimaluse oma poega „tukteerida" lasta. Selles seisab tema õigus, selleplaalt

---

Kõigi maade proletaarlased ühinege!

Noor Proletaarlane

Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu (Kommunistliku :: :: Noorsoo Internatsionaali Sektsiooni) häälekandja :: ::

Nr. 1 — 1. detsembril 1921 — Nr. 1

Noored proletaarlased! Koonduge E. K. N. Ühingusse!

Ülles organiseerimata ja tatali pilatud, otsustasid noored 1920. a. lõpul Ule-Eestimaalist Noorproletaartiste Ühingut luua. Ta kerkis kui helge tähi reaktsiooni pilwemuudi all töölisnoorsoo keskele. Oma awantsionoolekuid 5 detsembril otsustas Ule-Eestimaa Noorprol. Ühing — nimetu Kommun. Noorsoo Internatsionaalga. Ühinga liigete arw tõusis silmnähtseks. Mõne kuu jooksul asutati üle maa 10 osakonda, kes töötasid kultuuri ja klassiteadwuse kaswatamise ning klassiwõitluse noorsoo keskel arendasid. Töölisnoorsoo sihikindlus klassiwõitluses, kaasaeg töötamine Noorsoo Internatsionaaliga tähtsid tarmuga kodanluse wõimumehed. Apitüüs ajas kodanluse kämpelmann Einbund oma reaktsionnilise ruuka Ühingule kõrri. Legaalne töölisnoorsoo liikumine pandi paisu taha. Ühingu pealwõrmad jõud heideti kui metsloomad ränduõrede taha, kus neile pöik Wehrtämäe kangikohtu kaudu kord [illegible] oma üppudes — kohalise komitee ja keskkomitee kaudu on E. K. N. Ü seotud Eestimaa Kommunistlise Parteiga. Nimelt — peab kumbki organisatsioon wastastikku teadet [illegible] koosolekutest ja keskkomiteedest oma esitajate läbi osa wõtma.

Kuid politilisest ja taktilisest ning ka programmilisest küsimusest kuulub E K N U — E K P juhatuse alla E K N U arutab oma kollektiwides ja komiteedes kõiki politilisi taktikisi küsimusi. Ta asub neis küsimustes sellele wõi teisele seisukohale, kuid — enne E K P wastu, waid läheb ühiswõtmise ühes parteiga wõitlusele. Suuremate lahkumineku korral on E. K. N. Ü-l õigus Komunterni poole pöörata.

Kodanlisnoorsoo organisatsioonid ja E. K. N. U.

Kodanluse prohwetid tõrwawad: Kommunism häwitab perekonna, kommunistid tahawad lapsi [illegible]

Kõikidele nekrutitele, sõduritele ja madrustele!

Tööliste ja talurahwa noorsoole, keda kodanlus püsst alla saadab!

Aprilli algul on järjekorralised nekrutite wõtmised. Kodanlus ajab jõlleg sadadele ja tuhandetele tööliste ja talurahwa noortele sõjawäe mundrid selga. Milleks? Milleks suurendatakse ikka rohkem sõjawägesid? Milleks suurenewad iga aasta sõjakulud? Klassiteadlikul noorsool on üks wastus: kodanlus walmistab ette uuets sõjaks! Kogu maailma kurnajad walmistawad Nõukogude Liidu ja rewolutsioonilise Hiinamaa wastu kallaletungimist. Eesti härrasriik on nende seas ühels lülits. Inglismaa käsib ja Eesti kurnajad panewad end sõnakuulelikult sõjariistu, kuigi Nõukogude Liit korduwalt on kinnitanud, et ta kellegile kallale ei taha tungida ning Eestile mitu korda ettepaneku on teinud mittekallaletungimise lepingu sõlmida.

Tööliste ja talurahwa noorsugu! Nekrutid! Sõdurid ja madrused! Kodanlus õpetab teile tapmiskunsti selleks, et saata teid oma klassiwendasid maha nottima. Seda ei pea sündima! Sõda Nõukogude Liidu wastu peab muutuma sõjaks kurnajate wastu! Mitte oma klassiwendadele ei saada teie sõja puhkemisel kuuli keresse, waid kurnajatele, kes teid sõtta kihutawad. Ainult kurnajate wõimu täieline häwitamine wõib kaotada sõjad! Meie hüüdsõna on: mitte sõjawäest kõrwale hoidmine, waid igasuguste maa-, mere- ja õhuwägede sõjariistade tarwitama õppimine! Praegu ei ole weel ülmapilt kurnajatega otsustawasse wõitlusesse astumiseks. Aga meie peame aegsasti õppima sõjariistu tarwitama, et oleta neid otsustawal kohtupäewal kurnajate wastu tarwitada!

Maha Nõuk. Liidu wastu kawatsetud sõda!

Elagu tööliste ja talurahwa noorsoo sõjariistus jõud!

Tööliste ja talurahwa noorsugu sihib oma sõjariistad alati kurnajate wastu!

Elagu üleilmline rewolutsioon!

Eestimaa Kommunistlise Noorsoo Ühingu Keskkomitee.

Tallinnas, 12. märtsil 1927

Trükitud „Kommunisti" trükikojas

Grupp Harjumaa Kodila valla revolutsioonilisi noori 20-ndate aastate algul.

Tartu Ülikooli Sotsiaal-filosoofilise ringi liikmeid. Istuvad (vasakult): A. Poltimäe, J. Mardi, O. Lauristin, A. Vaarandi, S. Vusvu, M. Rikko, O. Sepre; seisavad: A. Valter, P. Jürgen, M. Tulp, A. Veimer, A. Lipstal, Mets, A. Must.

Väike-Maarja Reaalgümnaasiumi revolutsiooniliste õpilaste grupp.

Grupp noori revolutsionääre Tallinnas 20-ndate aastate algul. Istuvad (vasakult): A. Vaarman, A. Mahlberg, J. Lauristin, H. Allik; seisavad: M. Rikko, O. Lauristin, O. Piir, A. Stamm, E. Rõngelepp.

Usuvastane demonstratsioon 1924. a. Pirital «Valvaja» küüni juures. Noored oma kristliku leeri tunnistusi põletamas.

Aleksander Resev «Tööliste Keldris».

Ühe Tartu ametiühingu noortekomisjoni liikmed.

Töölisspordiseltsid tegutsesid illegaalse EKNÜ mõju all.

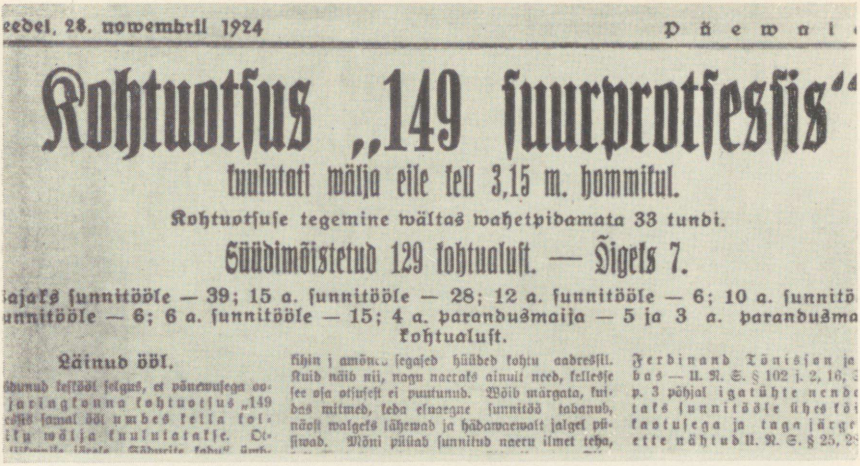

eedel, 28. nowembril 1924 Päewal

Kohtuotsus „149 suurprotsessis“

kuulutati wälja eile kell 3,15 m. hommikul.

Kohtuotsuse tegemine wältas wahetpidamata 33 tundi.

Süüdimõistetud 129 kohtualust. — Õigeks 7.

ajaks sunnitööle — 39; 15 a. sunnitööle — 28; 12 a. sunnitööle — 6; 10 a. sunnitö unnitööle — 6; 6 a. sunnitööle — 15; 4 a. parandusmaija — 5 ja 3 a. parandusma kohtualust.

Läinud ööl.

ödunud keskööl selgus, et põnewusega oo- jaringkonna kohtuotsus „149 essis samal ööl umbes kella kol- iku wälja kuulutatakse. Ot-

kihin j amõnes segased hüüded kohtu aadressil. Kuid näib nii, nagu naeraks ainult need, kellesse see osa otsusest ei puutunud. Wõib märgata, kuidas mitmed, keda eluaegne sunnitöö tabanub, näost walgeks lähewad ja hädawaewalt jalgel püsiwad. Mõni püüab sunnitud naeru ilmet teha,

Ferdinand Tõnisson ja bas — U. N. S. § 102 j. 2, 16, p. 3 põhjal igatühte nende taks sunnitööle ühes kõi kaotusega ja taga järge ette nähtud U. N. S. § 25, 2

Noori naisrevolutsionääre Vene tänava eeluurimise vanglas (vasakult): Johanna Andresen, Tiiu Suuster, Aliide Silberg, Leontine Vels, Ludmilla Ausmann, Rosalie Veltsan, Aliide Sommerling, Olga Lauristin, Leena Laid, Vilhelmine Klementi.

1929. a. Leningradis toimunud EKNÜ konverentsist osavõtjad. Esimene rida: J. Reesen, Kivikink, R. Mirring, L. Paju, A. Mangmann; teine rida: J. Käspert, V. Tuberik-Nadson, H. Ross, E. Kull, O. Tuul, J. Jürna, A. Maurer (Prei); kolmas rida: K. Hansen, J. Soans, H. Sanström, L. Looring, J. Peet.

1. mai demonstratsioon 1927. a. Stroomi rannas.

Üksiknumber 6 senti.

Kõigi maade proletaarlased ühinegel

TÖÖLISNOORSOO HÄÄLEKANDJA

Võitlusrinne

Nr. 1
1. MAIL 1933
I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS: TALLINN, VAKSALI PST. 8-a
TELLIMISHINNAD: 5 NUMBRIT 30 SENTI, 10 NUMBRIT 55 SENTI, 15 NUMBRIT 85 SENTI, 20 NUMBRIT 105 SENTI

ILMUB IGA 1. JA 15. KUUPÄEVAL

Meie sihtjooni.

Hulgad „Võitlusrinde" ümber!

Teravnev klassivõitlus kodanluse ja proletariaadi vahel, haarab enam ja enam laiemaid töölishulki tööliskiassi võitlus dadesse. Tehaseis: masinate taga, põldudel: atrade ja sahkade taga kõikjal keeb tööliste võitlus pealetungiva kapitali vastu, oma igapäevaste nõudmiste oma olemasolu tööliskiassi otsustava võidu eest.

Järjest teravamaks arenev klassivõitlus viib meid lähemale silmapilgule, mis otsustab aastakümneid kestnud võitluse

Kuid selle kohustuse taitmine — eltevalmistamine [illegible] tavaks võitluseks, ei tööl[illegible] dida oodates, vaid seda [illegible] tegema võideldes oma, [illegible]

MÄLESTUS SINUST, SELTSIMEES

VIKTOR KINGISSEPP

töölisnoorsoo huvide — igapäevaste nõudmiste eest. Sest teame — ootamine on seisak, kuid proletariaadi vankumatuks seaduseks on aina edasiminek. Edasiminek on aga katkematult võitluse jätkamine.

Peame kinni sellest seadusest, mi sammuma edasi õigel klassivõitluse liinil.

Klassivõitluses vajame relvu, kõige teravamaid, milliseid nõuab meilt tänapäev. Need relvad on võitluskogemused ja teadmised.

Peame pidevalt ammutama neid klassivõitluse teravamaid relvu. Võitlus ise peab olema meile kooliks, kust saame meile vajalikke võitluskogemusi ja teadmisi ning kus õpime või-

Narva Tööliste Esperanto Seltsi «Batalo» liikmeid 1932. a.

Töörahva demonstratsioon Kadrioru lossi ees 21. juunil 1940. a.

18. septembril 1940. a. ilmuma hakanud ELKNÜ Keskkomitee häälekandja «Noorte Hääl» pea.

Noorte Hääl

ELKNÜ Keskkomitee ja Tallinna Komitee häälekandja

Nr. 6 — 1. aastakäik Teisipäeval, 24. septembril 1940. a. Üksiknumber 5 sent!

Aktiivsele koostööle sotsialistliku riigi ülesehitamiseks

Põllutöö Rahvakomissariaadi teenijaskonna algatusi. Asutati seinaleht ja Punane Tuba

Põllutöö Rahvakomissariaadi noorkommunistide rakuke on asunud Rahvakomis-

Teadaandeid 1940. a. «Noorte Häälest».

Stipendiumid kõrgemates koolides.

ENSV Rahvakomissaride Nõukogu otsus 25. septembril 1940

Et võimaldada töötaval intelligentsil takistamatult anda oma parimat teaduse ja kunsti alal kogu töötavale rahvale ja et mitte teha sõltuvaks teaduse ja kunsti ala viljelemist varanduslikust olukorrast, seatakse sisse stipendiumid Tartu Ülikoolis, Tallinna Tehnikaülikoolis, Tallinna Konservatooriumis, Jaan Koort'i nimelises Riigi Rakenduskunstikoolis ja Konrad Mägi nimelises Riigi Kõrgemas Kunstikoolis. Lähemad juhised stipendiumi suuruse ning jaotamise korra kohta annab Hariduse Rahvakomissar.

J. Lauristin
Rahvakomissaride Nõukogu Esimees.

EKNÜ võeti vastu ÜLKNÜ-sse

18. oktoobril 1940. a. võeti EKNÜ vastu Üleliidulisse Leninlik-Kommunistliku Noorsoo Ühingusse. Ühenduses vastuvõtuga nimetatakse EKNÜ nüüd Eestimaa Leninlik-Kommunistliku Noorsoo Ühinguks.

Grupp «Volta» tehase kommunistlikke noori tehase punanurgas 1940. a. sügisel.

Mõisaküla pioneerirühm 1940. a. sügisel.

Tekstiilikäitise «Eesti Siid» eesrindlikke noori.

Oskar Cher.

ELKNÜ maa- ja linnakomiteede sekretäride nõupidamiselt 1941. a. algul. Istuvad (vasakult): J. Telman, O. Cher, H. Vibo, P. Soesoo, E. Sõgel, M. Paju, V. Kivi, seisavad: V. Petrovõh, M. Sverdlov, J. Mõttus, L. Valter, L. Tenno.

A. Vilt, H. Sõber, E. Saarna, V. Piirsoo, F. Ivanov.

Noorele ja kartmatule võitlejale Arnold Merile

Seltsimees Arnold Meri!

Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsoo Ühingu Keskkomitee tervitab Sind palavalt sangaritegude eest võitluses saksa fašismi vastu. Tubli eesti rahva pojana Sa kehastad patriotismi ja ääretut andumust meie Lenini-Stalini bolševistlikule parteile ning armastatud sotsialistlikule kodumaale.

Olgu Sinu heroiline sangaritegu eeskujuks Eesti kõigile kommunistlikele noortele ja noorsoole, kes võitleb vahvalt Isamaasõja rinnetel.

Oma vabadusvõitluses saksa fašismi vastu ei ole Eesti noorsugu üksi. Külg-külje kõrval eestlastega võitlevad oma iseseisvuse eest venelased, ukrainlased, valgevenelased, lätlased ja teised Nõukogude Liidu vabadust armastavad rahvad.

Hingestagu Sinu vaprus ja julgus kogu paljurahvuslikku Nõukogude noorsugu heroilisele võitlusele verise fašismi vastu. Kogu Eesti kommunistlik noorsugu, kogu meie noorsugu on uhke Sinule, kartmatu sõdur. Sina olid üks esimesi astuma Lenini-Stalini kommunistlike noorte ridadesse ja tegelikult tõestad seda kõrget ja austavat nimetust.

Õnnitleme Sind tuliselt kangelasteo puhul. Soovime kiireimat terveksSaamist ja uusi heroilisi sangaritegusid auks armastatud Isamaale.

EESTIMAA LENINLIKU
KOMMUNISTLIKU NOORSOO
ÜHINGU KESKKOMITEE.

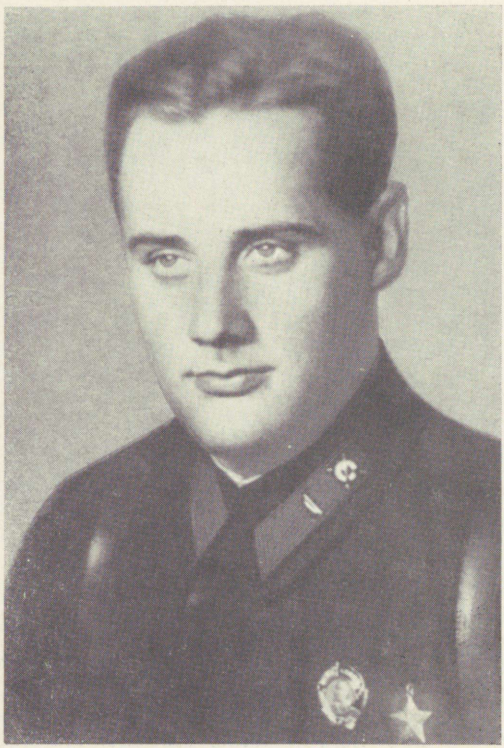

Väljavõte ajalehest «Noorte Hääl» nr. 201, 20. augustil 1941. a.

Nõukogude Liidu kangelane Arnold Meri.

A. Meri esinemas 249. laskurdiviisi komsomoliorganisatsioonide sekretäride nõupidamisel.

Ühe Eesti laskurkorpuse allüksuse komsomolikomitee koosolek.

Lahingutules.

Grupp eesti partisane — kommunistlikke noori sõjapäevil.

Nõukogude Liidu kangelane Jakob Kunder.

Leonhard Mäting — eesti partisanide komsomoliorganisaator.

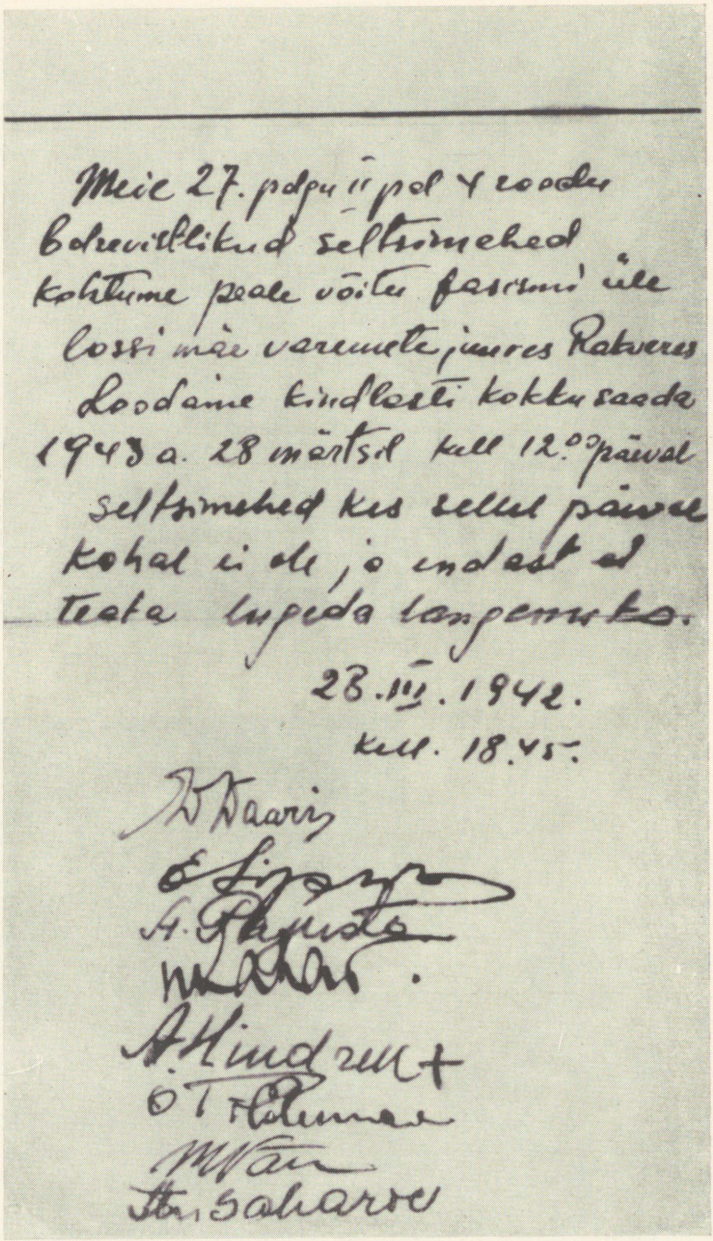

Meie 27. polgu II pol 4 roodu
bolrevistlikud seltsimehed
kohtume peale võitu fasismi üle
lossi mäe varemete juures Rakveres
Loodame kindlasti kokku saada
1943 a. 28 märtsil kell 12.00 päeval
seltsimehed kes sellel päeval
kohal ei ole, ja endast ei
teata lugeda langemuko.

28.III.1942.
kell. 18.45.

D. Daaris
E. Lipp
A. Pajuste
[illegible]
A. Hindrell +
O. T. Holmar
M. Van
Ita Saharov

Lehekülg kommunistliku noore A. Pajuste taskuraamatust.

Fašistliku okupatsiooni aastail Tallinnas tegutsenud põrandaaluse komsomoligrupi liikmed: Irmgard Nurmhein, Vera Kraubner, Astra Raudkivi.

6. SIILIVASK, Jaan 20.02.1924 Veriora val. Eksekuteeritud 06.02.1942 Saksa Julgeolekupolitsei/SD/otsusel. Komnoor. Käis Võru linnast maal kõnesi pidamas. Koos hävituspataljoni ja kompartei meestega põgenes relvastatult Põhja-Tartumaale, kus kuulus "Võru Pataljoni" ja võttis võitlusest osa sakslaste vastu. Interneerituna vanglas tegi kihutustööd kaasvahialuste seas, seletas, et venelased tulevad varsti tagasi ja need, kes armuandmise palve esitavad, rikuvad omad paberid.

Võrus, 10.02.1942. [signature]
Võru pref. pol. pol. ala juhat.

Surm saksa okupantidele!

Eesti noored!

Saksa fašistid ja nende agendid Gustav Kalkun jt. tahavad Eestis asutada hitlerlikku „eesti noorsoo organisatsiooni" selleks, et nuudi ja tagurliku ideoloogia pähetuupimise abil valmistada eesti noortest kahuriliha hitlerlaste hukkumisele määratud armeele ja orje nende sõjatööstusele.

Eesti noormehed ja tütarlapsed! Hoiduge nagu katku eest eemale sellest eesti noorsoo hävitamise organisatsioonist!

Paljundage ja levitage seda EK(b)P Keskkomitee lendlehte!

ELKNÜ Keskkomitee sekretär B. Tolbast ENSV I noorsookongressi delegaatide hulgas (26. veebruaril 1945).

Feliks Pärtelpoeg — ELKNÜ Võru Maakonnakomitee I sekretär, Leevaku ehitamise organisaatoreid.

Eesti esimese komsomoli löökehituse — Leevaku hüdroelektrijaama ehitusel.

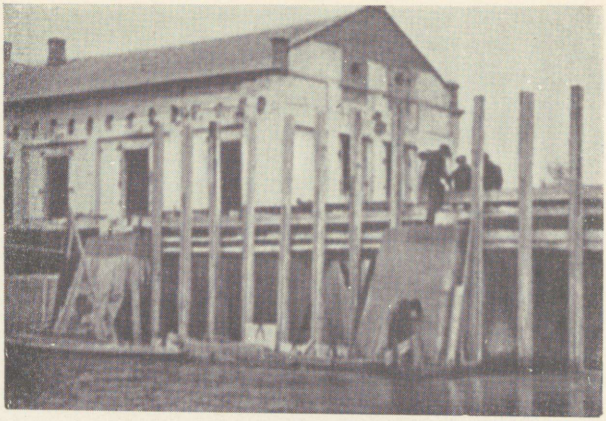

Balti soojuselektrijaama ehitusplats 1956. a. märtsis.

Eesti komsomoli suurehitus — Balti soojuselektrijaam.

Esimene eesti noorte ešelon teel uudismaale.

Koristustööd uudismaal.

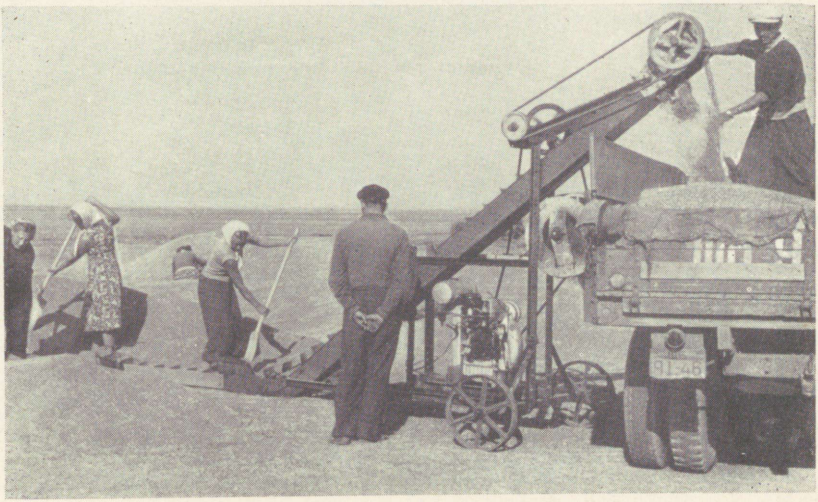

Tallinna noorte suvepäevade avamisel.

Suvepäevalistele esineb Kaarel Ird.

külla Tapa rajooni «Ühisjõu» kolhoosi kommunistlikele noortele. Miks mindi õppima just nende juurde? Muidugi sellepärast, et «Ühisjõu» kolhoosi noored olid eestvedajad nii põllul, farmis kui ka isetegevuses. Neid kutsuti kolhoosis noorteks peremeesteks.[6]

Ka ELKNÜ Keskkomitee loobus rajoonikomiteede sekretäride ja instruktorite seminaride korraldamise endisest praktikast. Seminare hakati läbi viima ka telk-laagrites, tutvuti seejuures parimate kolhoosidega, noorte eesrindlaste tööga ja sotsialistliku võistluse organiseerimisega. Üks sellistest seminaridest toimus 1957. aasta augustis Jägalas.

Tööstuses ja põllumajanduses töötavaile eesrindlikele kommunistlikele noortele, sekretäridele ja aktivistidele suvelaagrite organiseerimise mõte sai alguse Valga ja Tõrva komsomoli rajoonikomitees. Nendega ühinesid ka Otepää ja Antsla rajoonikomitee. Otsustati, et esimesest puhkelaagrist võtab igast rajoonist osa 15-liikmeline noortegrupp, seega kokku 60 inimest. Laagri asukohaks valiti Pühajärve maalilised kaldad. Puhkelaager oli huvitav ja sisukas, see oli esimesi samme kommunistlike noorte ja noorte turistlike metsalaagrite organiseerimisel.[7]

Kunagi räägiti teatava umbusuga uuest üritusest — kooliõpilaste kolhoosilaagritest kui linna- ja maanoorsoo vaheliste sidemete tugevdamise ja õpilaste lähendamise vahendist kolhoosielule. Kuid need laagrid võitsid iga aastaga ikka suurema populaarsuse. Võib isegi kinnitada, et komsomoli-algorganisatsiooni autoriteedi kasvu ja töö elavnemise eest võlgnesid Tartu linna II ja III Keskkooli komsomoli-algorganisatsioonid tänu just oma tihedatele sidemetele maarajoonidega. Sõlminud sõprussidemed Elva rajooni Hellenurme kolhoosiga, leidis II Keskkool sageli võimaluse ka talvel kolhoosi külastada. Samuti abistati kevadistel ja sügisestel põllutöödel. Suvisesse kolhoosilaagrisse aga oli soovijaid eriti palju. Oli ju laager huvitav ja kasulik puhkepaik, kus töö vaheldus matkade, spordi ja muude üritustega. III Keskkool korraldas ühiseid suvelaagreid Otepää Keskkooli kommunistlike noortega.[8] Ka paljude teiste keskkoolide komsomoli-algorganisatsioonid organiseerisid selliseid suvelaagreid.

Väga palju tuli juurde uut komsomoli rajooni- ja linnakomiteede töösse aktiiviga. ELKNÜ Kalinini Rajoonikomitee algatusel moodustati rajoonikomitee liikmetest 3 gruppi: tootmistöö, ideoloogilise töö ja kultuurmassilise töö grupp. Need grupid jagunesid omakorda paljudeks sektsioonideks. Osavõtt konkreetsete küsimuste lahendamisest tõstis aktivistide huvi ühiskondliku

---

[6] «Noorte Hääl» nr. 186, 10. aug. 1956. a.
[7] «Noorte Hääl» nr. 181, 4. aug. 1956. a.
[8] Ülesmäge, lk. 152.

töö vastu. Samad inimesed, kes varem otsisid igasuguseid ettekäändeid rajoonikomitee ülesannetest kõrvalehoidumiseks, hakkasid nüüd meelsasti osa võtma ühiskondlikust tööst. Gruppidesse oli koondatud peale rajoonikomitee liikmete veel laialdane aktiiv.

Mõni aeg hiljem hakati kõnelema ka ELKNÜ rajoonikomiteede mittekoosseisulistest sekretäridest. Esimesed kogemused näitasid, et rajoonikomitee juurde moodustatud komisjoni töö, mida juhtis mittekoosseisuline sekretär, oli edukas ja tulemusrikas. 1958. aastal valiti ELKNÜ Kalinini Rajoonikomitees mittekoosseisuliseks sekretäriks Tallinna Masinatehase treial Leo Raun. Talle usaldati tootmiskomisjoni juhtimine. Selle komisjoni algatusel viidi läbi ülerajooniline kontrollretk, vaadati, kuidas ettevõtetes kasutatakse materjale ja seadmeid. Avastatud kasutamata seadmete väärtus ulatus 2 miljoni rublani. Hiljem aga jälgiti, kuidas rakendatakse ellu komisjoni ettepanekuid. Sama tootmiskomisjoni initsiatiivil viidi rajooni tööstusettevõtetes läbi noorte ratsionaliseerijate konkurss ning noorte treialite ja freesijate konverents. Suuremates tehastes hakati korraldama noorte tööeesrindlaste kokkutulekuid.[9]

1955. aasta sügisel organiseerisid Tartu linna kommunistlikud noored huvitava ja kasuliku ürituse — vastastikuse kontrollkäigu. Komsomoliaktivistid moodustasid mitu brigaadi, kelle ülesandeks oli tööstusettevõtete külastamine.

Vastastikuse kontrolli brigaadid tundsid esmajoones huvi ettevõtetes töö organiseerimise, tootmisalase õpetuse korraldamise, ohutustehnika olukorra, materjalide kokkuhoiu, töödistsipliini, puhtuse jne. vastu. Kontrollkäigu tulemused aga arutati põhjalikult läbi komsomoli linnakomitees.

Tartu noored ei jätnud uut algatust üksnes enda teada. Juba pärast esimese kontrollkäigu läbiviimist saatsid nad üleskutse Pärnu linna komsomoliorganisatsioonile, soovitades ka seal teha algust kontrollkäikudega. Pärnu komsomoliaktiiv nõustus. Tartlaste eeskujul läbiviidud kontrollkäigud äratasid noortes üsna suurt huvi.

Aja jooksul aga kasvas kontrollkäikudest osa võtta soovivate kommunistlike noorte ja noorte arv sedavõrd, et esialgne vastastikuse kontrolli vorm jäi kitsaks. Uue vormi otsingul pöördusid pärnulased ja ka teised vabariigi komsomoliorganisatsioonid komsomoli võitlustraditsioonide poole. Otsustati luua midagi analoogilist «kerge ratsaväe»[10] salkadega ja nimetada neid komsomolikontrolliks.

---

[9] Võitlev komsomoliaktiiv, Tallinn 1958. a., lk. 4—5.

[10] «Kerge ratsavägi» kui massilise kontrolli vorm tekkis ÜLKNÜ-s 1930-ndatel aastatel. «Kerge ratsaväe» rühmad viisid läbi kontrollreide, võitlesid puuduste ja bürokratismi vastu tootmises.

1957. aasta detsembris üldistas ELKNÜ Keskkomitee vabariigi kommunistlike noorte kogemusi ning moodustas vabariikliku «kerge ratsaväe» staabi.[11]

Nendel aastatel rikastus uute vormidega ka vabariigi komsomoliorganisatsiooni ideoloogiline töö. Noorte kommunistlikus kasvatuses elustati vanu revolutsioonilisi traditsioone ning pandi alus uutele nõukogulikele traditsioonidele.

Pärast NLKP XX kongressi muutusid tihedamaks sidemed vanade revolutsionääridega — endiste kommunistlike noortega, kes olid kodanluse võimutsemise rasketel aastatel rajanud põrandaaluse Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu.

Tänuväärne töö meie maa revolutsioonilise mineviku tundmaõppimiseks tehti ära Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva eel. Vanad revolutsionäärid said siis õppeasutuste, tehaste ja kolhooside kommunistlike noorte sagedasteks külalisteks. Ainuüksi ELKNÜ Keskkomitee vahendusel organiseeriti rajoonides 105 sellist kohtumist.

Suureks sündmuseks meie noorte elus oli ÜLKNÜ 40. aastapäeva tähistamine. Selleks tähtpäevaks valmistudes õpiti tundma ning propageeriti Kommunistliku Noorsooühingu ajalugu ja võitlustraditsioone. Abiks tulid siin vanema põlvkonna kommunistlikud noored, kes panid kirja oma mälestused noorsoo revolutsioonilisest liikumisest Eestis ja andsid need ELKNÜ Keskkomiteele. Valik nendest mälestustest ilmus 1958. aastal kogumikus «Karastumine».

Paljud vanad kommunistid ja kommunistlikud noored, nagu A. Vaarman, E. Tarkpea, O. Lauristin, A. Resev võeti Kommunistliku Noorsooühingu auliikmeteks.

Kasvas noorte huvi oma rajooni või linna revolutsioonilise mineviku vastu. Saaremaa kommunistlikud noored tegid 1956. aastal algust 1919. aasta Saaremaa ülestõusu aastapäeva tähistamisega. Tänu neile hakkas seda tähtpäeva traditsiooniliselt pühitsema kogu saarerahvas.

Paljud koolid, eelkõige Tartu Riiklik Ülikool, hakkasid uurima oma komsomoli-algorganisatsiooni ajalugu, õppisid tundma selle esimesi kasvandikke ja nende tegevust.

Rakvere kommunistlikud noored organiseerisid kohtumise endiste komsomolitöötajatega, rajooni esimeste kommunistlike noortega.[12]

ELKNÜ Keskkomitee, rajooni- ja linnakomiteede initsiatiivil anti välja raamatuid ja brošüüre vabariigi komsomoliorganisatsiooni tööst (Mererajooni komitee andis välja «Meie kroonika», Tartu linnakomitee artiklite kogumiku «Ülesmäge» jne.).

---

[11] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 2, l. 197—198; «Noorte Hääl» nr. 82, 6. apr. 1957. a.

[12] EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 85, l. 37—38.

Paljudes rajoonides muutus tavaks mitmesuguste huvitavate ürituste läbiviimine ajalooliste sündmustega seotud kohtades.

Traditsioonilisteks said ka vanade tööveteranide ja noorte tööeesrindlaste austamisõhtud. Initsiaatoriteks olid siin Kreenholmi, Balti Manufaktuuri, Tallinna Masinatehase jt. komsomoliorganisatsioonid.

Eriti palju toimus noorte tööeesrindlaste, õpilaste ja pioneeride kokkutulekuid.

Väga haaravaks kujunesid noorte eesrindlaste kokkutulekud 1956. aasta suvel Otepää ja Suure-Jaani rajoonis. Otepääl said 100 parimat noort töötajat rajooni noorsoofestivali embleemiga kutse. See kutse andis eesrindlastele õiguse osa võtta sõpruslauast ja noorte ballist.

Sõpruslaud oli jälle uus mõte. Sõpruslauas tehti kokkuvõtteid saavutatud tööst, tõsteti esile eesrindlasi. Rajooni seitsmele paremale noorele anti üle rajoonikomitee auraamat. Põlevad tõrvikud käes, mindi pärast lauldes vanale Linnamäele, kus vesteldi selle ajaloost.[13]

Noorte eesrindlaste töö kolhoosipõldudel, farmides, traktorirooli taga või ettevõtetes oli niisuguse tunnustuse täielikult ära teeninud.

Erilist tähelepanu hakati pöörama selliste tähtsate sündmuste, nagu seda on täisealiseks saamine või abiellumine, pidulikule tähistamisele. Varem olid noorte inimeste perekondlikud sündmused kahe silma vahele jäetud ja loovutatud paratamatult sellega kirikule lai ja küllaltki mõjurikas tegevusväli.

Kuueteistkümneaastaseks saanud noortele hakati passe pidulikult kätte andma. Neile kingiti lilli ja mälestusesemeid, korraldati pidulikke õhtuid ja isetegevuskontserte. Aga ikka jäi veel midagi vajaka.

Tekkis mõte tähistada noorte täisealiseks saamist suvepäevade läbiviimisega. Eeskujuks võeti Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu vana traditsioon — ilmalik leer.

ELKNÜ Keskkomitee IV pleenumil 1957. aastal oli juttu Suure-Jaani rajooni kommunistlike noorte kavatsusest tähistada pidulikult, uut moodi, noorte täisikka jõudmist. Esimesena aga tegi selle kavatsuse teoks komsomoli Paide rajoonikomitee.

Rajoonis peeti noorte suvepäevade üle nõu Väätsa külanõukogu kommunistlike noortega. Noored olid nõus.

Esimesed noorte suvepäevad 1957. aasta juunis olid huvitavad ja meeldejäävad. 39 noort said teada palju kasulikku. ELKNÜ Keskkomitee sekretär Vaino Väljas vestles nendega vabariigi kommunistlike noorte ja noorte tööst. Anti praktilisi nõuandeid, kuidas muuta mugavaks ja kauniks oma kodu. Väätsa noortele saabus külla ka Olga Lauristin, kes rääkis noorte

[13] Õpime kogemustest, Tallinn 1958. a., lk. 5.

põrandaalusest tööst kodanlikus Eestis. Kuulati ära veel ettekanded tervishoiust, sõprusest, armastusest, õpiti uusi tantse jne.

Esialgu kavatseti, et kõikidest üritustest rahvamajas võtavad 3 kolhoosi noored osa üheskoos, peolauad aga tehakse igas kolhoosis eraldi. Ettevalmistusi tehes aga leiti, et parem on siiski ka lõpupidu koos pidada.

Lõpupidu saabuski. Värsked kased levitasid suvelõhna. Koerust küllakutsutud orkester mängis väsimatult ühe loo teise järel. Saalis viibisid noorte poolt austatud ja armastatud inimesed, omaksed.

Hakkasid kostma marsihelid... Külalised tõusid püsti. Saali astusid valgetes kleitides tütarlapsed, nende järel noormehed. Pikki kõnesid ei peetud. ELKNÜ Paide Rajoonikomitee sekretär E. Paal õnnitles suvepäevalisi. Neid tervitasid ka kolhooside esindajad ja külalised.

Igale suvepäevast osavõtjale andis rajoonikomitee mälestuseks fotoalbumi suvepäevaliste piltidega. Pioneerid, omaksed, külalised võtsid noori päevakangelasi vastu suurte lillekimpudega.[14]

Tujuküllane pidu kestis kaua. Sellega jäid rahule kõik. Teiste sõnadega: noorte suvepäevad võitsid endale eluõiguse.

Järgmisel suvel viidi suvepäevad läbi juba kahekümne seitsmes vabariigi rajoonis ning linnas. Neist võttis osa 2260 noormeest ja neidu.

Kõige massilisemad pidustused toimusid 1958. aastal Paide rajoonis, kus lõpp-peost võttis osa üle 500 noore. Pidustused hõlmasid terve rajooni noori ja toimusid viies kohas: Koerus, Koigis, Peetris, Järva-Jaanis ja Paides.

Juba samal suvel andsid suvepäevad häid tulemusi võitluses kirikliku leeri vastu. Leerist osavõtjate arv vähenes 1957. aastaga võrreldes ühe neljandiku võrra. Seal, kus suvepäevade lõpetamine oli hästi läbi mõeldud ja pidulik, oli nende poliitiline efekt eriti suur. Peetris, Raplas ja Põlvas jäi suvepäevade tõttu kiriklik leer hoopis ära.[15]

1960. a. jaanuaris toimunud ELKNÜ X kongressil märgiti, et kahe aasta jooksul võttis suvepäevadest osa 8,5 tuhat noort. Sama ajavahemiku jooksul vähenes kiriklikust leerist osavõtjate arv 40 protsendi võrra.[16]

Edaspidised kogemused näitasid, et suvepäevade traditsioon levis iga aastaga ikka laiemalt, muutudes noorte tõeliseks pidupäevaks.

Kõik need mitmekesised üritused tähendasid olulisi edusamme vabariigi komsomoliorganisatsiooni töö aktiviseerimisel. Häid

---

[14] Õpime kogemustest, lk. 34—36; «Noorte Hääl» nr. 144, 17. juunil 1957. a.
[15] EKPA, f. 31, nim. 74, s.-ü. 2, l. 38—40.
[16] EKPA, f. 31, nim. 84, s.-ü. 9, l. 37.

tavasid tuli juurde muidugi palju rohkem. Neid sündis igas organisatsioonis, kuid osa nendest pole muutunud veel laiemate hulkade kasvatusvahendiks.

Tõsi küll, nendel aastatel läksid mõned komsomoliorganisatsioonid võitluses paberlikkuse ja bürokratismi vastu teise äärmusse ja hakkasid tegelema ainult kultuur-massiliste üritustega, jättes täielikult unarusse poliitilise võitlusvaimu kasvatamise ja siseorganisatsioonilise töö. Sellega seletubki, et komsomoliorganisatsioonid ei andnud iga kord vajalikku vastulööki vaenuliku ideoloogia avaldustele. Eriti käib see koolide ja kõrgemate õppeasutuste komsomoliorganisatsioonide kohta.

Võib siiski julgesti öelda, et vabariigi kommunistlike noorte ja noorte tegevus muutus kokkuvõttes tunduvalt sisukamaks ja laiahaardelisemaks, algorganisatsioonide töö aga elavamaks. Uusi töövorme otsiti pidevalt, mõeldi rohkem selle üle, kuidas muuta oma organisatsiooni tegevust huvitavamaks ja saavutada suuremaid töövõite.

2. Maanoorte argipäevad

1953. aastal algas murrang meie maa põllumajanduses. Pöördepunktiks kujunes NLKP Keskkomitee septembripleenum, kus töötati välja abinõud põllumajanduses esinevate puuduste kõrvaldamiseks.

Järgnevatel aastatel tuli NLKP Keskkomitee veel mitu korda põllumajandusküsimuste juurde tagasi. Arutati uudis- ning jäätmaade ülesharimist ja teravilja ning loomakasvatussaaduste tootmise suurendamise võimalusi.

NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsuste valguses analüüsiti Eesti NSV põllumajanduse olukorda EKP Keskkomitee 1953. aasta oktoobripleenumil. Meie vabariigi põllumajanduse üldine tase ei suutnud rahuldada elanikkonna vajadusi. Kui töostus sõjajärgse kaheksa aasta jooksul oli arenenud kiires tempos, siis polnud põllumajanduses jõutud veel sõjaeelse tasemeni.

Peamiseks põllumajandusharuks meie vabariigis on loomakasvatus, aga ka siin polnud edusamme märgata. Üks loomakasvatuse mahajäämuse peamisi põhjusi, nagu märgiti EKP Keskkomitee pleenumil, oli puudulik söödabaas.

Vähenenud oli ka teraviljade külvipind. Palju vanu põlde, eriti mahajäänud kolhoosides, oli sööti jäetud. Sellele lisandus põldude halb väetamine, puudulik maaharimine ning koristustööde pikalevenimine, mis põhjustas suuri kadusid. Halvasti mõjus põllumajandusspetsialistide ja noorte vähesus põllumajanduses.[17]

---

[17] «Eesti Kommunist» nr. 10, 1953. a., lk. 44—46.

Partei töötas välja terve abinõude süsteemi mahajäämuse likvideerimiseks ja järsu tõusu saavutamiseks põllumajanduses. Põllumajanduse ees seisvate ülesannete lahendamine sai ka Kommunistliku Noorsooühingu võitlusprogrammiks.

Kuni septembripleenumini oli vabariigi maa komsomoliorganisatsioonide töös palju üldist arutamist ja vähe konkreetseid tegusid. Kolhooside ja sovhooside komsomoliorganisatsioonid seisid paljudel juhtudel kõrval tootmisküsimuste lahendamisest. Nad olid väikesearvulised ja, nagu märgiti ELKNÜ VII kongressil, puudusid 134 kolhoosis algorganisatsioonid, paljudes neist aga ka kommunistlikud noored üldse.[18]

Nüüd hakkasid komsomoliorganisatsioonid rohkem tegelema tootmisküsimustega. Neid ootas lai tööpõld: traktorite ja põllutööriistade remont, väetiste varumine, seemnevilja külviks ettevalmistamine, loomakasvatushoonete korrastamine, söödavarumine, võsa raiumine, farmitööde mehhaniseerimine, sotsialistliku võistluse organiseerimine jne. jne.

Majandusküsimustega tegelemine andis kommunistlike noorte tööle uue sisu, õpetas neid riiklikult suhtuma oma ülesannetesse ja kasvatas neis peremehetunnet.

ELKNÜ VII kongress võis teha juba kokkuvõtteid vabariigi kommunistlike noorte esimestest sammudest selles suunas. Pärast septembripleenumit suunati 4 kuu jooksul kolhoosidesse, sovhoosidesse ja masina-traktorijaamadesse tööle üle 400 noore põllumajanduse spetsialisti. Loomakasvatusfarmidesse läks 359 noort lüpsjat-karjatalitajat.[19]

Kõrvale ei jäänud ka tööstusettevõtete kommunistlikud noored. Tallinna Masinatehase töölised olid ühed esimestest vabariigis, kes võtsid endale konkreetseid kohustusi kolhooside abistamiseks. Suure töö tegi septembripleenumi otsuste elluviimisel kogu Tallinna kommunistlike noorte pere. Talveperioodil aitasid nad kolhoosipõldudele vedada 4265 tonni põlevkivituhka, 630 tonni turbamulda ja 55 tonni mineraalväetist, valmistati 1100 lavaraami, kolhooside raamatukogude täiendamiseks anti üle 15 000 raamatu, masina-traktorijaamadesse saadeti tööle 737 noort, 80 noort suunati õppima mehhaniseerimiskoolidesse. Tublide šeffidena tegutsesid autoremonditehase «Sirp ja Vasar», Masinatehase, «Ilmarise», ehitustrusti, tubakavabriku «Säde» ja V. Kingissepa nimelise Teraviljakombinaadi komsomoliorganisatsioonid.[20]

Tallinna Masinatehase noored algatasid 1954. aastal uue patriootliku liikumise meie vabariigis. Sel kevadel said komsomolikomiteed palju avaldusi sõiduks uudis- ja jäätmaade ülesharimi-

---

[18] EKPA, f. 31, nim. 55, s.-ü. 4, l. 174.
[19] Sealsamas, l. 16.
[20] «Noorte Hääl» nr. 117, 19. mail ja nr. 218, 14. sept. 1954. a.

sele. Kuna aga soovijaid oli rohkem kui tarvis, jäi paljude noorte palve rahuldamata. Järjest võis kuulda küsimust: «Aga millal siis meid saadetakse?» Vastuse sellele andsid masinaehitustehase noored. Nad palusid komsomolikomiteed neid saata tööle meie vabariigi kolhoosidesse, sovhoosidesse ja masina-traktorijaamadesse. See algatus leidis järgimist kogu vabariigi noorsoo hulgas. Ainuüksi Tallinna Mererajooni komsomolikomiteele saabus 1954. aasta aprillis ligi 100 avaldust.[21]

Noored saabusid masina-traktorijaamadesse ja olid valmis alustama tööd. Paljud MTJ-id, nagu Rõuge, Kursi, Põltsamaa jt., ei suutnud aga halva töökorralduse tõttu saabunud noori tööga kindlustada, kuigi töökäsi oli hädasti vaja. Seetõttu osa noori lahkus. Näiteks jäi Põltsamaa MTJ tööle saabunud 15 noorest sinna ainult 4.[22]

Elavnes ja muutus konkreetsemaks maanoorte vaheline sotsialistlik võistlus. Võistlesid omavahel kolhooside ja sovhooside noored lüpsjad-karjatalitajad, kombainerid, traktoristid ja terved traktoribrigaadid. 1954. aasta lõpul ELKNÜ Keskkomitee poolt tehtud kokkuvõte näitas, et kolhoosides on enam kui 30 noort lüpsjat saanud igalt oma grupi lehmalt üle 2000 kg, 5 lüpsjat aga üle 3000 kg piima.[23]

Kuid kolhoosides oli noorte eesrindlike loomakasvatajate arv alles suhteliselt väike. Väga paljudes rajoonides, nagu Võru, Kallaste, Otepää, Abja jt., ei olnud ükski noor lüpsja-karjatalitaja saanud põllumajandusaasta jooksul lehma kohta keskmiselt 2000 kg piima.

19. märtsil 1956. aastal kogunesid vabariigi noored põllumajanduse eesrindlased oma esimesele kokkutulekule Tallinnas. Valitud oli 700 delegaati. Nendeks olid kolhooside ja sovhooside parimad loomakasvatajad ja põlluharijad ning masina-traktorijaamade ja maaparandusjaamade noored mehhanisaatorid.

Kokkutulek oli kokkuvõtteks maanoorte tööst. Noored olid selleks ajaks saanud maarajoonides küllaltki suureks jõuks. Vahetult põllumajanduslikus tootmises töötas nüüd juba ligi 6000 kommunistlikku noort. Nendest üle 1400 kommunistliku noore töötas kolhooside ja sovhooside karjafarmides, üle 1000 juhtis traktoreid, kombaine, ekskavaatoreid, ligi 700 kommunistlikul noorel oli agronoomi, veterinaararsti või zootehniku diplom.

Tunnustavalt võis kõnelda noortest mehhanisaatoritest. Sotsialistlik võistlus koondas neid ikka rohkem ja rohkem ühtseks, järjest suurenevaks pereks. 1955. aastal täitsid 55 noort trakto-

---

[21] «Noorte Hääl» nr. 93, 20. apr. ja nr. 106, 6. mail 1954. a.
[22] EKPA, f. 31, nim. 55, s.-ü. 7, l. 38; s.-ü. 2, l. 28.
[23] Sealsamas, s.-ü. 3, l. 190—191.

risti traktoritööde aastaplaani enam kui poolteisekordselt. Parimaks tunnistati Rakvere MTJ noorte traktoristide brigaad, mida juhtis kommunistlik noor Viktor Popa. Vabariigi parima kombaineri aunimetus omistati kommunistlikule noorele Ülo Veeleidile Väike-Maarja rajoonist.[24]

Kuid maanoorte sotsialistlik võistlus ei haaranud veel kõiki alasid. Kuni esimese kokkutulekuni võtsid noorte sotsialistlikust võistlusest osa kolhooside ja sovhooside lüpsjad, traktoristid, maisikasvatajad, traktoribrigaadid ja kombainerid, kuid samal ajal ei olnud täiesti õigustatult rahul noored kalurid, linnukasvatajad, vasika- ning seatalitajad jt. kes olid võistlusest kõrvale jäetud.

Kokkutulekul otsustati organiseerida kõiki töö- ja erialasid hõlmav ühtne maanoorte sotsialistlik võistlus, mille võitjad said õiguse olla valitud noorte põllumajanduse eesrindlaste järgmise vabariikliku kokkutuleku delegaadiks. Võistlusest võisid osa võtta kõik kuni 28. aasta vanused maanoored.

Delegaatideks otsustati valida noori nende hulgast, kes jõudsid oma töös teatud kindlate näitajateni.

Noored lüpsjad pidid välja lüpsma iga lehma kohta kolhoosides 2000—2500 kg, sovhoosides 3800 kg piima.

Vasikatalitajad pidid kasvatama üles kõik vasikad ja saavutama kuni kuuekuuste vasikate keskmise ööpäevase juurdekasvu kolhoosides 600 g, sovhoosides 750 g.

Seatalitajate kohustuseks oli saada põhiemiselt kolhoosides vähemalt 18, sovhoosides 20 põrsast.

Linnukasvatajad pidid saama igalt kanalt aastas kolhoosides 120, sovhoosides 140 muna.

Põllundusbrigaadi liikmete ülesandeks oli välja töötada vähemalt 300 normipäeva. Traktoristid pidid aastaplaani täitma 120-protsendiliselt ja kombainerid — koristustööde plaani 20 päevaga.[25]

Sellised olid põhilised kohustused. Üldse oli aga kohustusi tunduvalt rohkem.

I kokkutulekul algatatud sotsialistlik võistlus tõi palju muudatusi maa komsomoli-algorganisatsioonide töösse. Noorte tegevus kolhoosides ja sovhoosides elavnes.

Näiteks ei olnud Suure-Jaani rajooni «Esimese Mai» kolhoosis kommunistlike noorte tegevust kuni 1956. aastani peaaegu märgatagi. Igaüks neist nokitses omaette ja ühiseid ettevõtmisi ei olnud. Pärast eesrindlaste esimest kokkutulekut ilmnes, et ettepanekuid noortel siiski on. Kõigepealt võeti oma hoole alla kolhoosi õunaaed ja loodi farmides kontrollpostid. Esimestena rajoonis võtsid nad oma šefluse alla lamba- ning linnukasva-

[24] «Noorte Hääl» nr. 57, 7. märtsil 1956. a.
[25] «Noorte Hääl» nr. 70, 22. märtsil 1956. a.

tuse ja kogusid lisasööta, kasutades selleks ka kooliõpilaste abi.[26]

Komsomoliorganisatsioonide tähelepanu kasvamine noorte töö vastu andis häid tulemusi. Kolhoosinoored hakkasid märksa enam huvituma komsomoliorganisatsiooni tegevusest. 1956. aasta 5 kuu jooksul läks Suure-Jaani rajoonis kolhoosidesse tööle 24 noort. Sama aja jooksul astus 12 kolhoosinoort ÜLKNÜ liikmeks. Sama aasta suvel läksid Põlva rajoonis farmidesse tööle 40 kommunistlikku noort ja noort.[27]

1956. aasta oli vabariigi noortele karjakasvatajatele, põllutöölistele ja mehhanisaatoritele väga pingeline ja töörohke. Põllumajanduse eesrindlaste I kokkutulekul vastuvõetud sotsialistliku võistluse tingimused olid niisugused, et nende täitmiseks pidid ka parimate majandite noored tublisti pingutama.

Tulemused aga olid rõõmustavad. Võistlusest võttis osa kokku 6494 kommunistlikku noort ja noort, kusjuures sotsialistliku võistluse tingimused täitis 1708 maanoort.

Võistluse kokkuvõtteid tehti noorte eesrindlaste II kokkutulekul, mis toimus 1957. aasta jaanuaris. Kui 1954/55 loomakasvatusaastal lüpsid kolhoosides keskmiselt ühe lehma kohta üle 2500 kg piima aastas ainult 18 noort, siis 1956. aasta 1. oktoobriks ületas 2500 kg piiri 71 kolhoosinoort.

Parimate töötulemusteni jõudis vabariigi kolhooside noorte karjatalitajate vahelises võistluses Leida Vinkel Tapa rajooni «Kaardiväelase» kolhoosist. Ta sai iga lehma kohta 4320 kg piima.[28]

Sovhooside noortest lüpsjatest tuli võitjaks Veron Nahatakjan Saue sovhoosist. Tema töötulemuseks märgiti loomakasvatusaasta lõpul 5950 kg piima iga lehma kohta.

Ülo Veeleid, üks vabariigi parimaid kombainereid, alustas tööd 1952. aastal. Ta esimese aasta koristushooaja bilanss oli 170 ha. Tema järgmise nelja aasta töötulemused olid aga järgmised: 438, 567, 840 ja 1000 ha.[29]

Suure-Jaani rajooni «Esimese Mai» kolhoosi esimees Voldemar Laos kiitis oma sõnavõtus kolhoosinoori. Ta märkis, et kolhoosis tunti noorte tööst suurt headmeelt. Komsomoli-algorganisatsiooni autoriteet oli lühikese ajaga tugevasti tõusnud. Seda tõendas algorganisatsiooni suurenemine 7 tubli noore võrra.[30]

Vabariigis oli juba sadu noori, kes olid tublisti kaasa aidanud ühiskarja produktiivsuse tõstmisele, seda paljudel juhtudel nendes majandites, kus karja pidamis- ja söötmistingimused olid olnud ebarahuldavad. Suures osas tänu just noorte karjatalitajate

---

[26] «Noorte Hääl» nr. 183, 7. aug. 1956. a.
[27] «Noorte Hääl» nr. 145, 22. juunil 1956. a. ja nr. 180, 3. aug. 1956. a.
[28] «Noorte Hääl» nr. 26, 31. jaan. 1957. a.
[29] «Noorte Hääl» nr. 27, 1. veebr. 1957. a.
[30] «Noorte Hääl» nr. 26, 31. jaan. 1957. a.

ennastsalgavale tööle, nende aktiivsele osavõtule maanoorte vahelisest sotsialistlikust võistlusest, oli saavutatud peaaegu kõigis vabariigi ühismajandites silmapaistvat edu piima- ja sealiha tootmise suurendamisel ning astutud sellega edasi suur samm partei XX kongressi otsuste elluviimisel. Vabariigi kolhoosides suurenes ühiskarja piimatoodang enam kui 300 kg võrra lehma kohta. Samal ajal suurenes põldude viljakus ja tõusis põllumajanduslike tööde mehhaniseerimise tase.

III maanoorte kokkutuleku eel suurenes võistlejate pere aastaga peaaegu 3500 noore võrra ja ulatus nüüd 10 000 osavõtjani. Neist 2500 noort võitsid kätte õiguse olla valitud kokkutuleku delegaadiks. See näitas, et 2—3 aasta jooksul oli maanoorte tööaktiivsus märgatavalt tõusnud.[31]

III noorte põllumajanduse eesrindlaste kokkutulek avati 4. juulil 1958. a. Tartus. Sellele kokkutulekule eelnenud võistlus aitas välja selgitada väga palju uusi suurepäraseid noori. Eeni Metso Tapa rajooni «Kaardiväelase» kolhoosist jättis seekord kaugele taha ka sovhooside parimad lüpsjad-karjatalitajad. Ta lüpsis igalt oma grupi lehmalt 5823 kg piima. Kokkuvõttes aga selgus, et üle 3000 kg piima iga lehma kohta sai nüüd juba 106 noort lüpsjat.[32]

1690 inimesest, keda 1957. aastal põllumajanduses saavutatud edu puhul NSV Liidu ordenite ja medalitega autasustati, oli üle 300 noore.[33]

Ei saa mainimata jätta ka noorte maisikasvatajate saavutusi. 1957. aastal kasvatasid Tõrva rajooni «Üksmeele» kolhoosi noored maisi 5,15 ha suurusel põllul ja said igalt hektarilt 800 ts haljasmassi, Vasula Puukooli noored aga koguni 880 ts.

Järgmisel aastal olid tulemused veelgi paremad. «Üksmeele» kolhoosi neljateistkümneliikmeline maisikasvatuslüli Harri Veerme juhtimisel sai 1000 ts haljasmassi igalt hektarilt. Vasula Puukooli lüli komsomoli-algorganisatsiooni sekretäri Elvi Kotsalaineni juhtimisel sai igalt hektarilt üle 1000 ts haljasmassi.[34]

Paljudes rajoonides viidi järjekindlalt läbi maanoorte ülerajoonilisi kokkutulekuid ning põllumajanduse eesrindlastele pühendatud õhtuid, korraldati sageli ekskursioone nii meie kui ka vennasvabariikide eesrindlikesse majanditesse ja anti regulaarselt välja sotsialistliku võistluse bülletääne.

ELKNÜ IX kongressil ja maanoorte III kokkutulekul pöörati tähelepanu ka sellele, et võisteldes nähakse sageli ainult kilogramme, tsentnereid ja normipäevi, unustatakse aga nende arvude taga seisvad elavad noored inimesed, nende vajadused ja

---

[31] EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 87, l. 41.
[32] Sealsamas, s.-ü. 47, l. 4.
[33] Sealsamas, s.-ü. 85, l. 4.
[34] «Noorte Hääl» nr. 218, 14. sept. 1958. a. ja nr. 228, 26. sept. 1958. a.

nõudmised. Bülletäänid, kokkutulekute ilusad sõnad ja kingitused ei kompenseeri nende elu- ja töötingimuste varjukülgi. Kui ei minda noortele appi ega aidata, eriti farmides, nende töötingimusi parandada, võib langeda tööviljakus ja väheneda noorte siirdumine tööle põllumajandusse. Pärast 1956. aastat oli vabariigi kolhoosidesse ja sovhoosidesse asunud tööle üle 2300 noore.[35] Oleks aga vale kinnitada, et kõik need noored sinna jäidki. Paljud nendest lahkusid mitmesugustel põhjustel, milleks olidki just farmides valitsevad rasked töötingimused, sest lüpsmine toimus veel peaaegu kõikjal käsitsi.

Valmistudes järgmiseks kokkutulekuks, otsustati eesrindlike ja majandi keskmiste näitajate vahelise vahe vähendamiseks pöörata rohkem tähelepanu suurt jõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimisele ja eesrindlaste kogemuste levitamisele.

Kokkutulekul otsustati valmistada juba samal suvel noorte jõududega 125 000 tonni silo. Valga kommunistlikud noored aga kutsusid sotsialistlikule võistlusele silovarumisel.

Ja algaski pingeline võistlus. Selle rinne laienes iga päevaga. Kolhoosides ja sovhoosides loodi kommunistlikest noortest ja noortest brigaade, mis hakkasid söötasid sileerima. Võetud kohustused lubati täita ÜLKNÜ 40. aastapäevaks.

Korraldati arvukalt hoogtööpäevi. Maanoortele sõitsid korduvalt appi tuhanded linnanoored. Võistlus andis häid tulemusi.

Noored varusid 167 000 tonni silo, rajasid 1500 ha kultuurrohumaid ja puhastasid võsast 2300 ha heinamaad.

Esikohale tulid selle võistluse initsiaatorid — Valga rajooni noored, kes aitasid rajooni majanditel täita silovarumise plaani 109-protsendiliselt. Teise koha vääriliseks tunnistati Viljandi rajoon, kus noored valmistasid 12 140 tonni silo, ja kolmandaks Rakvere rajoon.[36] Suurepäraseid töövõite oli igas rajoonis.

Kolhoosidest tuli esikohale Valga rajooni Kalinini-nimeline kolhoos. Mõni aasta tagasi oli see veel mahajäänud majand, 1958. aastal aga juba kiirel sammul arenev kolhoos. Kolhoosi kommunistlike noorte osa selles ei olnud sugugi väike. Kolhoosi esimeheks oli ELKNÜ Keskkomitee liige Vambola Liive. Kolmenelja aastaga tõusis selles majandis piimatoodang iga lehma kohta kahekordseks ja lihatoodang 100 ha põllundusmaa kohta enam kui kahekordseks. Toimus murrang ka komsomoliorganisatsiooni töös. 1958. aastal kasvas algorganisatsioon 12 liikmelt 21-ni.[37]

Järgmisel aastal aga selgus, et sotsialistliku võistluse senine vorm hakkab elust maha jääma. Ka tingimusi on vaja mõnevõrra uuendada, kuna, esiteks, oli paljudes kolhoosides kaotatud normi-

---

[35] EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 47, l. 1—2.
[36] «Noorte Hääl» nr. 275, 23. nov. 1958. a.
[37] «Noorte Hääl» nr. 217, 13. sept. 1958. a.

päev ning üle mindud rahalisele töötasule, teiseks, hakati suuremat tähelepanu pöörama tööde mehhaniseerimisele ja paljud kolhoosid ning sovhoosid läksid üle masinalüpsile.

Erinevalt eelmistest aastatest hakati nüüd noorte karjakasvatajate vahelise sotsialistliku võistluse paremusjärjestuse määramisel võtma aluseks saadud toodangu kogumahtu. See oli õigem, sest äratas noortes lüpsjates, noorlooma-, sea- ja linnutalitajates suuremat huvi töö parema organiseerimise, loomagruppide suurendamise ja farmitööde mehhaniseerimise vastu.

Kokkuvõttes võib öelda, et viie aasta jooksul olid vabariigi kolhoosid muutunud majanduslikult palju tugevamaks ja jõukamaks. Kolhooside saavutusi nendel aastatel iseloomustavad järgmised andmed: rahalised sissetulekud kasvasid 33,6 miljonilt rublalt 1953. aastal 73,1 miljoni rublani 1958. aastal. 1958. aastal toodeti iga elaniku kohta liha 35%, piima 26% ja mune 18% rohkem kui 1953. aastal.[38] Suured muudatused toimusid ka maa komsomoliorganisatsioonide elus. 1958. aasta märtsist kuni 1960. aasta jaanuarini võeti ÜLKNÜ ridadesse vastu 1245 noort kolhoosnikut — seega rohkem kui eelneva 4 aasta jooksul kokku. See kõneleb paljude maa komsomoliorganisatsioonide töö paranemisest ja nende autoriteedi kasvust noorte hulgas.[39]

Kolhooside ning sovhooside elu oli kõikjal muutunud. Rahvas hakkas elama paremini, jõukamalt, kultuursemalt. Võime uhkusega öelda, et Kommunistlik Noorsooühing on olnud partei abiliseks küla elu ümberkujundamisel.

3. Uudismaa kutsub

1954. aasta veebruaris toimunud NLKP Keskkomitee pleenumil otsustati asuda uudis- ja jäätmaade ülesharimisele meie maa idarajoonides. Kommunistlikud noored olid esimesed, kes vastasid sellele partei kutsele. Uudis- ja jäätmaade ülesharimine sai Kommunistlikule Noorsooühingule väga suureks ning vastutusrikkaks ülesandeks.

Sündmusrikas oli see aeg ka meie vabariigis. Komsomolikomiteedesse saabusid noortelt sajad ja sajad avaldused. Tallinnas, Tartus, Narvas, Kohtla-Järvel, Pärnus — kogu vabariigis olid noored valmis sõitma ja astuma lahingusse uute miljonite puudade vilja eest. Esimesi sõitjaid oli 200. 25. märtsil jäeti hüvasti Tallinnaga, vanade sõpradega ja alustati sõitu Tškalovi

---

[38] Nõukogude Eesti saavutusi 20 aasta jooksul, Statistiline kogumik, Tallinn 1960. a., lk. 49.

[39] EKPA, f. 31, nim. 84, s.-ü. 9, l. 47.

oblastisse, kus ootas ees avar tööpõld.[40] Kõiki soovijaid muidugi saata ei saanud, kuna noorte käsi vajas ka vabariigi põllumajandus.

Juba 1954. aasta jooksul hariti üles 17 miljonit hektarit. 1955. aasta jaanuaris aga erutas meie maa noori uus partei üleskutse — suurendada uudismaade külvipinda 28—30 miljoni hektarini. See sai kõigi komsomoliorganisatsioonide võitlusprogrammiks.

1955. aasta veebruaris, märtsis ja aprillis väljus Tallinnast mitu gruppi noori. Märtsis saabus «Noorte Hääle» toimetusele Kasahstanist vastloodud ajalehe «Pravda» nimelisest sovhoosist kiri, milles teatati, et sovhoos komplekteeritakse Eesti NSV noortest. Esimene grupp noori, kes panid aluse sovhoosi ehitamisele, oli saabunud sinna juba veebruaris. Märtsis jõudis kohale järgmine grupp. «Pravda» sovhoosi sõitis traktoriste ja autojuhte, insener-tehnilisi töötajaid, haakijaid, ehitajaid, puuseppi, müürseppi, betoonitöölisi, krohvijaid jne.

Noored, kes sõitsid «Pravda» sovhoosi, said vabariigi mitmesuguste organisatsioonide poolt kingituseks kaasa mööblit, raadiovastuvõtjaid, fotoaparaate, muusika- ning tööriistu ja ligi 6000 raamatust koosneva raamatukogu.[41]

Sovhoos loodi asustamata steppi. Noored kannatasid mehiselt välja uusasunike karmi elu esimesed katsumused.

Selle sovhoosi tulevik ei erinenud millegi poolest sadade teiste Kasahstani uute sovhooside omast. Juba 1956. aasta suvel oli sovhoosikeskuses kahe endise majakese asemel uutest majadest koosnev suur asula. Ümberringi laius 36 000 ha viljavälju. Saak oli hea, keskmiselt 15—18 tsentnerit hektarilt.[42]

Kahel esimesel aastal ei olnud viljaväljad uudismaadel nii suured ja uusasunikud tulid saagi koristamisega ise toime. 1956. aastal oli esimene tõeline lõikusaasta. 33 miljonit hektarit viljavälju ootas koristusajaks abilisi, uusasunike jõust nüüd enam ei piisanud.

Ilmus ÜLKNÜ Keskkomitee üleskutse kommunistlikele noortele ja kogu nõukogude noorsoole. «Abistagem uusasunikke saagi koristamisel!» Selle üleskutsega pöörduti otseselt ja vahetult kõigi noorte poole ning see leidis kõikjal laialdast vastukaja.

Ei möödunud kuigi palju aega, kui vabariigi noortelt oli saabunud juba üle kolme tuhande avalduse sõiduks uudismaale koristustöödele. Arutlusi ja vaidlusi noorte seas oli muidugi palju. Kaheks kuuks uudismaadele sõideti ju esimest korda. Ei osatud veel ette kujutada ei sealseid elu- ega töötingimusi. Kuid üldine meeleolu oli siiski terve ja mehine.

---

[40] «Noorte Hääl» nr. 72, 25. märtsil 1954. a.
[41] «Noorte Hääl» nr. 75, 30. märtsil 1955. a.
[42] «Noorte Hääl» nr. 190, 15. aug. 1956. a.

Esimene häda tuli sealt, kust sõiduks valmistuvad noored seda sugugi ei oodanud — sõita sai ainult 1500 noort. Järgneval kahel aastal võis sõita küll üle kahe tuhande noore, kuid avaldusi oli alati rohkem.

Kolmel suvel (1956—1958) töötasid meie noored uudismaalased Lääne-Kasahstani Akmolinski ja Kustanai oblastis.

9. juulil 1956. aastal moodustas ELKNÜ Keskkomitee büroo kaks uudismaa-abistajate löökbrigaadi ja kinnitas nende juhtkonna. I löökbrigaad koosnes kuuesajast Tallinna töölisnoorest ja II löökbrigaad üheksasajast teiste linnade töölisnoortest ning üliõpilastest.[43]

Milliste ametitega küll ei tulnud uudismaadel kokku puutuda! Tuli olla kombainer ja ta abi, traktorist, autojuht, põhukoguja, viljakuivataja ja -puhastaja, heinavedaja, silotegija, kaevumeister, müürsepp, krohvija, maaler, transporditööline, viljalaadija, veevedaja jne.

Noored ehitasid kolme aasta jooksul uudismaa sovhoosides palju mitmesuguseid tootmishooneid: garaaže, kanalaid, sigalaid jne. Kerkisid koolimajad ja elumajad. Kuulsaks sai Tartu üliõpilastest koosnev kaevumeistrite brigaad, kes 1957. aastal kaevas 8 suurt kaevu.

Tallinna Pedagoogilise Instituudi noored aga lükkasid ümber kõik kohalikud normid — 6 inimese asemel asuti heinaveole kolmekesi ja tehti päevas senise 2—3 asemel 5—6 sõitu 10—15 km kaugusele steppi heinte järele. Tööd vihuti mehemoodi ka silotegemisel. Algul töötati kohalike tavade järgi neljakesi masinal, siis kolmekesi ja lõpuks leiti, et parim moodus on töötada kahekesi. Seejuures ei võtnud ühegi 20-tsentnerise koorma mahalaadimine rohkem aega kui 4 minutit.[44]

Kui aga algas massiline viljakoristus, oli töö nii pingeline ja kiire, et iga päev tõi kaasa uusi töökangelastegusid ja suuri võite. See oli tõeline lahing vilja eest. Ööd kui päevad kostis stepist mootorimürinat, ööd kui päevad voolas viljaplatsidele kuldne nisu, ööd kui päevad töötasid noored, unustades puhkuse.

Raskusi oli kombainidega ja autotranspordiga. Suur saak ning koristustöödele asunud inimeste energia lükkasid ümber kõige julgemadki arvestused. Paljud noored võtsid oma initsiatiivil käsile vanu, rivist väljalangenud kombaine, remontisid need ning lülitusid koristustöödesse. Oma leidlikkusega paistsid silma Rakvere noored. Pärast saabumist Belinski-nimelisse sovhoosi otsustasid nad siirduda traktoribrigaadidesse, kus monteeriti äsja saabunud teraviljakombaine. Need noored mehhanisaatorid, kellele ei jätkunud tööd kombainide «S-6» monteerimisel, ei jäänud pealtvaatajaiks. Taastati vana, põllutöömasinate nimekirjast

[43] EKPA, f. 31, nim. 63, s.-ü. 3, l. 193.
[44] Meie kroonika, Tallinn 1958, lk. 90.

mahakantud kombain «S-4». Selgus, et ühel kombainil puudub ka põhukoguja. Põhukogujad aga pidid saabuma sovhoosi alles kuu aja pärast. Mida teha? Kiiresti valmistati vanadest põhukogujatest uus. Kombain võis sõita põllule.[45]

TPI üliõpilane, kommunistlik noor Jüri Kann töötas viljakoristustöödel Barsukovka asulas. Temast sai kogu asula elanike lemmik. Tema edu saladus peitus ta ennastsalgavas töös. Koos abilise Kalev Beegiga remontisid nad lühikese ajaga vana mahakantud kombaini ja asusid sellega edukalt vilja lõikama. Päikesetõusust kuni loojakuni võis näha kaht väsimatut töömeest kombaini ümber askeldamas. Juhtus sedagi, et nad mõlemad kogu öö kombaini remontisid, et hommikul saaks tööd alustada. Isegi vilunud, staažikad kombainerid võisid nendelt õppida, kuidas enne töö algust kombaini üle vaadata ja seda töö käigus hooldada.

Kui Taranovski rajooni Kalinini-nimelises kolhoosis arutati, kuidas viljakoristusel paremini kasutada ühismajandile appitulnud eesti noori, tegi grupp Räpina, Hiiumaa, Kingissepa jt. tütarlapsi ettepaneku: «Meie võtame enda hoolde viljapuhastusplatsi.» Esimees kahtles, kas nad tulevad toime, kuid siiski usaldas neid. Põldudel töötas 15 kombaini. Iga päev saabus viljapuhastusplatsile 1000 tonni vilja. Edasised tööd — puhastamine, sorteerimine ja laadimine — jäid 12 tütarlapse hooleks.[46]

Tihtipeale magas kogu kombaini meeskond paar tunnikest sealsamas põhuhunnikus, et siis jälle uuesti tööd alustada. Kaalujad aga loputasid külma veega une silmist ning jätkasid viljapuhastusplatsile saabuvate viljakoormate vastuvõtmist ning puhastatud vilja ärasaatmist.

Tallinna Pedagoogilise Instituudi üliõpilased töötasid tuulamis- ja sorteerimismasinatel ühtejärge peaaegu terve ööpäeva. Erilist öövahetust ju ei olnud — öösel töötasid seal need üliõpilased, kes päeval olid olnud kergemal tööl. Uute normide püstitamine oli tavaliseks nähtuseks. Suure tuulamismasinaga said hakkama 12 asemel 6 inimest, sorteerijaga — 5 asemel 3 inimest. Saavutati tõelisi rekordeid, töötades vahetuses välja kuni 14 normipäeva.[47]

Töötades uudismaal ilmnes paljudes noortes selliseid omadusi, mida varem ei teatud. Sageli tuli muuta juba väljakujunenud arvamust nii mõnegi inimese kohta. Tallinna Ehituskeraamika Tehase noor tööline Helgi Saar, tagasihoidlik tütarlaps, märkas, et viljalaadijate lõuna ajal jäid seisma ja ootama ka kombainid. Ta tegi laadijatele ettepaneku süüa kahes vahetuses, et töö hetkekski ei katkeks.

---

[45] «Noorte Hääl» nr. 213, 8. sept. 1957. a.
[46] «Noorte Hääl» nr. 215, 11. sept. 1957. a.
[47] Meie Kroonika, Tallinn 1958, lk. 91.

1957. aasta 25. augustil saabus Viktorovo sovhoosi IV osakonda, kus viibis koristustöödel ligi 60 TPI üliõpilast, teade, et stepis on puhkenud tulekahju. Otsekohe suundusid üliõpilased autodel steppi. Kuiv stepirohi lõõmas mitmesaja meetri laiusel rindel. Tuul kandis tuld edasi viljaväljade poole, teisest küljest aga ähvardas tuli sovhoosi heinaladu. Tegutseda tuli kiiresti ja otsustavalt. Jaguneti otsekohe gruppidesse ning rutati jooksusammul tulele piiri panema. Poolteist tundi kestis võitlus. Lõpuks tuli summutati — vili ning heinaladu olid päästetud. Kui brigaadidest väljakutsutud traktorid kohale jõudsid, olid üliõpilased tulest juba jagu saanud.[48]

Üldse oli uudismaadel väga palju tublisid noori, liiga palju selleks, et jõuaks neist kõigist kirjutada.

Juba 1956. aastal olid meie noorte töötulemused küllaltki silmapaistvad. Löökbrigaadid aitasid koristada vilja 180 000 hektarilt, rääkimata teistest töödest. Tubli töö eest autasustati 339 meie vabariigi noort ÜLKNÜ Keskkomitee rinnamärgiga «Uudismaade ülesharimise eest», 131 noorele anti komsomoli oblastikomitee ja 305 noorele kohalike rajoonikomiteede kiituskiri. Esikohal olid Tallinna üliõpilased, järgnesid Tartu töölisnoored ja üliõpilased ning Pärnu ja Narva töölisnoored.[49]

1958. aastal tulid eesti noored Kustanai oblasti uusasunikele appitõtanud noorte tööbrigaadidevahelises võistluses kolmandale kohale. Vabariigi noortebrigaad täitis töönorme keskmiselt 178,8-protsendiliselt.[50]

Uudismaade abistamine viljakoristustöödel kujunes meie kommunistlikele noortele ja noortele heaks traditsiooniks. Töö uudismaadel õpetas noori hindama ja austama tööd, võitlema raskustega, sisendas neisse kollektiivsustunnet ja optimismi. Seal sõlmiti palju uusi sõprussidemeid.

Väga oluline on ka see, et hakati armastama Kasahstani ääretuid steppe, uudismaad. Neist paikadest hakati kõnelema teisiti, peremehetundega. Sõit uudismaadele kujunes pingsa töö kõrval ka vaheldusrikkaks reisiks. Saadi näha palju uut ja huvitavat, õpiti lähemalt tundma osakest meie suurest kodumaast.

Sõlmitud sõprussidemed, uued muljed ja elamused, mis rikastasid noori uudismaal, jäävad püsima kauaks. Ja nende töö, nende kordaminekud kõnelevad meie noorsoo mehisusest ning patriotismist.

---

[48] «Noorte Hääl» nr. 208, 3. sept. 1957. a.

[49] EKPA, f. 31, nim. 63, s.-ü. 4, l. 65; «Noorte Hääl» nr. 264, 11. nov. 1956. a.

[50] «Noorte Hääl» nr. 217, 13. sept. 1958. a.

4. Festival

Kõikjal kõneldi alles Varssavis toimunud ülemaailmsest noorsoo- ja üliõpilasfestivalist, kui juba levis uus erutav teade: järgmine festival toimub Moskvas.

See teade kutsus esile soovi teha midagi suurt, meeldejäävat, et Moskva festival näitaks kogu maailma noortele, kuidas elavad nõukogude noored ning kuidas nad hindavad tõelist sõprust ja rahu.

I Eesti NSV noorsoo- ja üliõpilasfestivali läbiviimise mõte tekkis juba 1955. aastal ning leidis lõpliku kinnituse ELKNÜ VIII kongressil, kus kiideti heaks Kilingi-Nõmme, Võru, Paide, Narva, Kohtla-Järve jt. rajoonide ning linnade kommunistlike noorte algatus. Otsustati 1956. aastal viia läbi asutuste, ettevõtete, organisatsioonide, koolide, rajoonide ning linnade festivalid ja 1957. aasta suvel vabariiklik festival.

See uudne üritus äratas kõikjal tähelepanu, pani mõtlema, sest puudusid veel kogemused ja mõnel skeptikul ka usk ürituse heasse kordaminekusse. Erandiks olid Kiviõli rajooni kommunistlikud noored ja noored, kes viisid oma rajooni esimese festivali läbi juba 1955. aasta suvel ja hakkasid nüüd valmistuma teiseks festivaliks.

Tallinnas 1956. aasta veebruaris toimunud linna komsomoliaktiivi koosolekul äratas kõige rohkem huvi ja elevust Keskrajooni komitee sekretäri V. Renzeri jutustus Leningradi noorsoofestivalist, mis oli toimunud eelmisel suvel. Elevus aga tõusis haripunkti, kui kõnetooli astus Mererajooni komitee sekretär D. Bruns. Ta oli jõudnud oma rajooni esindajatega vaheajal korraldada lühikese nõupidamise ning esitas nüüd tribüünilt selle tulemuse. Mererajoon otsustas juba järgmisel päeval moodustada festivali organiseerimiskomitee, viia läbi pühapäevakuid vanametalli kogumiseks ja saadud raha anda festivali fondi. D. Bruns kutsus Mererajooni kommunistlike noorte nimel kalininlasi asuma omavahelisse vanametalli kogumise võistlusse. Võistlusse olid valmis lülituma ka Keskrajooni ja Nõmme noored.

See oli algus, mis näitas, et Tallinna noored asusid täie innu ja õhinaga ette valmistama ülelinnalist noorsoofestivali.[51]

Ettevalmistused festivaliks tõid kaasa palju huvitavat tegevust ja elevust. Juba kohalike organiseerimiskomiteede moodustamine ja festivali juhendi läbiarutamine näitas noorte aktiivsust kõigi festivaliga seotud küsimuste lahendamisel.

Komsomoliorganisatsioonide algatusel ehitati festivaliks ettevalmistuse käigus staadione, spordiväljakuid, kõlakodasid rohkem kui kunagi varem, rajati puhkeparke, istutati puid ja lilli.

---

[51] «Noorte Hääl» nr. 29, 3. veebr. 1956. a.

Vist mitte kunagi varem ei olnud noored teinud nii palju ettepanekuid, nii palju huvitavaid plaane.

«Teeme ise!» ütlesid paljud Narva noored, kui juttu oli mingist festivaliks ettevalmistuse käigus vajalikust tööst või üritusest. Teha aga oli väga palju. Otsustati anda Hermanni kindlusele uus nägu, püstitada sinna 1000 kohaga suveteater, rajada linnas uusi alleesid. Leninliku komsomoli skvääri poolt hakkas õhtuti kostma labidate kõlinat ja kirkahoope, kõlas laulu, naeru ning naljatusi. Igal õhtul pärast tööpäeva lõppu tulid siia noored vabrikuist, ehitustelt ja asutustest. Endine hooletussejäetud ja korrastamata ala Hermanni kindluse naabruses vabanes kividest ja muust prahist. Siia tekkisid sirged teed, purskkaev ja betoneeritud väljak suure lavaga. 6000 Narva noort tegid ühistöö korras linnale uue nägusa kontserdiväljaku, mis nimetati eelseisva pidupäeva auks festivali estraadiks.[52] Loodi kommunistlikest noortest koosnevad lillekasvatajate brigaadid.

Otepää linnas ja kogu rajoonis puudusid head korvpalli- ja tenniseväljakud. Vähe oli väljakuid ka võrkpallimänguks ja kergejõustiku harrastamiseks, rääkimata staadionidest. Linna kommunistlike noorte aktiiv otsustas ühisel jõul asuda spordiehitusi rajama. Kõige ulatuslikumaks tööks oli Komsomoli-nimelise kompleksspordiväljaku väljaehitamine. Põhilistele töödele kulutati 5 kuud, kusjuures iga päev töötas kuni 40 inimest. Noorte kõrval võtsid väljaku rajamisest aktiivselt osa ka vanemad töötajad. Noored töötasid kompleksväljaku rajamisel kokku ligi 11 000 tundi.[53]

Ühiskondlike jõududega ehitati Vändras suur tantsupõrand, puhkepargid valmisid Nelijärvel ja Tallinnas Kalinini rajoonis. TRÜ üliõpilased ehitasid ühiskondlikus korras suurepärase staadioni ja spordihoone.[54] Suure töö tegid ära ka Tapa rajooni noored. Ühiskondlikus korras kohandasid nad Sadulamäe noorte alaliseks pidustuste kohaks, ehitasid sinna trepid, kiige, tantsuväljaku 300 inimesele, orkestriruumi, pingid 1000 inimesele, paadisilla jne.[55]

Noored panid suurt rõhku rahvamajade, elamute ning linnade ümbruse korrastamisele ja kaunistamisele. Nende initsiatiivil viidi läbi ülerajoonilisi ja ülelinnalisi kodukaunistamise hoogtööpäevakuid. Istutati tuhandeid lilli, marjapõõsaid, vilja- ja ilupuid, rahvamajade juurde ehitati kiikesid ja rajati suveks tantsuväljakuid, kus oleks võimalik korraldada vabaõhupidusid.

Lõpuks saabuski kätte rajoonide ja linnade festivalipidustuste avapäev — 1956. aasta 23. juuni. Sel päeval heiskasid festivalilipud kümnete rajoonide noored. Kõikjal üle vabariigi — Musta-

[52] «Noorte Hääl» nr. 206, 2. sept. 1956. a.
[53] Õpime kogemustest, Tallinn 1958, lk. 8—9.
[54] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 9.
[55] EKPA, f. 31, nim. 63, s.-ü. 2, l. 76.

mäel, Viljandi lossimägedes, Otepää lähedal Pühajärve kaldal, Nelijärvel ja mujal helisesid laulud, keerlesid tantsupaarid ja pragisesid jaanituled.

Festivalipidustused aitasid tugevdada vabariigi komsomoliorganisatsiooni sidemeid vennasvabariikide noortega, parandada meie noorsoo kasvatamist internatsionalismi ja rahvaste sõpruse vaimus. Enamus rajoonide komsomoliorganisatsioone vahetas delegatsioone Läti ja Leedu NSV ning Leningradiga. ELKNÜ Keskkomitee kutsel viibis meil külas 24 delegatsiooni vennasvabariikidest.[56]

Eriti märkimisväärseks ürituseks noorte sõprussidemete tugevdamisel oli 1956. aasta juuli alguses toimunud I üleliiduline üliõpilasnoorsoo laulupidu Tartus. Tartusse saabusid Leningradi, Kiievi, Minski, Kaunase, Vilniuse, Petrozavodski, Riia ja Tallinna kõrgemate õppeasutuste kunstilise isetegevuse kollektiivid.

7. juuli õhtul lõid loitma tõrvikute helekollased leegid. Mitme tuhande üliõpilase rühikad kolonnid liikusid läbi linna Toomeoru poole.

Toomeorus süttis paljudest tõrvikutest läidetud sõprustuli. Algasid pidustused.

Tartlaste rivi piiras tänavaid ka järgmisel päeval, kui taas noored laulupeolised mööda marssisid. Sõpruslaul kõlas sel päeval tervelt 9 tunni kestel. Rohkem kui 25 000 esineja ja laulusõbra üksmeelne hinnang oli: üliõpilaste laulupidu peab muutuma traditsiooniks.[57]

Ja tõesti, juba 2 aasta pärast kohtusid noored Riias, laulupeoliste arv aga oli siis juba kaks korda suurem.

1956. aasta septembri alguses toimunud ELKNÜ Keskkomitee III pleenumil arutati I vabariiklikuks noorsoofestivaliks ettevalmistamist. Selleks ajaks olid vabariigi 41 rajoonis ning linnas festivalid juba toimunud. Kokkuvõtted näitasid, et kõikjal oli kasvanud noorte aktiivsus, elavnenud komsomoli-algorganisatsioonide töö. Oli osutatud tõsist abi kultuuri- ning rahvamajadele. Kunstiline isetegevus oli muutunud veelgi massilisemaks. Aastaga loodi üle 70 uue tantsukollektiivi, 130 näiteringi ning 65 orkestrit.[58]

Festivali ettevalmistuste ajal aktiviseerus noorte kirjanduslik ja muusikaline omalooming. Väga paljudes rajoonides organiseeriti konkursse festivalile pühendatud laulutekstide ja -viiside saamiseks. Selgitati välja parimad noorsoofestivali märgi ja embleemi kavandid. Eriti tuleb siin esile tõsta Viljandi ja Narva noori. Narva festivalimärk oli üks paremaid.

---

[56] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 22.
[57] «Noorte Hääl» nr. 159, 10. juulil 1956. a.
[58] EKPA, f. 31, nim. 63, s.-ü. 2, l. 72—74.

Festivaliürituste hoog ei vaibunud. 1956. aasta oktoobris korraldasid tartlased festivalinädala huvitavate ürituste, kontsertide ja temaatiliste õhtutega. Pidustustest võtsid osa noorsoodelegatsioonid Läti, Leedu ja Moldaavia NSV-st ning kangelaslinnast Leningradist, samuti meie vabariigi linnadest ja rajoonidest.[59]

Parimate isetegevuskollektiivide ja üksikesinejate väljaselgitamine käis kõikjal üle vabariigi peaaegu kuni I vabariikliku festivali alguseni.

Noorsoofestivali loomingulised konkursid lõppesid 1957. aasta mais. Selgusid parimad noorte autorite teosed kirjanduses, heliloomingus, kujutavas ja tarbekunstis. Mitte ühelegi varasemale konkursile ei olnud esitatud nii palju töid, seejuures valdavas enamuses noortelt algajatelt autoritelt. Kokku saabus üle 1500 mitmesuguse teose. Fotokonkursile saadeti üle 1000 foto.

Loomingulised konkursid andsid kõigil aladel silmapaistvaid töid ja selgitasid välja rea uusi noori võimekaid autoreid.

Konkursside žürii ettepanekul premeeriti 48 ja märgiti ära 56 parimat tööd.

Häid tulemusi andis muusikakonkurss. Premeeriti 17 tööd. Parimateks tunnistati V. Tormise «Avamäng sümfooniaorkestrile», Ü. Vinteri kantaat «Kevadele», H. Otsa marss «Noored matkajad», H. Lemmiku «Rondo» ja mitmed G. Podelski, V. Ojakääru ning V. Lipandi laulud.

Kirjanduskonkursil anti festivali laureaadi nimetus rea luuletuste eest V. Beekmanile.

Maalikunstis olid parimad E. Allsalu, L. Muuga ja R. Raamatu tööd.[60]

Lõpuks saabus festivali avapäev. 1957. aasta 17. juuniks oli Tallinna saabunud tuhandeid festivalist osavõtjaid ja külalisi. Palju tuli külalisi vennasvabariikidest.

Festivali kunstilised konkursid kestsid 4 päeva. Selle aja jooksul toimusid seitsmes Tallinna suuremas klubis ja saalis hommikust õhtuni kunstilise isetegevuse kollektiivide võistlused. Sellele koormusele lisandusid veel ühendatud kooride, orkestrite, rahvatantsurühmade ja võimlemisrühmade eelproovid staadionidel, Toompea nõlval, Harjumäel ning Lauluväljakul. Isetegevuskollektiivid andsid samaaegselt veel ka 52 šefluskontserti.[61]

Festivalikonkursside ettekannete kunstiline tase oli hea. Üldse võttis kunstilistest konkurssidest osa 45 koori, 86 rahvatantsurühma, 30 üksikesinejat, 106 vokaalansamblit, 55 akrobaatika- ja kunstilise võimlemise rühma, 44 orkestrit, 112 lauljat, 66 dekla-

---

[59] Ülesmäge, lk. 154.

[60] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 26; «Noorte Hääl» nr. 123, 26. mail 1957. a.

[61] «Noorte Hääl» nr. 145, 21. juunil 1957. a.

maatorit jne. Need olid noored isetegevuskollektiivid ja noored isetegevuslased.[62]

Kauaks jääb meelde rahu ja sõpruse rongkäik ning ainulaadne karneval, see entusiasm ja nooruslik tuli, millest olid kantud kõik festivalipäevad.

ELKNÜ Keskkomitee otsustas anda kolonnide kaunistamise eest linnade osas I koha Tallinna ja Narva noorte kolonnidele, II koha Pärnu linna kolonnile ja III koha Kohtla-Järve kolonnile.

Ka rajoonide noored olid leidlikult oma kolonne kaunistanud. Parimaks tunnistati Otepää, järgnesid Tartu, Jõhvi ja Orissaare noorte kolonnid.[63]

Festivalipidustused olid seljataga. Pinge ajutiselt langes, kuid mitte kauaks. Ees ootas uus suursündmus — VI Ülemaailmne noorsoo- ja üliõpilasfestival, mis avati Moskvas 28. juulil. Vabariiklikust festivalist võttis osa 15 453 kommunistlikku noort ja noort. Nende hulgast valiti välja parimad meie vabariigi delegatsiooni koosseisu. Delegatsioon koosnes 220 esindajast. Peale selle said 400 noort võimaluse sõita festivalile turistidena, need olid noored põllumajanduse ja tööstuse eesrindlased, üliõpilased ja ühiskondliku töö aktivistid.[64]

Vabariikliku festivali laureaadid esinesid edukalt ka Moskvas üleliidulistel kohtumistel, võites 17 kuld-, 6 hõbe- ja 4 pronksmedalit. Neli kollektiivi — Tartu üliõpilasmeeskoor, noorte estraadiansambel, Riikliku Akadeemilise Meeskoori vokaalansambel ja Tartu Riikliku Ülikooli rahvakunstiansambel tulid aga VI Ülemaailmse noorsoofestivali laureaatideks.[65]

Festival andis kommunistlikele noortele rikkalikke organiseerimistöö kogemusi, uusi tugevaid isetegevuskollektiive, häid organisaatoreid ja isetegevuslasi, uusi aktiviste. See tulemus oli kõige väärtuslikum.

Siiski tuleb tunnistada, et suurte ürituste läbiviimise kogemuste puudumine andis end nii mõnigi kord tunda. Komsomoliorganisatsioonide töö jäi festivali ettevalmistuste ajal sageli ühekülgseks. Osa komsomoliorganisatsioone sukeldus festivaliüritustesse, unustades või pidades siseorganisatsioonilist tööd teisejärguliseks ülesandeks. Pärast festivalipidustuste lõppemist avastasid mitmedki komsomoli rajoonikomiteed, et muu töö on soikunud ja kogu tähelepanu tuleb nüüd pöörata tekkinud tühimike likvideerimisele.

Üldiselt aga näitas festivali edukas läbiviimine, et komsomolile võib ka tulevikus usaldada selliseid suuri ja masse haaravaid üritusi.

---

[62] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 29.
[63] «Noorte Hääl» nr. 148, 25. juunil 1957. a.
[64] EKPA, f. 31, nim. 65, s.-ü. 4, l. 16.
[65] Sealsamas, l. 19.

5. Komsomoli löökehitusel

Narva hüdroelektrijaama alles ehitati, kui sealsamas lähedal asuvates Soldino laantes algas tulevase soojuselektrijaama ehitusplatsi planeerimine ja pinnase uurimine.

Uus planeeritav elektrijaam sai nimeks Balti Soojuselektrijaam. Selle ehitamist alustati vastavalt NLKP XX kongressi direktiividele.

Nimetus «Balti Soojuselektrijaam» ei ole juhuslikult leitud. Jaam varustab elektrienergiaga Eesti NSV-d, Leningradi ja Läti ning Leedu NSV-d.

600 000-kilovatise võimsusega elektrijaam pidi valmima 1962. aasta lõpuks.

Soojuselektrijaama suured mõõtmed eeldasid ka suurt tööde mahtu. Peakorpus pidi tulema 360 m pikk, 76,5 m lai ja 46 m kõrge. Vaja oli teha ligi 5 miljonit kuupmeetrit mullatöid, paigaldada 110 tuhat kuupmeetrit betooni ja raudbetooni. Tuli rajada 20 kilomeetrit raudteed ja 10 kilomeetrit maanteed. Tehniline veevarustus, kaasa arvatud juurde- ja äravoolukanalid, pidi ulatuma 12 kilomeetrini.[66]

Need ulatuslikud tööd nõudsid ka ehitajate kollektiivilt suuri pingutusi.

Balti Soojuselektrijaama rajamine oli üldrahvalik ülesanne. Sellest võtsid osa sajad tehasekollektiivid kogu Nõukogudemaal, varustades ehitust masinate, seadmete, materjalide ning detailidega.

Nagu kõikjal suurehitustel, asusid ka siin ehitajate esiridadesse noored.

ELKNÜ kuulutas Balti Soojuselektrijaama komsomoli löökehituseks. Meie vabariigi suurehitus võeti saja esmajärjekorras püstitatava tähtsama seitseaastaku objekti hulka, mis olid Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu šefluse all.

Balti Soojuselektrijaam ei olnud nendel aastatel ainus komsomoliehitus vabariigis. Paralleelselt käis sama hoogne töö ka teistel komsomoli löökehitustel, nagu tsementitehase «Punane Kunda» ja Kohtla-Järve ning Kiviõli põlevkivitöötlemise kombinaatide uute tsehhide ehitamisel. Kõikide nende löökehituste tähtsus oli suur, kuid antud artiklis vaatleme siiski vaid Balti Soojuselektrijaama esimese järgu ehitamist, kuna siin kajastuvad komsomoli löökehitustele iseloomulikud jooned eriti ilmekalt.

Balti Soojuselektrijaama ehitust võib nimetada rahvaste sõpruse löökehituseks, kuna kõrvuti eestlastega töötas seal ukrainlasi, venelasi, lätlasi, soomlasi, valgevenelasi, leedulasi ja veel teistegi rahvuste esindajaid. Ehitustöödest võttis osa ka rah-

[66] «Noorte Hääl» nr. 261, 4. nov. 1958. a. ja nr. 257, 31. okt. 1959. a.

vademokraatiamaade üliõpilasi. Kõik need erinevatest rahvustest noormehed ja neiud elasid ja töötasid ühise sõbraliku perena.

Nad ei tulnud ehitusele ühel ja samal ajal, ka nende ettevalmistus oli erinev. Ühed olid juba kogenud ehitajad, kelle käte all olid valminud elektrijaamad Volgal, Dnepril, Uraalis, Leedus või Narva jõel, teised tulid siia alles koolipingist või pärast demobiliseerimist Nõukogude armeest. Ühed saabusid ehitusele komsomoli lähetuskirjaga, teised aga oma algatusel, iseseisvalt. Kõiki neid aga sidus ühine töö.

1958. aasta sügisel arutasid ehitajad NLKP XXI kongressi auks võetavaid kohustusi. Soojuselektrijaama noored ehitajad, neid oli aga üle poole kogu kollektiivist, kaalusid oma võimalusi ja otsustasid lühendada ehituse tähtaega ühe aasta võrra ning lasta esimene järk, kaks katelt ja turbiin, käiku 1959. aasta 7. novembriks.[67]

Kohustus oli tõsine, kuid löökehituse noored ehitajad teadsid, et neid toetab ja abistab terve Kommunistlik Noorsooühing. Ülesanne oli aga sellest hoolimata väga vastutusrikas. Selle lahendamiseks oli vaja suurt operatiivsust ja algatusvõimet.

Tõsi, Balti Soojuselektrijaam ei olnud esimene kommunistlike noorte lööktööobjekt vabariigis. Näiteks 1955. aastal kuulutati kommunistlike noorte ja noorte lööktööobjektiks Lasnamäe monteeritavate raudbetoonkonstruktsioonide tehase ehitus, mis valmis 1956. aastal. Kuid seni olid löökehitused olnud siiski väiksemamõõtmelised.

Millest alata? Selline küsimus kerkis nüüd Balti Soojuselektrijaama ehitavate noorte ja komsomoliaktiivi ette. Otsustati kasutada Dnepropetrovski kommunistlike noorte kogemusi kõrgahjude ehitamisel. Saadeti oma esindajad Dnepropetrovski, kus alustas tööd komsomoli kõrgahi. Sealt saadi palju kogemusi.

Ukrainlaste eeskujul loodi ehitusel komsomoli signaalstaap. Igasse jaoskonda loodi komsomoli kontrollpostid. Signaalstaabi ja kontrollpostide koosseisu valiti parimad komsomoliaktivistid.

Nende ülesandeks jäi puuduste ja kitsaskohtade väljaselgitamine ehitusel.

Signaalid hakkasid saabuma viivitamatult. Need olid väga erinevad: ühes kohas seisavad veoautod, teises buldooserid, kolmandas lõigus ei anta õigel ajal ette betooni.

Staap kogunes igal laupäeval täies koosseisus, et teha kokkuvõtteid nädala tööst. Staap ja kontrollpostid pöördusid iga signaali puhul viivitamata ehituse jaoskondade ja ehituse juhtkonna poole. Enamikule nendest reageeriti kohe, võeti tarvitusele kõik abinõud puuduste likvideerimiseks.

---

[67] EKPA, f. 31, nim. 74, s.-ü. 4, l. 3.

Noored ehitajad hakkasid sellest ajast peale tundma ennast ehituse peremeestena ja tõelist vastutust kogu ehitustööde käigu eest.

ELKNÜ Keskkomitee otsusega loodi ehitusel ka Vabariiklik Komsomolistaap eesotsas ELKNÜ Narva Linnakomitee sekretäri L. Šisoviga.

Tekkisid tihedad sidemed paljude liiduvabariikide linnade ja tehaste kommunistlike noortega. Paljudel juhtudel tuli Vabariiklikul Komsomolistaabil seadmete ja materjalide õigeaegseks hankimiseks saata kirju ja telegramme tellimusi täitvatele töös-tusettevõtetele.

Näiteks varustas Pikalevo tsementitehas ehitust ebaühtlaselt tsemendiga, mistõttu ehitusel tekkis tõsiseid raskusi. Balti Soojuselektrijaama ehituse Vabariikliku Komsomolistaabi ülem L. Šisov saatis otsekohe telegrammi tsementitehase direktorile. Üheaegselt läkitati telegramm ka Leningradi noorsooajalehe «Smena» toimetusele, kellelt paluti kaasabi ehituse vajaduste täitmisel. Peagi saabus vastus, milles teatati, et tsement on juba teele saadetud.

Staabi liikmed sõitsid sageli ka ise tehastesse, et kohapeal kiirendada tellitud seadmete ja varustuse väljasaatmist.

Väga suurt abi osutas soojuselektrijaama ehitajatele Leningradi oblasti komsomoliorganisatsioon. Kommunistlikud noored võtsid võimsate turbiinide, generaatorite ja muude seadmete valmistamise oma pideva kontrolli alla.

1958. aasta septembris võttis ELKNÜ Keskkomitee büroo vastu otsuse rajoonide ja linnade komsomoliorganisatsioonide šeflustöö tugevdamisest löökehituse üle. Vabariigi suuremad komsomoliorganisatsioonid kinnistati ehituse jaoskondade šeffideks.[68]

Tunnustust väärivad siin taas Narva noored, kes abistasid kõige rohkem ehitajaid. Korraldati palju hoogtööpäevakuid, oldi abiks sotsialistliku võistluse organiseerimisel, ehitajate elu-olustikuliste küsimuste lahendamisel jne.

Šeflustöös oli ka varjukülgi. Osa komsomoli rajoonikomiteesid asus kõrvalseisja positsioonile ja piirdus ainult oma esindaja saatmisega ehitusele.

Noori suunati ehitusele nii alalisele kui ka ajutisele tööle. Viimasel juhul säilitati neile töökoht endises ettevõttes või asutuses. Noorte suunamisel ehitusele tegid mõned komsomoli rajoonikomiteed suuri vigu, lubades noortele kõrget töötasu ega hoiatanud neid raskuste eest. Sellise pealiskaudse valiku tulemusena sattus ehitusele ka juhuslikke inimesi, keda huvitas vaid kerge teenistus. Ehitus vajas palju müüritöölisi, krohvijaid, maalreid, betoneerijaid ja lihttöölisi. Kerge teenistuse otsijad

[68] EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 87, l. 244—245.

aga ei leppinud igasuguse tööga, neid kohutasid raskused ja nad esitasid mõne aja pärast lahkumisavalduse.[69]

Raskusi oli ehitusel aga palju. Tihtipeale jättis organiseerimistöö soovida, ka elukondlikus osas polnud alati kõik korras. Enamus noori sai sellest kõigest õigesti aru ja asus võitlusse puuduste vastu. Need noored ei tahtnud lahkuda ehituselt enne, kui näevad oma töö tulemusi.

Ehitus võib uhke olla paljudele suurepärastele noormeestele ja neidudele, kes tulid siia komsomoli lähetuskirjadega ning leidsid siin oma tõelise koha elus.

Aare Järvik saabus ehitusele pärast Nõukogude armeest demobiliseerimist. Ehitusel tehti talle ettepanek asuda tööle buldooserile S-80. Masin oli vana. Järvik õppis buldooserit kiiresti ja põhjalikult tundma. Algul pidas ta sammu teiste buldooserijuhtidega, hiljem aga läks ka kõige kogenumatest ette.

Kui noorel buldooserijuhil murdus käeluu, ei läbenud ta haiglas lamada. Läks tagasi tööle ja õppis buldooserit juhtima ühe käega. See ei olnud kangelase mängimine. Teda huvitas lihtsalt tema töö.

1958. aasta detsembris juhtus ehitusel avarii. Väga vastutusrikkaks kohaks oli paesesse pinnasesse vagunikallutaja süvendi rajamine. Selle põhjas töötas ekskavaator. Süvend täitus aga pidevalt põhjaveega, mida kolm võimsat tsentrifugaalpumpa kogu ööpäeva sealt välja pumpasid.

Ühes öises vahetuses langesid pumbad üksteise järel rivist välja. Tagavarapumbal aga rebis tugev veesurve ära vooliku ja imitoru ning paiskas need süvendi põhja. Vesi hakkas silmanähtavalt tõusma.

Esimeseks ülesandeks oli imitoru ja voolik süvendi põhjast välja tuua. Iga minut oli kallis. Inimeste riided jäätusid. Kõik pingutused imitoru pootshaakide, ritvade ja terastraadi abil kätte saada olid aga asjatud. Vesi tõusis juba nii kõrgele, et mattis ekskavaatori.

Jäi ainult üks väljapääs — keevitada kokku uus imitoru. Inimesed kaotasid aja mõiste, ei hoolinud külmast ja unustasid ka väsimuse, kuigi avarii algusest oli möödunud juba palju ärevaid tunde.

Lõpuks oli uus imitoru valmis ja kohale asetatud. Pumbad alustasid tööd ning vesi hakkas aeglaselt, kuid kindlalt alanema.[70]

Ei saa mööda minna ka montaažitöölistest, keevitajatest, kes töötasid suurtes kõrgustes. Sõltus ju nendest peaaegu kogu ehituse töörütm. Ka pilvistel öödel võis kõrgel peakorpuse karkasside vahel märgata tähekeste vilkumist. Need olid keevitajad.

---

[69] EKPA, f. 31, nim. 74, s.-ü. 4, l. 25.

[70] Elada, töötada ja õppida kommunistlikult, Tallinn 1959, lk. 111—114.

Erilise soojusega kõneldi ehitusel montaažitöölisest Viktor Žgunist.

Kord, kui montaažitöölised kohmakaid ja raskeid talasid kinnitasid ja ettenähtud kohale upitasid, hakkasid raudbetoonkonstruktsioonid kattuma õhukese jääkirmega. Töölised ühendasid tala ühe otsa armatuuriga. Nüüd tuli minna 38 meetri kõrgusel õõtsuva 9-meetrise tala teise otsa juurde. Kiilasjääga tundus see teekond peaaegu võimatu. Viktor Žgun aga tegi seda kergelt ja vabalt. Isegi ohtudega harjunud montaažitöölised tardusid hetkeks. Nemad teadsid kõige paremini, kui suurt tahtejõudu on vaja selleks, et teha seda säärase ilmaga.

1959. aastal kõige vastutusrikkamates ehitusjaoskondades pinge kasvas. Kasvas ühtlasi ka komsomoli osatähtsus ehitusel. Tugevdati signaalstaabi koosseisu, viidi regulaarselt läbi kontrollretki tööaja maksimaalse kasutamise kontrollimiseks õhtuses ja öises vahetuses. Ehitusel organiseeriti üle 20 signaalposti. Üksnes 1959. aastal lasti välja üle 300 signaal- ja välklehe, kus piitsutati puudusi töö organiseerimises ja ebamajanduslikkust ning populariseeriti parimate brigaadide töökogemusi. Vabariiklik Komsomolistaap saatis tehastele, mis varustasid ehitust materjalidega, üle 70 kirja ja telegrammi. 12 korral sõitsid komsomolistaabi liikmed tehastesse, et kiirendada vajalike seadmete väljasaatmist.[71]

Kõik see andis tulemusi.

Esimene suur töövõit saabus 15. septembril 1959. aastal. Sel päeval lasti käiku kolme kilomeetri pikkune juurdevoolukanal, mis ühendab elektrijaama peakorpust Narva merega. «Suurvesi», nagu juurdevoolukanalis voolavat vett kutsuti, tuletas nüüd iga minut meelde, et on vaja kiirendada töid ka äravoolukanalil.

See töölõik oli aga mõnevõrra keerulisem. Kanali projekti muudeti. Seda hakati laiendama ja varem väljavõetud pinnas segas nüüd tööd. Sügisel valmistas ehitajatele palju meelehärmi ka põhjavesi. Kanal tuli panna raudbetoonist rüüsse, päevi jäi aga järjest vähemaks. Vaatamata kõigile takistustele saabus 1. oktoobril võit. 750 meetrit kinnist äravoolukanalit jäi seljataha.[72]

Soojuselektrijaama ilme muutus iga päevaga. Tööletulijad võisid igal hommikul märgata ehitusel midagi uut.

18. oktoobril valitses soojusjaamas järjekordselt elevus. Töö käis ehitusel sama pingeliselt nagu ikka, ent kui varem kõrgusid ehituse kohal 150-meetrised korstnad vaikivatena ja mahajäetutena, siis nüüd oli ühte nendest tulnud elu. Peakorpuse kohal seisid valged aurupilved.[73]

[71] «Noorte Hääl» nr. 262, 6. nov. 1959. a.
[72] «Молодежь Эстонии» nr. 196, 6. okt. 1959. a.
[73] «Молодежь Эстонии» nr. 206, 20. okt. 1959. a.

Unustamatuks päevaks ehitajatele oli ka 4. november 1959. aastal. Kolmkümmend kuud tuli visalt, jõudu säästmata võidelda, et oktoobripühadeks panna tiirlema esimese turbiini võll.

Otsustav hetk oli käes. Õlipumbad pandi tööle. Vaakuummeetri osuti värises 200 lähedal. Kuiv aurujuga vuhises õhku. Aurusurve katlas hakkas tõusma. Brigadir I. Petrušin avas vähehaaval aurutorustiku siibri. Kontrollklapid liikusid... Aur tungis turbiini. Auru lisati üsna ettevaatlikult, sest metallhiiglast on enne tarvis soojendada. Kõiki valdas ootusärevus.

Kell 13.45 saabus hetk, mil aur tungis turbiini... Ärevad ooteminutid... Aurusurve ja temperatuur olid normaalsed. Siis sai turbiinirootor tõuke ja hakkas vähehaaval pöörlema. Esimene turbiin läks käima! Kommunistlikud noored võisid raporteerida: «Kohustus on täidetud!»

Vabariiklik Komsomolistaap tegi kokkuvõtteid sotsialistlikust võistlusest esimese turbiini käikulaskmise eelsel perioodil. ELKNÜ Keskkomitee rändpunalipp otsustati anda I. Petrušini noortebrigaadile. Selle brigaadi noored monteerijad näitasid üles tõelist kangelaslikkust. Esimese turbiini käivitamise eelsel nädalal olid nad oma tööpostil 5 ööpäeva järjest.

Samal päeval saabus ELKNÜ Keskkomiteele telegramm järgmise tekstiga: «Komsomoli löökehituse — Balti Soojuselektrijaama ehituse juhtkond ja ühiskondlikud organisatsioonid avaldavad sügavat tänu Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomiteele, kõigile kommunistlikele noortele, noormeestele ja neidudele, rajoonide ja linnade noortele töölistele, vabariigi kõrgemate õppeasutuste üliõpilastele, kes võtsid aktiivselt osa Balti Soojuselektrijaama ehitamisest.[74]

Balti Soojuselektrijaama ehituse juhtkond ja kogu kollektiiv avaldas kindlat veendumust, et elektrijaama komsomoli löökehituseks kuulutamine ja vabariigi komsomoliorganisatsiooni šeflus selle üle oli üheks peamiseks teguriks, mis kindlustas võetud kohustuse täitmise.

Elektrijaama ehitamise kõige kibedamatel päevadel aitasid palju kaasa TRÜ, TPI ja Leningradi Tehnoloogilise Instituudi üliõpilased. 800 üliõpilast ei kohkunud suvevaheajal tagasi ka kõige raskemast tööst.

Esimene järk oli aga alles esimeseks sammuks Balti Soojuselektrijaama rajamisel. Nüüd on sellest möödunud juba palju aastaid. Kõigi nende aastate jooksul saavutasid noored ehitajad pingelises töös ühe võidu teise järel. Löökehitus on nüüd lõplikult valminud. See aga ei tähenda tööde lõppu komsomoli löökehitusel Narva lähistel. Paljud noored Balti Soojuselektrijaama ehitajad sidusid juba 1964. aasta juulis oma tuleviku uue hiig-

[74] «Noorte Hääl» nr. 261, 5. nov. 1959. a.

lasega naabruses — Eesti Soojuselektrijaamaga, mis oma võimsuselt ja tööde mahult on eelmisest veelgi suurem.

Nii peabki olema. Järjest julgemaks ja laiemaks muutub meie komsomoli tegude haare, suuremaks tema jõud ja kogemused.

*

Käesolevas artiklis on antud lühike ülevaade Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu tegevusest komsomolitöö aktiviseerimisel ja uute traditsioonide loomisel aastatel 1954—1958.

Iga uus aasta lisab Kommunistliku Noorsooühingu ajalukku palju häid tegusid. 1963. aastal pandi vabariigis alus veel ühele traditsioonile — laste kevadpäevadele. See pidupäev sümboliseerib õnnelikku lapsepõlve ja üldsuse hoolitsust kasvava põlvkonna eest. Tuleb toetada ka Narva kommunistlike noorte algatust, kes hakkasid pidulikult tähistama noore vahetuse astumist töölisklassi ridadesse.

Vabariigi komsomoliorganisatsiooni viimaste aastate töökogemused on näidanud, et edu noorsoo kommunistlikul kasvatamisel sõltub olulisel määral sellest, kuidas me oskame vastandada vanadele kommetele ning vaadetele meie ellusuhtumise, samuti uusi nõukogulikke traditsioone.

Traditsioonid ei ole seotud ainult minevikuga. Kõik need ülesanded, mille lahendamisega tegelevad komsomoliorganisatsioonid oma igapäevases töös, on heaks materjaliks heade, püsivate traditsioonide loomisel.

SISUKORD

Saateks. *K. Siilivask* 5

Vana kaardiväe jälgedes. *K. Martinson* 11

Noorsoo võitluse eesotsas. *V. Väljaots* 41

EKNÜ 1924. a. detsembri ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel. *A. Sunila* 74

Võitlus jätkub. *K. Martinson* 85

Uut elu rajamas. *K. Siilivask* 122

Eesti kommunistlikud noored Suures Isamaasõjas. *P. Larin* 133

Tööka argipäeva kangelaslikkus. *S. Lorberg* 168

Uute traditsioonide loomine. *E. Agapova* 209

НАШ КОМСОМОЛ
На эстонском языке
Составитель К. Сийливаск
Обложка М. Юксине
Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja H. Aasalo
Kunstiline toimetaja A. Jõers
Tehniline toimetaja R. Lillema
Korrektorid A. Nurmoja
ja L. Golberg

Laduda antud 7. VI 1968. Trükkida antud 20. VIII 1968. Paber 60×90/16. Trükipoognaid 15,25. Arvestuspoognaid 19,46. Trükiarv 10 000. MB-07825. Tellimise nr. 4130 Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2

Hind 84 kop.

1—4—1.

RBI. -84

A
29467
73166

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00447531 7